

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

LĪVA BODNIECE

ROMIEŠU DZEJAS LATVISKOJUMI

Promocijas darbs
zinātnes doktora (*Ph.D.*) grāda iegūšanai
humanitārajās un mākslas zinātnēs

Zinātniskais vadītājs
Dr. philol. Ojārs Lāms

Rīga 2024

Saīsinājumi

ALA II 1952 – Antīkās literatūras antoloģija II
ang. – angļu valoda
dzejn. – dzejnieks
filol. – filologs
lat. – latīņu valoda
LNB – Latvijas Nacionālā bibliotēka
LU – Latvijas Universitāte
LU LFMI – Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts
LVU – Latvijas Valsts universitāte (LU nosaukums 1940–1990, no 1958. –
Pēteru Stačkas Latvijas Valsts universitāte)
pārn. – pārnestā nozīme
PRV – Pasaules rakstniecības vēsture
PSR – Padomju Sociālistiskā Republika
PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
sengr. – sengrieķu valoda
sk. – skatīt
SRLA 1994 – Senās Romas literatūras antoloģija
TU – Tartu Universitāte
VU – Viļņas Universitāte

Antīko autoru vārdu un literāro darbu nosaukumu saīsinājumi

Arist. – *Aristoteles*
Cat. – *Catullus*
Cic. – *Cicero*
    de Orat. – *De Oratore*
Hom. – *Homerus*
Hor. – *Horatius*
    Ars – *Ars Poetica*
    C – *Carmen*
    Epist. – *Epistula*
    Epod. – *Epodos*
    S – *Satura/Sermo*
    Saec. – *Carmen Saeculare*
Iuv. – *Iuvenalis*
Lucr. – *Lucretius*
    DRN – *De Rerum Natura*
Long. – *Longus*
Mart. – *Martialis*
Ov. – *Ovidius*
    Am. – *Amores*
    Ars – *Ars Amatoria*
    Fast. – *Fasti*
    Her. – *Heroides*
    Met. – *Metamorphoses*
    Pont. – *Ex Ponto*
    Rem. – *Remedia Amoris*
    Tr. – *Tristia*
Petr. – *Petronius*
Phaed. – *Phaedrus*
Pl. – *Plautus*
Prop. – *Propertius*

Quint. – *Quintilianus*
Inst. – *Institutio Oratoria*
Soph. – *Sophocles*
Tac. – *Tacitus*
Tib. – *Tibullus*
Verg. – *Vergilius*
Aen. – *Aeneis*
Ecl. – *Ecloga*
G. – *Georgicon*
Varr. – *Varro*

Anotācija

Promocijas darbā “Romiešu dzejas latviskojumi” izpētīta romiešu dzejas latviskošanas tradīcija. Šis ir pirmais salīdzināmā literatūrzinātnē izstrādātais apkopojošais un diahroniskais pētījums par romiešu dzejas tulkošanu, recepciju un ar to saistītajiem jautājumiem Latvijā. Teorētiskā pētījuma izvērsumā aplūkota romiešu dzejas tulkošanas vēsture, antīko īpašvārdu atveides problemātika un digitālo humanitāro zinātņu potenciāls romiešu dzejas recepcijas pētniecībā. Tulkošanas stratēģijas skatītas kultūrmijiedarbes perspektīvā, nepievēršoties padziļinātai tulkojumzinātnes jomas jautājumu izpētei. Darba izstrādes gaitā izveidota romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfija. Pētījuma empīriskajā daļā sniegts hronoloģisks pārskats par romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstību un analizēta antīkā pantmēra atveide romiešu dzejas atdzejojumos. Pētījumā lietotas gan kvantitatīvas, gan kvalitatīvas pētniecības metodes. Atdzejojumu bibliogrāfijas veidošanā izmantota bibliogrāfiskā, statistiskā un satura kvantitatīvā analīze. Atdzejošanas tradīcijas attīstība pētīta, lietojot komparatīvo, tipoloģisko un kultūrvēsturiski deskriptīvo metodi. Katra pantmēra recepcijas diahroniskā analīze veikta, izmantojot komparatīvo un kontrastīvo tekstu analīzi.

Raksturvārdi: romiešu dzeja, atdzejojums, pantmērs, antīko īpašvārdu atveide, digitālās humanitārās zinātnes, tulkošanas stratēģija

Saturs

IEVADS	7
1. ROMIEŠU DZEJAS PĒTNIECĪBAS TRADĪCIJA	16
1.1. Īss ieskats romiešu literatūras attīstībā un pētniecības aizsākumos	16
1.2. Tulkojuma nozīme romiešu dzejas pētniecībā	18
1.3. Datubāzes un tekstu korpusi antīkās dzejas tulkošanas tradīcijas pētniecībā	19
1.3.1. Baltijas valstīs radītie klasiskās filoloģijas digitālie resursi	21
1.3.2. Romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfijas datubāze <i>Index Latviensis</i> un tekstu korpusi	24
2. ROMIEŠU DZEJAS RECEPCIJA LATVIJĀ	26
2.1. Pētāmo tekstu materiāla raksturojums	30
2.2. Resursi un avoti	31
2.2.1. Periodika	33
2.2.2. Romiešu dzejas tulkojumu grāmatas	34
2.2.3. Dzejas krājumi	35
2.2.4. Literatūras antoloģijas un hrestomātijas	37
2.2.5. Mācību grāmatas	42
2.3. Atdzejotāja autorības zaudēšana romiešu dzejas tulkojumu publikācijās	46
2.3.1. Strauberga un Novacka atdzejojumi	48
2.3.2. Strauberga un Soduma atdzejojumi	49
3. ROMIEŠU DZEJAS LATVISKOJUMU RAKSTUROJUMS	52
3.1. Tulkošanas stratēģijas romiešu dzejas latviskojumos	54
3.1.1. Adaptācija	55
3.1.2. Filoloģisks tulkojums	59
3.1.3. Brīvs tulkojums	62
3.2. Tulkotāja balss	63
3.3. Latīņu īpašvārdu atveide	66
3.3.1. Antīko īpašvārdu latviskošanas vēsture un pašreizējais stāvoklis	67
3.3.2. Lietuvas un Igaunijas pieredze antīko īpašvārdu atveides pētniecībā	69
3.3.3. Antīko īpašvārdu atveides problemātikas potenciālie risinājumi Latvijā	71
4. ROMIEŠU DZEJAS LATVISKOŠANAS TRADĪCIJAS DESKRIPTĪVA HRONOĻĢIJA	74
4.1. Sākotne	74
4.1.1. Tradīcijas izveidošanās	75
4.1.2. Tradīcijas nostiprināšanās	79
4.2. Akadēmiskās tradīcijas attīstība un filoloģiska tulkojuma izveidošanās	83
4.2.1. Latvijas pirmais neatkarības laiks	84
4.2.2. Padomju okupācija – tradīcijas pārtraukums	91
4.2.2.1. Mācību grāmatu ēra	92
4.2.2.2. Publikācijas ārpus mācību grāmatām	92
4.2.3. Trešā atmoda un Latvijas neatkarības atjaunošana – tradīcijas atdzimšana	95
4.2.3.1. Trešā atmoda	95
4.2.3.2. Latvijas neatkarības atjaunošana	97
5. PANTMĒRS ROMIEŠU DZEJAS LATVISKOJUMOS	100
5.1. Romiešu dzejas metrikas raksturojums	100
5.2. Antīko pantmēru latviskojumi	101
5.3. Daktilu heksamets	106
5.4. Elēģiskais distihs	114

5.5. Jambi	118
5.5.1. Holijambs	119
5.5.2. Joniks un gallijambs	120
5.5.3. Horātija epodi	122
5.6. Alkmāna strofa, Arhiloha I un IV strofa, Hipōnakta strofa	125
5.7. Aioliskie pantmēri	129
5.7.1. Vienpadsmitzilbnieks jeb falekijs	129
5.7.2. Sapfō strofa	134
5.7.3. Alkaja strofa	141
5.7.4. Asklēpiada strofas variācijas	146
NOBEIGUMS UN SECINĀJUMI	155
TĒZES	160
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	162
PIELIKUMI	178
Personu rādītājs	178
Antīko personvārdu atveidojumi	184
Antīkās literatūras darbu nosaukumu tulkojumi	189
Hronoloģiska romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfija	191
Atdeejoto tekstu kolekcijas vizualizācija	222
PATEICĪBAS	223

“[...] tulkojuma uzdevums ir norādīt uz svešā vārda briedumu un savējā dzimšanas mokām.”
(Benjamins 2005: 64)

IEVADS

Antīkās literatūras studijas ilgus gadsimtus bijusi humanitārās izglītības neatņemama sastāvdaļa, kalpojot par iedvesmas avotu vēlāko laiku literātiem un māksliniekiem. Romiešu dzejas teksti veido nozīmīgu antīkās literatūras daļu. Mainoties klasisko valodu apguves lomai izglītības sistēmā, mūsdienās tikai retais spējīgs novērtēt romiešu dzejas tekstus latīņu valodā. Lielākajai daļai lasītāju ceļš pie romiešu dzejas ved caur tulkojumiem.

Katrai valodai un kultūrai ir sava antīkās literatūras tulkošanas vēsture un tradīcijas, kas veido antīkās literatūras recepciju mūsdienu literatūrā un kultūrā, sasaistot nacionālās literatūras attīstību ar Rietumeiropas kultūras sākotni. Romiešu dzejas latviskojumu publikācijas ir atskaites punkti latviešu tulkojumu jomas attīstībā, atspoguļojot gan tulkojumvalodas izaugsmi, gan politisko un kultūrsociālo procesu ietekmes.

Latviešu valodā tulkota liela daļa romiešu klasiskās dzejas. Atsevišķi senākie tulkojumi izturējuši laikmetu griežus un daudzos pārpublicējumos kļuvuši par romiešu dzejas reprezentācijas paraugiem latviskajā kultūrtelpā, bet citi nogrimuši aizmirstībā. Romiešu dzejas latviskojumu apzināšana izgaismo antīkās dzejas tulkošanas tradīcijas daudzpusību un ietekmes antīkās kultūras recepcijas kopainā.

Pētījuma iecere noformējusies, iepazīstoties ar kaimiņvalstu – Lietuvas un Igaunijas – pieredzi antīkās literatūras un kultūras recepcijas pētniecībā, kā arī atklājot digitālo risinājumu potenciālu filoloģijā un kultūras studijās. Pētījums vērsts uz romiešu dzejas nozīmes un vietas apzināšanu latviskajā kultūrtelpā, aktualizējot pirms padomju okupācijas tapušos pētījumus klasiskajā filoloģijā. Līdz šim Latvijā nav veikti apjomīgi apkopojumi un salīdzinoši pētījumi par romiešu literatūras atdzejajumiem latviešu valodā. Tāpat nav apzināta un sakārtota tulkojumu bibliogrāfija. Viens no galvenajiem un nozīmīgākajiem šī pētījuma uzdevumiem ir apzināt romiešu dzejas atdzejojumus latviešu valodā, sākot ar pirmajiem tulkojumiem līdz mūsdienām, un padarīt tos pieejamus pētniekiem un sabiedrībai.

Pētījumam izvirzīta hipotēze: latviskajā kultūrtelpā eksistē daudzveidīga, dinamiski noturīga romiešu dzejas tulkošanas tradīcija. Tā radusies mijiedarbē ar antīkās literatūras recepciju Eiropas kultūrā, bet ieguvusi unikālas iezīmes, attīstoties un izaugot latviskajā kultūrvīdē lokāli politisku un sociālu procesu ietekmē.

Pētniecības materiāls ir pētījuma gaitā apkopotie romiešu dzejas tulkojumi, kas publicēti presē un grāmatās, t. sk. monogrāfijās, zinātniskos un populārzinātniskos rakstos.

Pētījuma priekšmets ir romiešu dzejas tulkošanas stratēģiju īstenojums latviskojumos.

Pētījuma mērķis ir izpētīt un aprakstīt romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas izveidošanos un attīstību latviskajā kultūrtelpā.

Uzdevumi mērķa sasniegšanai:

- 1) apzināt un apkopot romiešu dzejas atdzejojumus latviešu valodā, izveidot tulkojumu bibliogrāfiju, veikt publikāciju statistisku un satura kvantitatīvu analīzi;
- 2) iepazīties ar zinātnisko literatūru par dzejas uzbūvi, tulkošanu un atdzejošanu, kā arī antīkās literatūras recepciju un pētniecību, īpašu uzmanību veltot Baltijas valstīs tapušajiem pētījumiem klasiskajā filoloģijā;
- 3) vadoties no zinātniskajā literatūrā un bibliogrāfijas analīzes procesā gūtajām atziņām, definēt un aprakstīt atdzejojuma tradīcijas attīstības posmus, konstatēt katram posmam raksturīgās iezīmes;
- 4) veikt atdzejojumu tekstu diahronisku analīzi, sasaistot to ar teorētiskajā literatūrā gūtajām atziņām;
- 5) sniegt romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas izvērtējumu, formulējot pētījuma gaitā izdarītos secinājumus.

Pētījums salīdzināmajā literatūrzinātnē ir starpdisciplinārs, jo aplūko romiešu dzejas latviskošanu kā kultūrsociālu un literatūrvēsturisku parādību, atdzejojumu tekstus pētot kultūrvēsturiski deskriptīvā un teksta analīzes griezumā.

Pētījuma pamatā ir plašs empīrisku un teorētisko materiālu klāsts, kura apguvei lietotas gan kvantitatīvas, gan kvalitatīvas **pētniecības metodes**. Atdzejojumu bibliogrāfijas apkopošanā izmantota bibliogrāfiskā, statistiskā un satura kvantitatīvā analīze.

Atdzejošanas tradīcijas attīstība pētīta, lietotojot komparatīvo, tipoloģisko un kultūrvēsturiski deskriptīvo metodi. Teorētisko pamatojumu veido Lorenza Venuti darbi par tulkojumu un kultūras mijiedarbi (Venuti 2008; Venuti 2013), kā arī Džozefīnes Balmeres monogrāfija par antīkās literatūras moderno recepciju caur tulkojumiem (Balmer 2013).

Darba 3. nodaļā sniegts romiešu dzejas latviskojumos lietoto tulkošanas stratēģiju apraksts, sasaistot latviešu un ārzemju tulkojumzinātnieku atziņas. Tulkošanas stratēģijas šajā pētījumā aplūkotas kultūrmijiedarbes perspektīvā, neizvērsot padziļinātu tulkojumzinātnes jomas problemātikas analīzi. Darbs izstrādāts salīdzināmajā literatūrzinātnē, tāpēc empīriskajā pētījumā nav analizēti visi tulkošanas stratēģiju lietojuma aspekti. Padziļināti aplūkota īpašvārdu atveide un antīko pantmēru recepcija, jo tās raksturo romiešu dzejas latviskojumu nozīmi antīkā kultūrmantojuma recepcijā un literatūras vēsturē. Saglabājot salīdzināmās literatūrzinātnes robežjomu līdzsvaru pētījumā, iezīmējas virzieni tālākiem antīkās dzejas tulkojumu un recepcijas pētījumiem kultūras studijās, literatūrzinātnē, tulkojumzinātnē u. c.

Pantmēra atveides attīstības diahroniskais pētījums veikts, izmantojot komparatīvo un kontrastīvo tekstu analīzi. Tās pamatā ir Mihaila Gasparova monogrāfija par indoeiropiešu dzejas

attīstību (Gasparov 1996), kā arī atziņas no antīkās dzejas versifikācijas pētnieku darbiem (Halporn et. al. 1963; West 1987). Katras aplūkotās dzejas formas analīzi bagātina latviešu literatūrzinātnieku pētījumi par antīkās dzejas formu ienākšanu un lietojumu latviešu dzejā. Ieskats par latviešu dzejas pirmsākumiem gūts no Māras Grudules monogrāfijas par latviešu dzejas pirmajiem vēstnešiem 16. un 17. gs. (Grudule 2017).

Romiešu dzejas bibliogrāfijas apkopošanā izmantoti vairāki bibliogrāfiskie rādītāji, kā arī veikta datu izguve no periodikas datu bāzes (periodika.lv). Iegūtais materiāls sakārtots hronoloģiski, statistiskās un satura kvantitatīvās analīzes rezultāti atspoguļoti pārskatos, kas pievienoti darba pielikumos.

Bibliogrāfijā apkopotie dati izmantoti hronoloģiskajā pētījumā par atdzejošanas tradīcijas attīstību darba 4. nodaļā. Tipoloģiskā metode izmantota bibliogrāfijas datu klasificēšanā un sakārtošanā. Atdzejojumu teksti analizēti ar kultūrvēsturiski deskriptīvo un komparatīvo metodi, nonākot pie vispārīgiem atzinumiem par romiešu dzejas atdzejošanas tradīcijas attīstību un katram periodam raksturīgajām iezīmēm.

Pētījuma aktualitāti un novitāti apliecina fakts, ka līdz šim Latvijā nav veikti apkopjoši un diahroniski pētījumi par antīkās dzejas tulkošanu, recepciju un ar to saistītajiem jautājumiem.

Šis ir pirmais pētījums par romiešu dzejas tulkošanas tradīciju Latvijā, antīko pantmēru recepciju atdzejojumos un plašākais līdz šim publicētais antīko īpašvārdu atveides vēstures apkopojums, kurā piedāvāti risinājumi eksistējošo atveidojumu variantu pārvaldīšanai. Tāpat pirmo reizi apkopota romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfija un izveidots pārskats par latviski pieejamajiem romiešu literatūras darbiem, konstatējot to pirmpublicējumus un iespēju robežās apkopojot informāciju par pārpublicējumiem un to tālāko recepciju kultūrvidē.

Pētījuma gaitā konstatētās neprecizitātes un patvaļīgie labojumi pārpublicējumos, aktualizē padomju okupācijas laikā iedibinātā antīkā kultūrmantojuma vērtējuma problemātiku, kas turpina ietekmēt tulkojumu recepciju un attieksmi pret antīko literatūru mūsdienās. Salīdzinot atdzejojumu pārpublicējumus, identificētas plagiāta situācijas, kuras, visticamāk, radušās redaktoru un izdevēju neprofesionālas vai negodprātīgas rīcības rezultātā.

Pētījuma teorētiskā un praktiskā nozīme izriet no tā novitātes un pienesuma latviskajā domtelpā. Latviskošanas tradīcijai veltītais pētījums ne tikai aktualizē Latvijas pirmajā neatkarības laikā tapušo klasiskās filoloģijas pētījumu mantojumu un mazāk pazīstamos romiešu dzejas atdzejojumus, bet arī paplašina Latvijas klasiskās filoloģijas jomas pētījumu loku, kas mūsdienās galvenokārt apskata ar antīko literatūru un senajām valodām saistītas tēmas, kultūras mijiedarbes un recepcijas vēstures jautājumus atstājot perifērijā.

Pirmkārt, pētījums aplūko tulkojumu kā romiešu literatūras mediju, sasaistot mūsdienu tulkošanas teorijas ar latviešu dzejas vēstures attīstību, tādējādi sniedzot pienesumu latviešu tulkojumvēstures un nacionālās dzejas attīstības pētniecībā. Atšķirībā no pētījumiem tulkojumzinātnē,

kas visbiežāk pievēršas tulkojumu lingvistiskajiem un semantiskajiem aspektiem¹, šī pētījuma empīriskā daļa veltīta atdzejošanas tradīcijas kultūrvēsturiskās attīstības izvērtējumam un to reprezentējošo elementu – īpašvārdu atveides un antīkā pantmēra recepcijas – analīzei.

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas vēsturiskās attīstības izpēte ir iekļaujama latviešu tulkojumvēstures apkopojumā. Darba galvenās atziņas var tikt aplūkotas citu valodu dzejas tulkojumu izvērtējumā un izmantotas plašākā pētījumā, raksturojot dzejas tulkošanas attīstības tendences kopumā.

Otrkārt, antīkā pantmēra atveides attīstība pirmo reizi analizēta caur atdzejošanas prizmu un aplūkota kā tulkošanas stratēģija, paverot jaunu skatījumu uz pantmēra potenciālu kultūras recepcijā un sniedzot artavu diskusijā par pantmēra tulkojamību. Pantmēra analīze un aplūkoti piemēri var kalpot par paraugu jaunu romiešu un arī grieķu dzejas tulkojumu tapšanā.

Treškārt, pētījums piedāvā potenciālus risinājumus vairākiem praktiskiem ar antīkās kultūras recepciju saistītiem jautājumiem, sniedzot paraugu antīko īpašvārdu atveidojumu apkopojumam un antīkās literatūras tulkojumu bibliogrāfijai.

Pētījuma robežas noteiktas gan atdzejojumu tekstu materiālam, gan empīriskajai analīzei. Par atdzejojumu šajā pētījumā tiek uzskatīts dzejoļa tulkojums saistītā valodā, kuru pats tulkotājs, publikācijas veidotājs vai pētnieks zinātniskā rakstā uzrāda kā konkrētajam romiešu autoram piederīgu. Pētāmo tekstu korpusā iekļauti tikai publicētie tulkojumi. Pētījuma empīrisko daļu veido romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas attīstības hronoloģisks apraksts un antīko pantmēru latviskojumu analīze.

Darba struktūra sastāv no piecām nodaļām ar apakšnodaļām. **1. nodaļu** ievada īss, vispārīgs ieskats romiešu literatūras vēsturiskajā attīstībā un pētniecības aizsākumos, detalizētāk pievēršoties tulkojumam kā antīkās dzejas recepcijas nozīmīgam medijam. Tā kā pētījums apskata romiešu dzejas tulkojumus, jēdzieniski saistītie termini “dzejas tulkojums”, “atdzejojums”, “latviskojums” darba tekstā lietoti sinonīmiski.

Pirmās nodaļas apakšnodaļās aprakstītas datubāzes un tekstu korpusi, uzsverot to potenciālu antīkās dzejas tulkošanas tradīcijas pētniecībā. Atsevišķas apakšnodaļas veltītas Baltijas valstīs radītajiem klasiskās filoloģijas digitālajiem resursiem un datubāzes *Index Latviensis* aprakstam. *Index Latviensis* ir šī pētījuma gaitā izveidota romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfijas datubāze.

2. nodaļā apzināta romiešu dzejas un atdzejojumu pētniecība Latvijā. Kopskats uz tulkojumzinātnes ainavu Latvijā gūts no tulkojumzinātnieka Andreja Veisberga pētījumiem par latviešu tulkojumu jomas vēsturi un attīstību. Atdzejošanas attīstība aplūkota caur nacionālās dzejas prizmu un balstīta latviešu literātinātnieku pētījumos par latviešu agrīno dzeju, dzejas attīstību un atdzejojumu īpatnībām.

Īpaša uzmanība veltīta Latvijas klasisko filologu pētnieciskā mantojuma izpētei ar uzsvaru uz dzejas pētījumiem. Ražīgākais romiešu dzejas pētnieks līdz padomju okupācijai bija klasiskais filologs

---

¹ Sk., piemēram, (Ignatjeva 2021), (Veckrācis 2020).

Kārlis Straubergs. Viņš pētījis gan romiešu dzejas vēstures, gan teorijas jautājumus, kā arī izvērtējis līdz padomju okupācijai tapušos romiešu dzejas latviskojumus.

Atsevišķās apakšnodaļās raksturots pētāmo tekstu materiāls, resursi un avoti, kā arī aplūkoti gadījumi, kad Strauberga atdzejojumi zaudējuši tulkojuma autorību.

3. teorētiskajā nodaļā uzskaitītas un raksturotas romiešu dzejas latviskošanā lietotās tulkošanas stratēģijas:

- adaptācija;
- filoloģisks tulkojums;
- brīvs tulkojums.

Teorētiskās domas pamati balstīti amerikāņu tulkojumzinātnieka Venuti piedāvātajā tulkošanas stratēģiju dalījumā – pielāgošana un svešādošana –, papildinot tās ar citu tulkojumzinātnieku, dzejas pētnieku un atdzejotāju atziņām, nepretendējot uz padziļinātu tulkojumzinātnes problemātikas izvērtējumu.

Trešās nodaļas pirmajā apakšnodaļā aplūkota tulkotāja balss reprezentācija romiešu dzejas latviskojumos. Aprakstīts tulkotāja balss potenciāls, nozīme un izpausmes, kā arī raksturotas īpatnības, kas raksturīgas tieši klasiskās filoloģijas pētnieku veiktajiem tulkojumiem.

Otrā apakšnodaļa veltīta latīņu īpašvārdu atveides problemātikai kā būtiskam aspektam antīkās literatūras recepcijas un latviskošanas tradīcijas attīstībā. Apzināta un aprakstīta antīko īpašvārdu latviskošanas vēsture un pašreizējais stāvoklis, salīdzinot to ar Lietuvas un Igaunijas pieredzi. Tāpat pamatota un skaidrota pētījuma tekstā izmantotā antīko personvārdu atveide un sniegti piedāvājumi antīko īpašvārdu atveides problemātikas risinājumiem. Darba 2. pielikumā apkopoti visi pētījuma tekstā izmantotie antīko personvārdu atveidojumi.

4. nodaļa reprezentē empīrisko pētījumu – pārskatu par romiešu dzejas latviskojumiem, sākot ar pašiem pirmajiem tulkojumiem līdz pat mūsdienām. Hronoloģijā izšķirti un aprakstīti divi periodi no pirmajiem atdzejojumiem 19. gs. vidū līdz Latvijas valsts nodibināšanai un no Latvijas valsts nodibināšanas līdz mūsdienām. Tie sīkāk iedalīti attīstības posmos, sniedzot katra attīstības posma raksturojumu un uzskaitot publicētos atdzejojumus. Laika nogriežņu robežas noteiktas pēc katram posmam piederīgo atdzejojumu publikāciju gadiem.

5. nodaļa ir empīrisks pētījums par pantmēra atveidi romiešu dzejas latviskojumos. Nodaļas sākumā sniegts romiešu dzejas metrikas raksturojums, kas balstīts pētījumos par antīko metriku, Eiropas dzejas attīstību un latviešu dzejas uzbūvi. Atsevišķās apakšnodaļās analizēti visi antīko pantmēru latviskojumi, kas konstatēti apkopotajos romiešu dzejas tulkojumos. Pantmēri aplūkoti, sekojot antīkās dzejas pētniecībā ieviestajam dalījumam, – skandējamā jeb recitējamā un liriskā jeb aioliskā dzeja. Pētījumā analizēti šādu skandējamās dzejas pantmēru latviskojumi:

- daktilu heksamets (Ovidija, Vergilija un Horātija dzejas tulkojumu salīdzinājums);
- elēģiskais distihs;

- jambi (holijambs, joniks un gallijambs, Horātija epodi);
- Alkmāna strofa;
- Arhiloha I un IV strofa;
- Hipōnakta strofa.

Liriskajā dzejā analizēti šādu pantmēru latviskojumi:

- vienpadsmitzilbnieks jeb falekijs;
- Sapfō strofa;
- Alkaja strofa;
- Asklēpiada strofas varianti.

Darbam ir **5 pielikumi**: 1. Personu rādītājs, 2. Antīko personvārdu atveidojumi, 3. Antīkās literatūras darbu nosaukumu tulkojumi, 4. Romiešu dzejas atdzejojumu bibliogrāfija, 5. Atdzejoto tekstu kolekcijas vizualizācija.

Promocijas darba rezultāti aprobēti 10 zinātniskās publikācijās par dažādiem pētījuma aspektiem un 3 publikācijās konferenču tēžu krājumos. Promocijas darba izstrādes gaitā sarakstīti 66 šķirkļi Nacionālajai enciklopēdijai un publicēti 9 Katulla epigrammu atdzejojumi, nolasīti 18 referāti vietējās un starptautiskās zinātniskās konferencēs.

Zinātniskās publikācijas:

1. Bodniece, Līva (2014). Katulla lirikas atdzejojumi latviešu valodā, tulkojumu poētika. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*: rakstu krājums, 19. Liepāja: LiePA, 243.–253. lpp.
2. Bodniece, Līva (2015). Atdzejojot atdzejojumu, Sapfō 31. fragmenta un Katulla 51. dzejoļa tulkojumi latviešu valodā. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*: rakstu krājums, 20. Liepāja: LiePA, 308.–318. lpp.
3. Bodniece, Līva (2015). Latīņu valoda leksikogrāfijas un digitalizācijas krustpunktā. Latvijas perspektīva. *Vārdnīcas un valoda*: Valsts valodas komisijas rakstu krājums, 7. [Rīga]: Zinātne, 70.–80. lpp.
4. Bodniece, Līva (2016). Teksta izlaidumi Tita Lukrēcija Kāra poēmas “Par lietu dabu” atdzejojumā. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*: rakstu krājums, 21. Liepāja: LiePA, 247.–254. lpp.
5. Bodniece, Līva (2017). Kvīnta Horātija Flaka iedzīvināšana latviski diahroniskā aspektā. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*: rakstu krājums, 22. Liepāja: LiePA, 366.–376. lpp.
6. Bodniece, Līva; Kučinskienē, Audronē; Lotman, Maria-Kristiina (2017). Kreeka pārisnīmed antiikkirjanduse õpikutes Baltimaade näitel (Greek Proper Names in Ancient-literature Textbooks on the Example of Baltic Countries). *Keel ja Kirjandus 4 (Language and Literature)*. Tallin: Foundation Kultuurileht, pp. 291–304.

7. Bodniece, Līva; Kučinskiene, Audrone; Lotmane, Maria-Kristīna (2017). Baltijas pieredze antīko īpašvārdu atveidē: vēsture, problemātika, risinājumi. *Linguistica Lettica: rakstu krājums*, 25. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 240.–264.lpp.
8. Bodniece, Līva; Kučinskienē, Audronē; Lotman, Maria-Kristiina (2018). Greek Proper Names in Ancient Literature Textbooks on the Example of Baltic Countries. *Indo-European Linguistics and Classical Philology Yearbook (Proceedings of the 22nd Conference in Memory of Professor Joseph M. Tronsky): Indo-European Linguistics and Classical Philology – XXII*. Санкт-Петербург: Наука, pp. 141–160.
9. Bodniece, Līva (2021). Vergilija “Eneīdas” mēģinājumi latviešu heksametros. *Aktuālās problēmas literatūras un kultūras pētniecībā: rakstu krājums*, 26 (2). Liepāja: LiePA, 231.–245. lpp.
10. Bodniece, Līva (2022). Mīts par Pīramu un Tisbi no Ovidija “Pārvērtību” IV grāmatas. Atdzejojumu versijas. *Aktuālās problēmas literatūras un kultūras pētniecībā: rakstu krājums*, 27. Liepāja: LiePA, 63.–77. lpp.

Publikācijas konferences tēžu krājumos:

1. Bodniece, Līva (2015). DH in Latvia from a classical philologist’s perspective. *Digital Humanities in Estonia A 2015 Translingual and transcultural digital humanities*. Estonian Literary Museum, Tartu 19.10.2015.–21.10.2015. Book of abstracts, p. 16,
2. Bodniece, Līva (2015). Translations of Roman Poetry Found in Latvian School Materials. *Colloquium Balticum XVI Tartuense: Pontes ad fontes 5-7 November 2015, programme and abstracts*, p. 19.
3. Bodniece, Līva (2017). Antīko īpašvārdu atveide latviešu valodā: problemātika un potenciālie risinājumi šodienas mediju realitātē. *Vārds un teksts*. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 144. dzimšanas dienas atceres starptautiskā zinātniskā konferences materiāli. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 10. lpp.

Šķirkļi Nacionālajā enciklopēdijā: Adonija rinda, Afairese, Aleksandriešu dzeja, Alkaja strofa, Alkmāna strofa, Amfibrahījs, Amfimakrs/krētiks, Anapests, Apkope/Apostrofs, Arhiloha strofa, Asklēpiada strofa, Augusts Ģiezens, Ābrams Feldhūns, Bukolika, Cezūra, Daktils, Dzejas māksla (*Ars Poetica*), Diairese, Eneīda, Epigramma, Epitalāmijs, Epīlijs, Elēģija, Elēģiskais distihs, Fasti, Falekija rinda, Ferekrata rinda, Glikoneja rinda, Heksamets, Hiāts, Holijambis, Horācijs, Horijambis, Jambis, Katullis, Kārlis Straubergs, Krāze, Lukrēcijs, Marciāls, Mecenāta loks, Mesalas loks, Mīlas elēģijas, Mīlas māksla (*Ars Amatoria/Amandi*), Neotēriķi, Ovidijs, Pantmērs/metrs, Pārvērtības/Metamorfozas, Pēda, Pentamets, Pēteris Ķīkauka, Pirihījs, Pitijambis, Propercijs, Satīra, Sapfo strofa, Scīpiona loks, Sinkope, Spondejs, Sudraba laikmets romiešu literatūrā, Tibullis, Tribrahījs, Trohajs, Varones (*Heroides*), Vergilījs, Vienpadsmitzilnieks, Zelta laikmets romiešu literatūrā.

Atdzejojumi:

Katulls, Gajs Valērijs. Epigrammas Lesbijai. No latīņu valodas atdzejojusi Līva Bodniece. *Satori*, 11.05.2017. Pieejams: <http://www.satori.lv/article/epigrammas-lesbijai>

Referāti:

1. *Katulla lirikas atdzejojumi latviešu valodā, tulkojumu poētika*. Liepājas Universitātes 19. starptautiskā zinātniskā konference “Aktuālas problēmas literatūrzinātnē” 2013. gada 21.–22. martā.
2. *Sapfo, Kallimahs, Katulls: poētismu tulkojumi – grieķu-latīņu-latviešu*. Latvijas Universitātes 72. zinātniskā konference 2014. gada 21. februārī.
3. *Prozas tulkojums dzejā: Apulēja Amors un Psīhe*. Latvijas Universitātes 72. zinātniskā konference Humanitāro zinātņu fakultātē Klasiskās filoloģijas sekcijā “Habent sua fata libelli” 2014. gada 27. februārī.
4. *Atdejojot atdzejojumu, Sapfo 31 un Katulls 51. Interpretācijas latviešu valodā*. Liepājas Universitātes 20. starptautiskā zinātniskā konference “Aktuālas problēmas literatūrzinātnē” 2014. gada 27.–28. martā.
5. *Latīņu valoda leksikogrāfijas un digitalizācijas krustpunktā: pasaules pieredze un Latvijas izaicinājumi* (kopā ar prof. Ojāru Lāmu). Valsts valodas komisijas, Latvijas Universitātes un Ventspils Augstskolas konference “Latviešu leksikogrāfija: mantojums un nākotnes redzējums” 2014. gada 27. oktobrī.
6. *Jaunalunānisma tulkošanas pieejas potenciāls Tita Lukrēcija Kāra “Par lietu dabu” atdzejojumā*. Latvijas Universitātes 73. zinātniskā konference Humanitāro zinātņu fakultātē 2015. gada 27. februārī.
7. *Creation of Digital Latin-Latvian dictionary: background, challenges, educational perspectives*. Tartu Universitātes Klasiskās filoloģijas nodaļas konference “Basic Latin and Greek in high school and university in the beginning of the 21st century: challenges and advantages” 2015. gada 6. martā.
8. *Teksta izlaidumi Lukrēcija Kāra poēmas “Par lietu dabu” atdzejojumā*. Liepājas Universitātes 21. starptautiskā zinātniskā konference “Aktuālas problēmas literatūrzinātnē” 2015. gada 19.–20. martā.
9. *DH in Latvia from a classical philologist's perspective*. Igaunijas Rakstniecības muzeja konference “Translingual and transcultural digital humanities” 2015. gada 19.–21. oktobrī.
10. *Translations of Roman Poetry Found in Latvian School Materials*. Tartu Univeritātes konference “Colloquium Balticum XVI Tartuense: Pontes ad fontes” 2015. gada 5.–7. novembrī.

11. *Littera scripta manet, Baltijas pieredze antīkās literatūras tulkojumu pārvaldībā*, Latvijas Universitātes 74. zinātniskā konference Humanitāro zinātņu fakultātē 2016. gada 5. februārī.
12. *Baltijas valstīs radītie digitālo humanitāro zinātņu resursi*, Latvijas Universitātes 74. zinātniskā konference Humanitāro zinātņu fakultātē 2016. gada 19. februārī.
13. *Kvīnta Horātija Flaka iedzīvināšana latviski diahroniskā aspektā*. Liepājas Universitātes 22. starptautiskā zinātniskā konference “Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā” 2016. gada 17.–18. martā.
14. *Antīko īpašvārdu atveide latviešu valodā: problemātika un potenciālie risinājumi šodienas mediju realitātē*. Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 144. dzimšanas dienas atceres starptautiskā zinātniskā konference “Vārds un Teksts” 2017. gada 22.–23. februārī.
15. *Greek Proper Names In Ancient Literature Textbooks On The Example Of Baltic Countries* (kopā ar Audroni Kučinskieni (Lietuva) un Mariju-Kristīnu Lotmani (Igaunija)). Krievijas Zinātņu akadēmijas 21. starptautiskā zinātniskā konference “Indo-European Comparative Linguistics and Classical Philology” veltīta profesora Josifa Tronska piemiņai 2018. gada 18.–22. jūnijā.
16. *Vergilija “Eneīdas” mēģinājumi latviešu heksametros*. Liepājas Universitātes 26. starptautiskā zinātniskā konference “Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā” 2020. gada 5.–6. martā.
17. *Mīts par Piramu un Tisbi no Ovidija “Pārvērtību” IV grāmatas. Atdzejojumu versijas*. Liepājas Universitātes 27. starptautiskā zinātniskā konference “Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā” 2021. gada 10.–11. martā.
18. *Horātijs latviskos pantos – Luda Bērziņa atdzejojumi*. Liepājas Universitātes 29. starptautiskā zinātniskā konference “Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā” 2023. gada 23.–24. martā.

1. ROMIEŠU DZEJAS PĒTNIECĪBAS TRADĪCIJA

1.1. Īss ieskats romiešu literatūras attīstībā un pētniecības aizsākumos

Romiešu literatūras pētniecība aizsākusies gandrīz vienlaikus ar tās rašanos, jo grieķu kultūrā, no kuras attīstības impulsus saņēmusi romiešu literatūra, jau pastāvēja tekstu pētīšanas un komentēšanas tradīcija. Daudzi antīkās literatūras darbi, komentāri un pētījumi par tiem līdz mūsu dienām nav saglabājušies. Informācija par zudušajiem darbiem atrodama to pieminējumos citos sacerējumos, kas ir saglabājušies, un arheoloģiskajos izrakumos atrastās liecībās.

Pirmie romiešu filologi, tāpat kā viņu grieķu kolēģi, tekstu pētniecībā valodas, literatūras, filozofijas un stila jautājumus skatīja mijiedarbē, strikti nenodalot atsevišķas jomas. Antīkie filologi rakstījuši gan par stilistikas un ortogrāfijas jautājumiem, gan komentējuši literāro darbu saturu, tāpat tapušas ievērojamo cilvēku – dzejnieku, oratoru, valstsvīru, karavadoņu – biogrāfijas. Nozīmīgākais no senākajiem romiešu literatūras pētniekiem, kura darbu fragmenti ir saglabājušies līdz mūsu dienām, ir Varrōns. No apjomīgā darba “Par latīņu valodu XXV grāmatās”² saglabājušās sešas grāmatas, t. i., V–X (Albrecht 1997: 596).

Pretēji grieķu literatūrai, kuras sākotnē dominēja dzejas teksti, romiešu literatūrā spēcīgāk veidojās proza. Dzejas attīstības izrāviens notika tikai ap 1. gs. p. m. ē.

Romiešu literatūras periodizāciju var raksturot atbilstoši latīņu valodas attīstības posmiem³:

1) pirmsākumi – no agrīnajām liecībām līdz 3. gs. p. m. ē. vidum, t. i., 240. g. p. m. ē., kad *Ludi Romani* svētkos izrādīja Līvija Andronīka (Livius Andronicus) dramatiskos sacerējumus;

2) senākais laikmets – 3. gs. p. m. ē. vidus līdz apmēram 80. g. p. m. ē. jeb no Līvija Andronīka līdz Ciceronam (Cicero);

3) zelta laikmets – ap 80. g. p. m. ē. – 18. g. m. ē. jeb no pirmās Cicerona runas līdz Ovidija (Ovidius) nāvei;

4) sudraba laikmets – 18. g. m. ē. – 117. g. jeb no Ovidija nāves līdz imperatora Trājāna (Traianus) valdīšanas beigām;

5) vēlīnais laikmets – no 117. g. m. ē. līdz Romas impērijas sabrukumam 476. g. m. ē.

Romā, jo īpaši impērijas periodā, t. i., sākot ar ap 27. g. p. m. ē., literatūrai bija liela nozīme nacionālo ideju paušanā. Literatūras teorētiskās studijas Romā aizsākās jau senāk, taču tieši zelta laikmets iezīmēja literatūras teorētisko studiju uzplaukumu.

Cicerons, kuru uzskata par vienu no izcilākajiem oratoriem Rietumu kultūras vēsturē, ir arī vairāku teorētisku vārda mākslai veltītu darbu autors. Lai arī ne viss ir saglabājies, zināms, ka viņš rakstījis ne tikai par rētoriku⁴ un stilistiku, bet aplūkojis arī filozofiskus, politiskus, vēstures un

² Šeit un turpmāk antīkās literatūras darbu nosaukumi tulkoti latviski. Visu pieminēto antīkās literatūras darbu oriģinālnosaukumi un nosaukumu tulkojumu versijas apkopotas 3. pielikumā.

³ Romiešu literatūru mēdz periodizēt arī atbilstoši valdošajai politiskajai iekārtai, t. i., Republikas laika, Impērijas laika utt. literatūra. Dažādi pētnieki sniedz atšķirīgus katra posma beigu un sākuma gadus.

⁴ Šajā pētījumā ar leksēmu “rētorika” apzīmēta antīkās runas mākslas prakse un teorija.

kultūras jautājums. Viņa darbi tapuši grieķu filozofiskās domas ietekmē.

Cicerona aizsāktos rētorikas teorijas pētījumus romiskajā kultūrtelpā turpināja Kvīntiliāns ar darbu "Oratoru audzināšana"⁵. Gan Cicerons (Cic. de Orat. II, 87–97), gan Kvīntiliāns (Quint. Inst. X 2) minējuši atdarināšanu (lat. *imitatio*) kā: 1) literāru paņēmienu; 2) rētorikas vingrinājumu. Abi antīkie teorētiķi uzskatīja, ka, cenšoties atdarināt izcilus priekšgājēju paraugus, var kļūt par labu rakstnieku. Pie atdarinājumiem antīkie teorētiķi minējuši arī tulkojumus no grieķu valodas latīņu valodā. Tas tāpēc, ka Senās Romas lasītāji visbiežāk prata arī grieķu valodu un zināja grieķu avottekstus. Romiešu lasītājam tulkojums latīņu valodā bija saruna ar grieķu tekstu, tā paplašinājums un turpinājums.

Viduslaikos antīkās literatūras pozīcija mainījās – humanitāro studiju fokusā primāri atradās Bībeles teksti, klasisko mantojumu nostumjot pētniecības perifērijā. Tomēr klosteros tika pārrakstīti arī antīkās literatūras darbi – gan teorētiskie, gan daiļliteratūras –, jo tiem joprojām bija būtiska nozīme seno valodu, rētorikas un stilistikas apgūvē.

Interese par antīko literatūru tās satura un kvalitāšu dēļ atdzima renesansē, jo tas bija ne tikai politisku un reliģisku pārgrozību, bet arī vērtību un ideoloģiju maiņas periods. Šīs izmaiņas aktualizēja latīņu valodā sarakstīto tekstu nozīmi literatūras pētniecībā, pastiprinot interesi arī par sengrieķu valodu un tajā sarakstītajiem darbiem. Līdz ar nacionālo literatūru dzimšanu nostiprinājās antīkās literatūras kā Eiropas kopīgo sakņu un kultūras vēstures sākotnes pozīcija.

Romiešu kultūras nozaru – filozofijas, reliģijas, mākslas un literatūras – rašanās un attīstība ir cieši saistīta ar grieķu kultūru. Gandrīz visu romiešu literatūras žanru saknes rodama sengrieķu literatūrā. Fakts, ka romiešu literatūras pirmsākumi meklējami tulkojumos no grieķu valodas, ļauj romiešus uzskatīt par literārās tulkošanas aizsācējiem.

Romieši, ietekmējoties no grieķu paraugiem, tos nepārņēma, tieši kopējot, bet atdarināja, pielāgojot savai ideoloģijai, sajaucot ar vietējām kultūras tradīcijām un attīstot atbilstoši romiešu kultūrtelpas specifiskajām īpatnībām. Lai arī abas ir cieši saistītas, gan sengrieķu, gan romiešu literatūrai ir arī individuālas iezīmes, kas atklāj katrai valodai un kultūrai raksturīgo.

Eiropas kultūras attīstībā romiešu literatūras nozīme palielinājās līdz ar Romas politiskās ietekmes pieaugumu, vēsturiski kalpojot par ķēdes posmu, kas savieno sengrieķu un Rietumeiropas literatūru. Viduslaikos, renesanses un klasicisma periodā romiešu literatūra un latīņu valoda bija tilts, pa kuru atgriezties pie sengrieķu literatūras.

Antīkajiem filozofiskajiem un literatūrteorētiskajiem darbiem ir liela nozīme literatūrkritikas tapšanā. Poētikas un rētorikas sacerējumi, kas tapuši līdz pat 18. gs., ir attīstījušies un izauguši Cicerona un Kvīntiliāna, Aristoteļa un Horātija ideju augsnē. Antīko autoru ietekmes sastopamas arī vēlāku periodu teorētiskajos darbos, tādējādi arī Eiropas nacionālo filoloģiju attīstība ir cieši saistīta ar

---

⁵ Rētorikas rokasgrāmata 12 daļās, kas publicēta apmēram 95. g., latviešu valodā nav tulkota.

klasisko mantojumu, bet antīkās literatūras pētniecībai ir piemērojamas visas literatūrkritikas un teksta pētniecības metodes, kas radušās, sākot jau ar 18. gs.

1.2. Tulkojuma nozīme romiešu dzejas pētniecībā

Pieaugot nacionālo valodu nozīmei vēlajos viduslaikos un renesansē, antīkās literatūras pētniecībā kā neatkarīgs un vērā ņemams lielums sevi pieteica tulkojums. Antīkie teksti līdzās kristietības materiāliem bija klātesoši tulkojumzinātnes attīstībā no tās aizsākumiem. Tādējādi antīko tekstu tulkojumu pētniecība saskaras ar visiem tulkojumzinātnes problēmjaudājumiem.

Klasisko valodu vēsturiskais un kulturālais nozīmīgums zināmā mērā nostāda mērķvalodu pakļautā statusā. Katrs jauns tulkojums no klasiskajām valodām ir pārbaudījums mērķvalodai (Hardwick 2020: 220).

Mūsdienu lasītājs pieprasa, lai antīkā teksta tulkojums būtu uzticams, tajā pašā laikā sagaidot, lai arī fragmentāri pieejamo un neskaidro tekstu tulkojumi būtu viegli uztverami. Gadsimtu gaitā tapušās viena un tā paša darba tulkojumu variācijas apliecina, ka katrai lasītāju paaudzei ir nepieciešams savs tulkojums.

Antīkās literatūras tulkotāja un pētniece Džozefīne Balmere raksta, ka klasisko valodu zinātāju samazināšanās ir iemesls, kāpēc mūsdienu lasītāji pieprasa uzticamus tulkojumus. Laikos, kad minimālas latīņu valodas zināšanas bija lielākajai daļai lasošo, tulkotājs varēja it kā sarunāties ar lasītāju, veidojot avotteksta-tulkojuma dialogu. Uzskats, ka tulkojums vienmēr ir vārga avotteksta atblāzma un kalpo tikai avotvalodu nezinošiem, ir aplams, jo tas nogalina tulkotāju kā līdzautoru un padara viņa prasmes nenozīmīgas. Tulkotājs ir atbildīgs gan avotvalodu zinošu, gan nezinošu lasītāju priekšā (Balmer 2013: 69–70).

Laika gaitā attieksme pret tulkotāju ir mainījusies, mūsdienās tam izrāda cieņu kā līdzautoram, tas netiek slēpts aiz nemanāmiem iniciāļiem kaut kur izdevuma otrajā lapā, bet rakstīts līdzās autoram.

Izvērtējot esošos tulkojumus un to nozīmi mūsdienu kultūrtelpā, kā arī jaunu tulkojumu radīšanas vai veco tulkojumu pārizdošanas nepieciešamību, mūsdienu lasītājs, tulkotājs un pētnieks antīko literatūru un tās potenciālos interpretācijas virzienus aplūko caur laikmetīgu prizmu. Balmere atzīst, ka 20. gs. otrajā pusē ir izzudusi robeža starp jautājumiem “kāpēc?” un “kā?” jātulko antīkā dzeja. Vai šodien antīkās dzejas tulkotājs un arī lasītājs meklē tiltu uz pagātņi? Vai drīzāk tā ir cita pasaule, kur aizbēgt? Sena valoda, sena kultūra pret modernu valodu un kultūru kā semiotisks kods divu virzienu zīmēm (Balmer 2013: 34). Uz antīkās literatūras tulkošanu var attiecināt Rolāna Barta domu par autora nāvi – antīkie teksti ir miruši un gaida, lai tos padarītu dzīvus tulkotājs un lasītājs. Kas ir Ovidija trimda, Katulla Lesbija, “Pārvērtību” mīti? Uz antīkās literatūras mūžīgajiem jautājumiem katrai lasītāju paaudzei ir savas atbildes.

Antīkās literatūras tulkojumu ietekmē vairāki nenovēršami faktori: 1) avotteksta konteksta trūkums vai tā nepārzināšana; 2) iepriekšējie šī autora vai darba interpretācijas virzieni; 3) ideoloģiski

ierobežojumi mērķkultūrā (Balmer 2013, Hardwick 2020: 218). Turklāt šīs ietekmes attiecināmas ne vien uz katra jaunā tulkojuma poētiku, bet arī lasītāju uztveri. Piemēram, romiešu dzejnieku Katulla un Ovidija daiļrades interpretācija lielā mērā ir atkarīga no tā, kā tulkotājs un lasītājs attiecas pret tām nedaudzajām biogrāfijas ziņām, kas par viņiem saglabājušās, un kā reaģē uz biogrāfiskās ziņas aptverošo mītu kultūrslāni.

Tulkotājs izvēlas attieksmi un vērtējumu, kas visspilgtāk atklājas, atveidojot avotteksta neskaidrās detaļas. Mūsdienu tulkotājs nevar gūt pārlicību, ka lietotie jēdzieni un to izpratnes ir eksistējušas arī dzejas tapšanas laikā, bet viņa īstenotā satura interpretācija atklāj konkrētā tulkotāja un bieži vien arī laikmeta un ideoloģijas skatījumu uz tekstu. Tā senākajos romiešu dzejas latviskojumos tulkotāji vairījās no necenzētas leksikas atveidošanas, norādēm uz seksualitāti, jo īpaši uz homoseksualitāti. Piemēram, Jura Alunāna atdzejotajā Horātija CI 4, kas pirmo reizi publicēts 1869. gadā, jauneklis Likids, “*quo calet iuventus nunc omnis, et mox virgines tepebunt – pret kuru tagad kaislē deg visi jaunekļi un jaunavas drīz iesils*” ir kļuvis par jaunavu Maiju. Katulla Lesbija, kas Cat. 58 “*in quadriviis et angiportis glubit⁶ magnanimi Remi nepotes – krustcelēs un šķērsielās cēlos Rema mazdēlus mizo*” Ģiezena 1952. gada atdzejojumā “krustcelēs un šķērsielās pārdod sevi”⁷.

Mūsdienās antīkās dzejas tulkotājam ir neierobežotas iespējas gan tulkojamā materiāla atlasē, gan tulkošanas stratēģiju izvēlē, kā arī ir iespējas iepazīties ar tulkojumiem citās valodās. Avotteksta nozīmīgums literatūras vēsturē ir tikai viens no iemesliem, kāpēc tulkotājam pievērsties konkrētajam darbam. Caur antīko tekstu tulkotājs var pietuvoties tematiem, kurus citādi neuzdrīkstētos izmantot savos literārajos darbos, atļauties būt radošs attiecībā uz izteiksmes līdzekļiem, kas dzejas radīšanas laikā bijuši inovatīvi un jauni, bet šobrīd jau kļuvuši par klišejiem.

Tulkojumu variantu salīdzinājums un paralēls lasījums ir viens no veidiem, kā mūsdienu lasītājam pietuvoties antīkajam tekstam, vienlaicīgi gūstot priekšstatu par konkrētā darba vai autora ceļu kultūrtelpā.

1.3. Datubāzes un tekstu korpusi antīkās dzejas tulkošanas tradīcijas pētniecībā

Tekstu korpusus plaši lieto valodniecības pētījumos, tomēr to potenciāls veiksmīgi izmantojams arī literatūrzinātnes pētījumos, gan interpretējot tekstu korpusa valodniecības nozares pētījumu rezultātus, gan izstrādājot un izmantojot īpašus literatūrzinātnes pētījumiem piemērotus pārvaldības rīkus. Statistisku informāciju literārai tekstu analīzei iespējams iegūt no tekstiem, kas pieejami elektroniskā formātā, pat izmantojot visvienkāršākos meklēšanas un salīdzināšanas rīkus, kurus nodrošina standarta teksta apstrādes programmas (*MS Word, MS Excel* utt.). Tāpat rūpīgai

⁶ lat. *glubit* – mizot, lobīt; (pārn.) apzagt.

⁷ Sekundārajos avotos dominē divas metaforas interpretācijas: 1) fellācija vai masturbācija (Adams 1982; Skinner 1991); 2) naudas piesavināšanās no aristokrātijas (Muse 2009). Ģiezens atdzejojumam izvēlējis metaforas populārāko ar seksuālām darbībām saistīto interpretāciju, avotteksta tropu atveidojot ar eifēmismu, nevis sniedzot tam ekvivalentu latviešu valodā.

lasīšanai, īpaši gadījumos, kad tekstu apjoms ir liels, noderīgas konkordances programmas.

Literāra teksta pētniecība paredz rūpīgu vairākkārtēju teksta lasīšanu, pārskatīšanu un meklēšanu tajā, tāpat liela nozīme ir tekstu atlases, klasificēšanas un salīdzināšanas iespējām, tāpēc arī teksta medijam ir liela nozīme un ietekme uz pētījuma rezultātiem. Visi mūsdienās izdotie teksti, pirms tie nokļūst drukātā grāmatā, tiek radīti elektroniskā formā, jo burtliča darbu šobrīd veic datori. Tāpat visā pasaulē tiek digitalizēti teksti, kas publicēti pirms digitālo tehnoloģiju laikmeta. Vispieejamākie šobrīd ir tie teksti, uz kuriem vairs neattiecas autortiesību noteiktie pārpublicēšanas ierobežojumi. Līdz ar pieejamību palielinās arī teksta lasītāju skaits un paplašinās tā tālāka izmantošana. Šis fenomens rada situāciju, ka senākie teksti un izdevumi ir brīvāk pieejami, pazīstamāki un vairāk izmantoti gan zinātniskos, gan sadzīvīskos nolūkos. Teksti, kurus neaizsargā autortiesības, ir pateicīgs materiāls publiski pieejamu tekstu korpusu veidošanai.

Latvijā radīti vairāki korpusi, kurus vairāk vai mazāk aktīvi izmanto valodniecības pētījumos, leksikogrāfijā utt., piemēram, *HipiLatLit* (HipiLatLi 2011–2013) projektā izveidotie latgaliešu tekstu un lietuviešu-latviešu-lietuviešu paralēlo tekstu korpusi, Latvijas Universitātes (turpmāk – LU) Matemātikas un informātikas institūta veidotie un apkopotie korpusi (korpuss.lv), Latvijas Nacionālās bibliotēkas (turpmāk – LNB) Digitālās bibliotēkas valodas rīki (Indb.lv), arī Krišjāņa Barona Dainu skapis (dainuskapis.lv) ir anotēts un sakārtots tekstu korpuss. Visi iepriekš minētie var tikt un tiek izmantoti arī literatūras pētījumos gan satura, gan formāta piedāvāto iespēju dēļ.

Klasiskā filoloģija apvieno antīkās literatūras un klasisko valodu studijas, tāpēc pētījumos nevar strikti nodalīt valodniecības un literatūrzinātnes jomas, un lielākā daļa interneta resursu, kas veidoti klasiskās filoloģijas pētniekiem un interesentiem, apvieno gan valodniekiem, gan citu humanitāro zinātņu pētniekiem piemērotus pārvaldības rīkus un metadatus⁸.

Viens no lielākajiem brīvpieejas resursiem, kurā ietilpst antīkās literatūras tekstu bibliotēka un tekstiem piesaistīts vārdnīcas rīks, ir *Perseus Digital Library* (perseus.tufts.edu). Tā ir Taftsa Universitātes (*Tufts University*) Klasiskās filoloģijas departamenta radīta digitāla daudzfunkciju bibliotēka. Projekta sākotnējais mērķis bija apkopot materiālus par sengrieķu valodu, vēsturi, kultūru un mākslu. Projekta plānošana aizsākās 1985. gadā, bet īstenošanas pirmā fāze – 1987. gadā. Bibliotēkas pirmo *CD-ROM* izdeva 1992. gadā (perseus.tufts.edu; *Perseus CDs: Help and Information*), bet 1995. gadā izveidoja interneta vietni (perseus.tufts.edu, *Perseus version history*). Šobrīd tajā pieejami gan grieķu, gan romiešu, gan arābu materiāli, kas veido kolekcijas lielāko daļu. Bibliotēkā atrodami arī vēlākos periodos un citās valodās tapuši daiļliteratūras un zinātniskie teksti.

Šobrīd populārākie latīņu un arī sengrieķu valodās sarakstītie teksti brīvi pieejami dažādos gan zinātnisku institūciju, gan amatieru un entuziastu veidotos resursos. Piemēram, vietnē *VRoma* (vroma.org), kas ir digitāla vide latīņu valodas un Senās Romas kultūras studijām, pieejami

---

⁸ Šajā gadījumā metadati satur informāciju par tekstu vai izdevumu.

reģistrēto lietotāju, tostarp pasniedzēju un pētnieku, publicētie tulkojumi un paskaidrojumi romiešu literatūras tekstiem.

Iespējams, ka publikācija digitālā bibliotēkā ir vienīgais veids, kā aktualizēt vecākos antīkās literatūras tulkojumus. Lielākā daļa pētnieku un entuziastu veidoto digitālo resursu ir informatīvi un ar populārzinātnisku saturu, tomēr arī tie var būt noderīgi pētniecībā.

1.3.1. Baltijas valstīs radītie klasiskās filoloģijas digitālie resursi

Datubāzu lietošana šodien ir jebkuras nozares pētnieka darba neatņemama sastāvdaļa. LNB līdzās valsts nozīmes bibliotēku kopkatalogam ir izstrādātas vairākas specializētās datubāzes un tām piemēroti informācijas pārvaldības un meklēšanas rīki, kas paredzēti gan bibliogrāfijas (nacionālās bibliogrāfijas), gan LNB digitālo resursu pārvaldībai. Viens no tādiem ir 2016. gadā prezentētā radošā mantojuma digitālā krātuve *RunA* (Runa.lnb.lv), kas vienotā kolekcijā ietver visus Raiņa un Aspazijas darbu pirmizdevumus ar mūsdienīgām anotācijām, kā arī citus teksta materiālus, kas iepriekš bija izklaidēti dažādos resursos.

Līdzās Latvijā izstrādātajiem resursiem bibliotēka piedāvā abonētās Latvijas un ārzemju datubāzes u. c. informācijas resursus. Arī Latvijas zinātnes institūcijas – augstskolas, institūti utt. – līdzās LNB resursiem izmanto institūciju abonēto ārzemju datubāzu un arhīvu resursus, kā arī piedalās to veidošanā.

2016. gada pavasarī LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta (turpmāk – LU LFMI) paspārnē tika izveidota Digitālo humanitāro zinātņu grupa. Tajā darbojas pārstāvji no visām LU LFMI nodaļām, un tās galvenie mērķi, kā norādīts grupas mājaslapā, ir: 1) LU LFMI digitālo resursu uzturēšana, sakārtošana un pilnveidošana, jaunu rīku un resursu veidošana; 2) Eiropas un pasaules digitālo humanitāro zinātņu prakšu izzināšana; 3) finansējuma piesaiste LU LFMI digitālo resursu attīstībai (lulfmi.lv). Grupa šobrīd darbojas vairākos projektos, turpinot attīstīt LU LFMI galvenos resursus: Latviešu folkloras krātuves digitālo arhīvu (garamantas.lv) un Latvijas un latviešu literatūras vortālu (literatura.lv), kā arī Latvijas digitālo humanitāro zinātņu informācijas platformu (digitalhumanities.lv).

Šādas struktūrvienības radīšana ir jauna lappuse Latvijas humanitāro zinātņu pētniecībā un kultūrmantojuma saglabāšanā.

Diemžēl līdz šim Latvijā nav radīts neviens digitālais resurss tieši klasisko valodu, antīkās literatūras un kultūrmantojuma pārvaldībai. Izņēmums ir bibliotekāres Aijas Uzulas izveidotais pārskats “Antīkās literatūras darbi LU Bibliotēkas Reto izdevumu un rokrakstu kolekcijā” (Uzula 2011), kas sniedz nelielu ieskatu LU bibliotēkas krājumā esošo antīkās literatūras seno izdevumu kolekcijā. Rakstā un prezentācijā pieejamā informācija iepazīstina ar kolekciju, atvieglojot konkrēta izdevuma meklēšanu bibliotēkas kopkatalogā.

Vienotas antīkās literatūras latviskojumu bibliogrāfijas datubāzes trūkums ne vien apgrūtina darbu humanitāro zinātņu pētniekiem, jo īpaši klasiskajiem filologiem, un jomas interesentiem, kas raksta latviešu valodā, bet arī padara gandrīz neiespējamu antīkās literatūras kā vienota veseluma pozicionēšanu latviskajā kultūrtelpā.

Politiski sociālo kontekstu maiņa, kas diktēja 20. gs. ritējumu Latvijā – nacionālas valsts izveidošana un universitātes dibināšana, okupācija un tai sekojošās kultūrpolitiskās izmaiņas un rusifikācija – būtiski ietekmēja klasiskās filoloģijas jomas attīstību un līdz ar to antīkās literatūras, tajā skaitā romiešu dzejas, recepciju latviskajā kultūrtelpā. Skaitliski lielākā daļa dzejas darbu un dzejas darbu fragmentu tulkojumu publicēti periodikā, zinātniskajās publikācijās un mācību grāmatās, nevis dzejas antoloģijās, izlasēs un komentētos zinātniskos tekstu izdevumos.

Ar dažām atšķirībām, bet kopumā līdzīgs klasisko studiju liktenis un no tā izrietošais antīkās literatūras tulkojumu radīšanas un publicēšanas scenārijs attīstījies arī Lietuvā un Igaunijā. Līdz ar gandrīz vienlaicīgu klasiskās filoloģijas akadēmisko studiju atjaunošanu pēc Baltijas valstu neatkarības atjaunošanas 20. gs. beigās visās trijās Baltijas valstīs aktualizējās klasisko valodu un antīkās literatūras recepcijas pētniecības jautājumi. Atbrīvojoties no interpretācijas, ko klasiskajām studijām diktēja padomju ideoloģija, un atjaunojot saikni ar tradīciju, kas pastāvēja 20. gs. sākumā, bija nepieciešams no jauna atklāt un izvērtēt nozarē paveikto. Reizē ar atgūto, Eiropas tradīcijās balstīto gadsimta sākuma mantojumu, pētniekiem pavērās arī “dzelzs priekškara” aizsegtie 50 gadi. Atceļot ierobežojumus, kas attiecās uz padomju varas aizliegtajiem autoriem un antīko tekstu tulkotājiem, kļuva pieejami daudzi gadsimta sākumā tapušie tulkojumi, kas iepriekš glabājušies specfondos.

Nozīmīgs darba segments klasiskās filoloģijas atjaunoto studiju attīstībā un antīkās literatūras recepcijas pētījumos ir pētāmo tekstu korpusa, t. i., tekstu, kas uzskatāmi par antīko literatūru, robežu iezīmēšana un tulkojumu bibliogrāfijas apzināšana. Pētnieki Viļņas un Tartu universitātēs šos uzdevumus risinājuši, veidojot digitālus resursus.

Abu augstskolu klasisko filologu veidotās bibliogrāfijas un citi informācijas resursi saturiski un klasifikācijas risinājumos atklāj gan katram reģionam raksturīgās lokālās tendences, gan kopīgās iezīmes, kas raksturīgas klasiskā mantojuma apzināšanai un klasificēšanai Baltijas reģionā. Īpaši atzīmējams, ka gan lietuviešu, gan igauņu datubāzes ir veidotas ar nacionālās kultūras un literatūras izpēti saistītu projektu⁹ ietvaros. Tajās iekļautā informācija par tulkojumu izdevumiem ir nozīmīga nacionālās literatūras, grāmatu izdevniecības utt. pētījumos, tāpēc datubāzes kalpo ne tikai klasiskajiem filologiem, bet arī citu humanitāro un sociālo zinātņu jomu pētniekiem.

Viļņas Universitātes (*Vilniaus universitetas*, turpmāk – VU) Klasiskās filoloģijas katedra sadarbībā ar VU Digitālās filoloģijas centru (*Skaitmeninēs filologijos centras*) izveidojuši latīņu un grieķu literatūras tulkojumu bibliogrāfijas un kritikas datubāzi *Index Lituanicus*

⁹ Datubāzu izveidi finansējuši: Lietuvā – Lietuvas Valsts zinātnes un studiju fonds (*Lietuvos Valstybinis mokslo ir studijų fondas*); Igaunijā – projekti “Igauņu valoda un nacionālā atmiņa (*Eesti keel ja rahvuslik mälu*)” un “Igauņu valoda un kultūras atmiņa (*Eesti keel ja kultuurimälu*)”.

(indexlituanicus.flf.vu.lt). Tajā apkopota sengrieķu un latīņu valodā sarakstītās literatūras tulkojumu un to kritikas bibliogrāfija lietuviešu valodā. Datubāze, kā rāda tās pilnais nosaukums – Grieķu un latīņu valodā sarakstīto darbu tulkojumi lietuviešu valodā (*Index operum Graecorum Latinorumque in Lituanicam linguam versorum*) – netiecas iezīmēt antīkās literatūras robežas, bet ietver visu latīņu un sengrieķu valodā sacerēto darbu tulkojumus.

Tulkojumu bibliogrāfijas datubāzes ievades forma tomēr pielāgota antīko tekstu specifikai, avotu pierakstā norādīts: 1) darba autors; 2) nosaukums latīņu valodā; 3) darba nodaļa vai daļas apakšnosaukums saskaņā ar antīkās literatūras klasifikāciju; 4) autora vārds lietuviešu valodā; 5) darba nosaukums lietuviešu valodā; 6) tulkotājs; 7) resurss, kur tulkojums atrodams; 8) piezīmes.

Datubāzes meklēšanas funkcija paredz iespēju atlasīt rezultātus pēc visiem iepriekš minētajiem parametriem. Datubāzei ir arī izvērstas meklētājs, kas ļauj atlasīt konkrētus publikāciju veidus, noteiktu tulkotāju darbus, kā arī piedāvā darbus atlasīt pēc valodām un valodu variantiem: *Antikos lotynų* (antīko autoru darbi, kas klasiskajā latīņu valodā sarakstīti līdz viduslaikiem), *antikos graikų* (grieķu literatūras arhaiskajā, klasiskajā un hellēnisma periodā sarakstītie darbi), *LDK lotynų* (viduslaiku latīņu valodā sarakstīti teksti, kas tapuši Lietuvas Dižkunigaitijā), *LDK graikų* (viduslaiku teksti sengrieķu valodā, kas tapuši Lietuvas Dižkunigaitijā) un cita (viduslaiku teksti latīņu un sengrieķu valodā, kas tapuši ārpus Lietuvas Dižkunigaitijas). Datubāzes organizācija reprezentē tās veidotāju attieksmi pret antīkā kultūrmantojuma un klasisko valodu recepciju Lietuvā – tas ir vienots un savstarpēji saistīts kopums. Tomēr datubāzes uzbūve nodrošina iespēju arī pēc vajadzības atlasīt noteikta perioda vai veida tekstus.

Datubāzē iekļautā informācija par tulkojumu pārpublicējumiem un publikāciju veidiem ļauj sagatavot pārskatus par kāda noteikta antīkās literatūras darba tulkošanas vēsturi vai konkrēta tulkojuma recepciju Lietuvā. Piezīmēs sniegtie komentāri noder, apkopojot ar grāmatu izdošanu saistīto informāciju. Piemēram, iespējams izsekot, kad, izdodot tulkojumu, tam sāk pievienot avottekstu sengrieķu vai latīņu valodā.

Igaunijā klasiskās filoloģijas katedra darbojas Tartu Universitātē (*Tartu Ülikool*, turpmāk – TU). Klasiskā filoloģe un tulkotāja Janika Pella raksta, ka antīkās literatūras tulkošanas tradīcijas pētniecība un antīkās literatūras recepcijas studijas Igaunijā ir maz apgūtas jomas, tomēr arī igauņiem ir sava antīko tekstu bibliogrāfija un pat digitalizēta tekstu kolekcija (Päll 2011).

Sākotnēji antīko tekstu tulkojumu bibliogrāfija un senāko tulkojumu teksti, kas tapuši no 1850. līdz 1940. gadam, kā arī arī atsevišķi līdz 1942. gadam publicētie tulkojumi, tika apkopoti datubāzē *Antiigiveeb*, kuru 2014. gadā pārcēla uz platformu *PhiloLogic™* (PhiloLogic). Tas ir pilna teksta meklēšanas, izguves un analīzes rīks (ang. *the primary full-text search, retrieval and analysis tool*), ar kura palīdzību iespējams ne tikai atlasīt izdevumu sarakstu, bet arī meklēt digitalizētajā tekstu korpusā. Pella un kolēģi papildināja tulkojumu bibliogrāfiju (Päll et al. 2014), iekļaujot tajā atsauces uz tulkojumu pārpublicējumiem un materiālus, kas satur tulkotus antīko tekstu citātus. Šobrīd šajā

platformā līdzās antīko tekstu tulkojumu kolekcijai ievietoti arī citi TU pētnieku interešu lokā esošie klasiskajās valodās sarakstītie teksti, piemēram, *Academia Gustaviana* (1632–1656) – latīņu okazionālās dzejas digitalizēts tekstu korpuss (neolatina), humānistu perioda grieķu literatūras korpuss (humgraeca).

Lai arī abi resursi kalpo antīkās literatūras tulkojumu pārvaldībai, TU un VU tulkojumu bibliogrāfiju datubāzēm ir atšķirīgi satura atlases principi un tehniskais risinājums. VU bāze ir resurss, kurā apkopota tikai tulkojumu un kritikas bibliogrāfija. Savukārt TU izmanto daudzfunkcionālu digitālo humanitāro zinātņu platformu, kurā bibliogrāfija savienota ar tekstu korpusu.

Tāpat abi aplūkoti resursi uzrāda Baltijas pētnieku atšķirīgās pieejas digitālo humanitāro zinātņu apguvē un izmantošanā. Igaunī izvēlējušies savus resursus veidot uz starptautiskas platformas. Savukārt lietuvieši radījuši lokālu tehnisko risinājumu, ievērojot pasaulē valdošās tendences.

1.3.2. Romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfijas datubāze *Index Latviensis* un tekstu korpuss

Aplūkojot kaimiņvalstu veikumu, noskaidrojies, ka nav iespējams veikt pilnvērtīgu romiešu dzejas latviskojumu pētījumu, neizveidojot tulkojumu bibliogrāfiju. Tehniskajā risinājumā izmantotas VU un TU resursu izpētē gūtās atziņas, jau iepriekš paredzot bibliogrāfijas papildināšanas iespējas, jo pilnvērtīgai bibliogrāfijai ir liela nozīme turpmākajās antīkās literatūras un klasisko valodu recepcijas studijās Latvijā. Šim resursam ir potenciāls rosināt salīdzinošus pētījumus par antīkās literatūras un klasisko valodu recepciju Baltijā.

Romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfijas *Excel* datu bāzes *Index Latviensis* datu ievades formu veido šādas sadaļas: 1) darba autora vārds latīniski; 2) darba nosaukums latīniski; 3) atzīme: daļa vai apakšnosaukums; 4) pantmērs; 5) tulkotāja vārds; 6) atzīme: pilns dzejolis vai fragments; 7) pilns dzejoļa teksts tulkojumā¹⁰; 8) autora vārds tulkojumā; 9) darba nosaukums tulkojumā, ja tāds ir; 10) avots; 11) publikācijas gads; 12) piezīmes.

Bibliogrāfijas datu analīze sniedz materiālu kvantitatīvai un kvalitatīvai pētniecībai. Kvantitatīvie dati ir atspoguļoti un vizualizēti pētījuma pielikumos.

Pētījumam par romiešu dzejas latviskojumiem pieteikti uzdevumi paredz tulkojumu tekstu apkopošanu, tāpēc digitalizētie teksti iespēju robežās pievienojami bibliogrāfijas datubāzei, veidojot anotētu tekstu korpusu. Izvērtējot savāktā materiāla sakārtošanas iespējas, šis formāts atzīts par piemērotāko un noderīgāko iecerētajai tekstu analīzei.

Tekstu korpusu veido apzināti un atlasīti tulkojumu teksti. Ja teksts vēl nav digitalizēts, darba kārtība ir šāda: 1) ieskenēt tekstu augstas izšķirtspējas attēlos; 1) izmantot teksta atpazīšanas programmu; 3) izlabot atpazīšanas procesā radušās kļūdas; 4) ievietot neformatētu tekstu kādā no teksta rediģēšanas/ apstrādes vidēm. Ja kāds no sākuma posmiem jau ir īstenots, piemēram, teksti jau ir ieskenēti augstā izšķirtspējā, uzdevumu skaits samazinās.

---

¹⁰ Atkarīgs no tekstu digitalizācijas iespējām.

Digitāli brīvi pieejama ir apmēram puse pētāmā materiāla. Tie ir atdzejojumi, kas publicēti digitālajā bibliotēkā periodika.lv. Līdzās skenētājai periodikai bibliotēka piedāvā arī tekstu atpazīšanu digitāla teksta formātā. Tas būtiski atviegloja korpusa veidošanu un mudināja iespēju robežās digitalizēt arī pārējo materiālu.

Pētījuma vajadzībām tika digitalizēti apjoma ziņā lielākie grāmatās izdotie romiešu dzejas latviskojumi – “Horātija dzejas I–III” (1924–36), Vergilija “Georgikas un bukolikas” (1948) un “Eneīda” (1970), Lukrētija “Par lietu dabu” (1995). Bibliogrāfijas datubāzē Horātija dzejas un Vergilija eklogu publikācijas sadalītas vienībās, t. i., katrs dzejolis reģistrēts kā atsevišķs ieraksts. Daļa apjomīgā no jauna digitalizētā materiāla ir caurskatīta un tajā izlabotas atpazīšanas sistēmas pieļautās kļūdas. Senajā drukā izdotie teksti pārrakstīti mūsdienu ortogrāfijā. Veidojot publiski pieejamu korpusu, optimālākais variants būtu katram dzejolim pievienot augstas izšķirtspējas avota attēlu.

Tekstu praktiskais pētījums balstīts salīdzinošā analīzē, kas veikta salīdzinot gan atsevišķus dzejoļus, gan atdzejojumu grupas.

Neiztrūkstošs posms tulkojumu tekstu pētniecībā ir to sastatījums ar latīņu avottekstu. Interpretācijas nianse atklājas gadījumos, kad vienam dzejolim ir vairāki tulkojumi, kas tapuši dažādos laikos. Salīdzinājumam izmantotie romiešu dzejas teksti ņemti no brīvpieejas resursiem – *The Latin Library* (thelatinlibrary.com), *Perseus Digital Library* (perseus.tufts.edu) romiešu un grieķu tekstu kolekcijas un *Classical Latin Texts* (latin.packhum.org).

2. ROMIEŠU DZEJAS RECEPCIJA LATVIJĀ

Salīdzinot ar tulkojumu skaitu plaši lietotajās valodās, romiešu dzejas latviskojumu nav daudz. Pirmkārt, tāpēc, ka antīkās literatūras latviskošanas vēsture nav gara. Tā aizsākusies tikai 19. gs. vidū, kamēr daudzās citās Eiropas valodās antīko literatūru sāka tulkot jau vēlajos viduslaikos. Otrkārt, tradīcijas attīstību būtiski ietekmēja ar Latvijas okupāciju saistītie notikumi un kultūrpoltikas izmaiņas 20. gs. sākumā. Neraugoties uz to, romiešu latviskojumu korpusā ir pārstāvēti nozīmīgākie autori un darbi. Daudziem dzejoļiem ir vairāk par vienu tulkojumu, un tos atšķirīgos laika periodos veikuši dažādi atdzejotāji, tāpēc šobrīd ir iespējams veikt atdzejojumu salīdzinošu analīzi.

Pētījumā par tulkojumzinātnes attīstību Lavijā tulkojumzinātnieks Veisbergs raksta, ka visvairāk pētīti pirmie tulkojumi latviešu valodā un jaunlatviešu kustību periods 19. gs. vidū, savukārt 19. gs. beigas un 20. gs. sākums, kas bija ļoti intensīvs tulkošanas periods, kā arī tam sekojošie periodi apskatīti maz (Veisbergs 2022: 9). Tulkojumkritika latviskajā kultūrvidē lielākoties aprobežojas ar kļūdu un neprecizitāšu uzrādīšanu, kā arī tulkojuma valodas kritiku grāmatu recenzijās (turpat: 67, 147). Šis kritikas un pētniecības situācijas konstatējums kopumā attiecināms arī uz antīkās literatūras tulkojumiem.

Tradicionāli Latvijas tulkojumzinātnes pētījumos par tulkojumu attīstību un kritiku atdzejojumi aplūkoti kopā ar prozas tulkojumiem. Atdzejošana kā fenomens apskatīta sporādiski saistībā ar citām tēmām gan tulkojumzinātnes pētījumos, gan literatūras un kultūras studijās.

Atkārtoto un pārskatīto tulkojumu pētniecībā Latvijā pagaidām aplūkoti tikai prozas tulkojumi (Sīle, Veckrācis 2021).

Aplūkojot antīkās literatūras tulkošanas tradīciju attīstību vāciski, angļiski, arī itāļiski un franciski runājošajās pasaules daļās, secināms, ka to attīstībā nozīmīgu vietu, jo īpaši senākajā periodā, ieņem burtiskie tulkojumi (ang. *literal translation*). Antīkās literatūras latviskošanas tradīcijā šāds posms iztrūkst. Lai gan 20. gs. 20.–30. gados publicēti atsevišķi Ovidija “Pārvērtību” sižetu pārstāsti un avottekstam tuvi fragmentu tulkojumi prozā, šo publicējumu skaits ir tik neliels, ka tie neatstāja būtisku iespaidu uz romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstību.

Latviešu literatūra, līdzīgi kā romiešu literatūra, aizsākusies ar tulkojumiem no citām valodām. Mūsdienu pētījumos par latviešu agrīno dzeju (Valeinis 1976; Čakars u. c. 1990; Grudule 2017) nosaukti un raksturoti atdzejošanas principi, kurus ievērojuši pirmie dzejas latviskotāji jau 16.–17. gs. Tie ir: 1) adaptēt latviskajai kultūrvidei svešu saturu, izmantojot latviešu personvārdus, vietvārdus, izteicienus; 2) māksliniecisko izteiksmi balstīt tautasdziesmu poētikā. Arī pirmie romiešu dzejas latviskojumi, kas tapuši 19. gs. vidū, seko šiem principiem.

Jau 20. gs. sākumā līdz ar klasisko valodu studiju uzplaukumu antīkās dzejas latviskojumos iezīmējās jauna paradigma. Vairoties no adaptācijām, atdzejojumi tiecās maksimāli pietuvoties avottekstam, paverot arvien jaunus meklējumu ceļus antīko pantmēra atveidē un pēc iespējas precīzākā stila un satura nianšu pārcēlumā. Kā norāda latviešu dzejnieks un atdzejotājs Knuts Skujenieks:

”Atdzejojums ir vislabākais nacionālās dzejas spogulis. Katra jauna dzejas pakāpe prasa sev atbilstošu jaunatdzejojumu. Tādēļ šī māksla nekad neiznīkst, bet pilnveidojas līdz bezgalībai.” (Skujenieks 1972: 5)

Antīkā kultūrmantojuma ienākšana un klātbūtne latviskajā kultūrtelpā attīstījusies līdzīgi kā pārējā Eiropā, kalpojot par iedvesmu gan literāriem, gan teorētiskiem darbiem, kas sarakstīti latviešu valodā un par latviešu valodu un literatūru. Piemēram, pirmajai 1697. gadā izdotajai latviešu dzejas poētikai “Der unteutsche Opitz oder kurze Anleitung zur lettischen Dichtkunst” (Wischmann 2008), kas sarakstīta vācu valodā un latviski pazīstama ar nosaukumu “Nevācu Opics”.

Šis darbs ir novatorisks latviskajā kultūrtelpā, vienlaikus iekļaujoties Rietumeiropas intelektuālās domas refleksijā, sekojot tās paraugiem un ieaužot latviešu literāro pieredzi kopējā Eiropas audumā (Lāms 2017: 358). Antīkās kultūras recepcija ir saistīta ar nacionālās filoloģijas attīstību, tādējādi tulkojumi no senajām valodām aplūkojami mijiedarbē ar nacionālo filoloģiju.

Antīkajai literatūrai veltīti pētījumi un antīkās literatūras vēstures grāmatas latviešu valodā parādījās tikai 20. gs. sākumā, kad LU sāka darboties Klasiskās filoloģijas katedra. Līdz ar akadēmisko studiju aizsākumu pētījumu lokā iezīmējās arī antīko tekstu tulkošanas un interpretācijas problēmjaudājumi. Straubergs “Romiešu literatūras” (1936) ievadā raksta: “Ievērojot arī to, ka katrs rakstnieks ir un paliek *sui generis*, ar individuāli īpatno talantu, tuvosimies romiešu literatūras pareizai izpratnei” (Straubergs 1936: 16). Pareizās izpratnes meklējumi līdz ar atbilstošu šīs izpratnes atspoguļojumu latviešu valodā kļuva par 20. gs. sākuma romiešu dzejas tulkotāju uzdevumu.

Ieskatu Latvijas pirmā neatkarības laika pētnieku un tulkotāju polemikā par antīkās literatūras tulkošanu sniedz publikācijas gan zinātniskajā, gan populārzinātniskajā periodikā.

Antīkās literatūras recepcijas tēmai latviskajā kultūrtelpā pirmais pastiprināti pievērās Straubergs rakstā “Antīkās literatūras iespaids latviešu literatūrā” (Straubergs 1932). Tajā pieminēti un īsi raksturoti, autoraprāt, nozīmīgākie tulkojumi no latīņu un sengrieķu valodas. Pie recepcijas tēmas autors vēlreiz atgriezās, jau esot trimdā, ar rakstu “Antīkā pasaule latviešu literatūrā” (Straubergs 1946a; Straubergs 1946b; Straubergs 1946c). Šis raksts no iepriekšējā atšķiras ar plašāku antīkās literatūras ietekmju izvērtējumu latviešu literatūrā.

Detalizētāk Straubergs pievēršies Horātija atdzejojumu pētniecībai rakstā “Horacs un viņa latviešu draugi” (Straubergs 1920a), izvērtējot senāko atdzejotāju veikumu Horātija dzejas latviskošanā. Viņš salīdzinājis un analizējis agrīno atdzejotāju – Jura Alunāna, Koškina, Vensku Edvarta, Luda Bērziņa un Eduarda Veidenbauma – tulkojumus. Pētījumā izmantota salīdzinoša atdzejojumu analīzes pieeja, akcentējot problemātiku, norādot uz galvenajiem atdzejojumu trūkumiem un minot to cēloņus. Straubergs aplūkojis satura interpretāciju un pantmēru atveides nepilnības, pievēršoties arī latviešu valodas īpatnībām un izteiksmes atšķirībām no latīņu valodas, kā arī izvērtējis katra atdzejotāja individuālo stilu.

Viens no retajiem trimdā publicētajiem pētījumiem par agrīnajiem romiešu dzejas latviskojumiem – Jāņa Krēsliņa “Translations of Horace into Latvian: 1856–1897” (Krēsliņš 1985) – arī veltīts Horātija atdzejojumiem. Gan aplūkoto tekstu materiāls, gan analīzes metodes un pētnieka skatījums sasaucas ar Strauberga rakstos atrodamo, lai gan Krēsliņš uz Straubergu tieši neatsaucas.

Pārskatu par antīkās literatūras tulkojumiem latviski apkopojis arī Pāvils Zicāns; viņš norāda, ka apskatā koncentrēsies uz Latvijas pastāvēšanas laikā tapušajiem liela apjoma tulkojumiem, cenšoties raksturot to vērtību un nozīmi (Zicāns 1939: 203). Arī Zicāna pārskats seko Strauberga rakstos paustajām domām un vērtējumiem.

Tulkošanas pieeju izvērtējumā Zicāns izmanto terminus “burtisks tulkojums” un “literārs tulkojums”. Pēc viņa ieskatiem, burtisks tulkojums latviski mēdz būt nesakarīgu vārdu savārstījums, kamēr literārs draud aizlidot pārāk tālu no teksta. Tāpat Zicāns uzskata, ka tulkojums ar komentāriem ir augstāk vērtējams nekā tāds, kurā paskaidrojumi ietverti tulkojuma tekstā (turpat: 203).

Līdzīgi kā Straubergs arī Zicāns norāda, ka “zinātne atzīst gan tikai vienu tulkojumu, ko parasti sauc par precīzu tulkojumu. To dabūjam, ja lietas būtību izsakām pareizā latviešu valodā, lietojot izteicienus, kas iespējami precīzi tuvojas oriģinālvalodai. Šādam tulkojumam jāskan ar latviešu valodas garu, bet tur nedrīkst būt arī nekādi patvaļīgi dzejiski vai proziski darinājumi, kuri nesaskan ar oriģināltekstu”. (turpat: 203–204) Antīkā pantmēra atveide ir sevišķi izaicinoša, kā uzsver Zicāns, tāpēc tā parasti ir galvenais iemesls tulkojuma satura atkāpēm no avotteksta.

Pēc satura Zicāns tulkojumus iedala literāru darbu tulkojumos (dzeja) un zinātnisku darbu tulkojumos (vēsture un filozofija). Par nozīmīgākajiem antīkās dzejas latviskotājiem viņš atzīst Straubergu un Augustu Ģiezenu, atsaucoties uz apjomiem, kurus tulkotāji atdzejojuši. Citi atdzejojāji vērtējami kā gadījuma rakstura tulkotāji (turpat: 204). Apskatā īpaši uzteikti Strauberga Horātija dzejas tulkojumi.

Zicāns atzīmē sistemātiskuma trūkumu antīkās literatūras latviskojumu kolekcijas veidošanā. Viņš norāda, ka pamatā tulkota grieķu literatūra, bet no romiešu literatūras lasāms ļoti maz. Mūsdienās, salīdzinot ar raksta tapšanas laiku 20. gs. sākumā, romiešu literatūras tulkojumu skaits ir audzis, to papildinājuši ne tikai dažu Cicerona prozas darbu tulkojumi, bet arī visu Vergilija darbu atdzejojumi un Lukrētija poēma “Par lietu dabu”. Apskatu Zicāns noslēdz ar optimistisku domu, ka viss, kas izdarīts, ir pozitīvi vērtējams un antīko tekstu tulkošanas tradīcija Latvijā turpina attīstīties (turpat: 208).

Padomju okupācijas periodā antīkās literatūras tulkošanas un pētniecības attīstība apstājās. Padomju laiku beigās iznāca atsevišķi filozofisko tekstu tulkojumi no sengrieķu valodas, kā arī tika pārizdoti senāk tapušie Ģiezena Homēra epu un sengrieķu traģēdiju tulkojumi. Par romiešu dzeju šajā laikā tapa tikai atsevišķas publikācijas periodikā un zinātniskas publikācijas ierobežotam lasītāju lokam, piemēram, Klasiskās filoloģijas katedras akadēmiskā personāla sastādītās brošūras par antīko dzeju un dzejniekiem. Šie materiāli pamatā apkopoja ziņas no agrāk izdotām grāmatām, nepretendējot uz pētniecisku novitāti.

Pēc Latvijas neatkarības un arī klasiskās filoloģijas akadēmisko studiju atjaunošanas 20. gs. 90. gados atsevišķās publikācijās skarti arī ar atdzejošanu saistīti jautājumi, tomēr to apskatam parasti ir sekundārs raksturs.

Zinātniskajos rakstos, kuros aplūkoti ar antīkās literatūras latviskošanu saistītie jautājumi, kā arī tulkojumu recenzijās dominē viedoklis, ka antīkās dzejas tulkojumam ir jābūt: 1) uzticamam; 2) saturiski precīzam; 3) maksimāli jāatveido avotteksta forma (pantmērs) un izteiksme. Tajā pašā laikā no dzejas tulkojuma sagaida, lai tas atbilstu latviešu valodas normām un stilistikai un būtu labskanīgs un viegli uztverams. Atdzejojumu prakse – publicētie atdzejojumi – piedāvā atšķirīgus izpildījumus un līdz ar to arī skatījumus uz visiem nosauktajiem kritērijiem. Līdzšinējā romiešu dzejas atdzejojumu pētniecībā iztrūkst izvērsta skatījuma uz tulkojumiem kā kultūrvēsturisku parādību un jaunradi.

Apskatot romiešu dzejas latviskojumu kritikas vēsturi, secināms, ka trūkst izvērtējuma atdzejojumiem, kurus Straubergs atstājis bez ievēribas, piemēram, brīvajiem un adaptētajiem tulkojumiem – to skaits līdz 20. gs. sākumam ir proporcionāli ievērojams. Ņemot vērā faktu, ka adaptēta tulkojuma attīstība izsīkst līdz ar akadēmiskās pētniecības un filoloģiska tulkojuma izvirzīšanos par dominējošo, šajā pētījumā aplūkota adaptēta tulkojumu paraugu ietekme uz akadēmisko tradīciju. Tāpat izvērtētas adaptēto tulkojumu individuālās radošuma kvalitātes un izaugsmes potenciāls, kas, ļoti iespējams, būtu īstenojies, ja padomju laikā netiku pārtraukta klasiskās literatūras un seno valodu mācīšana skolās.

Jaunākajos pētījumos, piemēram, par Ernestu Dinsbergu, Matīsu Siliņu un Ludi Bērziņu, viņu devums antīkās literatūras atdzejošanā pieminēts pastarpināti un aplūkots lielākoties citu pētniecisko jautājumu kontekstā (sk., piemēram, Jansons, Karulis 1967; Zanders 1991; Keggi, Šmite 1994; Štrauhmanis 1994; Krūmiņa, Strautmane 2019).

Pētījums par romiešu dzejas latviskojumiem pievēršas iepriekš nosaukto autoru atdzejojumiem kā daļai no latviski lasāmā romiešu literatūras korpusa, izvērtējot to nozīmi romiešu literatūras latviskošanas tradīcijas vēsturē.

Romiešu dzejas latviskojumu apkopošana paver iespēju izvērstai tulkojumu pētniecībai, kas rezultētos ne tikai ar atdzejošanas tradīcijas apzināšanu, bet arī romiešu literatūras ietekmju izvērtēšanu latviešu dzejā. Antīkās un latviešu literatūras mijiedarbes izvērtējuma aktualitāti 20. gs. sākumā akcentējis Straubergs jau pieminētajos rakstos par antīkās literatūras iespaidu latviešu dzejā, kā arī rakstā “Piezīmes pie Veidenbauma dzejas” (Straubergs 1920b). Antīkās kultūras un latviešu kultūras mijiedarbes izpētei pievērsušies arī Latvijas pirmās neatkarības laika klasiskās filoloģijas studenti. Piemēram, Zicāns un Miķelis Bukšs abi izstrādāja diplomdarbus ar vienādu nosaukumu – “Antīkie motīvi latviešu tautas pasakās”. Zicāns par darbu LU 17. gada svētkos saņēma pirmo godalgu, bet Bukšs atzinību (A. L. 1936: 407).

Antīkās literatūras un tās tulkojumu ietekmes latviešu oriģināldzejā noteikti pagēr atsevišķu pētījumu. Tomēr, apzinot romiešu dzejas latviskojumus, nevar nepamanīt to nozīmi romiešu dzejas tulkotāju oriģināldzejas attīstībā. Par vienu no pirmajiem Horātija tulkotājiem latviešu valodā – Veidenbaumu – un antīkās dzejas lomu viņa oriģināldzejas poētikā Straubergs raksta: “Veidenbaums nav tikai māceklis, bet arī saņemtie iespaidi iet caur viņa prizmu. Klasiskā dzeja ir viņa pamats [..].” (Straubergs 1920b: 87)

Pētījumā par Raiņa dzeju literatūrzinātniece Janīna Kursīte pauž domu, ka Raiņa poētiskās domas savdabība lielā mērā izaug no viņa tulkojumiem (Kursīte 1996: 59). “Antīkās dzejas tulkojumi Raini nodarbinājuši galvenokārt pašā daiļrades sākuma posmā. [..] Līdz ar šiem tulkojumiem pirmoreiz Raiņa dzejā ienāk elēģiskais distihs, Sapfo I strofa. Te pirmo reizi sastopamies ar antīkā pantmēra falekija tonisku atveidojumu.” (turpat: 64) Vēlākos daiļrades posmos Rainis turpināja metriskus meklējumus, radot antīko pantmēru pārveidojumus un jaunas panta formas, piemēram, transformējot elēģisko distihu divietī.

Arī pats Straubergs publicējis antīkās dzejas stilistikā un nokrāsās iedvesmotu oriģināldzejas krājumu “Dienvīdu skaņas” (Straubergs 1938). Tajā ir dzeja gan latviešu, gan latīņu valodā. Antīkā pasaule gan motīvu, gan panta formu veidā sporādiski pavīd arī vēlāku periodu dzejnieku darbos, bet šīs ietekmes nav sistemātiski pētītas un aprakstītas. Padziļināti aplūkoti vien atsevišķi aspekti, piemēram, literatūrzinātnieks Ojārs Lāms pētījis epa žanra iedzīvināšanu latviskajā kultūrvidē (Lāms 2008).

2.1. Pētāmo tekstu materiāla raksturojums

Pētāmo tekstu materiāls – romiešu dzejas atdzejojumi – nav viendabīgs un viennozīmīgi definējams. Grūtības rada romiešu dzejas robežu noteikšana latīņu valodas materiālā un atdzejojuma jēdziena definīcija šajā pētījumā.

Promocijas darbā apskatāmā tekstu korpusa robežas noteiktas, vadoties pēc apzinātajiem pieejamajiem atdzejojumiem. Latviski lasāmais romiešu dzejas un prozas materiāls saistīts ar latīņu valodas un antīkās literatūras studijām. Tulkojumos dominē literatūras vēsturē nozīmīgākie autori un darbi, kurus izmanto latīņu valodas apguvē. Latviešu valodā tulkotās romiešu dzejas korpusu pārstāv:

- 1) senākā laikmeta (2–1.gs. p. m. ē. mija) autori – Lukrētijs un Katullis;
- 2) zelta laikmeta autori – Vergilijs, Horātijs, Tibullus, Propertijs un Ovidijs;
- 3) sudraba laikmeta autori – Mārtiāls un Juvenāls.

Tekstu korpusu vienojošais elements ir klasiskā latīņu valoda. Darbu hronoloģija aptver 1. gs. p. m. ē. vidu līdz 2. gs. m. ē. Šo valodas attīstības nogriezni dēvē arī par latīņu valodas klasisko periodu, un tajā sarakstītā literatūra tiek uzskatīta par klasisko latīņu literatūru.¹¹

---

¹¹ Šādu vai līdzīgu datējumu un definīciju sniedz liela daļa latīņu valodas mācību grāmatu, enciklopēdijas un vārdnīcas, piemēram, “Encyclopædia Britannica”.

Hronoloģiski senākie autori Lukrētijs un Katulls iezīmē pāreju, kurā Lukrētijs valodā vēl daudz arhaisma, kamēr Katulls jau vērtējams kā īstens klasiskās valodas pārstāvis (Halporn et al. 1963: 62). Zelta laikmetā sarakstīto literatūru pieņemts uzskatīt par romiešu literatūras augstāko virsotni. Cicerona dzīves laikā proza sasniedz savu attīstības pilnību, un tūlīt pēc tam seko dzejas uzplaukums. Savukārt sudraba laikmeta literatūra ir tieši iedvesmojusies no zelta laikmeta, ne vairs sengrieķu literatūras paraugiem.

Par atdzejojumu šajā pētījumā tiek uzskatīts dzejoļa tulkojums saistītā valodā, kuru pats tulkotājs, publikācijas veidotājs vai pētnieks zinātniskā rakstā uzrāda kā konkrētajam romiešu autoram piederīgu. Pētāmo tekstu materiālā iekļauti arī brīvie tulkojumi. Dzejas pārstāsti prozā iekļauti tulkojumu bibliogrāfijā ar norādi, ka tas ir prozas tulkojums, bet nav sīkāk analizēti.

Pētāmo tekstu kopumā iekļauti arī dzejas citāti un fragmenti, kas atrodami zinātniskajos un populārzinātniskajos rakstos par antīko literatūru un kultūru, kā arī latīņu valodas un antīkās literatūras mācību grāmatās, jo tie radušies ciešā saskarē ar latīņu valodas un literatūras apguvi un veido vienotu hronoloģiju ar romiešu literatūras antoloģijām. Tāpat tulkojumu bibliogrāfijā iekļauti arī tulkojumi, kas ievietoti Umberto Eko pētījuma “Neglītuma vēsture” (Eko 2008) tulkojumā.

Apskatāmo atdzejojumu kolekcijā nav iekļauti teksti, kas citēti daiļliteratūras grāmatās vai veido daļu no cita literāra darba. Ierobežojums noteikts, pirmkārt, tāpēc, ka materiāla apkopošana prasītu ļoti lielus resursus, otrkārt, lai noskaidrotu šo tekstu nozīmi romiešu dzejas reprezentācijas kopainā, būtu veicams atsevišķs pētījums. Piemēram, dzejniece un tulkotāja Dagnija Dreika, tulkojot Mišela de Montēņa “Raudzes. No trešās eseju grāmatas” (Montēns 2010), veikusi ne vien eseju tulkojumu no franču valodas, bet arī pārtulkojusi tekstā bagātīgi lietotos romiešu dzejnieku citātus. Esejās citētā dzeja tulkota parindeņos, lai gan vairāki no citētajiem dzejas darbiem, piemēram, Vergilija “Aineīda”, ir atdzejoti latviski un arī pati Montēņa eseju tulkotāja ir atdzejusi romiešu dzeju. Šis piemērs noteikti nav vienīgais gadījums, kad grāmatas tulkotājs veido savu interpretāciju par antīkā darba citātiem, kas iekļauti citā literārā darbā.

2.2. Resursi un avoti

Pētījumos par antīko literatūru neatkarīgi no tā, vai minēts un citēts antīkās literatūras darbs avotvalodā vai tulkojumā, parasti lieto apzīmējumu “antīkie avoti”. Šajā darbā pētāmā materiāla apzīmēšanai šo apzīmējumu izmantot nešķiet iederīgi kaut vai tāpēc, ka gan paši teksti, gan to mediji ir ļoti atšķirīgi. Starp Raiņa atdzejoto Katulla dzeju krājumā “Mazie dunduri” un Strauberga atdzejojumiem zinātniskajos rakstos nevar likt vienādības zīmi un abus vienādi uzskatīt par antīkajiem avotiem. Šajā pētījumā romiešu dzejas latviskojumi ir pētāmais objekts – antīkās literatūras reprezentācija latviešu valodā –, bet visas atdzejojumu publikācijas ir avoti.

Latvijā romiešu dzejas tulkojumi, sākot ar 19. gs. beigām un arī mūsdienās, visvairāk publicēti periodikā, ar pārtraukumu Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (turpmāk – PSRS) okupācijas

periodā, kad galvenais antīkās literatūras medijs bija antoloģijas un mācību grāmatas. Atsevišķi romiešu dzejas tulkojumu izdevumi ar komentāriem ir izņēmumi. Tāpat par izņēmumiem uzskatāmi arī romiešu dzejas atdzejojumu iekļāvumi dzejnieku krājumos.

Atdzejojumu bibliogrāfijā apkopotas 187 publikācijas. Līdz padomju okupācijai izdotas 122, no tām 88 ir pirmpublicējumi. Pēc padomju okupācijas – 65, to skaitā ir 14 pirmpublicējumi.

Informācija par senāko atdzejojumu publikācijām 19. gs. presē iegūta no Strauberga pētījumiem par romiešu dzejas latviskojumiem, tā precizēta, salīdzinot ar Māra Vecvagara disertācijā atrodamajām ziņām un Āronu Matīsa “Latviešu tulkotās beletristikas rādītāju” (Āronu Matīss 1902). Veidenbauma atdzejojumu publikācijas un pārpublicējumi precizēti pēc Skaidrītes Sirsones sastādītā Veidenbauma bibliogrāfiskā rādītāja (Sirsone 1978).

Tulkojumi, kas tapuši 20. gs. sākumā, apzināti no Ulrikas Gravas sastādītā rādītāja (Grava 1992) un Sandras Apeles diplomdarba bibliotēkzinātnēs “Pēteris Ķiķauka. Kārlis Straubergs: bibliogrāfiskais rādītājs” (Apele 1993). Visas publikācijas sameklētas un precizētas LNB digitālās bibliotēkas periodikas kolekcijā (periodika.lv). Tie materiāli, kas vēl nav digitalizēti, apskatīti bibliotēkas krājumā. Tāpat periodikas meklētājā izskatīti vaicājumi pēc visiem pētījumā aplūkojamajiem autoriem un darbiem, tādējādi pētāmo materiālu kopumam varēja pievienot publikācijas, kuras līdz šim nebija pieminētas nevienā antīkās literatūras tulkošanai veltītā publikācijā.

Visās izmantotajās bibliogrāfijās un zinātniskajos rakstos atklājās kļūdas un neprecizitātes. Āronu Matīsa rādītājā starp tulkojumiem minēti arī npublicēti darbi, piemēram, Jēkaba Janševska Horātija atdzejojumi, kuri, visticamāk, nav publicēti arī vēlāk, jo pagaidām nav izdevies tos atrast. Tāpat, izskatot Aijas Freimanis un Jouko Talonena sastādīto Ludviga Adamoviča bibliogrāfiju (Freimane, Talonen 2005), nav izdevies identificēt Strauberga (Straubergs 1932: 325) pieminēto Adamoviča antīkās literatūras tulkojumu.

Romiešu dzejas klātbūtni kultūrtelpā apliecina ne tikai pirmreizējas publikācijas notikums, bet arī ikviens tās pārpublicējums, tāpēc pētījumā atsevišķa uzmanība veltīta pārpublicējumu tekstu pārskatīšanai salīdzinošā aspektā un pārpublicējumu avotu izvērtēšanai. Izsekojot pārpublicējumiem, piemēram, no periodikas grāmatā vai vienas literatūras antoloģijas otrā, vērojamas patvaļīgas sastādītāju veiktas izmaiņas. Atdzejojumos labota īpašvārdu rakstība, vārdi vai vārdformas aizstātas ar citām, mainīta vārdu secība teikumos, lietota atšķirīga interpunkcija.

Izmaiņas savos atdzejojumos veikuši arī paši atdzejojotāji, piemēram, Straubergs vairākus Horātija dzejoļus sākotnēji atdzejojis zinātnisku rakstu vajadzībām, bet vēlāk tulkojumus pamatīgi pārstrādājis iekļaušanai Horātija dzejas izdevumā. Šajā gadījumā katrā no Strauberga publikācijām atdzejojumam bijis atšķirīgs mērķis un līdz ar to arī citāds izpildījums.

Pētāmo tekstu avoti sadalīti piecās grupās, kuras raksturotas sīkāk: 1) publikācijas periodikā (arī zinātniskajā) – 114; 2) romiešu dzejas tulkojumu grāmatas – 11; 3) atsevišķu atdzejojumu

iekļāvumi dzejnieku krājumos (t. sk. kopotajos rakstos) – 38; 4) literatūras antoloģijas un hrestomātijas – 7; 5) mācību grāmatas – 17.

2.2.1. Periodika

Publikāciju un to skaitā arī pirmpublicāciju skaitliski lielāko daļu veido periodika. Šo publikāciju nozīme un aktualitāte mainās līdz ar laika plūdumu. Iznākšanas mirklī tas ir medijs, kas sasniedz un uzrunā visplašāko auditoriju – acumirkļīgs, pamanāms izgaismojums, kura nozīme zūd līdz ar avīzes nākamā numura iznākšanu. Romiešu dzejas atdzejojumu publikāciju biežums latviešu valodā iznākošajos laikrakstos apliecina tās klātesamību un intensitāti kultūrtelpā. To biežums dažādos laikos ir atšķirīgs, visvairāk romiešu dzeja periodikā publicēta Latvijas pirmajā neatkarības laikā. Sākot ar 21. gs., romiešu dzejas atdzejojumi publicēti arī interneta žurnālā.

Skaitliski lielākā daļa periodikā atrodamo atdzejojumu ietverti zinātniskos un izglītojošos rakstos, kas publicēti kultūras un izglītības periodikā, piemēram, “Izglītības ministrijas mēnešrakstā”, “Filologu biedrības rakstos” utt. Ja atdzejojumi nav ietverti kā piemēri rakstā par romiešu autoru¹², bet publicēti atsevišķi, gandrīz vienmēr atdzejojumiem pievienoti komentāri un paskaidrojumi.

Ja periodikā publicētie dzejoļi netika pārpublicēti antoloģijās vai dzejas krājumos, tie ātri kļuva lasītājiem praktiski nepieejami. Tāpat padomju varas ierobežojumi lasīt kāda režīmam nevēlama rakstnieka vai zinātnieka darbus noslēpa aizmirstībā, piemēram, Strauberga zinātniskos rakstus un antīkās literatūras tulkojumus. Šodien, kad digitalizēta liela daļa periodikas, senākie romiešu dzejas atdzejojumi ir pieejamāki par hronoloģiski jaunākiem tulkojumiem, kas publicēti tikai dzejas antoloģijās.

Salīdzinot romiešu dzejas reprezentāciju gadsimta sākuma zinātnieku rakstos¹³ un mūsdienu pētnieku publikācijās, atklājas darba tapšanas laikmetam raksturīgās iezīmes. Disertācijās un zinātniskajos rakstos, kas krājumos publicēti 20. gs. sākumā, klasiskās filoloģijas pētnieki latīņu tekstu citātus netulkoja.¹⁴ Rakstos, kas domāti plašākai publikai, piemēram, žurnālos “Ritums”, “Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” u. c., dzejas piemēri ir atdzejoti latviski, atveidojot pantmēru.

Mūsdienās latviski raksta salīdzinoši maz klasiskās filoloģijas pētnieku, un raksti tiek publicēti tikai konferenču materiālu un zinātnisko rakstu krājumos. 21. gs. sākumā iznākušajā klasiskās filoloģijas gada grāmatā “Itaka” (Bankavs u. c. 2001) iezīmējas jauna tendence – zinātniskā rakstā dot dzejoļa citātu avotvalodā un tam klāt tulkojuma parindeni. Šāds noformējums lietots rakstos gan par grieķu, gan latīņu dzeju. Tikai viena autore Ilze Rūmniece savam rakstam nav pievienojusi dzejoļu tekstus avotvalodās ar parindeņiem, bet gan pašas veiktus atdzejojumus no latīņu un jaungrieķu valodas. Citos arī vēlāk publicētajos zinātniskajos rakstos par antīko literatūru izmantots avotteksta un

¹² Visi Strauberga atdzejotie Katulla teksti ir piemēri rakstos par Katulla dzeju, bet Horātija dzeja laikrakstos publicēta arī kā atsevišķi atdzejojumi.

¹³ Domāti līdz 1940. gadam Latvijas presē un zinātnisko rakstu krājumos publicētie raksti.

¹⁴ Piemēram, Strauberga disertācijā “Latīņu paraugu iespaids Horātija kritikā un dzejā” (Straubergs 1929) visi dzejas citāti sniegti latīniski.

parindeņa pieraksts, tāpēc 21. gs. zinātniskie raksti par antīko literatūru nav noderīgi šim pētījumam. Iespējams, ka šāds citātu risinājums izvēlēts tāpēc, ka: 1) latviski lasošā auditorija 21. gs. nepazīst romiešu avottekstus un nezina latīņu valodu; 2) pētnieki nav pārliecināti par savām atdzejošanas spējām.

2.2.2. Romiešu dzejas tulkojumu grāmatas

Atdzejojumu pirmreizēja publikācija grāmatā ir rets notikums latviskajā kultūrvēsturē. Latvijā praktiski nepastāv antīkās dzejas atdzejošanas un izdošanas tradīcija, netiek veidoti zinātniski komentēti izdevumi ar pielikumiem un paralēliem avottekstiem, kādus izdod pasaules universitāšu akadēmiskie apgādi. Komentētus tulkojumu izdevumus latviski pagaidām piedzīvojuši tikai zinātniska un filozofiska satura prozas darbi, turklāt dominē grieķu autori.

Latviešu valodā pilnā apjomā grāmatās izdoti šādi romiešu dzejas darbi: Horātija saturas¹⁵, epodi un odu I–II grāmata (Horācijs 1924; Horātijs 1930; Horātijs 1936), Vergilija georgikas un eklogas (Vergilijs 1948), Vergilija “Eneīda” (Vergilijs 1970) un Lukrētija “Par lietu dabu” (Lukrēcijs 1995). Nevienam no šiem izdevumiem nav pievienots avotteksts. Vēl grāmatās izdoti darbu fragmenti: “Ainēidas” I dziedājums (Vergilijs 1885), I un II dziedājums (Vergils 1926; Vergils 1927), IV dziedājums (Vergilijs 1935), Ovidija “Pārvērtību” I grāmatas tulkojums prozā (Ovidijs 1927).

Vairāki Strauberga atdzejotie Horātija dzejoļi un Vergilija darbu fragmenti pirms iekļaušanas grāmatās iepriekš publicēti zinātniskos rakstos vai kā atsevišķas atdzejojumu publikācijas presē. Horātija dzejas izdevumam Straubergs savus iepriekš veiktos atdzejojumus pārstrādājis, labojis un papildinājis ar komentāriem. No saturiskā viedokļa Strauberga veidotie izdevumi tiecas tuvināties Eiropā valdošajām antīkās literatūras tulkošanas publicēšanas tradīcijām. Mūsdienās Strauberga aizsāktajai tradīcijai Latvijā nav turpinājuma.

Romiešu lielās formas darbu – epu – sacerētāju un latviskotāju likteņos atklājas negaidītas līdzības. Romiešu dzejnieks Vergilijs ilgu gadu strādāja pie varoņepa “Ainēida”, tomēr viņam neizdevās to līdz galam pabeigt, jo darbu pārtrauca dzejnieka nāve. Sekotājiem viņš lūdza neizstrādāto epu iznīcināt, bet šis lūgums netika izpildīts, poēmas tekstu sakārtoja un izdeva. Arī epa tulkotājs latviešu valodā Ģiezens pirms nāves darbu pie atdzejojuma pēdējās redakcijas nepaspēja pabeigt. Tulkojumu noslīpēja un sagatavoja izdošanai viņa skolnieks Ābrams Feldhūns.

“Par lietu dabu” ir didaktiska poēma, kas atklāj pasaules izcelšanos epikūrisma filozofijas ideju gaismā. Par poēmas autoru Lukrētiju praktiski nav saglabājies nekādu ziņu. Poēma ir vienīgais viņam piedēvētais darbs, tas datēts ar apmēram 1. gs. p. m. ē. – republikas norieta un pilsoņu kara periodu Romā. Didaktiskās poēmas latviskotājs nav filologs vai dzejas tulkotājs, bet dabas zinātnieks – fiziķis Jāzeps Eiduss –, un šis ir viņa vienīgais publicētais latīņu dzejas atdzejojums. Poēmas tulkojums

---

¹⁵ Romiešu saturas žanra nosaukums atveidots no žanra nosaukuma latīņu valodā – *satura* –, nošķirot romiešu dzejas žanru no daudz palašākā modernās satīras jēdziena. Šādu atveidojumu lieto arī Straubergs (Straubergs 1936).

iznāca 1995. gadā, kas, lai arī nav gluži pilsoņu kara beigas, tomēr savā ziņā iezīmēja jaunas ēras sākumu, jo pavisam nesen bija atjaunota Latvijas valsts neatkarība. Darbs pie tulkojuma, kā norāda Eiduss (Lukrēcijs 1995: 211), noritējis 15 gadus, kas sakrīt ar atmodas laiku, kurā saskatāmas paralēles ar avoteksta tapšanas apstākļiem varas maiņu nogurdinātajā Senajā Romā.

Abu darbu pilno tulkojumu izdevumi nav latviešu lasītāju pirmā iepazīšanās ar šiem romiešu dzejas pīlāriem. Fragmentos tos tulkojuši vairāki citi atdzejotāji, jau sākot ar 20. gs. sākumu, piemēram, Siliņš atdzejojis “Ainēidas” I dziedājumu 1885. gadā. Tulkojums izdots grāmatā. Ģiezena tulkotie “Par lietu dabu” fragmenti publicēti “Antīkās literatūras antoloģijā II” 1952. gadā (turpmāk – ALA II 1952) (Upīts u. c. 1952).

Grāmatās izdoti divi apjomīgākie romiešu dzejas darbi, tomēr latviskajā kultūrvīdē iztrūkst trešā – tikai fragmentos atdzejota Ovidija mitoloģiskā poēma “Pārvērtības” (lat. *Methamorphoses*¹⁶). Šī darba latviskojuma trūkums ir robs ne tikai latviešu valodā pieejamās antīkās literatūras kolekcijā, bet arī romiešu episko poēmu tulkošanas tradīcijā.

21. gs. sākumā grāmatās publicēti vairāki jauni sengrieķu filozofisko tekstu un lugu tulkojumi, kā arī no jauna izdoti vairāki senāk tapuši tulkojumi. No romiešu dzejas iznācis tikai Dzintaram Sodumam piedēvētais¹⁷ Vergilija “Būkoliku” (2019) atdzejojums.

2.2.3. Dzejas krājumi

Romiešu dzejas atdzejojumi, kas dzejnieku krājumos ievietoti līdzās oriģināldzejai un citu periodu dzejas tulkojumiem, ir nozīmīgas antīkās kultūras klātbūtnes liecības latviskajā kultūrtelpā. Tajos visspilgtāk atklājas kultūru un valodu mijiedarbe.

Pret kopējo romiešu dzejas latviskojumu skaitu dzejnieku pienesums ir mazs. Latviešu dzejnieki nav nodarbojušies ar garo formu atdzejojumiem. Epus, elēģijas u. c. apjoma ziņā garākus dzejas darbus atdzejotāji klasisko valodu pētnieki un tulkotāji, izņēmums ir jau pieminētais fiziķa Eidusa Lukrētija didaktiskās poēmas “Par lietu dabu” atdzejojums.

Dzejnieku tulkojumi krājumos, sākot jau ar agrīnajiem atdzejojumiem Alunāna “Dziesmiņās” (Alunāns 1856; Alunāns 1869) un Raiņa “Mazajos dunduros” (Pliekšāns, Stučka 1888) līdz jaunākajam Pētera Brūvera “Valodas ainavai” (Brūveris 2004), tiecas piedāvāt no klasiskās filoloģijas speciālistu veikuma atšķirīgu, interpretācijā brīvāku skatījumu uz romiešu dzeju.

Iespējams, sava loma ir faktam, ka dzejnieku latīņu valodas zināšanas un antīkās pasaules reāliju izpratne nevar mēroties ar seno valodu pētnieku erudīciju. Nezināšana atbrīvo no atbildības sekot kādiem priekšstatiem par romiešu literatūru, ļaujot dzejnieka intuīcijai saskatīt nozīmīgāko un interpretēt to pēc savas gaumes un izjūtām. Turklāt, iekļauts krājumā, atdzejojums pieskaņojas kopējai

¹⁶ Latīniski darbs pazīstams ar nosaukumiem “Metamorphoses” un “Metmorphoseon libri”. Dažādu periodu publikācijas par antīko literatūru piedāvā atšķirīgas nosaukuma tulkojumu versijas. Nosaukums “Pārvērtības” izmantots Nacionālajā enciklopēdijā (Bodniece 2021a).

¹⁷ Par to plašāk 2.3.2. nodaļā “Strauberga un Soduma atdzejojumi”.

izdevuma noskaņai, piemēram, Raiņa "Mazajos dunduros" Katulla un Ovidija mīlas dzeja iekrāsojas īpaši humoristiski un zobgalīgi. No otras puses, antīkās dzejas elementu, piemēram, pantmēra atveide mācītam dzejniekam ļauj demonstrēt savas meistarības augsto pakāpi, kas ne vienmēr ir pa spēkam seno valodu pētniekiem.

Publikācija antīkās literatūras antoloģijā vai literatūras vēstures mācību grāmatā ir pakļauta grūti definējamam priekšstatam par to, kādam jābūt romiešu dzejas tulkojumam. Tas gan nav traucējis atsevišķus dzejnieku tulkojumus no krājumiem un periodikas vēlāk pārpublicēt arī antīkās literatūras antoloģijās.

Publicējumiem dzejas krājumos bieži seko pārpublicējumi izlasēs un kopotajos rakstos. Tie ir mediji, kas cauri laikam aktualizē ne tikai tulkotāja, bet arī konkrētā atdzejojuma nozīmi latviskajā kultūrtelpā. Pārpublicējumus kopotajos rakstos un izlasēs piedzīvojuši Alunāna, Raiņa, Vensku Edvarta un Veidenbauma atdzejojumi.

Veidenbauma radošais veikums ietver oriģināldzeju, atdzejumus un populārzinātniskus rakstus. Atsevišķi darbi, piemēram, Horātija atdzejojumi, publicēti autora dzīves laikā presē, bet lielākoties dzeja izplatījies rokrakstos. Literārais mantojums apkopots un izdots pēc autora nāves. Literāro darbu pirmiespiedums grāmatā bija Eduarda Treimaņa-Zvārguļa 1896. gadā sagatavotā izlase "Dzejas" (Veidenbaums 1896). Tajā iekļauta oriģināldzeja un tulkojumi no Heinriha Heines un Fridriha Šillera, bet ne Horātija.

Friča Roziņa sakārtotajā un 1900. gadā Londonā izdotajā Veidenbauma dzejas izlasē arī nav iekļauti Horātija atdzejojumi. Grāmatā pirmo reizi Veidenbauma Horātija atdzejojumi publicēti 1906. gadā Pabēržu Rūdolfa sakārtotajā "Ed. Veidenbauma dzejas". Tajā iekļauti astoņi no pavisam deviņiem atdzejojumiem, trūkst dzejoļa "Nevainība" [C I 22]. Iespējams, tāpēc, ka tas ir vienīgais atdzejojums no Horātija odu I grāmatas, pārējie ņemti no II. Pabērzis veicis nepamatotus labojumus dzejas tekstos, mainot vārdu nozīmes un pārkārtojot rindas pantos – uz to norāda vēlāki kopoto rakstu sastādītāji, piemēram, Rūdolfs Egle, kurš min, ka Pabērža labojumi "var noderēt par literāriskas kropļošanas biedinošāko paraugu" (Veidenbaums 1926: 756). Dzejolis "Nevainība" [C I 22] līdzās visiem pārējiem Horātija atdzejojumiem iekļauts Treimaņa-Zvārguļa sakārtoto kopoto rakstu otrajā sējumā (Veidenbaums 1908). Redaktors tekstos veicis atsevišķus labojumus, piemēram, lietojis autora vārda atveidojumu no vācu valodas "Horacs", saturām devis nosaukumus "Cilvēku neapmierināšanās ar savu likteni. Satīra. No Horāca" [S I 1], "Mantojuma dalīšana. Satīra. No Horāca" [S II 5].

Egles sastādītajos Veidenbauma kopotajos rakstos (Veidenbaums 1926) līdzās visiem Horātija atdzejojumiem pirmo reizi iekļauts arī trīs rindu atdzejojums no Vergilija II georgikas [Gerog. II 490–493].

Veidenbauma dzeja piedzīvojusi vairākus atkārtotus izdevumus gan izlasēs, gan kopotajos rakstos (Veidenbaums 1961). Horātija atdzejojumi netika iekļauta gandrīz nevienā padomju laikos un arī pēc neatkarības atjaunošanas izdotajā Veidenbauma dzejas izlasē. Pēc okupācijas tie publicēti tikai

1961. gadā izdotajos kopotajos rakstos un dzejas izlasē “Kā gulbji balti padebeši” (Veidenbaums 1967).

Bērziņa atdzejojumi, jo īpaši 19. gs. beigās tapušie, vairākkārt ar labojumiem pārpublicēti periodikā, tāpēc vairākiem dzejoļiem pastāv vismaz divas atšķirīgas atdzejojumu versijas. Atdzejojumi publicēti gan bez nosaukumiem, gan ar nosaukumiem latviski.

Lielākā daļa Horātija atdzejojumu vienkopus iespiesti Bērziņa dzejoļu krājumā “Vēlas vārpas” (Bērziņš 1936), kā nosaukumi norādītas dzejoļi pirmās rindas latīņu valodā. Šeit uzskaitīti krājumā iekļautie Horātija atdzejojumi ar norādēm uz iepriekšējo publikāciju gadiem:

- I, 9 *Vides ut alta* (1892, 1918);
- I, 11 *Tu ne quaesieris* (1896, 1909, 1924);
- I, 34 *Parcus deorum* (1897, 1907, 1909, 1925);
- II, 3 *Aequam momento* (1925);
- II, 6 *Septimi Godes* (1924);
- II, 14 *Eheu fugaces!* (1909, 1918);
- Romas jaunatnei III, 1 *Odi profanum* (1924, 1929);
- III, 2 *Augustam amice* (1929);
- III, 30 *Exegi monumentum* (1925);
- IV, 3 *Quem tu Melpomene* (1925);
- IV, 7 *Diffugere nives* (1909, 1918,);
- Epoda I, 2 *Beatus ille* (1925);
- Epist. I, 2 *Trojani belli* (1891).

Pēc dzejoļu krājuma izdošanas jaunus romiešu dzejas atdzejojumus Bērziņš npublicēja. Krājumā nav iekļauts laikrakstā “Latviešu Avīzes” (Horacijs 1896b: 1) ar kļūdainu nosakumu – *Integer vital* – iespiestais I grāmatas 22. odas atdzejojums un Katulla latviskojumi – ar Pabērža vārdu parakstītais “Sievas uzticība [Cat. 70]” (Pabērzis 1892a: 4), kā arī mēnešrakstā “Austrums” publicētais “Katulla dziesma Lezbijai [Cat. 5]” (Katulls 1897: 146). Katulla Cat. 5 atdzejojums pārpublicēts 1900. gadā Viļa Plūdoņa sastādītajā antoloģijā “Dzīve un dzeja” (Plūdonis 1900).

Digitālā faksimilizdevumā 21. gs. sākumā izdotas divas senākās dzejas grāmatas, kurās līdzās oriģināldzejai iekļauti arī Horātija un Ovidija atdzejojumi: 1) Līgotņu Jēkaba 1929. gadā sastādītie “Vensku Edvarta Raksti: dzejas un stāsti” – 2008. gadā (Vensku Edvarts 2008); 2) Alunāna “Dziesmiņas” (1892) – 2010. gadā (Alunāns 2010). Šie izdevumi, iedzīvināti digitālā vidē, aktualizē senākos antīkās dzejas latviskojumu paraugus.

2.2.4. Literatūras antoloģijas un hrestomātijas

Nozīmības un popularitātes ziņā tūlīt aiz preses izdevumiem atrodas literatūras antoloģijas un hrestomātijas. Antoloģija, pirmkārt, ir reprezentatīva izlase, tāpēc tajā iekļautie atdzejojumi veido

priekšstatu ne tikai par romiešu dzeju, bet arī to, kādiem jābūt romiešu dzejas latviskojumiem. Ja publikācijas periodikā salīdzina ar uzplaiksnījumu, kas izgaismo kultūrtelpu iznākšanas brīdī, tad romiešu literatūras antoloģijas ir lāpas, kas aptver plašāku ainavu un ilgāku laika periodu, kā pieturas punkti iezīmējot no antoloģijas līdz antoloģijai noiето ceļu.

Pirms ieklausanas literatūras antoloģijās un hrestomātijās romiešu dzejas atdzejojumi – Horātija un Katulla īsās dzejas formas par dabas un mīlestības tematiku – parādījās dzejas izdevumos līdzās oriģināldzejai un atdzejojumiem no citām valodām, apliecinot romiešu dzejas klātesamību latviskajā kultūrtelpā. Literatūrvēsturnieks Teodors Zeiferts darbā “Latviešu literatūras hrestomācija ar literatūr-vēsturiskām piezīmēm” (Zeiferts 1905–1907) latviešu literatūras attīstības tendences 19. gs. beigā ilustrējis ar Veidenbauma Horātija atdzejojumiem.

Latvijas pirmajā neatkarības periodā izdota sengrieķu dzejas antoloģija “Grieķu lirika” (Straubergs 1922a), tajā līdzās atdzejojumiem no sengrieķu valodas citēti arī divu Horātija dzejoļu fragmenti Strauberga tulkojumā – C I 32 un C II 2. Romiešu dzejas hrestomātijās, kas šajā laikā izdotas skolu vajadzībām, teksti lasīšanai bija oriģinālvalodā. Situāciju mainīja padomju okupācija, kuras laikā antīkās kultūras un latīņu valodas nozīme izglītībā tika samazināta. Tulkojums kļuva par galveno mediju antīkās literatūras apguvē, tāpēc radās nepieciešamība pēc antīkās dzejas tulkojumu antoloģijām.

Līdz šim latviski izdotas divas antīkajai literatūrai veltītas antoloģijas – viena padomju laikos, otra – drīz pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Abi izdevumi veidoti divās grāmatās – pirmajā sniegta grieķu literatūra, otrajā – romiešu.

Padomju antoloģija ALA II 1952 atspoguļoja jaunās varas skatījumu uz romiešu literatūru. Antīkās literatūras interpretācija un tekstu komentāri pakļauti padomju ideoloģijas diktētai ievirzei. Grāmatā aizsāktās pieejas gan tekstu atlasē, gan interpretācijā saglabājās cauri visam padomju okupācijas periodam. Arī vēlāk izdotajos mācību līdzekļos un antoloģijās teksti pamatā ņemti no šī izdevuma. Antoloģijā iekļauti vairāki Ģiezena tulkojumi, to skaitā neatkarības periodā presē publicētie Ovidija “Pārvērtību” fragmenti ar niecīgiem labojumiem, līdz tam npublicētie Vergilija “Ainēidas”, Lukrētija “Par lietu dabu” fragmenti un Horātija “Dzejas māksla” [Ars].

Tā kā līdz ar Strauberga un Bērziņa emigrāciju viņu daiļrade tika izslēgta no Latvijas PSR izglītības sistēmas, īpaši antoloģijai veidoja jaunus tulkojumus. Pēc Otrā pasaules kara Latvijā palikušie jaunās paaudzes klasiskie filologi Henriks Novackis, Pāvils Zicāns, Jānis Lezdiņš atdzejēja vairākus jau iepriekš tulkotus darbus, piemēram, Horātija odas. Viņi veica arī jaunus pirmtulkojumus, piemēram, atdzejot Juvenāla un Mārtiāla darbus.

No pirmsokupācijas tulkojumiem līdzās nosauktajiem Ģiezena atdzejojumiem antoloģijā iekļauta tikai Raiņa tulkotā Ovidija elēģija [Ov. Am. II 7] no “Mazajiem dunduriem” un Horātija C I 22 Veidenbauma atdzejojumā. Raiņa un Veidenbauma tulkojumu iekļaušana padomju antīkās

literatūras antoloģijā vēlreiz pasvīturo šo literātu nozīmīgumu gan romiešu dzejas recepcijā, gan latviešu kultūrā visplašākajā nozīmē, kā arī apliecina viņu pozīciju jaunajā politiskajā situācijā.

Katulla un Vergilija darbi, kuri iepriekš bija pazīstami Strauberga atdzejojumos, antoloģijā piedāvāti jaunās Ģiezena atdzejojumu versijās. Līdz ar Strauberga izslēgšanu no romiešu dzejas latviskošanas vēstures par redzamāko Horātija darbu atdzejotāju kļuva Novackis. Viņa tulkojumu autorību liek apšaubīt Epod. 2 un S I 9 atdzejojumu acīmredzamā līdzība Strauberga iepriekš publicētajām šo dzejoļu tulkojumu versijām.¹⁸

Romiešu literatūrai veltītajā nodaļā “Pasaules tautu lirikas antoloģijā” (Elsiņa 1959) no ALA II 1952 pārpublicēti Ģiezena Katulla dzejoļu, Novacka Horātija odu un Mārtiāla epigrammu, kā arī Zicāna Tibulla un Propertija atdzejojumi. No Ovidija atdzejojumiem šajā antoloģijā iekļauta tikai Raiņa atdzejotā Am. II 7. elēģija. Grieķu dzejai veltītajā sadaļā atrodami arī Strauberga un Riharda Rudzīša atdzejojumi, kas, ņemti no izdevuma “Grieķu lirika” (1922), kā arī viens Pētera Ķiķaukas atdzejojums, kurš mazliet atšķirīgā versijā atrodams “Grieķu literatūras vēsturē” (Ķiķauka 1944). Atšķirībā no ALA II 1952 šajā izdevumā visiem atdzejojumiem norādīti to autori, arī režīma aizliegtie – līdzās jau minētajiem Strauberga, Rudzīša un Ķiķaukas antīkās literatūras atdzejojumiem ir arī Rudzīša atdzejotā persiešu dzeja.

Arī pedagoģes un literatūrzinātnieces Ērikas Zimules sastādītajā “Ārzemju literatūras hrestomātijā” (Zimule 1992) pārpublicēti atdzejojumi no 1952. gada antoloģijas. Tie ir fragmenti no Ģiezena tulkotajām Ovidija “Pārvērtībām” un Vergilija I georgikas, taču dzejoļiem nav norādītas rindu numerācijas, tādējādi radot maldinošu iespaidu par darbu garumu un saturu. Vēl antoloģijā no ALA II 1952 pārpublicēti Novacka Horātija odu C II 10 un C III 30 atdzejojumi.

Jaunāko antīkās literatūras antoloģiju jau pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas sagatavoja LU Klasiskās filoloģijas katedrā strādājošie docētāji katedras vadītājas un vairāku padomju gados izdotu antīkajai literatūrai veltītu mācību līdzekļu autores Tamāras Fominas vadībā. Uzbūves un satura ziņā jaunā antoloģija ir līdzīga padomju laiku antoloģijai. Abu antoloģijas daļu – gan sengrieķu, gan romiešu – ievados Fomina norāda, ka grāmatas veidotas no iepriekšējās antoloģijas materiāliem, pievienojot vairākus jaunus tulkojumus. Romiešu literatūrai veltīta 1994. gadā izdotā “Senās Romas literatūras antoloģija” (turpmāk – SRLA 1994) (Fomina u. c. 1994).

Īpaši šai antoloģijai katedras docētāji pārtulkoja vairākus iepriekš netulkotus prozas fragmentus no romiešu literatūras, piemēram, Tacita “Annāles” tulkojusi Vita Paparinska, Cicerona runas – Fomina utt. No dzejas darbiem pārpublicēti gandrīz visi iepriekšējās antoloģijas teksti, pievienojot tiem atsevišķus jaunākus atdzejojumus no padomju laikos izdotajām mācību grāmatām vai preses. Vienīgais antoloģijas veidotāju piensums dzejas tulkojumos ir Horātija C III 30 – to atdzejojusi Ilze Rūmniece.

---

¹⁸ Par šo gadījumu izvērsti 2.3.1. nodaļā “Strauberga un Novacka atdzejojumi”.

Lai gan izdota 40 gadus vēlāk un vairs ne politiskās ideoloģijas iegrožojumā, jaunā Romas literatūras antoloģija no iepriekšējās atšķiras tikai ar atsevišķām niansēm. Pievēršoties tieši romiešu dzejas reprezentācijai šajā izdevumā, jāsecina, ka ziņas par dzejnieku biogrāfijām un daiļrades raksturojumi ir plašāki. Apjomīgākiem darbiem, piemēram, “Ainēidai” un “Par lietu dabu”, sniegts satura pārstāsts. Īpašvārdi atveidoti, sekojot Feldhūna izstrādātajiem latīņu īpašvārdu atveides norādījumiem (Feldhūns 1985). Tie laboti arī tekstos, kas pārpublicēti no iepriekšējās antoloģijas.

Grāmatas veidotāji atteikušies no iepriekšējās publikācijās lietotajiem Katulla dzejoļu nosaukumiem, to vietā norādot avottekstu numerāciju. Diemžēl numerācija dažviet ir kļūdaina. No ALA II 1952 iekļautajiem trīspadsmit Katulla atdzejojumiem jaunajā antoloģijā pārpublicēti vienpadsmit, kuriem pievienoti seši vēlāk tapušie, t. i., Cat. 27 Lezdiņa atdzejotā un “Antīkās literatūras vēstures” (Čerfase, Fomina 1968), pārējie pieci ir jauno dzejnieku tulkojumi no publikācijas laikrakstā “Literatūra un Māksla” (Ķemere 1984).

Lukrētija “Par lietu dabu” reprezentē no iepriekšējā antoloģijas pārpublicētais I grāmatas fragments Ģiezena atdzejotā un žurnālā “Zvaigžņotā debess” iespiestie Eidusa tulkotie fragmenti no visām piecām poēmas grāmatām. Eidusa atdzejotajos vietumis veikti labojumi, tāpēc pārpublicējums antoloģijā atšķiras no pirmpublicējumiem žurnālā. Pēc Ģiezena atdzejotā I grāmatas ievada sekojošās 828 rindas (Lucr. DRN I 215–1043), ja var ticēt satura rādītājā atrodamajai informācijai, tulkojis Zicāns. Šis atdzejotā publicēts pirmo reizi, un nav izdevies atrast kādas ziņas par citiem šī fragmenta publicējumiem un tā tapšanas apstākļiem.

Vergilija tekstu izlasi veido iepriekšējās antoloģijas materiāla pārpublicējums, visus atdzejotā veicis Ģiezens. Tomēr jaunajā antoloģijā iekļauts lielāks apjoms “Ainēidas” fragmentu. Tulkojums ņemts no 1970. gadā grāmatā izdotās epa redakcijas, tāpēc teksts daudzviet atšķiras no iepriekšējā antoloģijā publicētajiem fragmentiem.

Horātija daiļradi reprezentē septiņpadsmit atdzejojumi, no kuriem piecpadsmit ņemti no iepriekšējās antoloģijas, lielākā daļa ir Novacka tulkoti. Starp pārpublicējumiem ir arī Veidenbauma atdzejotā S I 1 un C II 22, kā arī Ģiezena “Dzejas mākslas” tulkojums. Arī šajā antoloģijā iekļauts Strauberga tulkotais Epod. 2 ar kļūdaini norādīto atdzejotāju Novacki. Vienīgais pirmpublicējums ir jau pieminētais Rūmnieces C III 30 atdzejotā. Otrs Horātija paraugu papildinājums ir saturas S II 6 fragments Feldhūna atdzejotā, tas iepriekš publicēts Fominas sastādītajā mācību izdevumā par antīko dzeju (Fomina 1978).

Tibulla un Propertija elēģijas tulkojis Jānis Paklons. Daļa viņa atdzejotā lasāmi jau 1989. gadā izdotajā elēģiķiem veltītajā mācību izdevumā (Žukova 1989), bet vairāki antoloģijā iekļautie atdzejojumi ir pirmpublicējumi. Tikai viena no Propertija elēģijām pārpublicēta no iepriekšējās antoloģijas, tā ir III 21 Zicāna atdzejotā.

Visi Ovidija atdzejojumi no ALA II 1952 pārpublicēti arī jaunajā antoloģijā. Raiņa tulkotajai elēģijai Am. II 7 satura rādītājā kļūdaini norādīts atdzejotājs – Ģiezens. Iepriekš pazīstamie Ģiezena

“Pārvērtību” atdzejojumi papildināti ar Ineses Paklones žurnālā “Liesma” (Paklone 1984) publicēto X grāmatas fragmentu, kuram antoloģijā dots nosaukums “Orfejs un Eiridike”, kā arī Paklona atdejojoto XI grāmatas fragmentu “Mids”.

Juvenāla daiļradi raksturo no iepriekšējās antoloģijas pārpublicētā Zicāna tulkotā satura – I 3.

No iepriekšējās antoloģijas nav pārpublicēts neviens Mārtiāla epigrammas atdejojums, turpretī informācija satura rādītājā ņemta no ALA II 1952. Šīs kļūdas dēļ autorību izdevies noteikt tikai tiem antoloģijā iekļautajiem atdejojumiem, kas iepriekš publicēti presē.

Neprecizitātes antoloģiju satura rādītājos apgrūtina romiešu dzejas recepcijas apzināšanu. Līdzās jau no ALA II 1952 vairākos pārpublicējumos pārņemtajai kļūdei, norādot nepareizu Horātija Epod. 2 tulkotāju, jaunās antoloģijā satura rādītājs maldina arī par Katulla atdejojumu autorību un slēpj Raiņa dalību romiešu dzejas recepcijas tradīcijas attīstībā. Kļūdu daudzums liek apšaubīt arī atsevišķo pirmpublicējumu autorību, jo īpaši tajos gadījumos, kad šie atdejojumi nav minēti nevienā citā avotā.

Nav iespējams noteikt, vai kļūdas satura rādītājos radušās paviršības dēļ, vai tāpēc, ka antoloģijas sastādītājiem nebija pieejami senākie tulkojumu izdevumi. Ar nožēlu jāsecina, ka kļūdas, kas pārpublicētas no grāmatas uz grāmatu, arvien turpina radīt pārpratumus.

Par noderīgiem romiešu dzejas recepcijas pētniecībā nevar uzskatīt arī antoloģijās izmantotās literatūras sarakstus, jo ALA II 1952 nemaz nav tulkojumu avotu saraksta, bet SRLA 1994 norādīti avoti tulkojumiem krievu valodā, kamēr latviešu valodā sniegti tikai tie avoti, no kuriem tulkojumi pārpublicēti, radot iespaidu, ka tie ir vienīgie romiešu literatūras latviskojumi. Lai gan grāmatas sastādītāja SRLA 1994 ievadā uzsver, ka daudzi tulkojumi grāmatā publicēti pirmo reizi, iztrūkst jebkādu komentāru par tulkojumu tekstu atlases principiem un antīkās literatūras latviskošanas tradīciju.

Pie hrestomātijām aplūkojams arī Eko pētījuma “Neglītuma vēsture” tulkojums. Grāmatā izmantoti gan jau iepriekš publicētie Ģiezena un Feldhūna atdejojumi, gan piedāvātas jaunas versijas iepriekš tulkotiem darbiem, kā arī vairāki pirmreizēji tulkojumi. No romiešu dzejas pārpublicēti divi īsi “Ainēidas” fragmenti Ģiezena atdejojumā. Strauberga iepriekš atdejojotajam Katulla 43 un Horātija S I 8 Dens Dimiņš piedāvājis jaunas versijas. Katulla dzeja tulkota oriģināla pantmērā – vienpadsmitzīlniekā, bet Horātija satura – prozā. Pirmtulkojumi ir Dimiņa prozā tulkotie Mārtiāla III 93 epigrammas un Horātija Epod. 12 fragmenti, kā arī Māras Poļakovas tulkotais Ovidija “Pārvērtību” fragments “Marsijs”. Arī šis izdevums neiztiek bez kļūdām. Ovidija fragmentam norādīta nepareiza tekstvieta, fragments ņemts no VI, nevis IV grāmatas, kā minēts publikācijā. Dimiņa tulkotajiem Horātija fragmentiem nav norādītas rindas, bet pie Katulla dzejoļa minēts, ka tas ir fragments, lai gan atdejojots viss dzejolis. Tulkojumu bibliogrāfijā, kas sniegta grāmatas pielikumā, nošķirti tulkojumi un atdejojumi. Ja dzejas darbs atveidots pantmērā, tas nosaukts par atdejojumu, ja tulkots prozā – par tulkojumu.

2.2.5. Mācību grāmatas

Līdzās antoloģijām romiešu dzejas klātbūtni latviskajā kultūrtelpā reprezentē arī mācību grāmatas. Tajās, līdzīgi kā zinātniskajos un populārzinātniskajos rakstos, romiešu dzeja citēta tulkojumos. Šajā pētījumā aplūkotas latviešu valodā izdotās antīkās literatūras vēstures un latīņu valodas mācību grāmatas, kā arī iespēju robežās apzināti romiešu dzejas citātu iekļāvumi citās mācību grāmatās un uzziņu literatūrā.

Latvijas pirmajā neatkarības laikā iepriekš publicētos Veidenbauma, Strauberga un Ģiezena atdzejojumus Līgotņu Jēkabs citēja literatūras vēstures mācību grāmatā “Pasaules rakstnieki” (Līgotņu Jēkabs 1931). Lirikas veidus savā grāmatā “Poētika pamatvilcienos”¹⁹ (Bērziņš 1933) Bērziņš ilustrējis ar paša veikto Horātija C III 30 atdzejojumu.

Andreja Upīša un Egles sastādītajā “Pasaules rakstniecības vēstures” (turpmāk – PRV) 1. sējumā (Egle, Upīts 1930) romiešu literatūrai veltītajā nodaļā līdzās pazīstamajiem Veidenbauma Horātija tulkojumiem atrodami arī fragmentu atdzejojumi no Katulla, Lukrētija, Vergilija un Ovidija darbiem. Šo atdzejojumu autors nav norādīts, liekot domāt, ka tulkotājs varētu būt viens no sastādītājiem, visticamāk, Egle. Tāpat nav zināms, no kādiem avotiem fragmenti tulkoti, un nav izdevies atrast citus šo tulkojumu publicējumus.

Egles atdzejojumi ir saturiski diezgan precīzi, tulkotājs pēc savas izpratnes centies arī atveidot antīkos pantmērus. Tomēr no apjomīgajiem episkajiem darbiem izrauto fragmentu tulkojumi kopumā atstāj nepabeigtu un nenostādātu iespaidu, kuru vēl vairāk pastiprina kontrasts ar līdzās esošajiem Veidenbauma atdzejojumiem.

Iepriekš publicētu atdzejojumu citātu apvienošana ar īpaši mācību grāmatas vajadzībām veiktiem tulkojumiem, lai arī vērtējama kā ne sevišķi veiksmīgs paņēmieni, vēlāk sastopama arī padomju laiku literatūras vēstures mācību grāmatās.

Antīkās literatūras pētniecības nacionālajā attīstībā antīkās literatūras vēstures grāmatu publikācijas ir tikpat nozīmīgas kā antīkās literatūras antoloģijas. Līdz mūsdienām latviešu valodā izdotas četras grāmatas, kas klasificējas kā antīkās literatūras vēstures. Pirmās divas iznākušas 20. gs. sākumā, tās ir Strauberga “Romiešu literatūra” (1936) un Ķīķaukas “Grieķu literatūras vēsture” (1944). Kā rāda grāmatu nosaukumi, tajās atsevišķi skatīta romiešu un grieķu literatūra. Šī pētījuma interešu lokā iekļaujas Strauberga “Romiešu literatūra”. Grāmatā hronoloģiski aprakstīta romiešu literatūra, sākot ar pašiem pirmajiem rakstītajiem avotiem līdz zelta laikmeta beigām; pēdējais aplūkots autors ir Ovidijs. Grāmatā dotas atsauces uz darbiem un minēti to nosaukumi latīņu valodā. Īsi atsevišķu domu vai izteicienu citāti sniegti latīņu valodā, dažreiz tie papildināti ar nozīmes skaidrojumiem. Plašāku atdzejojumu trūkums šajā izdevumā norāda uz to, ka grāmatas auditorija – humanitāro zinātņu studenti un interesenti – pārvaldīja latīņu valodu un pieminētos darbus iepazīna latīniski.

¹⁹ Grāmata atkārtoti izdota 1995. gadā.

Pirmā padomju laikos izdotā antīkās literatūras vēstures grāmata latviešu valodā aizsāka vairākas jaunas tradīcijas. Viena no tām ir apvienot grieķu un romiešu literatūras vēsturi vienā grāmatā. Josifa Tronska “Antīkās literatūras vēsture” krievu valodā iznāca 1947. gadā un joprojām tiek pārzdota, jaunākais izdevums krievu valodā publicēts 2019. gadā (Tronskij 2019).

Jau 1949. gadā grāmatu pārtulkoja igauņu valodā (Tronski 1949), 1951. gadā – lietuviešu valodā (Tronskis 1951) un 1954. gadā – latviešu valodā (Tronskis 1954). Lietuviešu valodā grāmatu pārpublicēja arī 1955. gadā un 1961. gadā. Veisbergs norāda, ka no krievu valodas tulkotas mācību grāmatas tika ieviestas ar mērķi unificēt Latvijas izglītības sistēmu ar PSRS (Veisbergs 2022: 1983). Latviešu izdevumā norādīts, ka tulkots no grāmatas 1951. g. krievu izdevuma. Šai grāmatai ir liela nozīme antīkās literatūras vēstures apguvē un klasiskās filoloģijas jomas reprezentācijā Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, jo izdevums minēts lielā daļā Baltijā vēlāk izdoto antoloģiju un antīkās literatūras mācību grāmatu izmantotās literatūras sarakstos.

Grāmatā hronoloģiski apskatīta antīkā literatūra, nodalot grieķu un latīņu daļu. Autors iepazīstina ar raksturīgajiem žanriem un nozīmīgākajiem autoriem, ilustrācijai izmantoti tulkoti citāti no pieminētajiem darbiem. Grāmatas tekstu latviski tulkoja A. Ābele²⁰, antīko autoru citātiem izmantoti atdzejējumi no ALA II 1952. Ja kāds citētais fragments iepriekš nav bijis tulkots, to īpaši šim izdevumam atdzejēja latīņu valodas pasniedzējs Lezdiņš. Grāmatā nav izmantoti no Latvijas emigrējušo zinātnieku, piemēram, Strauberga, atdzejējumi.

Lezdiņa atdzejotie fragmenti tāpat kā Egles tulkojumi PRV salīdzinājumā ar citātiem no citu atdzejotāju veiktajiem pilna apjoma tulkojumiem nav veiksmīgi. Diskutabla ir šādu citātu ievietošanas lietderība, jo, pirmkārt, atsevišķu no konteksta izrautu teikumu tulkojumi, turklāt cenšoties tos atveidot oriģināla pantmērā, nesniedz priekšstatu par darbu kopumā. Otrkārt, atdzejotajām rindām nav norādītas tekstvietas, tāpēc tās ir grūti identificēt, ja rodas nepieciešamība tulkojuma fragmentu uzmeklēt latīņu valodā vai citu valodu tulkojumos.

Salīdzinot grāmatas latviešu un krievu valodas izdevumus, izdevies identificēt visus grāmatā atrodamos romiešu dzejas fragmentus, tie ir atpazīti, un ziņas par tiem iekļautas romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfijas apkopojumā²¹. Plašākā kultūrvides raksturojuma kontekstā šie tulkojumi uztverami un vērtējami kā laikmeta liecības, kas atklāj politisko notikumu ietekmi uz kultūras un izglītības procesiem.

Hronoloģiski jaunākā latviešu valodā izdotā antīkās literatūras vēsture ir Fominas un Lijas Čerfases “Antīkās literatūras vēsture” (Čerfase, Fomina 1968). Tā ir līdzīga Tronska grāmatai gan uzbūves, gan antīko tekstu citātu atlases ziņā. Vairāki izteikumi un tekstu piemēri pārņemti no Tronska grāmatas praktiski bez izmaiņām. Fominas un Čerfases grāmatā antīko īpašvārdu atveide atšķiras no

---

²⁰ Neko vairāk par šo tulkotāju noskaidrot nav izdevies.

²¹ 4. pielikumā

iepriekšējos padomju laiku izdevumos lietotās, īpašvārdu atveide pārļabota arī antīko tekstu citātu tulkojumos.

Grāmatas beigās pieejama latviski lasāmās antīkās literatūras bibliogrāfija. Šajā sarakstā no romiešu literatūras iekļauts pirms kara izdotais Jāņa Romaņa “Ainēidas” (1926–27) I un II dziedājuma tulkojums. No sengrieķu literatūras minēti arī citi Latvijas pirmā neatkarības perioda tulkojumi, piemēram, Pāvila Rozīša tulkotais Longa romāns “Dafnids un Hloja” (Longs 1920), Sofokla luga “Valdnieks Oidips” (Sofokls 1920) Jāņa Grīna tulkojumā u. c. Savukārt sarakstā atrodama Aishila drāma, Horātija dzejas, Plauta komēdijas “Dvīņi” izdevumu tulkotājs nav norādīts, jo tas ir uz Zviedriju emigrējušais Straubergs.

Grāmatā citēti Ģiezena tulkotie un ALA II 1952 iekļautie Vergilija “Ainēidas” fragmenti, neviens piemērs nav ņemts no Romaņa. Horātija dzejas piemēros citēti atdzejojumi no antoloģijas un Lezdiņa tulkotie fragmenti no Tronska grāmatas, kā arī Bērziņa un K. S. atdzejojumi. Šādi grāmatas veidotājas apzīmējušas Straubergu, kurš nav pieminēts literatūras sarakstā. Bērziņa atdzejojumu avoti literatūras sarakstā nav atspoguļoti. Līdzīgi kā Tronska grāmata arī šī literatūras vēsture pētījumā par romiešu dzejas latviskojumiem kalpo galvenokārt kā avots pārpublicējumu datu analīzei.

Līdzās avottekstiem latīņu valodā divi Lezdiņa atdzejotie pilna apjoma Katulla dzejoļi – Cat. 2 un Cat. 51 – ievietoti mācību grāmatas “Latīņu valoda” (Čerfase u. c. 1974) tekstu hrestomātijā. Tur ir arī Ģiezena atdzejotie Katulla Cat. 3 un Cat. 85 no ALA II 1952. Horātija teksti sniegti tikai latīniski ar norādi, ka dzejoļu tulkojumi atrodami ALA II 1952.

Universitātes filoloģijas studentu vajadzībām Čerfase un Fomina sastādīja arī nelielu brošētu izdevumu četros sējumos “Antīkās pasaules autori: mācību līdzeklis”. Pirmā daļa “Estētiskās domas attīstība sengrieķu autoru darbos” (Fomina 1977) un ceturrtā daļa “Sofokls” (Lase 1979) veltīta sengrieķu literatūrai, bet otrā un trešā – romiešu autoram Horātijam.

Fominas sastādītais izdevuma otrais sējums “Horācija dzīve un daiļrade” (Fomina 1978) atkāpjas no iepriekšējo padomju mācību grāmatu virspusīgā Horātija daiļrades skaidrojuma, tiecoties atklāt dziļākas filozofiskās un stilistiskās nianšes, kā arī reprezentēt Horātija daiļrades latviskojumu variācijas. Grāmatas 5. nodaļā “Horācijs latviešu literatūrā” autore sniedz īsu ieskatu Horātija daiļrades latviskošanā, izceļot Alunāna un Veidenbauma atdzejojumus. Gan citātos, gan pilnā apjomā publicēti, kā arī pirmo reizi padomju okupācijas periodā ir atklāti pieminēti Strauberga atdzejojumi S I 9 un S I 6. Autore raksta: “Bez J. Alunāna un E. Veidenbauma Horāciju tulkojuši vairāki citi literāti un filologi: K. Koškins, Vensku Edvarts, J. Janševskis, J. Endzelīns (Kaugurietis), Bērziņš, K. Straubergs. Viņu atdzejojumi lielākoties ir izkaisīti periodiskajā presē, sākot ar 19. gs. astoņdesmitajiem gadiem līdz 20. gs. trīsdesmitajiem gadiem. Atsevišķās grāmatās ir iznākuši K. Strauberga tulkojumi. Tie ir precīzi, bet valoda smaga.” (Fomina 1978: 13)

Izdevumā iekļautas arī Horātija saturas S I 1 un S II 5 Veidenbauma atdzejojumā. No ALA II 1952 pārpublicēti Novacka Horātija saturu S I 6 un S II 5, kā arī odas C II 7 un Ģiezena

“Dzejas mākslas” tulkojumi. Saturai S I 9 norādīts īstais atdzejotājs – Straubergs –, bet otram no antoloģijas pārpublicētajam darbam – Epod. 2 – joprojām kā atdzejotājs kļūdaini norādīts Novackis.

Abi Strauberga tulkojumi pārpublicēti ALA II 1952 lasāmajā redakcijā, bet izmantotās literatūras sarakstā norādīti pirmaskara izdevumi.

No Tronska literatūras vēstures pārņemts īss S II 6 fragments Lezdiņa atdzejojumā. Vēl izdevumā iekļauts iepriekš npublicēts S II 6, 80.–117. rindas fragments Feldhūna atdzejojumā, un stāstījumā par Horātija dzīvi citētas atsevišķas rindas no iepriekš publicētiem odu un saturu atdzejojumiem.

Grāmatas trešo daļu “Horācija odas” (Čerfase 1978) veidojusi Čerfase. Autore izvairās no ideoloģiskiem diskursiem, uzsverot tekstu mākslinieciskās kvalitātes. Brošūras lielāko daļu aizņem plašs atdejojto tekstu materiāls. Atšķirībā no iepriekš izdotajiem padomju mācību līdzekļiem Čerfases sastādītājā brošūrā sniegtas vairākas viena dzejoļa tulkojumu versijas, kas tapušas dažādos laikos. Salīdzinošu tulkojumu analīzes pieeju Čerfase izmantojusi arī rakstā “Horācijs latviešu valodā” (Čerfase 1965). Tajā autore veikusi Horācija odas C I 22 tulkojumu salīdzinājumu, aplūkojot Alunāna, Bērziņa un Kaugurieša atdejojumus. Čerfase nevairās no Latvijas pirmā neatkarības laika atdejojotāju veikuma izvērtējuma, tiesa, komentāri ir ļoti lakoniski – lielākoties norādīts tikai pirmpublicējuma gads, atdejojuma autors un nosaukts pantmēru.

Mācību līdzeklī “Horācija odas” apkopoti agrīnie Veidenbauma, Kaugurieša, Koškina, Bērziņa (arī ar Pabērža vārdu publicētie), Vensku Edvarta atdejojumi, kā arī hronoloģiski vēlākie Novacka tulkojumi no ALA II 1952. Šajā brošūrā nav publicēti pilna apjoma Strauberga atdejojumi, citētas tikai atsevišķas rindas no C I 35 un C II 30. Iespējams, Čerfases vērtējums par Strauberga atdejojumiem ietekmējies no Fominas, kura savā izdevuma daļā norādījusi uz atdejojumu trūkumiem. Cits iemesls varētu būt Strauberga atdejojumu uzskatāmā līdzība ar Novacka tulkojumiem. Mācību līdzekļa autore arī nav veltījusi pietiekamu uzmanību materiālā iekļautās informācijas precizēšanai, piemēram, nav paskaidrots, ka Pabērzis ir Bērziņa pseidonīms un Koškinam nepamatoti pievienots iniciālis K.²²

Brošēto mācību līdzekļu izdevumu sēriju turpināja universitātes pasniedzēja Vija Žukova ar trīs sējumiem – “Ovidija dzīve un daiļrade” (Žukova 1981), “Katulla dzīve un daiļrade” (Žukova 1987) un “Romiešu elēģija: lekciju konspekts” (Žukova 1989). Šie izdevumi gan saturiski, gan noformējumā seko Fominas un Čerfases Horātija daiļradei veltīto brošūru paraugam.

Boršūrā par Ovidiju no ALA II 1952 pārpublicēti Ģiezena atdejotie Vergilija “Ainēidas”, Ovidija “Pārvērtību” fragmenti un autobiogrāfiskā elēģija Tr. IV 10, kā arī Novacka “Mēdejas vēstule Jāsonam” (Her. 12) atdejojums un fragmenti no Raiņa tulkotās mīlas elēģijas Am. II 7. Lezdiņa tulkotajiem “Pārvērtību” fragmentiem, kas ņemti no 1968. gada literatūras vēstures, pievienots iepriekš npublicēts “Pārvērtību” VIII grāmatas fragmenta atdejojums par Daidalu un Ikaru. Vēl izdevumā

---

²² Tas lietots arī Fominas sastādītājā “Horācija dzīve un daiļrade” (Fomina 1978).

iekļauts neliels Ovidija poēmas “Fasti” III grāmatas atdzejojuma fragments. Kā atdzejojuma autors minēts Lezdiņš.

Katullam veltītajā izdevumā no ALA II 1952 pārpublicēti Ģiezena Cat. 40 un Novacka Cat. 63. atdzejojumi Tos papildina Lezdiņa tulkotie fragmenti no Tronska literatūras vēstures (1954) un paši jaunākie presē publicētie Gunas Bērziņas Cat. 10, Cat. 38, Cat. 46, Cat. 51 un Brūvera Cat. 40 atdzejojumi.

Žukovas trešā brošūra “Romiešu elēģija: lekciju konspekts” aplūko romiešu elēģiķu Tibulla, Propertija un Ovidija daiļradi. Antīko autoru biogrāfiskie dati un dzejas citāti bez atsaucēm veselām rindkopām ņemti no iepriekš izdotajām antīkās literatūras vēstures grāmatām. No ALA II 1952 citētas Zicāna, Ģiezena un Raiņa atdzejotās elēģijas. Tomēr līdzās jau vairākkārt pārpublicētajiem atdzejojumiem izdevumā atrodami arī pirmpublicējumi. Literatūras sarakstā minēts, ka Paklona atdzejotās Tibulla I, 10; Propertija I 1, 2, 6, 22; II 27; III 2 elēģijas publicētas no rokraksta.

Antīkās kultūras apguvei veltīto mācību grāmatu sarakstu noslēdz Andra Rubeņa sastādītais mācību līdzeklis “Antīkā pasaule un agrā kristietība: materiāli Rietumeiropas ētikas vēsturei” (Rubenis 2015), kurā iekļauti fragmenti no Eidusa Lukrēcijs poēmas “Par lietu dabu” atdzejojuma 1995. gada izdevuma.

Atsevišķi romiešu dzejas atdzejojumi kā piemēri atrodami arī citās mācību grāmatās gan par literatūras vēsturi, gan dzejas stilistiku, metriku utt. Piemēram, Kursītes “Dzejas vārdnīcā” (Kursīte 2002) ar romiešu dzejas latviskojumiem ilustrēti antīko dzejas formu skaidrojumi. Eidusa atdzejotā poēma “Par lietu dabu” citēta vidusskolas fizikas mācību grāmatas “Fizika 11. klasei” (Šilters u. c. 2005) ievadā. Fragmenti no SRLA 1994 atdzejojumiem iekļauti vidusskolas mācību grāmatās, piemēram, “Antīkā literatūra un renesanse. Literatūra vidusskolai: mācību līdzeklis skolēnam” (Bernāne u. c. 2007).

2.3. Atdzejotāja autorības zaudēšana romiešu dzejas tulkojumu publikācijās

Kļūdas un neprecizitātes, publikācijās norādot atdzejojuma autoru, var novest pie autorības zaudēšanas. Jēdzienu “autorības zaudēšana” kā bināru opozīciju autorības iegūšanas jēdzienam promocijas darbā “Literāra darba autorības koncepti: kontekstuālie aspekti” (Paklone 2014) ieviesusi literāte un autortiesību pētniece Paklone. Viņa skaidro, ka, lai gan no likuma viedokļa autorību nav iespējams zaudēt, praksē pastāv situācijas, kad autors tomēr var zaudēt autorību. Tās ir sekojošas: 1) publicējot darbu anonīmi; 2) pēc pasūtījuma radot literāru darbu citai reālai personai un līgumā piekrītot noklusēt savu vārdu un autorību, t. i., kļūstot par slēpto jeb rēgu rakstnieku; 3) apzināti maldinot sabiedrību, piedēvējot sevis radīto darbu citai personai – izdomātai vai reālai, t. i., radot literāru mistifikāciju; 4) ja darbs bez autora atļaujas tiek uzdots par cita autora darbu, t. i., plaģiatizēts. Autorības zaudēšanas process nav pieminēts normatīvajos aktos un to interpretācijās, jo attiecas uz specifiskiem, mūsdienās reti darbu veidiem vai morāli nosodāmu un likumiski sodāmu darbību, kas

nav bieži sastopama (Paklone 2014: 68–69).

Romiešu dzejas atdzejojumu publikācijās konstatēti divu veidu autorības zaudēšanas gadījumi: 1) darbi publicēti, nenorādot autoru; 2) darbi piedēvēti citam autoram.

Līdzās jau iepriekš aplūkotajām kļūdām padomju mācību grāmatās atzīmējamās arī maldinošas neprecizitātes bibliogrāfiskajos rādītājos. Piemēram, Sirsones sastādītajā Veidenbauma bibliogrāfiskajā rādītājā (Sirsone 1978) iekļauts arī “Horacija sūtījums Lolijum. Epistulu I. gr. II. sūtījums”, kurš žurnālā “Austrums” 1891. gadā publicēts līdzās Veidenbauma “Satirai” [S II 5]. Ārona tulkotās beletristikas rādītājā (Āronu Matīss 1902) šis atdzejojums uzrādīts bez tulkotāja. Egle (Veidenbaums 1926: 756) un Jānis Zanders (Zanders 1967: 216) norāda, ka tulkojuma autors ir Bērziņš. Viņš to atdzejojis divdesmit gadu vecumā un nolasījis Zinību komitejas Vasaras sapulcē 1891. gadā, pēc tam nodevis žurnāla “Austrums” redaktoram, kurš izlēmis atdzejojumu publicēt. Vēlāk tas ar nosaukumu *Epist. I, 2 Trojani belli* iekļauts arī Bērziņa krājumā “Vēlās vārpas” (Bērziņš 1936). Šajā gadījumā atdzejojuma autorība netika zaudēta, tomēr joprojām pastāv risks to zaudēt, ja atsaucas uz kādu no kļūdainajiem pieminējumiem bibliogrāfiskajos rādītājos.

Autorība ir zaudēta atdzejojumiem, kas, nenorādot atdzejotāju, publicēti PRV. Šajā pētījumā tie piedēvēti vienam no grāmatas sastādītājiem Eglem, tomēr tas ir tikai minējums.

Paklone savā pētījumā apraksta plaģiātu – autorības zaudēšanu, kas radusies negodīgas rīcības rezultātā, kad plaģiators ar nolūku par savējo uzdevis cita autora darbu. Viņa atzīmē, ka plaģiāts nav pieminēts ne Autortiesību likumā, ne kādā citā Latvijas vai starptautiskajā normatīvajā aktā. Tomēr Eiropas kultūrā šis jēdziens labi pazīstams vairāk nekā divtūkstoš gadu, jau kopš Romas impērijas laikiem (Paklone 2014: 86). Pirmais jēdzienu *plagiarius* ‘cilvēku nolaupītājs’ attiecībā uz literāra darba piesavināšanos lietoja Mārtiāls epigrammā I 52 (Goldstein 2012: 982). Šī epigramma pagaidām nav atdzejota latviski.

Apzinot romiešu dzejas latviskojumus un veidojot bibliogrāfiju, konstatētas divas plaģiāta situācijas, kad Strauberga atdzejojumi piedēvēti citiem tulkotājiem. Pirmā publikācija ir jau pieminētie Novackim piedēvētie Horātija dzejas tulkojumi ALA II 1952²³, otrā – Vergilija eklogu atdzejojumi, kas iekļauti Noras Ikstenas sastādītajā Dzintara Soduma iepriekš grāmatās npublicēto darbu izlasē “Post Scriptum” (Sodums 2019).

Intervijā par plaģiāta tiesiskajiem aspektiem juriste Dace Ščadro norāda, ka cita autora darba uzdošana par savējo un tā pārveidošana bez darba autora atļaujas nav pieļaujama nekādā gadījumā (Zālīte 2004: 95). Viņa arī uzsver, ka plaģiātu var viegli konstatēt, ja darbs nav pārveidots, bet ja tas ir pārveidots, par plaģiāta esamību lemj katrā konkrētā gadījumā, jo likumā nav formulas, kā konstatēt plaģiātu. Prasību tiesā jāsniedz darba īstajam autoram, nodrošinot pierādījumus un argumentus. Juriste atsaucas uz precedentu, kad kā pierādījums tiesā tika sniegts tekstu salīdzinājums pa rindiņām. Šajā

---

²³ Sk. nodaļu “2.2.4. Literatūras antoloģijas un hrestomātijas”.

pētījumā plaģiāts konstatēts, salīdzinot Strauberga tulkojumus ar vēlākajām publikācijām ALA II 1952 un “Post Scriptum”.

2.3.1. Strauberga un Novacka atdzejojumi

ALA II 1952 iekļauti deviņpadsmit Horātija dzejoļu atdzejojumi, kuru autorība piedēvēta Novackim. Visus tos pašus dzejoļus, izņemot C III 9 un C III 30, iepriekš atdzejojis un Latvijas pirmajā neatkarības laikā publicējis Straubergs. Viena epoda un divu saturu tulkojumu salīdzinājums (sk. 1. tabulu) atklāj, ka Novacka S I 9 un Epod. 2 atdzejojumos vidēji 60% rindu sakrīt ar Strauberga tulkojumu. Arī pārējās rindas ir līdzīgas, t. i., viens vai daži vārdi aizstāti ar sinonīmiem, mainīta vārdu secība.

1. tabula. Identiskas dzejas rindas Strauberga un Novacka atdzejojumos

	S I 9	S II 5	Ep 2
rindu skaits avottekstā	78	110	70
identiskas rindas abās publikācijās	40	–	48

Novacka versijā S I 9 iztrūkst 69.–71. rindas, tas bez komentāriem atspoguļots saturas numerācijā. Šādas patvaļīgas izmaiņas, iespējams, veiktas tāpēc, ka šo rindu saturu var interpretēt kā antiseimētisku.

Lai gan S II 5 atdzejojumu variantiem nav identisku rindu, stilistiskie uzlabojumi Strauberga atdzejotajiem S I 9 un Epod. 2 publikācijā ALA II 1952, rada aizdomas, ka arī S II 5 atdzejojumu Novackis veidojis, iedvesmojoties no Strauberga tulkojumiem. Novacka un Strauberga Horātija odu tulkojumos, no kuriem tikai C I 30 pirmās rindas atdzejojumi ir identiski, daudzviet saskatāmas līdzības teikumu struktūrā un pantu uzbūvē. Atšķirības iezīmē Novacka tulkojumu atkāpes no avotteksta par labu latviešu valodā iederīgākai izteiksmei. Lai apstiprinātu Strauberga ietekmju esamību pārējos Novacka atdzejojumos, noteikti būtu nepieciešams piemērot vēl kādus atdzejojumu salīdzināšanas paņēmienus.

Līdzās Horātija tulkojumiem Novackis atdzejojis arī vienu elēģiju no Ovidija “Varonēm” [Ov. Her. 12] un Katulla 63., šiem darbiem citi latviskojumi nav konstatēti. Abu darbu tulkojumi ir korekti, bet tajos līdzīgi kā Horātija odu atdzejojumos vērojamas stilistiskas atkāpes no avotteksta par labu latviešu valodā iederīgākai izteiksmei.

Kopumā Novacka atdzejojumiem raksturīga individuāla attieksme pret avottekstu, kas atklājas subjektīvās interpretācijās, poētiskā un jūsmīgā noskaņā, apliecinot tulkotāja dzejnieka potenciālu. Uz to norāda arī Novacka pirmatdzejojumu – Ovidija Her. 12 un Katulla 63, kvalitāte. Var diezgan droši apgalvot, ka atdzejotājs ir veicis redakcionālus uzlabojumus Strauberga tulkotajiem Horācija S I 9 un Epod. 2, bet paša veiktajos S II 5 un odu atdzejojumos iedvesmojies no priekšgājēja tulkojumiem.

2.3.2. Strauberga un Soduma atdzejojumi

Strauberga atdejojoto Vergilija georgiku un eklogu krājumu ar nosaukumu "Georgikas un bukolikas" (Vergilijs 1948) Augusta Dravnieka apgāds 1948. gadā izdeva trimdā Zviedrijas pilsētā Mulsē (*Mullsjö*). Iepriekš Latvijas presē bija publicētas Strauberga tulkotās Ecl. I (Vergilijs 1926) un Ecl. IV (Vergilijs 1929). Trimdas izdevuma iesējums ir ļoti pieticīgs, tas izpildīts ar rotācijas iespiedmašīnu un drīzāk atgādina nelielu brošūru. Šajā grāmatā atšķirībā no Strauberga Horātija tulkojumu izdevumiem ir tikai atdzejojumu teksti, tai nav tradicionālā ievada ar dzejnieka biogrāfiju un ziņām par darba tapšanu, nav arī komentāru. Neskatoties uz necilo iesējumu, publikācija izpelnās trimdas sabiedrības ievērtību, un presē nekavējoties parādās atzinīgas atsauksmes.

Klasiskā filologa Ernesta Bleses recenzijā par krājumu jūtama nostalgija par zaudēto dzimteni un akadēmisko dzīvi, viņš slavē Straubergu kā labāko romiešu dzejas tulkotāju un izsaka atzinību tulkojuma kvalitātei, norādot tomēr arī uz mazām nepilnībām. Viņaprāt, izdevums noteikti būtu papildināms ar komentāriem. Recenzijā ieskanas atziņa, ka, dzīvei kļūstot traģiskai un neparedzamai, antīkā pasaule dāvā patvērumu ārpus laika un telpas. "Ir kaut kas dziļi cildens tai faktā, ka tagad trimdas gados, kad visi garīgie ideāli šķiet sagrauti un kad dziļākām intelektuālām vērtībām plašākās masu trimdinieku aprindas piešķir samērā niecīgu nozīmi, daži mūsu inteligences pārstāvji tomēr atraduši par iespējamu gremdēties plašākās – visas cilvēces mūžīgajās vērtībās – senajā latīņu dzejā, tulkojot to mūsu dzimtajā latviešu valodā (Blese 1948: 8)," raksta Blese.

Arī jaunais literāts Sodums recenzijā cildina Strauberga veikumu, nosaucot to par viņa labāko tulkojumu un uzsverot antīkās literatūras nepārejošo aktualitāti (Sodums 1948). Atzinīgus vārdus gan avotteksta izvēlei, gan atdzejojumam velta arī Valdemārs Dambergs (Dambergs 1948). Strauberga atdzejojumu izdevumu pētījumā par cittautu literatūras tulkojumu izdošanu trimdā piemin arī grāmatzinātnieks Viesturs Zanders (Zanders 2020: 30).

21. gs. sākumā Vergilija eklogas piedzīvoja jaunu tulkojuma publikāciju. Literāte Ikstena pēc rakstnieka un tulkotāja Soduma nāves sakārtoja un izdeva viņa npublicēto darbu izlasi "Post Scriptum" (Sodums 2019). Līdzās oriģināldarbiem iekļauti vairāki atdzejojumi, to skaitā arī Vergilija eklogas ar nosaukumu "Būkolikas".

Grāmatas recenzijā dzejnieks un atdzejotājs Ivars Šteinbergs norāda uz citu krājumā iekļauto Soduma atdzejojumu nepilnībām, bet par eklogām, raksta: "Šo atdzejojumu un ar to saistītās piezīmes uzskatu par vienu no grāmatas vērtīgākajām daļām, jo tā ir ne tikai iepriekš npublicēta un skaniski spoža versija literatūras klasikai, bet to pavada arī izsmeļošs izklāsts par attiecīgā laikposma vēsturi un dzejojuma iekšējo loģiku. Bukolikās Sodums bijis daudz uzmanīgāks pret teksta ritmu, kā arī, es teiktu, īstenojis sev būtisko izteiksmes vienkāršību un frāzes ietilpību." (Šteinbergs 2019)

Sodums latīņu valodu apguva ģimnāzijā, un antīkā literatūra vienmēr bijusi viņa interešu lokā. Atmiņās, kas publicētas trimdas žurnālā "Tilts" 1959. gadā, par saviem augstskolas gadiem jau Latvijas okupācijas periodā viņš raksta: "Aizrāvos vispirms ar Tibulla smeldzīgajām elēģijām, Horātija

un Juvenala satirām, Vergilija “Bukolikām” un “Georgikām” un tulkoju Ovidija “Mākslas mīlēt” pirmās 2 grāmatas. Kļuva savā ziņā elēģiskā panta specs. Biju nolēmis aplaimot latviešu tautu arī ar Plauta lugām, Šekspīra komēdijām jaunā tulkojumā un vēl dažiem simtiem sējumu [...]” (Sodums 1959: 72). Ne Horātija, ne Juvenāla, ne Ovidija darbu tulkojumu publikācijas sameklēt nav izdevies, un arī Vergilija eklogu tulkojuma publicējums liek apšaubīt tā autorību.

Salīdzinot eklogu atdzejojumus, kas iekļauti “Post Scriptum” ar Strauberga 1948. gadā publicētajiem tulkojumiem (sk. 2. tabulu), konstatēts, ka apmēram 76% rindu abās publikācijās ir identiskas. Rindās, kuras nav identiskas, atšķiras vārdu secība, īpašvārdu atveide vai izmantoti sinonīmi.

2. tabula. Identiskas rindas Strauberga un Soduma atdzejojumos

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
rindu skaits eklogā ²⁴	84	72	111	64	90	85	70	109	67	77
identiskas rindas abās publikācijās	71	51	68	49	59	49	51	81	45	58

Izdevumā nav norāžu uz Strauberga tulkojumu, to nav arī recenzijās presē. Sazinoties ar Rakstniecības un mūzikas muzeju, kura krājumā glabājas Soduma arhīvs, noskaidrojās, ka “Būkoliku” manuskripta tajā nav.

Straubergu priekšvārdā nav pieminējis arī atdzejojumu redaktors un komentāru autors Vents Zvaigzne. Priekšvārds vēsta tikai par Vergiliju un eklogām, nevis konkrēto atdzejojumu un tā specifiku.

Filozofs un publicists Artis Svece nosauc plaģiāta pastāvēšanas nosacījumus. Tas rodas, ja plaģiators izmanto: 1) nepublicētu manuskriptu; 2) publicētus darbus, kas nav guvuši ievērību vai ir aizmirsti; 3) citās valstīs un valodās izdotus darbus, kas vietējai publikai nav pazīstami (Svece 2004: 83).

Šajā apakšnodaļā aplūkoti gadījumi atbilst Svecas nosauktajam otrajam plaģiāta pastāvēšanas nosacījumam – izmantoti publicēti darbi, kuri dažādu iemeslu dēļ bijuši nepieejami plašākam lasītāju lokam vai aizmirsti. Lai arī nav zināmi ne Novackim, ne Sodumam piedēvēto atdzejojumu tapšanas apstākļi un motīvi, tulkojumu autorību publikācijās izmainīja un kultūrtelpā nostiprināja nevis paši tulkotāji, bet pārpublicējumu redaktori.

Laikā, kad iznāca SRLA 1994, Strauberga tulkotā Horātija dzeja bibliotēkās bija pieejama bez ierobežojumiem. Tāpat arī Soduma izlases veidotājiem bija iespēja iepazīties ar Strauberga atdzejoto Vergilija eklogu izdevumu, kurš trīs eksemplāros glabājas Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. Šajā gadījumā komunikācijas neesamība, uz kuru norāda Svece, ir romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas

²⁴ Ecl. II un Ecl. VI tulkojumā ir par rindu mazāk, Ecl. IV tulkojumā par rindu vairāk nekā latīņu avottekstā.

pētniecības iztrūkums latviskajā kultūrtelpā. Strauberga tulkojumu plaģiātu situācijas, visticamāk, radījis apstākļu kopums – izdevumu sastādītāju nekompetence vai neieinteresētība un romiešu dzejas tulkojumu pētniecības trūkums kultūrtelpā. ALA II 1952 gadījumā nevar izslēgt arī apzināti negodīgu antaloģijas sastādītāju rīcību.

3. ROMIEŠU DZEJAS LATVISKOJUMU RAKSTUROJUMS

Latviešu valodā dzejas tulkojumus sauc par atdzejojumiem. Skujenieks raksta: “”Atdzejojot” – tas ir labs vārds. Ne pārtulkot, ne pārceļt, ne pārvest. Atdzejojot nozīmē atburt, atdzīvināt svešu dzeju, kas valodas nepratējiem aizmigusi nesaprotamos vārdos, dīvainos burtos, teiksmainā grafikā.” (Skujenieks 1972: 5)

Skaitliski atdzejojumi veido pavisam nelielu daļu no visiem pasaules tulkojumiem, bet atdzejojumu gadījuma analīze un piemēri ir pamatā lielākajai daļai tulkošanas teoriju, kuras piemērojamas arī citiem tekstu veidiem. Viens no šī fenomena skaidrojumiem varētu būt fakts, ka dzejas tulkošana salīdzinājumā ar citiem žanriem ir daudz komplicētāka (Jones 2012: 1).

Dzejas tulkojums vienmēr ir kompromiss, tulkotājam nosakot par prioritāti: 1) satura pārcēlumus; 2) prosodiju; 3) dzejoļa kopējās noskaņas atveidojumu (Cavanagh, Lorman 2012: 1456). Senās dzejas tulkošana ir vēl sarežģītāka, jo atdzejojotājam ne tikai jātiek galā ar satura, prosodijas, noskaņas pārceļšanu, bet arī ar anahronismu (Venuti 2013a: 91).

Latviešu tulkojumzinātniece Ilze Foglele par tulkošanas stratēģijām Nacionālajā enciklopēdijā raksta: “Tulkošanas stratēģiju galvenā funkcija ir problēmu risināšana, tulkotot tekstu. Problēmas tulkošanā galvenokārt tiek dalītas leksiskajās un sintaktiskajās. Leksiskās problēmas, piemēram, ietver vārda tiešo un netiešo nozīmi, tēlaino izteiksmes līdzekļu atveidi (alegorijas, hiperbolas, metaforas utt.) u. c. Sintaktiskās problēmas var būt gramatisko struktūru atšķirības mērķvalodā un avotvalodā, piemēram, vārdšķiras, vārdu secība, stils u. c. Dažādām problēmām tiek izmantotas dažādas stratēģijas.” (Foglele 2021a)

Spāņu tulkojumzinātniece Anna Hila-Bardaži tulkošanas stratēģiju formulē kā rīcības plānu noteikta mērķa sasniegšanai. Viņa uzskata, ka viena no galvenajām tulkojumprātības (ang. *translation competence*) iezīmēm ir tieši stratēģiskā komponente. Tā vada tulkošanas procesu, mobilizējot un pārvaldot citas prasmes, kas izmantojamas tulkošanas procesā (Gil-Bardajā 2020: 540).

Abi minētie formulējumi nav pretrunā; tie papildina viens otru, atklājot perspektīvas, caur kurām iespējams palūkoties uz tulkošanas procesu. Skujenieks to formulē poētiskāk, salīdzinot atdzejošanu ar cimda pārādīšanu, kad izjaukto cimdu jāsakārto pa plauktiņiem: “Svarīgākais, kas obligāti saglabājams, tas, ko iespēju robežās vēl var saglābt, un tas, no kā ar sirdssāpēm jāatvadās. Paliek pāri vēl daži tukši plauktiņš. Tur nu pašam adītājam kāds kamoliņš jāpieslēķeterē klāt. Bet adījumam ir jābūt grodam, skaistam un siltam.” (Skujenieks 1972: 5)

Romiešu dzejas latviskotāji tulkojumu izdevumu priekšvārdos mēdz atsaukties gan uz mērķi, gan problemātiku. Piemēram, Alunāns “Dziesmiņu” pirmā izdevuma ievadā raksta: “Es gribēju rādīt, cik latviešu valoda spēcīga un jauka, un tad es arī dzinos latviešu valodu, cik paspēdams, no svešiem grabažiem izfīrīt.” (Alunāns 1856: 3)

Piezemētāki nolūki vadījuši “Mazo dunduru” autorus Raini un Pēteri Stučku, kuri grāmatas ievadā raksta, ka pūlējušies, lai “tik mīļiem tautiešiem gatavotu vairāk krietnas mācīšanas un ar' lielas patikšanas”, un “[..] sagādājuši stāstus un jokus no visām pasaules malām”, arī paši “oriģināldunduriski mēļojuši un zobojuši”. (Pliekšāns, Stučka 1888: 3)

Klasiskais filologs Zicāns pārskatā par antīkās literatūras tulkojumiem atsaucas uz problemātiku, norādot, ka lielākās grūtības, tulkojot antīko dzeju latviski, sagādā pantmēra atveide (Zicāns 1939: 206).

Straubergs Horātija atdzejojumu pirmā izdevuma ievadā 1924. gadā raksta: “Ļoti labi apzinos, ka daudzi trūkumi ir šajā darbā; mūsu valoda ir bagāta, bet vēlreiz jāpastrīpo, ka tradīciju ir maz; sevišķi sinonīmu izvēle nav viegla.” (Horācijs 1924: 4) Ievadā viņš komentē arī antīko īpašvārdu atveides problemātiku: “Kas attiecas uz īpašvārdu transkripciju, pieturējos pie viņu izrunas klasiskā laikmetā, kompromisi ir pielaisti att. uz tādiem vārdiem, kas jau latviešu valodā ieskaņojušies, kā Cēzars, Cicerōns, Horācijs un t. l.” (Horācijs 1924: 4) Tomēr jau 1930. gadā, publicējot Horātija dzejas tulkojumu otro grāmatu, Straubergs romiešu autora vārdu atveido pēc klasiskās izrunas – Horātījs.

Lukrētija “Par lietu dabu” (1995) atdzejotājs Eiduss pēcvārdā, izklāstot tulkošanas stratēģijas un materiāla atlases principus, raksta, ka gala rezultāts ir viņa redzējums: “[..] teksti atšķiras gan ar vārsmu numerāciju, gan ar iespraudumiem un trūkstošo vārsmu aizvietojumiem ar pašu sastādītāju piedzejojumiem. Tie šajā grāmatā ir likti kvadrātiekvāš. [...] Izvēloties oriģināltekstu, protams, vadījos pēc savas gaumes un izjūtas, jo neesmu kvalificēts filologs, lingvists vai tekstologs. Kvalifikācijas trūkumu mēģināju atsvērt, rūpīgi un ļoti kritiski izvērtējot tulkojumus, kas bija pieejami vācu, angļu, franču un krievu valodā, dažādus komentārus un vēsturiskus avotus. Šim darbam esmu veltījis 15 gadus un beidzot to iedrošinos nodot lasītāja vērtējumam. Labi apzinos, ka šī grāmata nebūs “bestsellers”, – tā domāta izsmalcinātam lasītājam.” (Lukrēcijs 1995: 201)

Pirmo poēmas fragmentu tulkojumu publicējumos populārzinātniskajā žurnālā “Zvaigžņotā debess” 1986. gadā, raksturojot savu darbu, autors nospraudis ambiciozākus mērķus un par centieniem filozofiskās poēmas iedzīvināšanā latviešu valodā raksta: “Šī tulkojuma autors tomēr juta kārdinājumu maksimāli saglabāt oriģināla elpu – gan pantmērā ziņā, gan atstājot visus antīkajam stilam piemītošos pleonasmus [...]” (Eiduss 1986: 38).

Ģiezena atdzejotās Vergilija “Eneīdas” (1970) izdevumam ievadu uzrakstīja Feldhūns. Tajā aprakstīts eps, bet izpaliek atdzejotāja komentārs par atdzejošanas darbu. Feldhūns norāda tikai uz heksametra atveides grūtībām, raksturojot Ģiezena pieeju pantmēra atveidē.

Atdzejojumi tapuši dažādos laikos, bet tulkotāju mērķi un jomas problemātika, uz kuru norādīts izdevumu ievados, ir līdzīga. Tomēr tas nenozīmē, ka visi atdzejotāji lietojuši vienas un tās pašas tulkošanas stratēģijas.

3.1. Tulkošanas stratēģijas romiešu dzejas latviskojumos

Tradicionāli, sākot jau ar antīko teoriju, tulkošanas stratēģijas iedala uz avottekstu vērstās un uz mērķtekstu orientētās. Tās raksturojot, amerikāņu tulkojumzinātnieks Venuti ieviesis jēdzienus: pielāgošana (ang. *domestication*) un svešādošana (ang. *foreignizing*) (Venuti 2008: 15). Nenoliedzot pielāgošanas stratēģiju dominanci un nozīmi anglofonās tulkošanas skolas tradīcijā, Venuti pielāgošanu tomēr redz kā negatīvu parādību. Viņš uzsver pielāgošanas agresīvo dabu, kas, tiecoties novērst svešādību tulkojumā, ietver risku avottekstu pārāk pielāgot mērķvalodai un kultūrai. Savukārt svešādošanas pieeju Venuti uztver kā tulkotāja ētisku izvēli pretoties avotteksta etnocentriskai pakļaušanai, jo īpaši runājot par tulkojumiem, kas top mūsdienās (turpat: 14, 16).

Venuti aicina pielāgošanu un svešādošanu neuztvert tikai kā bināras opozīcijas, zem kurām var sagrupēt ar tulkošanu saistītos jēdzienus, piemēram, precīzs vai brīvs; formāls vai dinamisks; semantisks vai komunikatīvs utt. Jēdzienu “pielāgošana” un “svešādošana” lietojums, runājot pār kādu tulkojumu, jāuztver kā mainīgs kultūras procesu darbībā un neatdalāms no vēsturiskā konteksta. Turklāt tas vienmēr ir atkarīgs no interpretācijas.

Latviešu valodas un kultūras situācija ir diametrāli atšķirīgas no anglofonās gan valodas izplatības, gan vēsturisko un politisko faktoru ietekmes ziņā. Tas jāņem vērā arī, izvērtējot pielāgošanas un svešādošanas stratēģijas un to izpausmes latviskojumos.

Veselīga un stabila literārā polისტēma (ang. *literary polysystem*), kuras pamatā ir oriģinālliteratūras un tulkojumu līdzsvars, izveidojās Latvijas pirmajā neatkarības laikā, bet tās dabisko attīstību pārtrauca padomju okupācija (Zauberga 1999: 187). Politiskās ideoloģijas nospiedošās ietekmes sekas latviskajā kultūrtelpā jūtamās vēl šodien, tajā pašā laikā tulkotās literatūras pozitīvā ietekme uz latviešu valodas un kultūras attīstību no rakstītās valodas pirmsākumiem līdz mūsdienām nav noliedzama.

Latviešu tulkojumzinātniece Ieva Zauberga raksta, ka, ņemot vērā mūsdienu latviskās kultūrtelpas relatīvi zemo pašvērtējumu, tulkojumos attieksme pret avotvalodu tradicionāli ir godbijīga (Zauberga 1999: 188). Ja piekrīt viedoklim, ka plaši lietotajās valodās (ang. *major languages*) dominē pielāgošanas, bet valodās ar mazu runātāju skaitu (ang. *minor languages*) – svešādošanas tulkošanas stratēģijas, tad romiešu dzejas latviskojumiem vajadzētu reprezentēt svešādotam tulkojumam raksturīgas pazīmes.

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcija, kuras aizsākumi dīgst reizē ar latviešu oriģinālliteratūras pirmajiem asniem, atklāj pielāgošanas un svešādošanas stratēģiju mijiedarbi atdzejojumos, kas īstenojas gan tulkojumu savstarpējās ietekmes, gan ārēju faktoru darbības rezultātā.

Venuti uzsver, ka neatkarīgi no teorētiskās domas, kurai seko tulkotājs, formulējot savu tulkošanas stratēģiju, tā izriet no tulkojuma mērķvalodas situācijas, kulturālajiem un politiskajiem apstākļiem (Venuti 2008: 99). Tāpēc tulkojuma pētniecība nevar tikt uzlūkota tikai kā aprakstoša

disciplīna, kas apstiprina vai noliedz tulkošanas teorijas lietojumu, neņemot vērā politiskos un kulturālos aspektus un to attiecības.

Katru posmu tulkojuma tapšanā, sākot ar tulkojamā teksta un tulkošanas stratēģijas izvēli, turpinot ar rediģēšanas procesu un visbeidzot lasīšanu, vada vērtības, uzskati un priekšstati, kas eksistē mērķvalodā, noteiktā hierarhiskā secībā.

Lai gan tulkojuma etnocentriskā varmācība (ang. *ethnocentric violence*) pret avottekstu ir nenovēršama, jo tulkošanas procesā avotvaloda, teksts un kultūratsauces tiek pakļautas izmaiņām, kuras atspoguļo mērķvalodas situāciju, pielāgošanas pieeja tulkošanā var darboties arī kā svešādota iejaukšanās, apšaubot un izaicinot mērķvalodas kultūras hierarhijas (turpat: 267). Tāpat kā tulkojums var kalpot par atbalstu nacionālās identitātes veidošanā, gan izvēloties tulkojamo tekstu, gan attīstot tulkošanas diskursīvās stratēģijas (Venuti 2013b: 119).

Vienam dzejolim var būt neskaitāmi tulkojumi – lai arī atšķirīgi, tie visi vienādi uzskatāmi par šī dzejoļa tulkojumiem, tādējādi rādot, ka nepastāv viena neapstrīdāma atbilde (ang. *invariant*), bet tulkojums pēc būtības ir variācija (Venuti 2013c: 175). Tulkojumu varianti kultūrtelpā pastāv mijiedarbē, ietekmējot konkrētā dzejoļa recepciju. Tāpēc arī atdzejojumos lietotās tulkošanas stratēģijas vērtējamas, aplūkojot to mijiedarbību. Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstību raksturo trīs tulkošanas stratēģijas: 1) adaptācija; 2) filoloģisks tulkojums; 3) brīvs tulkojums.

3.1.1 Adaptācija

Alunāna un dažkārt arī citu agrīno romiešu dzejas latviskotāju atdzejojumus literatūrā parasti raksturo ar jēdzienu “lokalizācija” (Straubergs 1920a; Veidenbaums 1926; Straubergs 1932; LKV 1935; Egle 1941). Šis apzīmējums literatūrteorētiskajā domā dominēja līdz okupācijai, bet ir atrodamas arī vēlāk tapušās publikācijās (Paklons 1970; LPE 1985).

Rakstot par romiešu dzejas atdzejošanu padomju laikos, Čerfase nav nosaukusi konkrētu tulkošanas stratēģiju, bet norāda, ka 19. gs. tulkojumos “tulkotāji vēl necentās pēc iespējas precīzāk atveidot oriģināldarba saturu un formu, saglabāt tajā rādīto laikmetu un fonu, bet lielākā vai mazākā mērā pakārto tulkojamo darbu saviem un savu lasītāju uzskatiem un gaumei” (Čerfase 1965: 30).

Mūsdienu tulkojumzinātnē Čerfases formulējums iekļauj arī citus jēdzienus, piemēram, adaptācija (ang. *adaptation*), piesavināts tulkojums (ang. *appropriation*), pielāgots tulkojums (ang. *domestication*), atdarinājums (ang. *imitation*), oriģināla pārrakstīšana (ang. *rewriting*) utt.

Zauberga mācību līdzeklī “Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem” adaptāciju definē kā tulkojumu, kas tik ļoti attālināts no avotteksta, ka vairs nav uzskatāms par tulkojumu, atzīmējot, ka šādu pārnesei var saukt arī par lokalizāciju (Zauberga 2016: 95).

Veisbergs raksta, ka mūsdienās terminam “lokalizācija” latviešu valodā ir divas nozīmes: “Vecā, tradicionālā – avotteksta pārceļšana mērķkultūras vidē, bet modernā lokalizācija attiecas uz tehniskajiem tekstiem, piemērojot programmatūras, videospēles, reklāmu, produktu aprakstus vietējai

kultūrai, vietējām prasībām.” (Veisbergs 2021a) Arī anglofonajā tradīcijā termins “lokalizācija” (ang. *localization*) šobrīd tiek attiecināts uz tehniskajiem tekstiem un programmatūrām (Jiménez-Crespo 2020). Savukārt adaptāciju skaidro kā tulkojošu darbību kopumu (ang. *set of translative interventions*), kura rezultātā radītais teksts reprezentē avottekstu, bet nav uztverams kā tulkojums (Bastin 2020). Tomēr robežas, kad teksts vairs nav uztverams kā tulkojums, bet tomēr ir saistīts ar avottekstu, nav viennozīmīgi definējamas. Praksē ir gadījumi, kad adaptācija zaudējusi sasaisti ar avottekstu, ļaujot to uztvert kā oriģināldarbu.

Autortiesību pētniece Paklone adaptāciju definē kā darba pārveidošanu, pielāgojot to lietojumam citā žanrā, citai mērķauditorijai (Paklone 2014: 156). Šādu jēdziena skaidrojumu piedāvā arī “Latvijas Padomju Enciklopēdija” (LPE 1981). Paklone arī uzsver, ka adaptācija no tulkojuma atšķiras ar to, ka adaptācijā tiek mainīta darba kompozīcija un žanrs, kamēr tulkojumā tikai forma, t. i., valoda.

Adaptācija var tikt īstenota arī žanra robežās, piemēram, adaptācija ir romāna pārstāsts jauniešu auditorijai (Paklone u. c. 1997: 25). Arī atdzejojums pēc būtības ir adaptācija, jo avottekstu atveido saskaņā ar atdzejotāja izvēlētajām prioritātēm. Tas var būt 1) satura pārcēlums; 2) prosodija; 3) dzejoļa kopējā noskaņas atveidojums, jo precīzs avotteksta pārcēlums mērķvalodā nav iespējams.

Venuti raksta, ka dzejnieka tulkojums (ang. *poet's version*) ir tulkojuma un adaptācijas sakausējums, tuvlasījums un brīva teksta pārrakstīšana, kas rosina jautājumus par valodu, literatūru un ētiku (Venuti 2013c: 178). Bet viņš arī uzstāj, ka tulkojuma un adaptācijas jēdzieni literatūrā ir nošķirami, kaut arī nošķīruma robežas dažādos vēstures periodos atšķiras.

Alunāna atdzejojumu, to publikāciju un pārpublicējumu, kā arī tulkojumu kritikas gadījuma analīze sniedz ieskatu adaptācijas jēdziena izpratnes problemātikā. Pirmkārt, visi Alunāna romiešu dzejas tulkojumi ir adaptācijas, jo tajos romiskā vide, personāži un reālijas ir aizstāti ar latviešu kultūrā pazīstamākām alternatīvām. Piemēram, Horātija Epod. 2 aprakstītie romiešu zemnieku ēdieni – olīvas, malva un skābenes – Alunāna tulkojumā kļuvuši par cūku švertu ar skābiem kāpostiem. Horātija mūza C III 30 lauru vainaga vietā Alunānam “galvā vainaku ceļ, vītu no ozoliem”. Otrkārt, Alunāns vairākos tulkojumos samazinājis teksta apjomu, kādus avotteksta fragmentus nemaz netulkojot. Ovidija fragmenta atdzejojumā ne tikai mainījies darbojošo personu vārdus un darbības vietu no senās Romas uz seno Lietuvu, bet arī izmantojis alternatīvu pantmēru.

Pirmajā Alunāna “Dziesmiņu” izdevumā 1856. gadā pie atdzejojumiem ne vien minēti dzejoļu autori, bet arī sniegts paralēls avotteksts. Pirmajā izdevumā iekļauts tikai Horātija C I 11 atdzejojums. Papildinātajā izdevumā 1867. gadā vairs nav nedz norāžu par tekstu autoriem, nedz avottekstu, bet no antīkās dzejas līdzās Hor. C I 11 atrodams arī Ovidija “Pārvērtību” [Met. VIII, 618–724] fragmenta tulkojums. “Dziesmiņu” otrajā daļā 1869. gadā sniegti seši dzejoļi ar norādi uz Horātiju – “Laucinieku dzīve” [Epod. 2], “Satira” [S I 1], “Mūzai” [C III 30], “Pavasara jaukums” [C I 4], “Madža” [C I 23], “Maija” [8].

Vairums Latvijas neatkarības perioda pētnieku raksta, ka Alunāns atdzejojis deviņus Horātija dzejoļus. Piemēram, Straubergs (Straubergs 1932; Straubergs 1946) līdzās iepriekš nosauktajiem uzskaita arī “Par sava laika nejēdzību” [C II 15] un “Tīšenam” [C III 12]. Kārlis Draviņš, rakstot par Alkaja strofu latviešu dzejā, aplūkojis tās lietojumu atdzejojumos, kā piemēru minot Alunāna atdzejoto C II 15. Viņš atzīmē, ka Alunāna atdzejojumi ir “ļoti brīvi, dažkārt kopēja ir tikai motīvu saskaņa [..]” (Draviņš 1939: 311).

Dzejolis “Uz sava laika nejēdzību” [C II 15] pirmo reizi publicēts “Dziesmiņu” otrajā daļā 1869. gadā, tam nav norādīts autors, bet zem virsraksta sniegts pantmēra nosaukums *Versus Alcaicus*. Dzejolis krājumā novietots tieši pirms Horātija atdzejojumiem. Šāda sakārtojuma secība ievērota arī vēlākajos izdevumos (Alunāns 1892; Alunāns 1914), kuri veidoti pēc pirmizdevumu paraugiem.

“Tīšenam” [C III 12] nekad nav bijis iekļauts nevienā no “Dziesmiņu” izdevumiem. Tas pirmo reizi publicēts Alunānu Kopoto rakstu (Alunāns 1929) komentāros pie iepriekš npublicētajiem darbiem ar norādi uz Horātiju. Alunāna rokrakstā pie dzejoļa “Tīšenam” pierakstīts, ka tulkots no Horātija (Alunāns 1859: 107). Savukārt par “Uz sava laika nejēdzību” [C II 15] autors rokrakstā nav norādīts. Rokrakstā autors nav norādīts arī Saturai [S I 1], kura krājumos publicēta ar norādi uz Horātiju.

Pirmo reizi par oriģināldzejoli “Uz sava laika nejēdzību” [C II 15] nosaukts Alunāna dzejas izlasē, kas izdota 1956. gadā: “Oriģināls [..]. Dzejolis ārējā formā ir pakaļdarinājums – oriģināla imitācija ar laikmetīgu saturu, kas nosoda latviešu pārvācošanu.” (Alunāns 1956: 344) Šīs izlases sakārtojums un komentāri demonstrē Alunāna daiļrades padomju interpretāciju. Antīkās dzejas tulkojumi komentēti tik vien kā 19. gs. tulkošanas stratēģijas reprezentācijas. Ovidija “Pārvērtību” [Met. VIII, 618–724] fragmenta tulkojums izlasē nav iekļauts, tas nav pieminēts arī piezīmēs par “Dziesmiņu” papildināto izdevumu, bet uzskaitīts tikai pie izdevuma “Sēta, daba un pasaule, III” satura.

“Uz sava laika nejēdzību” [C II 15] kā oriģināldzejolis iekļauts arī padomju laikā vairākkārt pārizzidotajās latviešu agrīno dzejnieku Alunāna, Ausekļa un Andreja Pumpura apkopotajās izlasēs (Alunāns u. c. 1960; Alunāns u. c. 1965; Alunāns u. c. 1971; Alunāns u. c. 1978). Izlase tādā pašā sakārtojumā ar jauniem ievadvārdiem pārizzidota arī pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas (Alunāns u. c. 2000).

Valija Labrence 1981.–1982. gadā izdoto kopoto rakstu komentāros raksta, ka “Dziesmiņu” pirmajā daļā ir viens atdzejojums no Horātija, t. i., C I 11 (Alunāns 1981: 132), “Dziesmiņu” otrajā daļā – seši, bet “Par sava laika nejēdzību” [C II 15] ir oriģināldzejolis Alkaja strofā (Alunāns 1982: 123). Arī Čerfase tāpat kā Labrence uzrāda septiņus atdzejojumus (Čerfase 1965: 30). Abas pētnieces seko 1956. gada izlasē aizsāktajai Alunāna Horātija atdzejojumu klasifikācijai. Labrences sastādīto “Dziesmiņu” izdevumu izmantojis arī Jānis Krēsliņš, trimdā publicējot pētījumu

par Horātija latviskojumiem 19. gs. Arī viņš, aplūkojot Alkaja strofas atveidojumus, “Par sava laika nejēdzību” klasificē kā Alunāna oriģināldzejoli (Krēsliņš 1985: 360).

Šī gadījuma analīze pierāda, ka liela nozīme adaptācijas uztverē un vērtējumā ir tradīcijai. Lai gan visi Alunāna atdzejojumi ievērojami atkāpjas no avotteksta, sākot jau ar pirmajiem pētījumiem par latviešu literatūras attīstību un antīkās literatūras recepciju, tie nosaukti par tulkojumiem un tā tiek uztverti un vērtēti joprojām. Padomju laikos ideoloģisku apsvērumu dēļ literatūrteorētiskās domas attieksme pret dzejoļa “Uz sava laika nejēdzību” [C II 15] iedvesmas avotu mainījās. Dzejoļa interpretācijā uzsvars likts uz vēstījumu – pret latviešu pārvācošanu. Šādā traktējumā antīkajam autoram un latīņu tekstā paustajām idejām vietas vairs nebija, tāpēc adaptācija saikni ar avottekstu zaudēja un darbu sāka uzskatīt par Alunāna oriģināldzejoli. Šo gadījumu var aplūkot arī kā autorības zaudēšanu.

Straubergs un arī vēlāki romiešu dzejas latviskojumu pētnieki, kas pievērsušies agrīnajiem atdzejojumiem (Veidenbaums 1926; Čerfase 1965; Grīsele 1973; Čerfase 1978; Krēsliņš 1985), adaptāciju kopumā vērtē negatīvi. Tomēr nenoliedz adaptēto tulkojumu, jo īpaši Alunāna veikuma, nozīmi tradīcijas attīstībā.

Tulkošanas teorijā adaptāciju aplūko arī kā tulkošanas tehniku (ang. *translation technique*), t. i., gramatisko kategoriju un leksisko vienību tulkošanas veidu. Adaptāciju pielieto, ja strukturālu vai jēdzienisku atšķirību dēļ avotteksta leksiku un saturu nav iespējams tieši pārcelt mērķa valodā. Adaptācija ir netiešā tulkojuma tehnika, kurā mērķkultūra pārņem avotkultūras tradīcijas. Pastāv trīs adaptācijas veidi: 1) kultūras vienību aizstāšana; 2) parafrāze; 3) izlaidums (ang. *omission*). (Vinay, Darbelnet 1958, cit. pēc Fogeles 2021b)

Šos adaptācijas veidus var aplūkot arī kā gramatisko adaptāciju (ang. *grammatical adaptation*): “Vārda, frāzes vai teikuma pārveidošanas process, kurā to pārveido atbilstoši mērķvalodas normām,” (Zauberga 2016: 104) un pragmatisko adaptāciju (ang. *pragmatic adaptation*), “avotteksta pārrakstīšana saskaņā ar mērķkultūras stāvokli, lai panāktu atbilstošu reakciju no lasītājiem.” (turpat: 120)

Romiešu dzejas tēli un izteiksme latviskajai kultūrvidei nebija pazīstama, tāpēc pirmie romiešu dzejas atdzejotāji pielietoja gan pragmatiskas, gan gramatiskas adaptācijas, kas īstenotas gan ar kultūras vienību aizstāšanu, gan parafrāzi, gan izlaidumiem. Izņēmums ir pantmērs, jo to pēc oriģināla shēmas latviski atveidot centās gan Alunāns, gan Veidenbaums un viņiem sekojošie agrīnie romiešu dzejas latviskotāji.

Lai arī romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas attīstības gaitā antīkās reālās pamazām ienāca un kļuva pazīstamas latviskajā kultūrtelpā, adaptīvās tulkošanas tehnikas vietumis izmantotas arī visjaunākajos romiešu dzejas tulkojumos.

3.1.2. Filoloģisks tulkojums

20. gs. sākumā latviskajā kultūrtelpā aktualizējās jautājums par korektu (Straubergs 1920a), pareizu (Straubergs 1932), precīzu (Zicāns 1939) tulkojumu, atsakoties no adaptācijām. Klasiskajās valodās un antīkajā kultūrā izglītotie atdzejotāji tiecās radīt tulkojumu, kas precīzi atveidotu avotteksta saturu un formu. Mūsdienu tulkojumzinātnē šādus tulkojumus apkata kā burtiskus (ang. *literal*), ekvivalentus (ang. *equivalent*), uzticamus (ang. *reliable*), izglītojošus (ang. *learned*), dokumentārus (ang. *documentary*) utt. Šajās stratēģijās viens no tulkojuma kvalitātes kritērijiem ir tulkojuma uzticamība. Centieni definēt uzticamu tulkojumu ir lemti neveiksmei, jo ilgajā tulkojumprakses attīstībā ir noskaidrojies, ka objektivitātes kritēriji praksē ir dažādi.

Alunāna pirmie adaptētie atdzejotāji latviskajā kultūrtelpā iedibināja tradīciju sillabotoniski atveidot antīko kvantitatīvo pantmēru, garās zilbes aizstājot ar uzsvērtām un īsās – ar neuzsvērtām. Dzejas tulkošanas attīstības gaitā sillabotoniska pantmēra atveides tehnika atdzejotājos turpināja pilnveidoties.

Atmetot adaptīvo pieeju satura interpretācijā, par prioritāti izvirzījās precīzs avotteksta pārcēlums, aktualizējot jautājumus par antīko īpašvārdu atveidi. Sākotnēji Latvijas pirmā neatkarības laika klasiskie filologi pantmērā centās arī maksimāli atveidot avotteksta mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un teikumu uzbūvi, radot uz avottekstu orientētus atdzejotājus – filoloģiskus romiešu dzejas tulkojumus. Vēlāk avotteksta teikumu struktūras un mākslinieciskās izteiksmes atveide pamazām atkāpās par labu latviešu valodā veiksmīgākai teikumu uzbūvei un uztveramai mākslinieciskajai izteiksmei.

Vācu tulkojumzinātniece Kristiāna Norda par filoloģisku tulkojumu (ang. *philological translation*) vai izglītojošu tulkojumu (ang. *learned translation*) dēvē tādu, kas tiecas vārdu pa vārdam atveidot avottekstu, bet atšķirībā no burtiskā tulkojuma (ang. *literal translation*) filoloģiskā tulkojumā liela nozīme ir paskaidrojumiem un zemsvītras piezīmēm ar avotteksta skaidrojumiem (Nord 2018: 47).

Filoloģisku tulkošanas pieeju dažkārt literatūrā pieņemts saukt arī par tradicionālo vai zinātnisko pieeju. Tās nostiprināšanās antīkās literatūras tulkošanā skaidrojama ar to, ka, no jauna atklājot un restaurējot antīkos tekstus izdošanai, 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā klasiskās literatūras pētniekus vairāk satrauca jautājums par teksta saturu. Būtiskāk bija izprast, ko nozīmē vārdi, kas uzrakstīti, nevis to iespējamās slēptās nozīmes, jo īpaši tāpēc, ka antīkajiem tekstiem eksistē vairāki paralēli tekstu varianti (Van Nortwick 2001: 183).

Otrs iemesls filoloģiska tulkojuma popularitātei ir tulkojumu auditorijas izglītība; 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā bija pieaudzis vispārējās izglītības līmenis, tāpēc paplašinājusies arī antīkās literatūras tulkojumu auditorija. Lai arī filoloģisks tulkojums tiecas atbrīvoties no subjektīvām ietekmēm teksta atveidē, tas tomēr ir atkarīgs no mērķauditorijas. Tulkotājam ir jāizskaidro teksta nozīme gan zinošam, gan nezinošam lasītājam. Šo uzdevumu var risināt, tulkojumam pievienojot

komentārus, tomēr tulkotāju iegrimšana pārāk dziļi lietu skaidrošanā draud atstāt novārtā pašu tekstu. Ideālā gadījumā tekstam jābūt saprotamam un arī baudāmam bez apjomīgiem komentāriem. Mērķvalodā baudāmi tulkojumi vienmēr ir lielākā vai mazākā mērā subjektīvi, jo, lai dabiski uzrunātu auditoriju tās valodā, ir jāatsakās no ciešas sekošanas avotvalodas izteiksmei. Iespējams, filoloģisks tulkojums savā labākajā izpildījumā tiecas stāvēt starp brīvo un burtisko tulkojumu, un tieši tulkotāja kā līdzautora ienākšana teksta radīšanā izlīdzinātu laika un sapratnes plaisu starp senu avottekstu un laikmetīgu lasītāju.

Strauberga atdzejošanas stratēģijas attīstība ilustrē filoloģiska tulkojuma ceļu latviskajā kultūrtelpā. Sākot ar pirmajiem presē publicētajiem Horātija atdzejojumiem, Straubergs ir tiecies pēc iespējas precīzāk atveidot avotteksta saturu, saglabājot oriģināla formu. Pirmie publicētie atdzejojumi ir Horātija dzejas citāti zinātniskajos rakstos, tiem seko atsevišķu atdzejojumu publicējumi presē. Zinātniskajos rakstos publicētie atdzejojumi atkarībā no raksta satura orientēti uz avotteksta nozīmes interpretāciju vai formas atveidi. Laika gaitā Straubergs attīstīja savas atdzejotāja prasmes, saglabājot uzticību avottekstam un izkopjot antīko pantmēru atveidi.

Salīdzinājumam Horātija C I 27 otrā panta atdzejojums. *Vīno et lucernis Medus acinaces / immane quantum discrepat: inpium / lenite clamorem, sodales, / et cubito remanete presso. – Ar vīnu un gaismekļiem mēdiešu akinaks²⁵ lielā mērā nesaskan: apklusiniet nepiedienīgo kliegšanu, biedri, un paliciet [atgultnē] atspiestiem elkoņiem.*

No vīna pilnos zobeni daudzus kauj
Pie lāpu gaismas. Nejaukos kliegzienus
Un troksni tagad beidzāt, biedri,
Paliekat mierīgi visi vietās.
(Hor. C I 27, 5–8, atdz. Straubergs 1920)

Pie lāpu gaismas zobeni daudzus kauj
Un vīna reibā. Nejaukos kliegzienus
Un troksni tagad beidzāt, biedri,
Mierīgi paliekat dzīru vietās.
(Hor. C I 27, 5–8, atdz. Straubergs 1921)

Ne vīnam noder mēdiešu ieroči,
Ne lāpu gaismai. Negantos kliegzienus
Un troksni klusinājiet, draugi,
Mierīgi paliekat dzīru vietās;
(Hor. C I 27, 5–8, atdz. Straubergs 1936)

Pirmais atdzejojums ir citāts rakstā (Straubergs 1920b) par Veidenbauma dzejas iedvesmas avotiem, tāpēc tulkojums orientēts uz oriģināla satura skaidrojumu nevis burtisku avotteksta izteiksmes pārcēlumumu. Atšķirībā no Veidenbauma, Straubergs avotteksta satura interpretācijā neizmanto adaptācijas. Otrā publikācija laikraksta “Latvijas Vēstnesis” literatūras sadaļā ir dzejoļa tulkojums

²⁵ Īss dunčveida zobens (40–60 cm), lietojuši skiti, sarmati, persieši.

pilnā apjomā, īstenojot iepriekšējā publikācijā aizsākto skaidrojošo teksta interpretācijas pieeju. Iepriekš publicētajās rindās veikti nelieli stilistiski uzlabojumi. Pēdējais atdzejojums iekļauts Horātija dzejas tulkojumu izdevumā. Šajā versijā atdzejotājs ir centies atveidot oriģināla izteiksmi. Grāmatai ir arī plaši komentāri. Tajos skaidrota gan pantmēru uzbūve un mākslinieciskā izteiksme, gan darbu rašanās vēsturiskais konteksts, saturs, reālijas un pieminētās personas.

Pretstatā agrākajiem pielāgotajiem tulkojumiem, kuros pamatā izmantotas adaptīvas tehnikas, filoloģisks tulkojums ir svešādots. Tomēr, kā raksta Venuti, svešādota tulkojumā “svešais” nav caurspīdīga (ang. *transparent*) avotteksta esences reprezentācija, bet gan stratēģiski veidota konstrukcija, kuras nozīme ir atkarīga no mērķkultūras situācijas. Svešādots tulkojums izceļ svešā teksta atšķirības, izjaucot mērķvalodā dominējošos kultūras kodus (Venuti 2008: 15). Pārāk svešādots tulkojums nav dzīvotspējīgs mērķvalodā, tāpēc, pielāgojoties latviešu valodas un kultūras situācijai, romiešu dzejas tulkotājam jāmeklē vidusceļš starp uzticību avottekstam un atdzejojuma uztveramību.

Filoloģiska tulkojuma attīstību latviskajā kultūrtelpā ietekmēja padomju okupācija. Latviešu tulkojumzinātnieks Jānis Sīlis raksta, ka Padomju Savienībā “ideoloģija radīja nepieciešamību izveidot vispārēju padomju tulkošanas teoriju, kas sakņotos sociālistiskā reālisma metodē. Ivans Kaškins to nosauca par “reālistisko tulkojumu”” (Sīlis 2019: 55). Publikācijā “Cīņa par reālistisku tulkojumu” (1955) viņš rakstīja, ka ir svarīgi izlauzties līdz autora svaigajai un tiešajai realitātes uztverei. Padomju ideoloģija nepieļāva dažādu tulkošanas teoriju līdzāspastāvēšanu. Tāpēc okupācijas laikā tapušajos rakstos par romiešu literatūras atdzejošanu tulkojumu analīze aprobežojas ar neprecizitāšu uzrādīšanu attiecībā pret avottekstu, neizvērtējot to nozīmi un pienesumu teksta interpretācijā, sk., piemēram, Čerfases rakstu “Horācijs latviešu valodā” (Čerfase 1965). Padomju perioda sākumā tapušie romiešu dzejas latviskojumi ALA II 1952 turpināja Strauberga aizsākto filoloģiska tulkojuma tradīciju.

Venuti uzskata, ka katrā vēsturiskajā periodā izvirzās kāda dominējoša interpretācija vai līdzīgu interpretācijas virzienu kopums, kas apspiež atšķirīgos (Venuti 2013c: 191). To nosaka ne vien ar kultūras un valodas attīstību saistītie procesi, bet arī sociālpolitiskie apstākļi. Latvijas pirmajā neatkarības laikā filoloģisks tulkojums ieņēma vadošo pozīciju romiešu dzejas latviskošanā, tomēr līdzās tam kultūrtelpā pastāvēja arī citas tulkošanas stratēģijas. Padomju okupācijas periodā saglabājās tikai filoloģisks tulkojums, jo ideoloģija nepieļāva citas antīkās literatūras interpretācijas.

Mūsdienās, lai arī atdzejošanas prakses nianse laika gaitā ir mainījušās, tieši filoloģisks tulkojums ir dominējošā stratēģija romiešu dzejas latviskošanā. Filoloģiskam tulkojumam romiešu dzejas tulkošanas tradīcijā raksturīgi: 1) antīkā pantmēra sillabotonisks atveidojums; 2) satura, reāliju, tēlu precīzs pārcēlums; 3) antīko īpašvārdu atveidojums latviešu valodā. Avotteksta mākslinieciskās izteiksmes un teikumu uzbūves atveide ir pozīcijas, kurās filoloģisks tulkojums tradīcijas attīstības gaitā piedzīvojis nozīmīgākās pārmaiņas. Vērojami gan centieni skaidrot avotteksta saturu, gan maksimāli precīzi atveidot avotteksta izteiksmi, gan atkāpes un jaunievedumi par labu mērķvalodai.

3.1.3. Brīvs tulkojums

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijā pārstāvēta arī brīva tulkojuma stratēģija. Jau sākot ar tulkojumzinātnes antīkajiem teorētiskajiem avotiem, brīvs tulkojums ticis nostādīts pretī burtiskam. Teorijai sazarojoties centienos precizēt jēdziena formulējumu un nospraust robežas, brīvs tulkojums tiek aprakstīts kā komunikatīvs (ang. *communicative*), instrumentāls (ang. *instrumental*), slēpts (ang. *covert*) utt. Tas ir uz mērķvalodu orientēts pielāgots tulkojums. Venuti, aprakstot anglofono dzejas tulkošanas tradīciju, lieto arī jēdzienu “plūstošs” (ang. *fluent*) (Venuti 2008).

Lai gan brīva tulkojuma un adaptācijas robežas nav viennozīmīgi nošķiramas, Alunāna adaptēto tulkojumu un Bērziņa brīvo atdzejojumu salīdzinājums romiešu dzejas latviskojumu tradīcijā iezīmē abu pielāgošanas stratēģiju atšķirības.

Venuti norāda, ka brīvs dzejas tulkojums pieprasa tādu sintaksi, nozīmi un pantmēru, kas radītu ilūziju, ka tas nemaz nav tulkojums (turpat: 47). Ilūzijas radīšana ir cieši saistīta ar mērķvalodas situāciju, t. i., kāda oriģināldzeja eksistē mērķvalodā tulkojuma tapšanas laikā. Alunāna atdzejojumi tapuši 19. gs. vidū, kad adaptācija bija dominējošā tulkošanas stratēģija. Adaptējot dzejas saturu latviskajai kultūrtelpai, Alunāns atveidoja romiešu pantmērus, kuri nebija plaši pazīstami latviešu valodā. Ar šādu pieeju Alunāns uzsvēra, nevis slēpa atdzejojumu svešo izcelsmi.

Lielākā daļa Bērziņa atdzejojumu tapa laikā, kad filoloģisks tulkojums jau bija kļuvis par vadošo stratēģiju. Viņš apzināti izvēlējās tai nesekot, meklējot alternatīvus pantmērus un satura atveides paņēmienus.

Raksturojot latviešu valodas kā tulkojumvalodas attīstību, Veisbergs atzīmē, ka 20. gs. sākumā, adaptācijas stratēģijām atkāpjoties, tulkojumi kļuva precīzāki, jo tulkotāji vairs nebaidījās no teksta svešināšanas, savukārt, brīvs tulkojums ieguva jaunu mākslinieciski spēcīgu, radošu nozīmi (Veisbergs 2021b: 42). Veisberga novērojumu ilustrē 20. gs. sākuma literatūrzinātnieka Egles raksts par tulkojumiem. Nenošķirot dzejas un prozas tulkojumus, Egle apraksta trīs tulkojumu gradācijas attiecībā pret avottekstu: atdarinājums, atdzejojums (prozas tulkojumiem – attēlojums), tulkojums. Atdarinājums ir visi pārņēmumi no cittautu literatūras, kuros avotteksta stils un saturs ir pilnīgi pārveidots (Egle 1941). Savukārt tulkojums ir literāra darba atveidojums citā valodā ar visu tā idejisko saturu, organisko uzbūvi un stila, izteiksmes īpatnību. Egle rezumē, ka “tulkojums pret oriģinālu nostājas kā laba kopija no vecmeistara gleznas” (Egle 1941: 522). Šāds formulējums tulkojumzinātnē ir bieži kritizēts, un, kā norāda Venuti, lai gan nevienu tulkojumu nevajadzētu uztvert kā caurspīdīgu avotteksta reprezentāciju (ang. *transparent representation*), šāda tulkojumkritikas prakse joprojām pastāv arī mūsdienās (Venuti 2008: 276).

Egles aprakstītā gradācija raksturo avotteksta un mērķa teksta ekvivalenci, tajā atdzejojums atrodas pa vidu starp no avotteksta attālināto atdarinājumu un tam pietuvināto tulkojumu. Atdzejojumu, kā norāda Egle, var dēvēt arī par brīvu tulkojumu, kurā notikusi uzskatāma stilistiska pārvērtība iepretim avottekstam. Viņš uzsver, ka atdzejotājs tekstam piešķir jaunu stilistiskās vienības

nokrāsu, kurā parasti vairāk jūtama paša atdzejotāja, nevis avotteksta autora īpatnība (Egle 1941: 519). Kā piemēru atdzejojumam Egle min Veidenbauma Horātija latviskojumus.

No atdzejojumiem Egle atsevišķi izdala lokalizējumus, kur atdzejotājs apzināti mainījis avotteksta saturu un arī autora domu ar mērķi tekstu pielāgot auditorijai, kas atšķirīga no avotteksta auditorijas. Lokalizējumu Egle ilustrē ar Alunāna atdzejojumiem. Atšķirība starp atdzejojumu un tulkojumu Egles klasifikācijā ir tāda, ka tulkojumā saglabāta autora individuālā griba, idejiskais gars, avotteksta stilistiskā struktūra un izteiksmes īpatnības (turpat: 522–523). Tā kā dzejas gadījumā nav iespējams vienlīdz precīzi atveidot pilnīgi visas avotteksta satura un formas nianšes, saskaņā ar Egles piedāvāto dalījumu visi dzejas pārcēlumi citā valodā ir drīzāk atdzejojumi, nevis tulkojumi.

Līdzīgs skatījums ir literatūrzinātniekam un atdzejotājam Paklonam, kurš, rakstot par atdzejojumiem, uzsver, ka atdzejotāja nolūks nav vienmēr radīt precīzu avotteksta atveidojumu. Paklona definīcijā brīvs atdzejojums ir “oriģināla atveidojums, ievērojot tēmu, galvenos motīvus, tēlu sistēmu. Novirzes parasti ir sekundāru elementu traktējumā un nepilnīgā formas atveidojumā” (Paklons 1970: 138).

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijā brīva tulkojuma vēstnesis ir Bērziņš. Pirmkārt, tāpēc, ka pats Bērziņš savu latviskojumu publikācijās tos nosaucis par brīviem tulkojumiem. Otrkārt, viņa tulkošanas stratēģija radikāli atšķiras no citu romiešu dzejas latviskotāju stratēģijām adaptīvos un filoloģiskos tulkojumos. Čerfase uz to norāda savā rakstā par Horātija latviskojumiem: “L. Bērziņš savos atdzejojumos gan izmanto modernus ritmus. Ievērojot romiešu nelietotas atskaņas, toties viņam bieži izdodas saglabāt Horācija gleznaino valodu un emocionālo nokrāsu.” (Čerfase 1965: 30)

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijā brīvam tulkojumam raksturīgi: 1) atteikšanās no centieniem atveidot antīko pantmēru, tā vietā piedāvājot alternatīvus latviešu oriģināldzejai raksturīgus pantmērus; 2) izvairīšanās no antīko īpašvārdu atveides, aizstājot tos ar sugas vārdiem vai aprakstošiem skaidrojumiem; 3) avotteksta mākslinieciskās izteiksmes atveidošana ar latviskiem ekvivalentiem.

3.2. Tulkotāja balss

Jau Aristotelis “Poētikā” secinājis, ka “autors var vai nu stāstīt – brīžiem pats būdams vēstītājs, brīžiem kļūdams par kādu citu, vai arī visas atdarināmās personas parādīt darbībā” (Aristotelis 2008: 41). Dzejas vēstījums bieži ir pirmajā personā, tādējādi dzejnieku nereti uztver kā dzejas tēlu.

Kritikā, raksturojot vēstītāja pozīciju, izmanto jēdzienus “liriskais varonis” (Kursīte 2002) un “persona” (Izenberg 2012). Savukārt “balss” (Richards 2012) literatūrkritikā ir metafora, kuru lieto, raksturojot un analizējot tekstus. Šī metafora uzsver dzejas attīstības ciešo saistību ar mutvārdu tradīciju, tāpēc dzejas analīzē to var dēvēt arī par “dzejnieka balsi”. Atdzejojumā dzejnieka balss, līdzīgi kā citi dzejas elementi, pakļaujas tulkotāja stratēģijai. Var arī teikt, ka atdzejojumā oriģināla

autors runā tulkotāja balsī.

Dzeju veido formālie elementi – pantmērs, leksika, mākslinieciskā izteiksme – un idejiskie – tēmas, emocijas, viedokļi. Tos visus var aplūkot kā dzejnieka balss reprezentāciju, kuru mērķa valodā izsaka tulkotāja balss.

Tulkojuma kritikas fokusā izvirzot tulkotāja balsi, jautājumi par to, vai tulkojums ir laikmetīgs vai novecojis, zaudē nozīmīgumu, jo uzmanība veltīta vēstījumam, ko atklāj tulkojuma tapšanas laiks, vieta un saistība ar citiem tulkotāja darbiem (Moyer 2001: 104).

Vēsturiski klasiskās filoloģijas disciplīna ir tiekusies izvairīties no subjektivitātes vai personiskiem vērtējumiem. Amerikāņu klasiskā filoloģe Džūdita P. Heileta raksta: “Rakstīt un runāt par pētījumu no personiska un autobiogrāfiska skatpunkta nozīmē atzīt un tuvāk aplūkot unikālo saistību starp pētnieka individuālo priekšvēsturi un jautājumiem, kurus viņš vai viņa izvirza pētniecībai. [...] Tajā pašā laikā klasiskie filologi rakstot konsekventi nomāc un reizēm pat apspiež personiskās iezīmes, kas tos padara par atšķirīgiem un individuāliem domātājiem.” (Hallett 2001: 1) Šo atziņu var attiecināt arī uz romiešu dzejas tulkojumiem, kurus veikuši latviešu klasiskās filoloģijas pētnieki.

Klasiskā filoloģe Čerfase atkāpes no avotteksta uzskata par tulkojumu nepilnībām. Tomēr tās var aplūkot arī kā tulkotāja balss reprezentāciju. Piemēram, Čerfase min, ka Alunāns C I 11 atdzejojumā no avotteksta atkāpies ētisku apsvērumu dēļ, avotteksta draudzeni Leukonoju latviskojumā aizstādams ar “draugu”, jo jaunavai nepieklājas “dzert malciņu” (Čerfase 1965: 30). Alunāna atdzejojumi ir adaptācijas, kas pēc būtības pieļauj satura pārveidojumus, tomēr šajā gadījumā pārveidojums atklāj tulkotāja personisko attieksmi pret avottekstā pausto domu.

Rakstu sērijā par atdzejošanu Paklons tēlu pārveidojumus aplūko kā tulkošanas stratēģiju, kas īstenojas caur tēla paplašināšanu, sašaurināšanu vai pārveidošanu. Viņš nosauc galvenos faktorus, kas nosaka tēlu pārveidojumu atdzejojumos: 1) valodu skaniskās, gramatiskās un leksiskās atšķirības; 2) grūtības, ko izraisa dzejas formas atveidošanas nepieciešamība; 3) atdzejotāja subjektīvā teksta uztvere un izpratne, viņa sagatavotība veikt atbilstošu atdzejojumu (Paklons 1972: 47). Pēdējais punkts atsaucas uz atdzejotāja subjektīvo teksta vērtējumu, tomēr tūlīt seko paskaidrojums, ka tas ir atkarīgs no atdzejotāja profesionalitātes. Šāds formulējums ietver ideju, ka pastāv pareizais veids, kā atdzejotājam vajadzētu uztvert avottekstu.

Vairāki romiešu dzejas latviskotāji savu publikāciju ievadā minējuši, ka pievērsties konkrētā darba atdzejošanai viņus mudinājusi personiska interese. Tādi ir, piemēram, Leonarda Latkovska “Ainēidas” (Vergilijs 1935) un Eidusa “Par lietu dabu” (Lukrēcijs 1995) tulkojumi. Citi, piemēram, Siliņš un Ģiezens, kā rosinājumu “Ainēidas” atdzejošanai minējuši antīkā darba nozīmīgumu. Lai arī kādi būtu apstākļi un iedvesmas avoti, ikviena atdzejojuma tapšana sākotnēji izriet no atdzejotāja personiska lēmuma atdzejot.

Pētniecisku darbu ietekmē ne tikai izvēlētais temats, bet arī pētnieka redzējums par to, kā līdzīgus darbus izstrādājuši citi. Nozīmīga loma ir arī skolotāju, padomdevēju, redaktoru, kritiķu un draugu viedokļiem (Wiltshire 2001: 171). Šo subjektīvo faktoru ietekmei pakļauta arī atdzejojuma tapšana.

Venuti uzskata ka tulkojums var sekmēt nacionālās identitātes veidošanos gan ar avottekstu izvēli, gan diskursīvu tulkošanas stratēģiju attīstīšanu. Citā kultūrā un laikā radīts avotteksts var atspoguļot mērķkultūras situāciju, izgaismojot tās priekšrocības un trūkumus. Tāpat par noteicošo avotteksta izvēlē var kalpot tā forma un tēma, kas, pārceļta mērķkultūrā, sniedz ieguldījumu specifiska diskursa radīšanā. Tulkošanas stratēģijas var sekot iedibinātajai tradīcijai vai arī piedāvāt ko jaunu (Venuti 2013b: 119). Lai arī filoloģisks tulkojums formāli tiecas atbrīvoties no jebkādas subjektivitātes, avotteksta izvēli un tā samērojamību ar mērķkultūru un valodu nosaka atdzejotāja personiskais vērtējums. Piemēram, Straubergs izvēlas atdzejot Horātiju, nevis Ovidiju, Ģiezens pēc Homēra grieķu epu atdzejošanas pievēršas romiešu epam "Ainēida".

Valters Benjamins esejā "Tulkotāja uzdevums" uzsver, ka atdzejotāja un dzejnieka uzdevums ir skaidri jānošķir. Viņš min, ka "tulkotāja uzdevums ir atrast tulkojuma valodai to intenci, no kuras varētu tikt izvilināta oriģināla atbalss" (Benjamins 2005: 67). Dzejnieka uzdevums ir radīt oriģinālu darbu, bet atdzejotājam jāspēj to pašu darbu no jauna radīt mērķa valodā.

Dzejnieka un atdzejotāja uzdevumu nošķirums aktualizē jautājumu, vai atdzejotājam pašam arī jābūt dzejniekam. Skujenieks raksta, ka "atdzejotājs parasti arī pats ir dzejnieks. Ne vienu reizi vien uz baltas papīra lapas sakrustojas dažādas tieksmes un intereses. Atdzejotājs pakļaujas, lai uzvarētu. Dzejnieks, kurš pārāk augstu vērtē savu subjektīvo pasaules skatījumu, nekad nekļūs par labu atdzejotāju. [...] Laikam tomēr arī par atdzejotāju ir jāpiedzimst. Citreiz ir tā – cilvēks ilgu gadu raksta viduvējus dzejoļus, līdz kamēr atklāj, ka, pārmiesojusies iepriekš dotā tekstā, viņa balss iegūst zvana tīrumu un sulīgumu" (Skujenieks 1972). Skujenieks uzskata, ka atdzejojumā tulkotājam ir jāpiekāpjas autoram.

Agrīno romiešu dzejas latviskojumu autori, piemēram, Alunāns, Koškins, Vensku Edvarts, Veidenbaums, bija dzejnieki. Viņu sporādiskie antīkās dzejas tulkojumi saplūst ar dzejnieku oriģināldzejas stilistiku. Savukārt klasiskā filologa Strauberga oriģināldzeja ir antīkās dzejas paraugu tieši iedvesmota. Ražīgākais antīkās dzejas tulkotājs Ģiezens nav publicējis nevienu oriģināldzejoli, bet dzejnieka ambīcijas īstenojis antīkās literatūras atdzejojumos, attīstot un noslīpējot savu individuālo atdzejošanas stilu.

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstības gaitā vairāki darbi ir piedzīvojuši atkārtotus atdzejojumus. Venuti norāda, ka akadēmiskās pētniecības vidē atkārtoti tulkojumi (ang. *retranslations*) paver iespējas pētījumiem, kuros kanoniski teksti tiek interpretēti, sekojot šobrīd dominējošajām tulkošanas tendencēm (Venuti 2013d: 97). Lēmums veidot kādam darbam atkārtotu tulkojumu var izrietēt tikai no paša tulkotāja vēlmes un vērtējuma par avottekstu.

Vairāku tulkojuma versiju salīdzināšana atklāj atšķirīgas tulkotāju balsis. Atkārtotā tulkojumā katra jaunā versija ir kā vēl viens runātājs avotteksta un tulkojuma sarunā. Latviešu izcelsmes britu atdzejotāja Rūta Spīrsa par atdzejošanu raksta: “Ar viena cilvēka atdzejojumu, ar vienu versiju nepietiek. Nevienam no mums, atdzejotājiem, nav perfekts. Mums katram gadās kļūdas, pārpratumi, neveiklības. [...] Man gribētos redzēt vismaz divus vienu un tā paša dzejoļa atdzejojumus. Un man gribētos redzēt abus kopā publicētus. Tad ārzemnieks iegūtu lielāku skaidrību par oriģinālu” (Spīrsa 1982: 132). Turklāt atdzejojumu lasītājam, kā uzskata Venuti, tulkojumā jāvērtē tulkotāja izvēle konkrēto avottekstu tulkot un publicēt konkrētajā mērķvalodas situācijā (Venuti 2008: 276).

Romiešu dzejas latviskojumu korpusā dažādos laikos tapušie tulkojumi demonstrē ne vien atšķirīgu tulkošanas stratēģiju lietojumu, bet arī dažādas antīko autoru balsis reprezentācijas.

Jautājums – kurš devis latvisko balsi Horātijam – Veidenbaums vai Straubergs – nav viennozīmīgi atbildams. Veidenbaums ir viens no pirmajiem Horātija dzejas latviskotājiem, turklāt viņš arī iedzīvinājis romiešu dzejnieka noskaņas savā oriģināldzejā. Veidenbauma veidotie Horātija atdzejojumi cauri laikam vairākkārt pārpublicēti dažādos medijos – gan kopotajos rakstos, gan antoloģijās. Tie sniegti arī kā paraugi mācību grāmatās, tādējādi saglabājot aktualitāti cauri laikiem un nostājoties līdzās vēlāk tapušajiem atdzejojumiem. Savukārt Straubergs tulkojis skaitliski lielāko daļu Horātija dzejas un sagatavojis zinātniski komentētus atdzejojumu izdevumus. Lai gan viņa tulkojumu recepciju apturēja padomju okupācija, tomēr tieši Strauberga atdzejojumu paraugi ietekmēja romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstību arī padomju laikos.

Ģiezens, atdzejojot sengrieķu un romiešu epus, lieto vienādu tulkošanas stratēģiju. Ņemot vērā faktu, ka viņš atdzejojis apjoma ziņā vislielāko epu tekstu apjomu, var droši apgalvot, ka latviešu valodā antīkais eps skan Ģiezena balsī.

3.3. Latīņu īpašvārdu atveide

Seno valodu īpašvārdu atveide latviešu valodā ir nozīmīga antīkās kultūras recepcijas komponente. Pirmkārt, tā attīstās antīkās kultūras rakstu mantojuma tulkošanas, pētniecības un mācību materiālu veidošanas procesā. Otrkārt, tā ietekmē latviešu valodu visplašākajā nozīmē, jo antīkie īpašvārdi sastopami gan tulkojumos no svešvalodām, gan latviski sarakstītos tekstos, kuriem var nebūt tiešas saistības ar senajām valodām un klasisko filoloģiju. Īpašvārdu atveides vēsture ietver kultūras liecības, kas atklāj ne tikai ortogrāfijas attīstību, bet arī ideoloģisku izmaiņu un politisko notikumu ietekmi uz kultūru un valodu.

Līdzās reāliju tulkojumiem antīko īpašvārdu atveide ir viena no uzskatāmākajām tulkošanas stratēģijas reprezentācijām. Tā atklāj atdzejotāja un mērķvalodas attieksmi pret īpašvārda iederību vai neiederību mērķvalodā.

Eksistē vairākas pieejas īpašvārdu atveidē tulkojumos, un katrai no tām ir savas grūtības: 1) oriģinālformas saglabāšana; 2) oriģināla grafiskās formas modificēšana, t. i., pielāgošana

mērķvalodas gramatikas sistēmai (visbiežāk lietota latviešu valodā); 3) fonētiskās rakstības princips (ja vārda oriģinālrakstībā lietots cits alfabēts); 4) pilnīgs vai daļējs semantisks tulkojums (piemēram, tulkojumos no islandiešu valodas); 5) fonētiskā principa apvienojums ar daļēju tulkojumu (Sīlis 2009: 78).

Latviešu valodā lielākā paralēlo variantu dažādība un līdz ar to arī neskaidrības ir sengrieķu īpašvārdu atveidē, tomēr arī latīņu īpašvārdu atveides problemātika aktualizējas līdz ar katru jaunu tulkojumu vai publikāciju, kurā tie izmantoti. Šajā pētījumā antīko īpašvārdu atveides jautājumi aplūkoti gan teorētiski, gan praktiski. Apzinot antīko īpašvārdu atveides tradīciju latviskajā kultūrtelpā, apkopotī pētāmajos tekstos sastopamie atveides varianti un sniegts pamatojums īpašvārdu atveidojumam, kas izmantots pētījuma tekstā.

3.3.1. Antīko īpašvārdu latviskošanas vēsture un pašreizējais stāvoklis

Teorētiski antīko personvārdu atveidi latviešu valodā regulē spēkā esošie Ministru kabineta noteikumi nr. 114.: “8.2. citvalodu personvārdus latviešu valodā atveido atbilstoši to izrunai oriģinālvalodā (valoda, kurā ir uzrakstīts kāda teksta oriģināls) un iekļauj latviešu valodas gramatiskajā sistēmā.” (Likumi 2004) Taču prasība atveidot vārdu skanējumu atbilstoši to izrunai oriģinālā, iekļaujoties latviešu valodas gramatiskajā sistēmā, nav viennozīmīgi izpildāma tad, kad ar latviešu valodas līdzekļiem jāatveido skaņas, kuru latviešu valodā nav. Tāpat nav skaidrības par to, kā rīkoties gadījumos, kad izrunai pastāv variācijas, piemēram, latīņu klasiskā un tradicionālā izruna.²⁶ Personvārdu un citu antīko īpašvārdu atveides variāciju dažādība līdz šim iznākušajās publikācijās liek šaubīties, vai problemātika vispār var tikt atrisināta.

Lai sniegtu ieteikumus tieši latīņu īpašvārdu atveidei, vēl padomju laikos izdoti Feldhūna sastādītie norādījumi “Latīņu valodas īpašvārdu atveide latviešu valodā” (Feldhūns 1985). Feldhūns sniedzis ieteikumus arī sengrieķu īpašvārdu atveidei (Feldhūns 1974). Šie materiāli ir palīgs daudziem tulkotājiem un redaktoriem arī mūsdienās. Tomēr norādījumu esamība nekādi neatvieglo situāciju, kad lielākajā daļā antīkās literatūras mācību grāmatu un daudzu tulkojumu, kas tapuši pirms šo norādījumu izdošanas, īpašvārdi atveidoti citādi. Alternatīva atveide atrodama arī atsevišķos izdevumos, kas publicēti pēc norādījumu izdošanas. Turklāt avotos, kas nav antīkās literatūras teksti, piemēram, mākslas darbu nosaukumos, vēlāku periodu literāros darbos, skaņdarbu nosaukumos utt., antīkie īpašvārdi bieži atveidoti pēc to izrunas konkrētā darba oriģinālvalodā, nevis atveidojot no sengrieķu vai latīņu valodas.

Visaptverošs pētījums par antīko īpašvārdu atveidi latviešu valodā līdz šim nav tapis, bet laika gaitā problemātikai veltītas atsevišķas publikācijas, kas koncentrējas uz kādu noteiktu aspektu. Romiešu kultūrai veltītajos rakstos un literatūras tulkojumos viens no pirmajiem problēmjautājumiem

---

²⁶ Klasiskā izruna tiecas atveidot romiešu izrunu 1. gs. p. m. ē., tradicionālā izruna izveidojusies Romas impērijas beigu posmā un viduslaikos. Mūsdienu zinātnes valodā, piemēram, medicīnā un tiesību zinātnē izmanto tradicionālo izrunu.

ir: kādu izrunu izmantot īpašvārdu atveidē – klasisko vai tradicionālo? Turklāt daudziem vārdiem latīņu valodā eksistē vairāki rakstības varianti. Modernajās valodās no latīņu valodas aizgūtos sugas vārdus atveido pēc tradicionālās izrunas. Tāpat tradicionālā izruna atstājusi ietekmi uz antīko īpašvārdu skanējumu modernajās valodās, piemēram, angļu, krievu, vācu u. c. Galvenais arguments par labu romiešu īpašvārdu atveidei pēc klasiskās izrunas balstīts idejā, ka tā atbilst autoru dzīves laika izrunai, t. i., vistuvāka oriģinālam.

Aplūkojot romiešu īpašvārdu atveides attīstību latviešu akadēmiskajos rakstos, jāsāk ar Strauberga antīkajai pasaulei veltītajām publikācijām un atdzejojumiem. Tie atklāj hronoloģisku atveides pieejas attīstību – agrīnajās publikācijās par romiešu literatūru 20. gs. 20. gados Straubergs romiešu autoru vārdus atveidoja pēc tradicionālās izrunas, bet jau 30. gadu publikācijās izmantota atveide pēc klasiskās izrunas. Savas romiešu literatūras vēstures mācību grāmatas priekšvārdā viņš raksta: “Romiešu un grieķu īpašvārdos pieturēti divskaņi, kā arī k un t rakstība, tāpat arī mazāk pazīstamu īpatno jēdzienu apzīmējumos, bet plašāk pazīstamie īpašvārdi atstāti pazīstamajā veidā – Cicerons, Mēcēnāts. Plašā īpašvārdu grupa ar priedēkli -ōn- (lat. *Varrō, ōnis*), kā arī vārds “Rōma” ar atvasinājumiem atstāta transkripcijā bez garuma apzīmēšanas.” (Straubergs 1936: 4)

Profesora publikācijās un atdzejojumos, kas izdoti 30. gados, vērojama tiekšanās visu īpašvārdu atveidē tuvojies klasiskajai izrunai, tomēr tā nav vainagojusies ar stingri definētiem, viennozīmīgiem atveides principiem. Latvijas pirmajā neatkarības laikā reizē ar antīkās literatūras tulkojumu skaita pieaugumu un latviešu valodas nozīmes palielināšanos noritēja diskusijas gan par antīko īpašvārdu, gan no senajām valodām aizgūto sugas vārdu atveidi.²⁷

Bagātīgais tulkojumu un zinātnisko rakstu klāsts, kas tapis līdz padomju okupācijai, atklāj atšķirīgu sengrieķu un latīņu valodas vārdu atveides principu lietojumu, zinātnisko polemiku par šo tēmu un pirmos mēģinājumus tos sistematizēt. Lai gan 30. gadu beigās LU strādājošo un studējušo klasisko filologu vidū jau bija izveidojusies tradīcija romiešu īpašvārdus atveidot pēc klasiskās izrunas un nostiprinājušās arī atsevišķas atveidojumu formas, paralēli joprojām tika lietoti arī citi atveidojumi pēc tradicionālās izrunas.

Kā nozīmīgākie romiešu īpašvārdu atveides variantu avoti līdz padomju okupācijai līdzās jau pieminētajai Strauberga romiešu literatūras vēstures mācību grāmatai atzīmējami: Līgotņu Jēkaba “Pasaules rakstnieki”, Upīša un Egles PRV, “Latviešu konversācijas vārdnīca”.

Atveides attīstības virziens krasī mainījās pēc padomju okupācijas. Līdzīgi kā citās dzīves jomās, arī zinātnē jaunā valodas politika tiecās izskaust domu un pieeju dažādību. Tas uzskatāmi redzams 20. gs. 50. gadu sākumā izdotajās antīkās literatūras antoloģijās (1951, 1952), no krievu valodas tulkotajā Tronska literatūras vēsturē (1954) un “Latiņu-latviešu vārdnīcā” (1955), kas šobrīd ir apjomīgākais latīņu īpašvārdu atveidojumu avots latviešu valodā. Īpašvārdi šajās grāmatās atveidoti pēc tradicionālās izrunas un pakļauti krievu valodas ietekmei, t. i., īpašvārdu un terminu atveidē netiek

²⁷ Sk., piemēram, (Plāķis 1929), (Garais 1930).

lietoti garie patskaņi, piemēram, Homers, Horacijs, Lukrecijs utt.

Antoloģijā ir sniegti autoru vārdi un darbu nosaukumi latīņu valodā, rakstībā lietoti garie patskaņi, piemēram, *Būcolica*, *Metamorphōsēs*, *Titus Lucretius Cārus* utt., bet Tronska darba tulkojumā nosaukumi latīņu valodā sniegti tikai dažiem darbiem. Literatūras vēstures grāmatas pielikumos – literatūras terminu, autoru un literāro darbu nosaukumu rādītājos – lielākā daļa terminu un īpašvārdu atveidoti, sekojot to atveides paraugiem krievu valodā, piemēram, “cezura”, “epigrama”, “ekfrazā” utt. Tie būtiski atšķiras no 20. gs. sākumā latviski izdotajās grāmatās lietotajiem – “cēzūra”, “epigramma”, “ekfrāze”. Tāpat atšķirībā no pirmsokupācijas periodā izdotajām literatūras vēstures grāmatām Tronska darba izdevumā visi antīko literāro darbu nosaukumi ir pārtulkoti latviešu valodā. Iespējams, tas darīts tāpēc, ka grāmatā krievu valodā antīko literāro darbu nosaukumi sniegti krieviski. Tā kā liela daļa pieminēto darbu nav tulkoti latviski vai arī to nosaukumu un autoru vārdu atveidojumi publicētajos tulkojumos atšķiras no Tronska grāmatā lietotajiem, dažviet iekavās sniegti darbu nosaukumi avotvalodā.

Domājams, ka šādu apjomīgā materiāla – literatūras vēsture, antoloģijas un vārdnīca – izdošana bija jaunās varas mēģinājums nostiprināt valodas politiku un norādīt antīkā kultūrmantojuma interpretācijas virzienu. Īpašvārdu atveides principus šīs publikācijas nenostiprināja. Jau 1959. gadā no krievu valodas tulkotajā Nikolaja Kūna “Sengrieķu mīti un varoņteikas” (Kūns 1959) garumzīmes īpašvārdos, tiesa, ne visur un ne konsekventi, ir atgriezušās.

Vēlākās publikācijās, kuru tapšanā izmantota Tronska grāmata, piemēram, Čerfases un Fominas literatūras vēsturē (Čerfase, Fomina 1986), īpašvārdu un no senajām valodām veidoto literatūrzinātnes terminu rakstība ir mainīta, pirmkārt, lietotas garumzīmes.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas iznākušajā SRLA 1994 īpašvārdi atveidoti pēc Feldhūna norādījumiem.

Arī 2016. gadā, no jauna izdodot Kūna apkopoto antīkās mitoloģijas izlasi (Kūns 2016), 1959. gada tulkojumam veikta neliela korektūra atbilstoši mūsdienas latviešu valodas normām un, protams, labota īpašvārdu atveide. Salīdzinot 1959. un 2016. gada izdevumus, secināms, ka izmaiņas īpašvārdu atveidojumos veiktas, sekojot Feldhūna norādījumiem.

3.3.2. Lietuvas un Igaunijas pieredze antīko īpašvārdu atveides pētniecībā

Salīdzinot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pieredzi antīko īpašvārdu variantu apzināšanā un atveides tradīcijas pētniecībā, saskatāmas gan līdzības, gan atšķirības.

Lietuvā latīņu un sengrieķu īpašvārdi apzināti senākajos lietuviešu valodā sarakstītajos tekstos no 16. gs. Tajos konstatēts sporādisks īpašvārdu lietojums bez sistēmas un likumiem. Atveidojumi darināti gan dažādos lietuviešu valodas dialektos, gan izmantojot aizguvumus no poļu valodas, gan latīņu vārdiem pievienojot lietuviešu valodas galotnes. Šādi atveidojumi konstatēti materiālos kas tapuši līdz 18. gs. Vienīgais likums, kas izkristalizējies jau pirmajos atveides mēģinājumos un

nostiprinājies līdz mūsdienām, ir tradicionālās izrunas lietojums latīņu īpašvārdu atdarinājumos. Tas skaidrojams ar katoļu baznīcas dominējošo ietekmi kultūrā un izglītībā.²⁸

Pirmie apzinātie mēģinājumi sistematizēt antīko īpašvārdu atveidi lietuviešu valodā parādījās 19. gs. un jo īpaši aktivizējās 20. gs. sākumā. Grieķu īpašvārdu atveides principi dažādos laikos ir mainījušies, bet latīņu īpašvārdu atveide saskaņā ar tradicionālo izrunu saglabājusies nemainīga. Šāda pieeja rada problēmas situācijās, kad grāmatā vienkopus atrodas gan sengrieķu, gan romiešu vārdi un viens un tas pats vārds minēts dažādās rakstībās atkarībā no tā, vai tas lietots latīņu vai sengrieķu tekstā, piemēram, “Faidra”, “Aigistas” Eurīpida un “Fedra”, “Egistas” Senekas traģēdijās.

Nozīmīgs pētījums par antīko īpašvārdu atveidi ir lietuviešu klasiskā filologa un tulkotāja Jona Dumčus izstrādātā disertācija “Antīko īpašvārdu atveide lietuviešu valodā” (Dumčius 1958), kuras kopējais apjoms ir 900 lapaspuses. Tajā aplūkota Bībeles un klasisko valodu personvārdu atveides vēsture, sākot ar pašiem pirmajiem rakstiem lietuviešu valodā, t. i., no 16. gs. līdz 20. gs. 50. gadiem.

Mūsdienās, lai sistematizētu un sakārtotu antīko īpašvārdu variantus, 2015. gadā Viļņas Universitātē radīts “Antīko īpašvārdu krājums” (*Antikos vardynas.*) (vardynas.flf.vu.lt). Sengrieķu un latīņu vārdu apkopošana vienotā datubāzē (apmēram 12 000 vienību) nodrošina pārskatu un palīdz formulēt galvenos atveides principus un likumus. Apkopojumos iegūtie dati ir noderīgi, piemēram, izstrādājot antīko īpašvārdu atveides teorētiskos principus lietuviešu valodā. Tomēr, aplūkojot konkrētus personvārdus, var secināt, ka katram likumam ir izņēmumi, jo īstenot valodā viscaur vienotu sistēmu ir neiespējami. Datubāzes galvenais uzdevums ir uzturēt atveidojumu fonētiskos un morfoloģiskos parametrus cik iespējams tuvāk oriģinālam, saskaņojot tos ar lietuviešu valodas paraugiem (Bodniece u. c. 2018: 152).

Salīdzinot Igaunijas pieredzi antīko īpašvārdu atveidē ar situāciju Latvijā un Lietuvā, jāsecina, ka vairāki novērojumi ir kopīgi visām trijām Baltijas valstīm. Igaunijā, tāpat kā Latvijā, 19. gs. un 20. gs. sākumā dažādas atveides variācijas lietotas bez jebkādas sistēmas. Īpašvārdi atveidoti no vācu valodas vai no avotvalodas, bet atveidē no avotvalodas izmantotas atšķirīgas pieejas.

Arī Igaunijā līdzīgi kā Latvijā un Lietuvā pirmie nopietnie mēģinājumi formulēt antīko īpašvārdu atveides principus parādījās 20. gs. 20. gados. Šādu nepieciešamību radīja literatūras mācību grāmatu izdošana. Līdz ar Igaunijas neatkarības atjaunošanu 20. gs. beigās aktualizējās arī jautājums par antīko īpašvārdu atveides principu pārskatīšanu. Tartu Universitātes klasiskās filoloģijas pētnieki 2016. gadā sāka strādāt pie antīko īpašvārdu atveides vārdnīcas un digitālas datubāzes-vārdnīcas izveides. Šīs vārdnīcas uzdevums ir piedāvāt un popularizēt rekomendējamus antīko īpašvārdu un vietvārdu atveidojumus, uzrādot arī paralēlās formas, kas lietotas agrāk izdotās vārdnīcās un publikācijās. Šāds rīks kalpotu tulkotājiem, izdevējiem, redaktoriem un studentiem, tāpat arī pētniekiem, kuri darbojas valodas un tulkošanas jomā.

---

²⁸ Viļņas Universitātes pirmsākumi rodami jau 16. gs., kad Viļņā nodibināja Jezuītu akadēmiju (*Academia et Universitas Vilnensis Societatis Jesu*, 1579).

Baltijas valstīm kopīgie vēstures notikumi izskaidro līdzības antīko īpašvārdu atveides attīstībā lietuviešu, latviešu un igauņu valodās. Hronoloģija iedalāma četros posmos: 1) periods pirms valstiskās neatkarības; 2) valsts pirmais neatkarības laiks; 3) padomju okupācija; 4) neatkarības atjaunošana. Reģionam kopīgo diktē sociālie un vēsturiskie procesi, bet atšķirības atklāj katras valodas un kultūras individuālās iezīmes.

Periods pirms neatkarīgu Baltijas valstu izveidošanās datējams ar laiku, kad katrā no Baltijas valodām parādījās pirmie rakstiskie avoti, kuros sastopami no klasiskajām valodām atveidoti īpašvārdi, līdz 20. gs. sākumam. Šo periodu visās trijās Baltijas valodās raksturo dažādi antīko īpašvārdu atdarinājumu varianti, kas veidoti gan no starpniekvalodām, gan avotvalodām. Atveides principi nav definēti, un tekstos sastopamie atveidojumi ir atšķirīgi, tāpēc šajā periodā nav iespējams runāt par atveides sistēmu vai sistēmām.

Baltijas valstīs visilgākā un arī visvairāk pētītā antīko un arī Bībeles īpašvārdu atveides vēsture ir Lietuvai. Jau līdz ar pirmajiem latīņu īpašvārdu pieminējumiem lietuviešu valodā iedibinās tradīcija tos atveidot tradicionālajā izrunā, šāda pieeja ir saglabājusies līdz mūsdienām, turpretī, atveidojot latīņu īpašvārdus latviešu un igauņu valodā, lietota arī klasiskā izruna, un šobrīd ar izņēmumiem tieši klasiskā izruna tiek lietota latīņu īpašvārdu atveidē latviski un igauņiski.

3.3.3. Antīko īpašvārdu atveides problemātikas potenciālie risinājumi Latvijā

Lai gan vairākas zinātniskas publikācijas par antīko īpašvārdu atveides problemātiku Latvijā ir tapušas gan pirmajā neatkarības laikā, gan pēc neatkarības atjaunošanas, joprojām trūkst visaptveroša pētījuma par antīko īpašvārdu atveides vēsturi kopumā.

Latviešu valodas aģentūras vietnē “Citvalodu personvārdu atveide latviešu valodā” (personvarduatveide.lv) gan latīņu, gan sengrieķu personvārdu atveidei sniegti Feldhūna izstrādātie ieteikumi. Izdota un ar papildinājumiem pārīzdota sengrieķu īpašvārdu vārdnīca (Vecvagars 2003), kurā apkopotie atveidojumi atšķiras no Feldhūna ieteiktajiem, piemēram, Vecvagars *Εὐρύπιδης*, *Αἴσωπος*, *Θουκυδίδης* atveido kā “Eurīpids”, “Aisops”, “Tūkīdids”, savukārt Feldhūns tos iesaka atveidot kā “Eiripīds”, “Ēsops”, “Tukidīds”. Arvien nerimstošās diskusijas un tulkotāju piedāvātie jaunie varianti apliecina, ka pieejamie resursi neatrisina visus ar antīko īpašvārdu atveidi saistītos problēmjautājumus.

Pirmkārt, veidojot zinātniskas publikācijas un resursus par antīkajiem autoriem un antīko literatūru, pētniekiem jārod risinājums, kā komentēt latviski pieejamo tulkojumu un zinātnisko rakstu bibliogrāfiju, kuras saturs ir aktuāls, bet tekstos izmantotā īpašvārdu atveide neatbilst jaunākajām īpašvārdu atveides nostādņām.

Otrkārt, kā rīkoties gadījumos, kad antīkais īpašvārds ienācis latviskajā kultūrvīdē caur starpniekvalodu nesaistīti ar antīko literatūru, piemēram, mākslas darbu nosaukumos, citu periodu literāru darbu tulkojumos utt.

Raugoties uz kaimiņvalstu pieredzi un pēdējos gados paveikto problemātikas risināšanā, secināms, ka antīko īpašvārdu atveidojumu datubāzes ir labs un ilgtspējīgs risinājums, tāpēc līdzīgas stratēģijas būtu izmantojamas arī Latvijā. Datubāzei būtu jāapkopo visi rakstos sastopamie īpašvārdu atveidojumi un jāpiedāvā arī ieteicamie atveides varianti atbilstoši aktuālajām nostādņēm valodniecībā. Ir skaidrs, ka, domājot par atveides kritēriju pārskatīšanu, jāatsakās no domas par vienotas un standartizētas pieejas lietojumu visos gadījumos.

Komentējot iebildumus sengrieķu īpašvārdu atveidei Homēra epu atdzejojumu atkārtotajos izdevumos, Feldhūns pamato, ka tādu universālo īpašvārdu atveidojumu formu nemaz nav un “tādas arī nav iespējamās, jo, pirmkārt, katra valoda spiesta īpašvārdu atdarinājumus pielāgot savai specifikai, kā arī savai grafikai, kas ne vienmēr atļauj precīzi atveidot oriģinālformu skaņas un turklāt nereti ietekmē atveidojumu izrunu atbilstoši attiecīgās valodas lasīšanas likumiem, un, otrkārt, katrā valodā īpašvārdu atdarinājumi izveidojušies atšķirīgos vēsturiskos apstākļos” (Feldhūns 1968: 141). Antīko īpašvārdu atveidojumu datubāze ne vien apkopotu, bet arī skaidrotu paralēlo variantu nianses.

Šobrīd latviešu valodā eksistē, tiek veidoti un papildināti digitāli humanitāro zinātņu resursi, kuros noteikti varētu tikt iekļauti arī antīko īpašvārdu atveidojumi. Pagaidām tiešsaistes latviešu valodas tēzaurā vārds “cicerons” atrodams kā sugas vārds ar paskaidrojumu: “Daiļrunīgs cilvēks, talantīgs orators; pēc izcilā Senās Romas oratora Cicerona vārda” (tezaurs.lv). Šim šķirklim varētu pievienot arī īpašvārdu un tā atveidojuma paralēlos variantus.

Pētījuma par romiešu dzejas latviskojumiem tekstā ar atsevišķiem izņēmumiem romiešu īpašvārdi, lielākoties tie ir personvārdi, atveidoti pēc klasiskās izrunas, maksimāli izmantojot latviešu valodas līdzekļus, t. i., sekojot Strauberga grāmatas “Romiešu literātūra” (1936) paraugam. Atveidojumos saglabāti visi oriģināla garie patskaņi, arī *ō*²⁹. Izņēmums Straubergam ir vārds *Rōma*, kuram latviskajā kultūrvīdē nostiprinājies atveidojums ar īso patskani. Straubergs *ō* neatveido arī vārdos ar ģenitīva izsakņu *-ōnis*, bet šajā pētījumā piedāvātajos atveidojumos garais patskanis ir saglabāts. Atveidoti tikai tie līdzskaņu dubultojumi, kurus pieļauj latviešu valodas ortogrāfija, – ll, ll, mm, nn, ņņ, rr –, citos gadījumos atveidojumā lietots tikai viens līdzskanis, piemēram *Flaccus* – Flaks. Grieķu personvārdiem izvēlēti Vecvagara piedāvātie atveidojumi.

Tāpat pētījuma tekstā saglabāti atsevišķi personvārdu atveidojumi, kuru formas veidotas pēc tradicionālās izrunas un ir jau nostiprinājušās latviskajā kultūrvīdē un lietotas dažādās jomās, pārkāpjot humanitāro zinātņu robežas, piemēram, “Tacits”, “Cicerons”, “Mecenāts”. Šīm formām pielikumā sniegts skaidrojums un piedāvāti arī atveidojumi pēc klasiskās izrunas.

Darba izstrādes gaitā pārdomas raisīja vārds *Horatius*, jo atveidojums pēc tradicionālās izrunas – “Horācijs” – sākotnēji šķita dominējošs. Tomēr, pārskatot atveidojuma variantu lietojuma biežumu publicēto tekstu materiālā, atklājās, ka: 1) atveidojums pēc klasiskās izrunas – Horātijs – dominē

²⁹ Lai arī latviešu valodas alfabētā nav burta *ō*, to lieto gan mācību, gan skaidrojošos materiālos, kur nepieciešams attēlot garo patskani, sk. piemēram, sengrieķu īpašvārdu vārdnīcu (Vecvagars 2003). Sekojot klasiskās filoloģijas speciālistu 20. gs. sākumā aizsāktajai tradīcijai, arī šajā pētījumā lietots garā patskaņa apzīmējums – *ō*.

publikācijās līdz Latvijas okupācijai un atrodams arī trimdas izdevumos, savukārt atveidojums pēc tradicionālās izrunas konsekventi lietots tikai padomju okupācijas periodā; 2) lielākā daļa publikāciju, kurās pieminēts romiešu autors Kvīnts Horātijs Flaks, veltītas literatūrai un kultūrai, tādējādi personvārda atveidojums ir cieši saistīts ar literatūras un kultūras jomu. Šie secinājumi rosināja atgriezt humanitāro zinātņu aprītē Strauberga 20. gs. sākumā nostiprināto un padomju okupācijas valodas politikas noliegto romiešu klasiskā autora vārda atveidojumu.

Romiešu literatūras darbu nosaukumi tulkoti latviešu valodā. Nosaukumi, kas atvasināti no īpašvārda, piemēram, "Ainēida", atveidoti pēc klasiskās izrunas. Apzināti nav izvēlēts tulkojuma publikācijā lietotais nosaukums "Eneīda", jo tas ir tulkojuma redaktora Feldhūna patvaļīgs labojums³⁰ Ģiezena tulkojumā. Darbiem, kuri avotvalodā pazīstami ar vairākiem nosaukumiem, izvēlēts viens. Visi pētījuma tekstā lietotie personvārdu atveidojumi sniegti 2. pielikumā. Pielikums sakārtots, izmantojot VU datubāzes paraugu, un var kalpot par avotu antīko īpašvārdu atveides vārdnīcai-datubāzei latviešu valodā. Pētījumā aplūkoto antīko literāro darbu nosaukumu versijas apkopotas 3. pielikumā.

---

³⁰ Redaktora piezīmē grāmatas nobeigumā Feldhūns raksta: "atkāpjoties no A. Ģiezena rakstības, grieķu īpašvārdu rakstībā ievēroti principi, kas izklāstīti manos ieteikumos [...]" (Vergilijs 1970: 366).

4. ROMIEŠU DZEJAS LATVISKOŠANAS TRADĪCIJAS DESKRIPTĪVA HRONOLOĢIJA

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcija iedalāma divos periodos – pirms klasiskās filoloģijas akadēmiskās pētniecības un pēc. Abu periodu attīstību ietekmējuši latviešu valodas un literatūras procesi, kā arī sociālas un politiskas pārmaiņas.

Pirmais periods jeb tradīcijas sākotne ilga no atdzejošanas pirmsākumiem apmēram 19. gs. vidū līdz Latvijas valsts nodibināšanai 1918. gadā. Šajā periodā izdalāmi divi attīstības posmi – agrīnajā posmā sāka veidoties atdzejošanas tradīcija, vēlīnajā posmā tā nostiprinājās, iezīmējot tālākos tradīcijas attīstības virzienus.

Otrais jeb akadēmiskais periods turpinās no Latvijas pirmā neatkarības laika līdz mūsdienām. Šajā periodā izdalāmi trīs posmi. Pirmais ilgst no Latvijas Universitātes dibināšanas, kad tajā sākās klasiskās filoloģijas akadēmiskā pētniecība, līdz 1948. gadam, kad Straubergs emigrācijā Zviedrijā publicēja savu pēdējo atdzejojumu grāmatu.

Otrais posms ir tradīcijas pārtraukums – padomju okupācija. Šis posms sākās ar jaunas ideoloģiski ievirzītas antīkās literatūras antoloģijas izdošanu 1952. gadā un ilga līdz 1984. gadam, kad padomju presē atkal sāka publicēt romiešu dzejas latviskojumus.

Trešais posms aptver padomju okupācijas pēdējos gadus un turpinās mūsdienās. To raksturo romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas atdzimšana un turpināšanās.

4.1. Sākotne

Pirmie romiešu dzejas atdzejojumi latviski tapa 19. gs. vidū līdz ar nacionālo strāvojumu uzplaukumu. Antīkās literatūras apguve bija neiztrūkstoša izglītības sastāvdaļa, tāpēc likumsakarīgi, ka pirmie atdzejotāji romiešu dzejas latviskošanai pievērsās mācību procesā. Daži no atdzejojamiem bija tik veiksmīgi, ka tos varēja publicēt. Strauji augošā latviski rakstošā prese labprāt iespieda atdzejojumus. Lielākā daļa agrīno, presē publicēto atdzejojumu autoru pēc studiju beigšanas neturpināja nodarboties ar antīkās literatūras tulkošanu, bet pievērsās citām jomām.

Līdz otrajam romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas attīstības periodam, t. i., nacionālo akadēmisko klasiskās filoloģijas studiju sākumam, publicēti Alunāna, Leimaņu Bernharda, Vensku Edvarta, Siliņa, Koškina, Raiņa, Veidenbauma, Riharda Rudzīša, Bērziņa, Jāņa Endzelīna (ar pseidonīmu Kaugurietis) atdzejojumi. Atdzejojumos dominē īsās formas dzejoļi dažādos pantmēros, populārākie autori: Ovidijs, Katullus, Horātijs un Mārtiāls. Apjoma ziņā izņēmums ir Siliņa Vergilija “Ainēidas” I grāmatas atdzejojums.

Pirmajiem atdzejotājiem bija labas latīņu valodas zināšanas un antīko tekstu izpratne, bet tulkojot viņi sastapās ar grūtībām rast piemērotu izteiksmi latviešu valodā. Tas skaidrojams ar faktu, ka klasiskās literatūras apguve 19. gs. bija neatņemama izglītības sastāvdaļa, bet latviešu valoda, literatūra un stilistika padziļināti mācīta netika. Turklāt daudzi romiešu dzejā sastopamie jēdzieni un reālijas

latviskajā kultūrvidē nebija pazīstami. Pirmie atdzejojumi atklāj latviešu dzejai un stilistikas izpratnei raksturīgās iezīmes, kādas dominēja to tapšanas laikā.

Romiešu dzejas tulkošanas pirmā perioda agrīnais posms sākās ar pirmo Horātija atdzejojumu Alunāna “Dziesmiņās” 1856. gadā un ilga līdz pirmajai Veidenbauma atdzejojumu publikācijai presē 1890. gadā. Veidenbauma atdzejojumi ievadīja atdzejošanas pirmā perioda attīstības otro posmu, kas noslēdzās līdz ar Latvijas valsts nodibināšanu. Katrs agrīnā perioda attīstības posms ilga apmēram 30 gadus.

4.1.1. Tradīcijas izveidošanās

(Juris Alunāns, Ernests Dinsbergs, Koškins, Leimaņu Bernhards, Rainis, Matīss Siliņš, Vensku Edvarts – 1856–1889)

Pirmais romiešu dzejas vēstnesis latviskajā kultūrvidē ir “Latviešu avīzēs” 1851. gadā publicētais Dinsberga “Piramus un Tisbe” – no Ovidija “Pārvērtību” IV grāmatas iedvesmots dzejas darbs. To veido četrpadsmit mazās sestīnas panti ar atskaņu shēmu *ababcc*.

Dinsbergs nav pratis latīņu valodu (Zanders 1991: 50) un dzejoli veidojis, visticamāk, iedvesmojoties no avotiem vācu valodā. Lai gan darbs nav atdzejots no latīņu valodas, Dinsberga interpretācijai par “Pārvērtību” sižetu ir nozīmīga loma turpmākajā Ovidija recepcijā latviskajā kultūrtelpā. Pirmkārt, latviešu literatūras vēsturē šis fragments fiksēts kā pirmais mēģinājums tulkot “Pārvērtības” (Straubergs 1932; Straubergs 1946; Valberga 1986). Otrkārt, tas ir viens no nedaudzajiem gadījumiem romiešu dzejas recepcijā, kad antīkā pantmēra vietā latviskojumā izmantots alternatīvs pantmērs.

Dinsberga apjomīgajā literārajā mantojumā līdzās Homēra “Odisejas” (Homērs 1893–1894) un Džona Milтона antīkajos motīvos balstītās poēmas “Pazaudētā paradīze” (*Paradise Lost*, 1667) (Miltons 1893–1899) tulkojumam ir arī viņa oriģināldarbi gan dzejā, gan prozā. Kultūrvēstures kontekstā nozīmīga ir pirmā vispārīgā pasaules vēsture latviešu valodā (Dinsbergs 1892–1902), kurā, protams, ietverta arī antīkā vēsture, Senās Grieķijas vēsturei, kultūrai un mitoloģijai veltītais darbs “Vecie grieķi” (Dinsbergs 1887–1888), kā arī teorētiskais sacerējums “Metrika” (Dinsbergs 1890).

Kā norāda Dinsberga daiļrades pētnieki Jānis Alberts Jansons un Konstantīns Karulis: “Savos populārzinātniskajos rakstos un publikācijās viņš [Dinsbergs] teica, ko domā. Viņš bija ticīgs un slavēja kristīgo morāli, viņam bija viedoklis un spriedumi, iespējams, tas ietekmēja arī atdzejojumus.” (Jansons, Karulis 1967: 232) Lai arī Dinsbergs bija ciešā kontaktā ar jaunlatviešu ideologiem Krišjāni Valdemāru, Krišjāni Baronu un Alunānu, ar savu dzeju un arī tulkojumiem viņš tomēr iezīmēja pārejas posmu starp veclatviešiem un jaunlatviešiem, tāpēc viņa atdzejojumus nevar novietot līdzās Alunāna, Veidenbauma vai Raiņa veikumam. Raugoties uz romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas attīstību kopumā, Dinsberga daiļrades ietekme un nozīme ir nenoliedzama.

Veisbergs, vērtējot Dinsberga un Anša Leitāna literāro mantojumu, raksta, ka “lokalizācija neļauj saprast, kas ir tulkojums un kas oriģināls, bet to var uztvert arī kā ļoti advancētu un mērķauditorijai pieslīpetu tulkojumu skoposteorijas ietvaros” (Veisbergs 2021b: 12).

“Piramus un Tisbe” pārpublicēts Dinsberga “Rīmju” I grāmatas 2. daļā “Mīlestības stāsti” (Dinsbergs 1872). Līdzās tam atrodami arī citi antīkās mitoloģijas iedvesmoti dzejoļi: “Teseus un Ariadne”, “Orfejs un Euridike”, “Pandora”, “Leanders un Hero”. Arī šiem sacerējumiem par pamatu, visticamāk, ņemti avoti vācu valodā. Tomēr nevienam no tiem nav tik tiešas saiknes ar kādu konkrētu romiešu literatūras avotu, kā “Piramus un Tisbe”. Piemēram, “Leanders un Hero” tulkots no Šillera balādes (*Hero und Leander*, 1801) (Zanders 1991: 57), kura iedvesmota no Ovidija “Varonēm”. Dzejolim “Orfejs un Euridike” ir neliela līdzība ar epizodi no “Pārvērtību” X grāmatas. Grāmatā dzejoļiem sniegti īsi komentāri – personvārdu un vietvārdu skaidrojumi.

Cittautu klasikas atdzejojumiem Dinsbergs par paraugu ņēmis Kurzemes vācu tautības literātu Kārli Hūgenbergeru (turpat: 51), viņa darbi – gan tulkojumi, gan metrikai un valodas jautājumiem veltītās publikācijas – bijuši nozīmīgi daudziem 19. gs. beigu latviešu literātiem.

No Hūgenbergera darbiem iespaidojās arī Alunāns. Viņš Hūgenbergera piemiņai veltījis dzejoļi, kurā ir rindas: “Visiem tu biji še mīļš, jo tu dziedāji skanīgi, jautri / Latviešu mēlē papriekš spēcīgs kā cits jau neviens.” (Alunāns 1860: 78)

Alunāns arī centās skanīgi un spēcīgi “dziedāt latviešu mēlē”. Viņa pirmajā krājumā “Dziesmiņas”, kura iznākšana 1856. gadā iezīmē jaunlatviešu kustības sākumu un uzskatāma par latviešu nacionālās dzejas pirmo vēstnesi, līdzās vācu, krievu u. c. moderno valodu dzejai iekļauta arī Horātija C I 11 ar nosaukumu “Plānprātiņam”. Ar šo publikāciju aizsākas romiešu dzejas tulkošanas un antīko panta formu atveides meklējumu tradīcija latviešu valodā. Dzejoļa sākotnējais nosaukums rokrakstā (Alunāns 1859: 97) ir “Bālprātulei”. Tas ir tiešs pārcēlums no latīņu *Leukonoē*, kas cēlies no sengrieķu *Λευκονόη*. Atdzejojums datēts ar 1854. gada 16. februāri.

Alunāna sastādītā rakstu krājuma “Sēta, daba un pasaule, III” (Alunāns 1860) trešajā sējumā ar piezīmi “Pasaka” un bez atsauces uz Ovidiju iekļauts atdzejojums “Maija un Jānis”. Tas ir fragments no Ovidija “Pārvērtību” VIII grāmatas. Vēlāk tas publicēts arī “Dziesmiņu” papildinātajā izdevumā 1867. gadā. Avottekstā varoņu vārdi ir Baukida un Filēmons. Alunāns izmantojis adaptīvu tulkošanas stratēģiju, pārceļot darbību no Romas senatnes uz Lietuvu, nomainot galveno varoņu vārdus un romiešu dievības aizstājot ar seno baltu ekvivalentiem. Alunāns nav centies arī atveidot daktilu heksametra pantmēru, bet atdzejojumam izmantojis jambu.

Citi Alunāna atdejojie Horātija darbi [Epod. 2, C II 15, S I 1, C III 30, C I 4, C I 23, C I 8] iekļauti “Dziesmiņu” otrajā daļā (1869). Šie paši pirmie romiešu dzejas latviskojumi atklāj ne tikai atdzejošanas pirmajam periodam raksturīgās iezīmes, bet arī paņēmienus un pieejas, kas turpināja attīstīties tradīcijas vēlākajos posmos līdz pat mūsdienām.

Alunāns romiešu dzejas tulkojumos izmantojis pielāgošanas stratēģijas. Adaptētie tulkojumi ļauj izvairīties no nepieciešamības tekstus komentēt. Turpmākajā romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas attīstībā, kad atdzejojumos sāka izmantot svešādošanas stratēģijas, komentāri kļuva par palīgrīku teksta interpretācijā. Sk., piemēram, Strauberga atdejetos Horātija darbus (Horācijs 1924, Horātijs 1930, Horātijs 1936), kuru izdevumos sniegti plaši dzejas satura, personvārdu un reāliju skaidrojumi.

Neskatoties uz faktu, ka Alunāna atdzejojumos dominēja pielāgošanas stratēģijas, tieši viņš aizsāka antīko pantmēru latviskošanu. Visi “Dziesmiņās” iekļautie Horātija darbi atdejeti, cenšoties latviski atveidot oriģināla pantmēru, tādējādi Alunāns sniedzis pirmos paraugus vairāku antīko dzejas formu skanējumam latviešu valodā.

Vācu kultūras ietekme un izglītība ir veicinājusi Alunāna interesi paplašināt latviešu literatūras apvāršņus, tāpēc izvēlētās tulkošanas stratēģijas vērtējamas kā mērķtiecīgas un laikmeta tendencēm atbilstošas, nevis nejaušas un intuitīvas. Kā norāda Alunāna pētniece literatūrzinātniece Labrence: “Atdzejojumu valodā nav mazsvarīgs arī fakts, ka latviešu valodai Alunāns vairāk pieiet kā intelektuāls pētnieks, mazāk balstoties uz iedzimto mātes valodas izjūtu. Ņemot vērā viņa vācisko audzināšanu un skolas, viņš neienāk mūsu literatūrā no tautasdziesmas kā dzimis dzejnieks, bet gan kā inteligents, savu laiku un tā virzību izprotošs latviešu patriots.” (Alunāns 1982: 144)

Atceroties, ka Alunāna atdzejojumi ir pirmā Horātija dzejas reprezentācija latviski lasošai auditorijai, jāizceļ, ka atbilstoši laikmeta literārajai gaumei atdejetājs izraudzījies pacilājoša satura dzejoļus ar uzsvāru uz bukolisku tematiku. Nākamie romiešu dzejas latviskojumi turpināja Dinsberga un Alunāna tematisko virzienu – mīlestības un dabas dzeja.

Leimaņu Bernharda 1882. gadā laikrakstā “Pagalms” publicētais Ovidija “Pārvērtību” fragments “Piramus un Tizbe” atdejets no latīņu valodas un atveidots oriģināla pantmērā – daktilu heksametrā. Lai gan publikācijā nav atsauces uz tekstvietu, saturiski un apjomā tas atbilst Ovidija Met. IV 55–166. Par atdejetāju nav izdevies atrast informācija, kas ļautu viņu nekļūdīgi identificēt. Līdzās Ovidija tulkojumam žurnālā “Pagalms” publicēts arī Leimaņu Bernharda raksts par Ovidiju “Brītiņš pie senlaiku atliekām” (Leimaņu Bernhards 1882a), vēl Leimaņu Bernhards publicējis noveli “Bēdu leja” (Leimaņu Bernhards 1882b). Vecvagars raksta, ka Leimaņu Bernhards, iespējams, bijis kādas augstskolas filoloģijas students vai absolvents (Vecvagars 2015). Par to liecina arī atdejojuma kvalitāte un komentāri. Rakstā par pirmajiem latviešu žurnāliem “Gaisma pirms saules” Laimonis Stepīņš citē Leimaņu Bernharda vēstuli Jēkabam Lautenbaham, kurā viņš rakstfijis, ka “no Rīgas latviešu ģimnāzistu lasāmā vakara viņš tika nodrukāšanai par derīgu atzīts”, kā arī piemin grūtības Ovidija tulkošanā (Stepīņš 1971: 137).

Salīdzinot Leimaņu Bernharda atdejojumu ar Dinsberga “Piramus un Tisbe” versiju un paturot prātā, ka no Ovidija latviski lasāms vēl tikai iepriekš minētais Alunāna atdejetais “Pārvērtību” fragments, jāsecina, ka Leimaņu Bernharda atdejojumā izmantota svešādošanas stratēģija. Tā īstenota

ar avottekstam pietuvinātu: 1) satura izklāstu un reāliju tulkojumu; 2) īpašvārdu atveidi; 3) pantmēru. Tulkojumam pievienoti arī īsi komentāri, kuros skaidrotas valodas un izteiksmes nianšes.

Šajā pašā gadā iznāca arī dzejnieka Vensku Edvarta krājums “Dziesmu pavasaris” (Vensku Edvarts 1882), kurā līdzās oriģināldzejai iekļauts arī Horātija C III 9 atdzejojums ar nosaukumu “Lidijai”. Dzejolis sižetiski iekļaujas krājuma noskaņā, tas pirmajā personā stāsta par mīlas nedienām. Atdzejojumu ievietošana dzejoļu krājumos līdzās oriģināldzejai 19.–20. gs. mijā izdotajos dzejoļu krājumos un izlasēs ir raksturīga prakse. Vensku Edvarts, sekojot Alunāna piemēram, centies atveidot pantmēru – Asklēpiada IV strofu –, bet nav lokalizējis darba saturu. Dzejolī pieminētas vairākas mitoloģiskas personas un ar antīko pasauli saistītas vietas, kuras lasītājam bez priekšzināšanām var nebūt zināmas, piemēram, Persija, Īlija, Ornita dēls utt. Krājums izdots atkārtoti 1893. gadā, tam mainīts dzejoļu izkārtojums, atsevišķi nodalot tulkojumus. Arī šajā publikācijā Horātija dzejolim nav pievienoti nekādi komentāri.

Pirmais publicētais antīkā epa tulkojums latviskajā kultūrtelpā ir nevis kāds no Homēra darbiem, bet Vergilija “Ainēida”, tiesa, tikai I grāmata. Pirmais atdzejot “Ainēidu” mēģināja skolotājs, etnogrāfs un kartogrāfs Matīss Siliņš. Tulkojums publicēts 1885. gadā ar nosaukumu “P. Vergilija Marona Aineida: pirmais dziedājums. Mēģinājums latviešu heksametros”. Kā vēsta nosaukums, autors piesaka mēģinājumu atrast heksametra latvisko skanējumu un izdevuma ievadā aicina lietpratējus dot vērtējumu un padomus.

Siliņš tulkojumu nolasījis Zinību komisijas slēgtā sēdē, bet no auditorijas saņēmis klusumu. Domājais – tas tāpēc, ka viņš jau iepriekš iemantojis nelabvēļus (Sobeļeva 2019: 115). Neskatoties uz neveiksmīgo priekšlasījumu, kritika heksametrus atzīst par labiem, bet izsaka šaubas par ieceri tulkot tieši “Ainēidu”, jo epa žanrā Homēra darbi ir vērtīgāki un romiešu literatūrā citi autori, piemēram, Horātijs, nozīmīgāki. “Par tulkojuma valodu runājot, jāsaka, ka M. Siliņš diezgan labi zinājis latviešu valodas kuplumu un smalkumu, tikai šās īpašības nav visur izlietājis un ievērojis, vietām pat vārdus salicis svešādi skanošos vai grūti saprotamos teikumus; dzejas valodai jābūt skaidrai un tekošai; tāpēc dzeja arī mīl ritmu formas; bet teikumi nav vis ritma dēļ sagrozāmi vai saraustāmi pret valodas garu.” (L. 1885: 260) Tāpat recenzents novēl vairāk pievērsties latviešu valodai, nevis avottekstam. Šādas kritikas liecina, ka centieni tulkot antīko literatūru ir pamanīti un līdz ar apjomīgākiem tulkojumiem sāk aktualizēties jautājumi par tulkošanas stratēģiju izmantojumu un atdzejotāja prioritātēm.

Vienā gadā ar “Ainēidas” tulkojumu presē publicēti arī divi Horātija atdzejojumi. To autors ir Koškins. Viens no dzejoļiem ir jau Alunāna tulkotais bukoliskais C I 23, otrs – arī dabas metaforām bagātais C I 9. Līdzīgi kā Alunāns un Vensku Edvarts arī Koškins dzejoļiem devis nosaukumus – “Veltīgas bailes” [C I 23] un “Ziemā” [C I 9]. Atdzejojumi veidoti oriģināla pantmērā bez komentāriem. Lai gan izmantota pielāgošanas stratēģija, šie atdzejojumi vairs nav uzskatāmi par adaptācijām, jo neatkāpjas no avotteksta satura. Līdzās Horātija dzejai publicēts arī šī paša atdzejotāja tulkots Heines dzejolis, tomēr neko vairāk par viņu nav izdevies noskaidrot.

Pirmā perioda agrīno posmu noslēdz Rainis, kurš nav atdzejojis Horātiju, bet latviešu lasītājiem piedāvā pirmos Ovidija elēģiju, Katulla un Mārtiāla atdzejojumus. Humoristiskajā krājumā “Mazie dunduri. I pudurs” atrodamas trīs Mārtiāla epigrammas (II 8, I 57, VI 60), divas Ovidija mīlas elēģijas, kurām dots nosaukums “Ovidija mīlas dziesmas” (Am. II 7, Am. I 15), divi Katulla dzejoļi ar atdzejotāja dotiem nosaukumiem “Lesbijai Katulla *Carmen V*” [Cat. 5] un “Katulla oda XXVII” [Cat. 27]. Raiņa tulkojumi no iepriekšējiem atšķiras gan avottekstu izvēlē, gan atdzejošanas manierē.

Arī Rainis atdzejojumus veidojis oriģināla pantmērā, bet satura atveidē adaptācijas mijas ar prasmīgi piemeklētiem latviešu valodas ekvivalentiem. Piemēram, Mārtiāla epigrammā VI 60 rinda: *Laudat, amat, cantat nostros mea Roma libellos* adaptēta kā “dzied manas dziesmiņas, kur tik ir latvji”. Katulla: *unius aestimemus assis*³¹ tulkots kā “plika vērđina vērtas”. Šajā krājumā iekļauti arī sengrieķu autoru darbu atdzejojumi, tie ieturēti līdzīgā stilistikā.

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstības pirmā perioda agrīnajā posmā nolasāma spēcīga Hūgenbergera ietekme. Atdzejojumos dominē adaptīva pieeja un avottekstu izvēlē dota priekšroka bukoliskai lauku dzīves un mīlestības tematikai. Alunāns ar Horātija atdzejojumiem aizsāka tradīciju antīko strofu atveides meklējumiem latviešu valodā, Dinsberga “Piramus un Tisbe” – alternatīvu pantmēru lietojumu. Pirmais Vergilija “Ainēidas” tulkojuma mēģinājums un Leimaņu Bernharda Ovidija “Pārvērtību” fragmentu atdzejojums nostiprināja oriģināla pantmēra atveides pozīciju atdzejošanā un pieteica diskusiju par daktilu heksametra atveidi antīkās dzejas latviskojumos.

Visvairāk tulkotais autors atdzejošanas tradīcijas attīstības agrīnajā posmā ir Horātījs. No paša pirmā atdzejojuma 1856. gadā līdz 1885. gadam publicēti deviņu dzejoļu tulkojumi. Turklāt C I 26 atdzejots divās versijās. Pirmo atdzejojumu līdzības un kopīgās iezīmes skaidrojamas ar laikmeta vadošajām literārajām tendencēm un kopīgiem iedvesmas avotiem. Atšķirības atklāj atdzejotāju individuālo skatījumu uz avottekstiem un interpretācijas variācijas. Šajā periodā jau novērojamas pirmās adaptācijas pieejas norieta pazīmes un pielāgota tulkojuma stratēģiju pilnveidošanās.

Atdzejojumos pārstāvētas dažādas panta formas un žanri – oda, satura, epods, elēģija, epigramma, eps, tādējādi iezīmējot to interpretācijas sākumpunktus latviskajā kultūrtelpā. Visi agrīno atdzejojumu autori ir gados salīdzinoši jauni un, lai gan vairums saista savu nodarbošanos ar literatūru un rakstniecību, neviens no viņiem neturpināja tulkot antīko dzeju.

4.1.2. Tradīcijas nostiprināšanās

(Ludis Bērziņš, Ernests Blese, Kaugurietis, Pabēzis, Sobolietis, Jānis Sudrabkalns, Eduards Veidenbaums – 1890–1918)

Veidenbaums atdzejošanā ir Alunāna sekotājs, tomēr viņa tulkojumi demonstrē jaunas tendences, aizsākot romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas sākotnes vēlīno posmu. Periodikā publicēti deviņi Horātija odu atdzejojumi. Veidenbaums tāpat kā viņa priekšgājēji atdzejojumiem devis

³¹ lat. *as*, *assis m* – vara sīknaudas monēta

nosaukumus. Žurnālā “Austrums” 1890. gadā publicēti: “Iznīcība” [C II 14], “Nerūpējies par daudz” [C II 11], “Dzīves padoms” [C II 3], “Nevainība” [C I 22], “Īstais miers” [C II 16] (atdzejojumam trūkst trīs pēdējo pantu), “Satira” [S I 1], “Vidusceļš vislabākais” [C II 10] un 1891. gadā – “Nolādētais koks” [C II 13] un “Satira” [S II 5].

Atšķirībā no agrīnā posma, kad tulkojumiem komentāri netika pievienoti³² vai tie aprobežojās tikai ar personvārdu skaidrojumiem, Veidenbauma tulkojumiem, tiesa, ne visiem, pievienoti komentāri, kuros paskaidroti ne vien personvārdi un vietvārdi, bet arī romiešu reālijas.

Atdzejošanai izvēlētajos avottekstos bukoliskos tematus ir nomainījušas filozofiskas pārdomas par dzīves īsumu un nepastāvīgumu. Veidenbaums piedāvā savu versiju Alunāna jau tulkotajai saturai S I 1. Arī viņš atdzejā izmanto pielāgošanas stratēģiju, taču ir atteicies no Alunāna lietotās adaptācijas. Veidenbaums necenšas adaptēt romiešu reālijas un personāžus latviskajai kultūrtelpai. Pielāgošanas pieeju atdzejotājs īsteno caur latvisku izteiksmi, prasmīgi pārnesot avotteksta tropus, piemēram, *tamen amoto ludo – mest jokus pie malas; populus me sibilat – tauta izsvilpo mani*; vai saglabājot tropu saturu, piemēram, *milia frumenti – labības pūrs; fieri vappam iubeo ac nebulonem – izšķērst un plītēt*. Tomēr visas romiešu reālijas un tēli nav saglabāti un daudzi nav arī skaidroti vai skaidroti nepilnīgi, tāpēc lasītājam nekļūst skaidrs, ko nozīmē, piemēram, “gulēt uz sanestiem maisiem”, “Pindara (oriģinālā: *Tyndaridarum* – Tindareja) cilts visdrošākā meita” utt.

Atdzejojumi ir Horātija darbu rezonananse Veidenbauma filozofiskajos un poētiskajos meklējumos. Tie uzskatāmi reprezentē atdzejotāja klātbūtni un subjektīvo attieksmi pret tekstu.

Veidenbauma kopoto rakstu sastādītājs Egle raksta: “Cik zināms, atdzejojumi izdarīti ap 1889. gadu, kad Veidenbaums, bēgdams no dzīves likstām un savas apkārtnes neskaidrās gurdenības, pa otram lāgam pievērsās senatnei. Pirmā aizrautībā apm. līdz 1886. gadam radušos atdzejojumus un Horacija garā sarakstītās savas dzejas viņš iznīcinājis, saskatīdams tanīs par daudz kailu pārņemtu elementu, nepilnības, neapzinīgāku uztveri. [...] Tulkojumu izlase un daudzas Venuzijas dzejnieka apdvestās vietas Veidenbauma paša oriģinālos norāda uz pieeju un saņemto iespaidu raksturu. Horacija vispusīgajā bagātībā viņu pievelk prātnieciskais saturs, pievelk odu II grāmata ar viņas pasmago, skumju pārdomu didaktiku, ne mākslinieciskais atveids, dzejiskā izjūta.” (Veidenbaums 1926: 157) Egle arī min, ka Veidenbaums bija atdzejojis visu II odu grāmatu, bet tulkojumus iznīcinājis, tos lasīt dabūjuši tikai retie no viņa draugiem, kuri tulkojumus novērtējuši atzinīgi (Veidenbaums 1924: 691).

Līdzās Veidenbauma tulkojumu pēdējiem publicējumiem presē 1891. gadā Horātija atdzejošanā sevi pieteica Bērziņš ar Horātija Epist. I 2 atdzejojumu, kura autorība vēlāku laiku bibliogrāfiem radīja neskaidrības. Tā gan nav Bērziņa pirmā Horātija tulkojumu publikācija, jo žurnālā “Balss” iespiesti Bērziņa ar pseidonīmu Pabēzsis atdzejotie Horātija domu gaudi no dažādām odām “Horacijs. Gudrības vārdi”. Ar pseidonīmu Pabēzsis periodikā publicēts arī Katulla “Sievas uzticība” [Cat. 70] un

---

³² Izņēmums ir Leimaņu Bernharda “Pirmus un Tizbe”, atdzejojuma komentāros sniegti arī skaidrojumi par atsevišķu tekstvietu saturu.

“Ziemā. Pēc Horacija: *Vides ut alta*” – abi 1892. gadā.

Vienlaicīgi ar Bērziņa publikācijām 1892. gadā Ovidija “Pārvērtību” fragmenta Met. III 511–733 atdzejojumu publicēja Sobolietis. Domājams, ka zem šī vārda slēpjas literāts Jānis Rucelis. Viņš studējis teoloģiju Tērbatas (Tartu) Universitātē un periodikā publicējis vairākus atdzejojumus un oriģināldarbus. Apjomīgais Met. III 511–733 fragments “Peutejs un Bachus” ir vienīgais šīs poēmas daļas tulkojums latviski. Tulkošanas stratēģija seko Leimaņu Bernharda svešādotā atdzejojuma paraugam, ievērojot līdzīgus oriģināla pantmēra, personvārdu un reāliju atveides principus. Tekstam pievienoti īsi skaidrojoši komentāri.

Tajā pašā 1892. gadā Horātija atdzejojumus publicēja vēl kāds Tērbatas Universitātes students – Kaugurietis. Ar šādu pseidonīmu jaunībā periodikā publicējās vēlāk ievērojamais valodnieks Jānis Endzelīns. Līdzās apjomīgajam devumam latviešu valodniecībā Endzelīns sniedzis savu artavu arī klasiskā mantojuma recepcijā. Zināmākais Endzelīna tulkojums no latīņu valodas ir Tacita “Ģermānija”, izdots 1938. gadā (Tacits 1938) un faksimilizdevumā 2011. gadā (Tacits 2011). Tomēr ģimnāzista gados viņš tulkojis arī dzeju. Valodniece un Endzelīna skolniece Rasma Grīse izpētījusi, ka presē kopumā publicēti 10 atdzejojumi, no tiem divas ir Horātija odas. Pēc Grīses ziņām, Misiņa bibliotēkas rokrakstu nodaļā glabājas Endzelīna dzejas tulkojumu burtnīca, kurā atrodams četrdesmit viens numurēts un datēts atdzejojums. Ieraksti tapuši laika periodā no 1892. gada 14. novembra līdz 1894. gada 11. janvārim. “Pēc datējumiem secināms, ka pirmos 12 atdzejojumus Endzelīns ir uzrakstījis, būdams pēdējās klases ģimnāzists, nākošos 15, strādādams Kurzemē (Grobiņai tuvējā Ilģu muižā) pusgadu par mājskolotāju, un beidzamos 16, būdams klasiskās filoloģijas pirmā un pa daļai jau otra gada students.” (Grīse 1992: 8)

Visvairāk tulkota Horātija dzeja. Grīse min 13 tulkojumus — I grāmatas 9. satura un odas C I 3, C I 8, C I 9, C I 11*, C I 14, C I 22*, C I 31; C II 16; C III 9, C III 16, C III 30; C IV 13.³³ Vēl no romiešu autoriem tulkotas Mārtiāla epigrammas (V 52; II 3, 20) un Katulla dzeja (“Uz mirušo zvirbuli” [Cat. 3]). “Tulkošanai izraudzīti poētiski skaisti, formā un ritumā dažādi un saturā vērtīgi, asprātīgi dzejas darbi. Endzelīna atdzejojumus, arī pašus vecākos, ar patiku var lasīt vēl tagad. Tajos nemēdz būt bezvērtes vārdu (pantmēra labad vien) vai neskaidras izteiksmes. Tulkojums ir rūpīgs un visādi tuvs avottekstam. No Horātija polimetrijas Endzelīna atdzejojumos ir sastopams heksamets — I grāmatas 9. saturā, dažādas Asklēpiada strofas — (C III 30, C I 11, C III 9, C III 16, C IV 13), kā arī Alkaja (C I 9) un Sapfo strofa (C I 8). [...] Dažkārt to pašu, ko tulkojis Endzelīns (piemēram, vairākas Horātija odas, Katulla dzejoli par Lesbijas zvirbulīša nāvi u. c), ir tulkojuši priekš vai pēc viņa arī citi. Endzelīna tulkojums labi spēj sacensties ar tiem. [...] Endzelīna tulkojumi stāv gluži savrup. No oriģināla Endzelīns neatkāpjās ne ar lokālizāciju (kā Alunāns), ne citādi (kā dažkārt Veidenbaums). Nereti oriģināla saturu Endzelīns ir spējis pateikt vienkāršāk, skaidrāk un latviskāk nekā vēlākie tulkotāji.” (turpat: 8)

³³ Ar * atzīmēti publicētie atdzejojumi.

Kaugurieša atdzejojumi nav atrodami Āronu Matīsa beletristikas rādītājā, taču tos Endzelīnam veltītajā nekrologā piemin Straubergs (Straubergs 1961). Krēsliņš Endzelīna atdzejojumus vērtē kā precīzus, bet radītus bez iedvesmas (Krēsliņš 1985: 364).

Rakstos un pārskatos par antīkās literatūras tulkojumiem iztrūkst apkopojuma par visiem Bērziņa atdzejojumiem. Dzejnieka daiļrades pētnieki norāda, ka pseidonīmu daudzums agrīnajās publikācijās apgrūtina darbu apzināšanu (Jēgers 1967: 261; Grava 1992: 3).

Bērziņa oriģināldzeja un tulkojumi izaug no 19. gs. beigu nacionālās atmodas un sentimentālisma, kas pāraug romantismā. Nevēlēšanās meklēt atveidi antīkajām pantu formām ir apzināta izvēle, jo Bērziņš uzskatīja, ka dzeja ir klausāma un skandējama, nevis uztverama ar acīm (Zanders 1967: 215). Bērziņš lieliski pārzināja antīkās versifikācijas smalkumus – to pierāda arī heksametra atveidojums Epist. I 2.

Teologs Kārlis Kundziņš atmiņās par Bērziņu stāsta, ka jaunais mācītājs viņu gatavojis ģimnāzijai un viņi kopā skandējuši Horātija un Ovidija dzeju. Vēl viņš atminas, ka Bērziņam jau Tērbatas studiju laikā bijusi iesauka “pantmērs” (Kundziņš 1967: 9).

Bērziņa pienesums atdzejošanas tradīcijā stāv savrup. Viņam īsti nav sekotāju, bet individuālā, no priekšgājējiem atšķirīgā pielāgošanas stratēģija – brīvs tulkojums, kuru viņš laika gaitā pilnveidojis –, kā arī publikāciju daudzums un biežums ir atstājis ietekmi uz tālāko tradīcijas attīstību. Bērziņš tiecās pielāgot avottekstu mērķvalodai ar alternatīva pantmēra un latviskas izteiksmes palīdzību, bet viņš neveidoja adaptācijas kā Alunāns. Gadījumos, kad izmantots oriģināla pantmērs, tas meistarīgi bagātināts ar asonansēm, aliterācijām, primāri domājot par mērķvalodu, nevis avotteksta precīzu pārnese.

Bērziņa ietekme redzama nākamajās publikācijās, kuras noslēdz tradīcijas nostiprināšanās posmu. Pirmkārt, tas ir valodnieka Bleses studiju gados veiktais Katulla atdzejojumu cikls “Kajs Valerijs Katuls. Dziesmas par Lesbiju” (1912). To veido pieci dzejoļi, kas sniedz jaunu versiju jau Raiņa un arī Bērziņa atdzejotajam Cat. 5, un četri pirmreizēji tulkojumi – Cat. 7, Cat. 11, Cat. 51 fragments (1–11) un Cat. 76. Atdzejotājs gan atveido oriģināla pantmēru un saturu, bet līdzīgi kā Bērziņš tiecas tam piešķirt latvisku skanējumu ar asonansēm un aliterācijām. Tāpat viņš vairās no personvārdu un nezināmu jēdzienu sablīvējumiem un cenšas ievēro latviešu valodai dabisku vārdu secību. Personvārdiem, vietvārdiem, reālijām un tropiem sniegti izvērsti komentāri.

Otrkārt, Bērziņa atdzejojumiem raksturīgie latviskās izteiksmes un pantmēra alternatīvu meklējumi atklājas arī dzejnieka Jāņa Sudrabkalna Vergilija “Ainēdas” II grāmatas fragmenta atdzejojumā, kas 1918. gadā divās daļās publicēts žurnālā “Taurētājs”. Kritika šo atdzejojumu augstu nevērtēja, un arī pats atdzejotājs un viņa pētnieki to vēlāk nepieminēja. Uz “Ainēdas” tulkošanu Sudrabkalnu esot pamudinājis Ģiezens (Šuvajevs 1988: 8), strādādams Bērzaunes ministrijas skolā, kurā Sudrabkalns 1911./1912. gada ziemā mācījies.

Sudrabkalns meklējis savu heksametra atveides versiju. Šķiet, ka viņš mēģinājis sekot agrāko Ovidija "Pārvērtību" atdzejojumu paraugiem, bet nav tos līdz galam izpratis, tāpēc atdzejojuma skanējums nav izdevies. Rindās ir gan vārdi ar neveikliem papilduzsvariem, gan pēdu iztrūkumi. Šo neveiksmi atdzejotājam pārmeta arī recenzijās, piemēram, laikrakstā "Jaunā Latvija" recenzents I. R. raksta: "Par "Eneīdas" tulkojumu J. Sudrabkalns laikam jau būs izcietis tik daudz pārmetumu un sirdsapziņas moku, ka tikai aiz recenzenta nepatīkamā pienākuma vēlreiz jāaizrāda, ka "Eneidu" Vergils uzrakstīja heksametrā." (I. R. 1918)

Neskatoties uz klibojošo pantmēra atveidi un daudzviet nemākulīgo izteiksmi, atdzejojumā ir jūtama Bērziņam pieejai raksturīgā tiekšanās atmodināt mērķvalodas poētisko potenciālu. Publikācijai ir plašs ievads par Vergiliju un "Ainēidu", tāpat pievienoti izvērsti komentāri, liekot domāt, ka atdzejotājam ir tālejoši plāni attiecībā uz epa atdzejošanu. Kritikas iznīcināts, dzejnieks darbu neturpināja, bet jaunības dienās piedzīvotā sakāve romiešu dzejas atdzejošanā nenogalināja mīlestību pret antīko dzeju. Motīvu veidā tā ieskanas izcilā modernista oriģināldzejā.

Tāpat kā paši pirmie latviskotāji, arī vēlīnā posma atdzejojumu autori bija gados jauni, un viņu interese par antīkās literatūras tulkošanu bija saistīta ar izglītību. Tomēr vēlīnajā posmā, 19. un 20. gs. mijā, bija mainījies avottekstu izvēles saturiskais fokuss un tulkotāju uzdevumi. Sākot ar Veidenbaumu, atdzejotāji no bukolistiskām dabas ainām pievērsās filozofiskām pārdomām par dzīves ritējumu. No Alunāna ierosmes "rādīt, cik latviešu valoda spēcīga un jauka" izaugusi vēlme vispirms atklāt paša atdzejotāja spējas un individualitāti, demonstrējot subjektīvu teksta un mērķvalodas izjūtu.

Salīdzinot atdzejošanas tradīcijas attīstības pirmā perioda agrīnos un vēlīnos atdzejojumus, var iezīmēt tradīcijas attīstības virzienu un tā atzarojumus. Tradīcija sākas ar Dinsberga un Alunāna adaptējumiem. Tie iedvesmo citus agrīnos atdzejojumus, kuri atsakās no adaptācijām par labu precīzam avotteksta satura atveidojumam. Līdz ar Veidenbauma atdzejojumiem tulkojumos ienāk atdzejotāja subjektīvais vērtējums un teksta izpratne.

Vēlīnajā posmā no tradīcijas atzarojas Bērziņa brīvais tulkojums. Kaugurietis un Blese, būdami filoloģijas studenti, savos atdzeojumos jau ir ceļā uz atdzejošanas tradīcijas attīstības nākamo periodu un filoloģisku tulkojumu.

4. 2. Akadēmiskās tradīcijas attīstība un filoloģiska tulkojuma izveidošanās

Tūlīt pēc Latvijas republikas proklamēšanas nodibinātajā Latvijas Universitātē aizsākās klasiskās filoloģijas akadēmiskās studijas un pētniecība, ar šo pavērsienu iezīmējot romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstības otro periodu. Tajā izdalāmi trīs posmi: 1) Latvijas pirmais neatkarības laiks; 2) padomju okupācija; 3) trešā atmoda un neatkarības atjaunošana.

Līdz ar akadēmiskajām studijām parādījās zinātniski un populārzinātniski raksti par antīko literatūru, aktualizējot arī antīkās dzejas tulkošanas teorētiskos jautājumus. Lai gan atdzejojumi joprojām tika publicēti presē, lielu daļu no tiem vēlāk iekļāva grāmatās un rakstu krājumos, tāpēc

dominējošais romiešu dzejas latviskojumu medijs atdzejošanas tradīcijas attīstības otrajā periodā bija grāmatas. Latvijas pirmajā neatkarības laikā publicēts pagaidām vienīgais zinātniskais Horātija dzejas tulkojumu izdevums. Savukārt senākos Alunāna un Veidenbauma atdzejojumus aktualizēja dzejas izlašu un kopoto rakstu izdevumi, kurus arvien turpina publicēt.

Atdzejošanas tradīcijas attīstības otrajā periodā kā dominējošā tulkošanas stratēģija izvirzījās filoloģisks tulkojums. Latvijas pirmā neatkarības laika atdzejotāji pastiprināti pievērsās romiešu zelta laikmeta literatūrai ar uzsvāru uz t. s. skolu autoriem un darbiem. Latviskajā kultūrtelpā nostiprinājās Horātija daiļrades agrīno darbu motīvi, Katulla mīlas lirika, viņam saturiski līdzīgie elēģiķi Tibulls un Propertijs. Ovidija daiļradi latviskojumos reprezentēja mitoloģiska sižeta darbi. Ārpus uzskaitītā palikušas Horātija filozofiskās vēstules, to skaitā arī “Dzejas māksla” [Hor. Ars], Katulla izsmējīgie un zobgalīgie dzejoļi, Ovidija erotiskā un Lukrētija filozofiskā dzeja, Juvenāla un Mārtiāla Romas sadzīves un tikumu kritika.

Līdzas akadēmiskajai pieejai, kurā attīstījās filoloģisks tulkojums, parādījās arī atsevišķas alternatīvas interpretācijas jau iepriekš tulkotiem darbiem. Viena no tādām bija mēģinājumi Ovidija darbus tulkot prozā. Diemžēl atsevišķās publikācijas nevainagojās ar pilnvērtīga tulkošanas virziena izveidi.

Tradīcijas attīstību pārtrauca padomju okupācija, kuras laikā antīkajai literatūrai tika ierādīta noteikta vieta literatūras vēsturē un dots konkrēts ideoloģisks interpretācijas virziens, kas nepieļāva atkāpes. Kā vienīgā tulkošanas stratēģija saglabājās un turpināja attīstīties filoloģisks tulkojums. Romiešu literatūras tulkojumus publicēja tikai ideoloģijai atbilstošās mācību grāmatās. Pirmsokupācijas periodā izdotos darbus nolika bibliotēku specfondos un emigrējušie tulkotāji netika pieminēti.

Padomju okupācijas izskaņā pēc ilgiem gadiem romiešu dzejas tulkojumus atkal publicēja presē, bet pēc neatkarības atjaunošanas Latvijas Universitātē 1995. gadā (Paparinska 2001) tika atjaunotas klasiskās filoloģijas studijas.

4.2.1. Latvijas pirmais neatkarības laiks

(Miķelis Bukšs, Rūdolfs Egle, Augusts Ģiezens, Kuri-Beri, Leonards Latkovskis, Lotofags, Jānis Romanis, Rihards Rudzītis, Alfrēds Sils, Kārlis Straubergs, Nikolajs Vīksniņš – 1920–1948)

Perioda nozīmīgākais romiešu dzejas tulkotājs ir klasiskais filologs, Latvijas Universitātes profesors Kārlis Straubergs. Viņš darbojās gan klasiskās filoloģijas, gan folkloristikas jomā. Strauberga daudzpusīgās zinātniskās darbības izvērtēšanai būtu nepieciešams atsevišķs plašāks pētījums. Šajā pētījumā aplūkots viņa devums romiešu dzejas latviskošanā. Strauberga publikācijas par antīko literatūru – gan zinātniskās, gan populārzinātniskās – aizsāka antīkās literatūras akadēmiskās tulkošanas tradīciju. Pirmo reizi latviešu valodā antīkie teksti tika komentēti, skaidroti un interpretēti,

veidotas stilistiski vienotas tulkojumu kopas.

Pirmajās pētnieciskajās publikācijās latviešu presē 1920. gadā – “Horacs un viņa latviešu draugi” un “Piezīmes pie Veidenbauma dzejas” – Straubergs pievērsās Horātija tulkojumiem un viņa dzejas ietekmei latviskajā kultūrtelpā, tiecoties apzināt atdzejojumu pirmsākumus.

Viņš arī izvērta diskusiju par antīkās vārsmojuma sistēmas atveidošanu kā vienu no grūtākajiem un atbildīgākajiem atdzejotāja uzdevumiem. Straubergs norāda, ka, atveidojot antīkos kvantitatīvos pantmērus latviešu valodā “[..] grūtums ir iegrozīt vārdu kārtību tā, lai arī lasītāji varētu izlasīt tā, kā ir domāts rakstīt, bez trekni drukātiem akcentiem. Tas nav viegli jo vairāk tādēļ, ka latviešu valoda ritmiskā ziņā ir maz noskaidrota, pat tāds kardinals jautājums kā ritmiski garie un īsie balsieni, viņā – maz analizēts. Šis pēdējās īpašības nezināšana sevišķi kaitē Allunanam un Veidenbaumam, citi no viņas instinktīvi izvairās” (Straubergs 1920a: 27).

No Alunāna un Veidenbauma atdzejojumiem Straubergs augstāk vērtē Veidenbauma veikumu, tomēr norāda arī uz nepilnībām: “Allunans un Veidenbaums ir miruši jaunos gados, un viņu stils nav galīgi nobriedis. Tādēļ grūti apslēpt tās valodas nelīdzsvarotības, kuras izzūd ar gadiem. Stila un valodas ziņā augstāki stāv L. Bērziņa tulkojumi brīvā ritmā. [...] L. Bērziņa tulkojumi ir labākie, bet viņi uzstāda arī vienu svarīgu un principiālu jautājumu – par oriģinālrītmu.” (turpat: 27) Bērziņa tulkojumi nav sīkāk analizēti, tomēr šī piebilde liek domāt, ka Straubergs atzīst brīvo tulkojumu par romiešu dzejas tulkošanai piemērotu stratēģiju.

Paša Strauberga pirmie publicētie atdzejojumi ir dzejas citāti rakstos par Horātiju, tajos viņš tiecas pēc iespējas precīzāk pārcelt avotteksta saturu un izteiksmi, kā arī atveidot pantmēru. Rezultāts ne vienmēr ir stilistiski veiksmīgs.

Jaunu Ovidija fragmenta “Pirams un Tisbe” [Met IV 55–167] tulkojumu 1920. gadā presē publicēja Nikolajs Vīksniņš (Ovidijs 1920). Propertija elēģiju I 19 – Rihards Rudzītis (Propertijs 1920). Gan Vīksniņam, gan Rudzītim šie ir vienīgie publicētie romiešu dzejas tulkojumi. Rudzītis līdzās citām interesēm turpināja darboties ar grieķu dzejas tulkojumiem, tie publicēti Strauberga sastādītajā krājumā “Grieķu lirika” un paša Rudzīša veidotajā “Bišu melodijas” (Rudzītis 1927). Vīksniņš tulkoja un sastādīja antīkās literatūras un vēstures mācību grāmatas³⁴.

Propertija elēģijas atdzejojuma pieteikumam sekoja cita elēģiķa – Tibulla – tulkojumi. Straubergs 1922. gadā presē publicēja Tibulla I 1 (Tibulls 1922a), I 2 (Tibulls 1922b) un II 1 (Tibulls 1922c) elēģiju atdzejojumus. Katulla epitalamas³⁵ jeb kāzu dziesmas [Cat. 62] atdzejojums publicēts 1921. gadā (Katulls 1921). Citus Katulla dzejoļus Straubergs atdejojis citātos pētnieciskajos rakstos (Straubergs 1922a; Straubergs 1922b; Straubergs 1924). Raksts par Sapfō un Katullu, kā arī pirmie Horātija tulkojumiem veltītie raksti pārpublicēti Strauberga sastādītajā krājumā “Antīkā pasaule” (Straubergs 1924).

³⁴ Sk., piemēram, (Horācijs 1923), (Vīksniņš 1924), (Vīksniņš 1940).

³⁵ “Epitalama” ir Strauberga lietots žanra pazīmējums, rakstos sastopami arī “epitalāma”, “epitalāmija”, “epitalamija”, “epitalamijs” un “epitalāmijs”.

Recenzijā par rakstu krājumu klasiskais filologs Ērihs Dīls uzsver antīkās literatūras recepcijas nozīmi latviešu literatūrā un izsaka vēlmi, ka “izdevumā būtu vēlams, lai divu interesantu skicējumu vietā par Veidenbaumu un par Horaciju latviešu dzejā atrastos izsmeļošāki apcerējumi” (Dīls 1925a: 369).

Visvairāk Straubergs tulkojis Horātija dzeju. Presē publicēti gan atsevišķi atdzejojumi, gan pētnieciskas publikācijas, kurās citēta Horātija dzeja. Atdzejojumus no publikācijas uz publikāciju Straubergs rediģē, labo un visbeidzot apkopo, bagātīgi komentē un izdod trīs daļās ar nosaukumu “Kvinta Horātija Flakka dzejas” (1924–1936). Vairāki grāmatās iekļautie dzejoļi iepriekš publicēti presē, daži pat vairākās versijās, bet citi tulkoti pirmo reizi tieši krājumam. Šāda pieeja romiešu dzejas latviskošanas tradīcijā izmantota pirmo reizi, jo līdz šim no Horātija tulkoti populārākie dzejoļi vai dzejoļu kopas, atdzejojumus veidojot kā atsevišķas interpretācijas par konkrētu dzejoli, nevis kā vienotu krājumu.

Recenzijas presē pārsvarā ir cildinošas. Par izdevuma trešo daļu kritiķis Kārlis Plukšs mēnešrakstā “Sējējs” raksta: “[..] Strauberga tulkojums atšķiras no citu tulkotāju darbiem ar to, ka viņš cenšas pēc iespējas adekvāti atveidot tiklab oriģināla saturu, kā formu, tāpēc te saturā neatradīsim nekādus lokālīzējumus (kā, piemēram, J. Alunāna tulkojumā), ne arī oriģināla panta pārveidojumus (L. Bērziņa tulkojumā). Arī tulkojuma valoda aprauta, lakoniska, zināmā mērā tuvojas oriģināla koncentrētajam izteiksmes veidam.” (Plukšs 1936: 1244)

Uz nepilnībām recenzijā par izdevuma pirmo daļu norāda Dīls, atzīstot, ka valoda visumā ir smaga un teksta uztveri apgrūtina nepārdomāts poligrāfiskais izpildījums. Tāpat kritiķis komentē neprecizitātes īpašvārdu atveidē un pantmēra – daktilu heksametra – skanējumu. “Apsveicams, ka tulkotājs lietojis heksametru, jo tā vietā varēs lietot citu pantmēru tikai tad, kad būtu tāds, kas stila ziņā pilnīgi atbilstu saturam. K. Strauberga heksametrs izturēts, sastopamas tikai divas trīs nepareizas rindas ar liekām zilbēm. Bet man kā filologam žēl, ka tulkotājs pats sevi ir aprobežojis, neizmantojams heksametra bagātīgās ritmiskās iespējamības. Vismaz nevaru piekrist K. Strauberga tieksmei lietot vienu un to pašu cezūru. [...] Horacijam ir daudz rindu ar divām, pat trim cezūrām; sastopami vārdu un pēdu galu sakritumi; vairāk nekā pie citiem, sastopami div- un sevišķi vienzilbju vārdi ritmiski svarīgās vietās.” (Dīls 1925b: 112) Dīls arī secina, ka antīkā daktilu heksametra latviskā skanējuma meklējumiem ir potenciāls attīstīties dažādos virzienos.

Latviešu heksametra attīstības variācijas turpinājās jaunos “Ainēidas” tulkojumos. Jelgavas mācītāja un literāta Romāņa atdzejojums ir solis atpakaļ romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas attīstībā. Viņš 1926. un 1927. gadā paspēja izdot “Ainēidas” I un II grāmatas atdzejojumus. Heksametra atveidojums ir neveikls un neskanīgs, antīkie īpašvārdi, visticamāk, atveidoti no vairākām starpniekvalodām, bez vienotas sistēmas. Tulkojumam nav nekādu komentāru, tādēļ izpaliek arī pantmēra interpretācijas un personvārdu atveides pamatojums. Uz šīm tulkojuma nepilnībām recenzijās norāda Līgotņu Jēkabs (Līgotņu Jēkabs 1926: 156). Skarba savā tiešumā ir Damberga

recenzija "Latvju grāmatā". Viņš raksta: "Diemžēl arī par jauno tulkojumu, Vergila "Eneīdas" sākumu, pagaidām nav iemesla priecāties. Pie mums vēl līdz šim valda naivais uzskats, ka tad, kad tulkotājs labi pārvalda svešo valodu, no kuras tas tulko, labs tulkojums puslīdz nodrošināts. Labu tulkojumu var dot tikai tulkotājs-dzejnieks vai prozaiķis-mākslinieks kā, piemēram, Žukovskis devis labāko "Odisejas" tulkojumu, neprazdams grieķu valodu. [...] Un tomēr negribētos teikt, ka J. Romanam nebūtu nekādas dzejas sajūtas, tikai liekas gan, ka viņam nav piedzīvojumu dzejas tulkošanā. Viņu pārāk hipnotizē burtiskais teksta rindu tulkojums. Bet kas grib lasīt "Eneīdu", tas visupirms grib baudīt dzeju, un šī dzeja tulkojumā ir jādod skaidra un īsta, tāda, kāda tā ir oriģināltekstā. Latvietis nesapratīs un nesajutīs dzeju, ja viņam pateiks "ar variem sāli sit putas", bet gan sapratīs, ja pateiks "ar kuģiem jūru sit putās". (Dambergis 1928: 26) Recenzija precīzi raksturo nepilnības. Atdzejojuma kvalitāte atbilst romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas pirmajam posmam un ir novietojama līdzās Sudrabkalna neveiksmīgajam mēģinājumam tulkot "Ainēīdu".

Nākamais – daudz veiksmīgākais mēģinājums – sekoja pēc 6 gadiem – 1935. gadā, kad "Ainēīdas" IV grāmatas atdzejojumu ar Aglonas mācītāja un latīņu valodas skolotāja Jāņa Jeduša atbalstu izdeva klasiskais filologs Leonards Latkovskis. Tekstam ir īss ievads, kuram pievienota informācija par varoņiem un darba saturu, komentēti atsevišķi jēdzieni un izteicieni, sniegts īss daktilu heksametra skaidrojums, bet nav atklāti principi, pēc kādiem darināts heksametrs latviešu valodā.

Ir zināms, ka Latkovskis ar Vergilija izpēti aizrāvēs jau studiju laikā, saņemot universitātes godalgu par pētījumu "Vergilija salīdzinājumi" 1933. gadā (Spodris 1933: 6). Pats atdzejojotājs par izvēli tulkot šo darbu grāmatas ievadā raksta: "Vergilija Aineīdas IV. dziedājumu pārtulkoju 1930. gada maijā, mācīdams latīņu valodu Pļaviņu gimnazijā, bet dažādu rūpju aprūtināts nevarēju manuskriptu sagatavot iespiešanai. Kāpēc īsti IV. dziedājums? Tā ir zināma patvaļa, kurai tomēr nav gluži nejaušs raksturs. IV. dziedājums ir visīpatnējāks; var arī teikt – visdramatiskāks. Tur attēlota traģēdija īstajā izpratnē. Traģēdija ir tur, kur cīnās divi patiesības, kur viena otram pretī stāv divi taisnības, vai arī tur, kur taisnībai jācīnās pret nepatiesību un viltu, bet iznākums var būt tikai viens. Turklāt te atrodam lieliski attēlotu sievišķību." (Vergilijs 1935: 3)

Latkovskis piedāvāja jaunu pieeju daktilu heksametra atveidojumam ar atšķirīgu uzsvāru skaitu rindās un konstantu daktilu pirmspēdējā pēdā. Par Latkovska pieeju pantmēra atveidē nav izdevies atrast nevienu recenziju.

Recenziju nav arī "Ainēīdas" fragmenta latviskojumam, kuru īsi pirms došanās trimdā 1942. gadā sniedza Straubergs. Viņš publicējis pirmās grāmatas Aen. I 1–235 fragmentu (Vergilijs 1942), kurā lietojis pēc klasiskās izrunas atveidotus īpašvārdus un jau Horātija atdzejojumos izmantoto heksametra atveides pieeju.

Nozīmīgu pienesumu daktilu heksametra latviskās atveides meklējumos sniedzis Ģiezens. Viņa pirmās romiešu dzejas tulkojumu publikācijas ir Ovidija "Pārvērtību" fragmenti presē. Laikrakstā "Latvis" 1922. gadā turpinājumos publicēts "Pārvērtību" I grāmatas sākuma fragmenti: "Pasaules

radišana. Ovidija. Ievadijums. Chaoss, Chaoss sadalās elementos. Zemes virspuse izveidojas” (Ovidijs 1922b), “Pasaules radišana. Ovidija. Klimata joslas; Gaiss un eters. Spīdekļi, dzīvnieki, cilvēks” (Ovidijs 1922c), “Četras audzes” (Ovidijs 1922d). Diemžēl ar četru laikmetu aprakstu pirmais mēģinājums beidzas. No Ovidija darbiem “Latvī” publicēts arī Ģiezena “Fastu” fragmenta tulkojums “Arions” (Ovidijs 1927). Tas ir pirmais un vienīgais šī darba latviskojuma paraugs. Pie “Pārvērtību” tulkojumu publicēšanas Ģiezens atgriezās ar savu versiju par Pīramu un Tisbi (Ovidijs 1937) un poēmas epilogu (Ovidijs 1939a).

Ģiezena atdzejošanas stila meklējumi vainagojušies arī ar jaunām versijām par Horātija C I 22 ar nosaukumu “Kam tīra sirds (*Integer vitae*)” (Horācijs 1938) un C III 30 “Piemineklis” (Horācijs 1939). Ģiezens strādāja par latīņu valodas skolotāju un ir sagatavojis arī vairākus mācību līdzekļus, gramatikas grāmatas un hrestomātijas, kā arī antīkās dzejas izlases ar komentāriem un vārdnīcām, piemēram, “Ovidija Metamorfōzas” (Ovidijs 1922a; Ovidijs 1930).

Pirmais publicētais mēģinājums romiešu dzejas darbu latviskot prozā ir Ovidija “Pārvērtību” I grāmatas fragmenta tulkojums. Izdots 1927. gadā Jāņa Rauskas izdevniecībā Valkā ar nosaukumu “Ovidija Metamorfozas: tulkojums. 1. daļa” (Ovidijs 1927). Tulkojuma autors nav norādīts. Lai gan virsrakstā pieteikta pirmā daļa, teksts neatbilst visai poēmas pirmajai grāmatai. Tas drīzāk atkārtu skolu vajadzībām izdotos “Pārvērtību” latīņu tekstu sakārtojums. No pirmās grāmatas tie ir: “Ievads”, “Četri pasaules laikmeti”, “Milžu cīņa”, “Likaons”, “Ūdensplūdi”, “Deikalions un Pirra”, tiem seko fragmenti no citām grāmatām: “Bats” (Met. II), “Kadms dibina Tebas” (Met. III), “Pīrams un Tisbe” (Met. IV) un visbeidzot “Ovidija dzīves apraksts” – 10. elēģija no “Skumjajām elēģijām” (Tr. IV 10). Teksti, visticamāk, tulkoti no latīņu valodas, jo tulkojums ir burtisks. Uz grāmatas pēdējā vāka ir piebilde, ka drīzumā iznāks 2. daļa. Diemžēl tā nav izdota.

Laikrakstos atrodami vēl citi prozas publicējumi ar norādi uz “Pārvērtībām” vai Ovidiju, piemēram, ”Pīrama un Tisbes” (Ovidijs 1929a) kā arī “Ariona” (Ovidijs 1929b) fragmentu no “Fastiem” 1929. gadā prozā atstāstījusi Elza Krōlls. Pie fragmentiem norādīts, ka Krōlls tulkojusi no latīņu valodas, tomēr nav izslēgts, ka viņa izmantojusi arī pieejamos atdzejojumus latviski un materiālus citās valodās. Ģiezena iepriekš atdzejoto “Pārvērtību” fragmentu “Četri laikmeti” Latgales vēstneša kultūras sadaļā “Senās teikas” (Ovidijs 1938) ar norādi “pēc Ovidija” 1938. gadā prozā atstāstījis Gustavs Jurevičs. Tam seko “Daidals un Ikars” (Ovidijs 1939b), “Pīgmalions” (Ovidijs 1939c), “Prometejs” (pēc Hēsioda), “Sizifs” (bez avota), “Dafna” (Ovidijs 1939d), “Arachna” (Ovidijs 1939e).

Vēl viens mēģinājums tulkot Ovidija dzeju prozā 1944. gada sākumā četros turpinājumos publicēts novada komisāra oficiālajā laikrakstā “Daugavas Vēstnesis” (Ovidijs 1944a; Ovidijs 1944b; Ovidijs 1944c; Ovidijs 1944d). Tas ir Ovidija “Mīlas mākslas” visu trīs grāmatu satura īss atstāsts ar nosaukumu “Māksla mīlēt”, kas iekļauts sadaļā “Gara kultūrai”. Poēmas saturs, izvairoties no erotiskajām epizodēm, pārstāstīts neatšifrēta stāstnieka M. I. interpretācijā. Tas ir plašāka, taču ne

vienīgais publicētais Ovidija "Mīlas mākslas" latviskojums. "Mīlas mākslas" pirmās grāmatas saturu, sniedzot arī septiņu rindu atdzejojumu, 1925. gadā laikrakstā "Rīgas Ziņas" apcerējis kāds ar pseidonīmu "Lotofags".

Ovidija tulkojumi prozā radušies paralēli dominējošajai akadēmiskajai atdzejošanas tradīcijai. Atšķirībā no citām valodām latviskajā kultūrtelpā romiešu dzejas tulkošana prozā nekļuva populāra.

Jauna nodaļa filoloģiska tulkojuma attīstībā bija mēģinājums "Pārvērtības" atdzejojot latgaliski. Klasiskais filologs Miķelis Bukšs Latgales studējošās jaunatnes žurnālā "Zīdūnis" publicējis Ovidija "Pārvērtību" fragmenta Met. VIII 183–235 atdzejojumu latgaliski. Tas ir mīts par Daidalu un Īkaru, kuram atdzejojotājs devis nosaukumu "Teika par lidotājim" (Ovidijs 1940). Bukša tulkojums pamatā seko aktuālajām laikmeta tendencēm atdzejošanā – tas ir avottekstam pietuvināts, atveido oriģināla pantmēru un antīkos īpašvārdus.

Līdzās dominējošajai akadēmiskajai tradīcijai, kuras pamatā ir svešādošanas stratēģijas, latviskajā kultūrtelpā turpināja attīstīties arī pielāgošanas stratēģijas. Atšķirībā no romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas pirmsākumiem, kad adaptācija bija kultūras un laikmeta diktēta nepieciešamība, kura rada izpausmi atdzejojātāja skatījumā un subjektīvajā teksta interpretācijā, akadēmiskajā periodā pielāgošanas stratēģiju lietojums kļuva par apzināti izvēlētu pieeju. Visbiežāk pielāgošanas stratēģijas kalpo atdzejojātāja individuālā skatījuma atklāšanai. Atdzejojumu raksturu nosaka arī publicējumu avoti. Piemēram, satīriskajā izdevumā "Sikspārnis" atrodams ekspresīvs, bet saturiski avottekstam pietuvināts Katulla Cat. 5 atdzejojums "Mīlestības lietas. Skūpstī" (Katulls 1923). Šis pats dzejolis ar norādi, ka tulkots no slāvu valodas, kopā ar fragmentu no Senās Ēģiptes mīlas dzejas un Zālamana "Augstās dziesmas" publicēts laikrakstā "Latvijas sargs" (Katulls 1928).

Atdzejojātāja balss ieskanas arī nacistiskās okupācijas laika publicējumos: V. B. Horātija C I 11 (Horatijs 1942a) un Alfrēda Sila – Horātija C III 9 (Horācijs 1942b). Neatšifrētais tulkotājs V. B. iepriekš jau vairākkārt atdzejojotajam aicinājumam "tvert dienu" [Hor. C I 11] piešķīris nepārprotami laikmetīgu kara un neziņas noskaņu. Atmetot romiešu reālijas un ar trāpīgi piemeklētu izteiksmi, sakāpinot dzejoļa emocionālo spriegumu, atdzejojātājs no Horātija apcerīgās noskaņas par laika ritējumu nonācis pie acu priekšā zūdošiem mirkļiem, kas sev līdzī nebūtībā aiznes veselu pasauli.

Arī Sila atdzejojumā ieskanas tulkojuma tapšanas laikmeta atmosfēra. Latviskojumā dzejolis ieguvis dialoga formu – dzejnieka un viņa pamestās mīļotās sarunā saklausāmas paralēles ar varas maiņu radīto apjukumu cilvēku prātos.

Laikā no 1927. līdz 1940. gadam Anša Gulbja apgādā galvenā redaktora Arveda Švābes vadībā iznāca "Latviešu konversācijas vārdnīcas" 21 sējums. Šajā izdevumā antīkajai pasaulei veltītos šķirkļus rakstīja klasiskie filologi Straubergs un Ķiķauka. Šķirkļos aprakstīti gan antīkie autori, gan nozīmīgākie literārie darbi un vēstures notikumi.

Latvijas pirmajā neatkarības laikā iznākušas vairākas literatūras vēstures un mācību grāmatas, kurās antīkie autori aplūkoti līdzās vēlāku periodu literātiem. Līgotņu Jēkaba "Pasaules rakstnieki"

(Līgotņū Jēkabs 1931) otrā izdevuma I daļā citēti vairāki iepriekš tulkoti romiešu literatūras darbi. Horātija daiļrades ilustrācijai sniegta satura [S I 1] un “Īstais miers” [C II 16], kā arī pirmais pants no C II 14 Veidenbauma tulkojumā un Epod. 2. fragments Strauberga tulkojumā. Ovidijam veltītajā nodaļā citētas “Pārvērtības” ar nosaukumu “Pārveidības” – iepriekš laikrakstā “Latvis” publicētais I dziedājuma fragments Ģiezena tulkojumā.

Gulbja apgāds izdeva arī literatūrzinātnieku Upīša un Egles sastādīto PRV četros sējumos. Tajā hronoloģiski aplūkota pasaules literatūras vēstures attīstība. Romiešu literatūrai veltīta 1. sējuma 5. burtnīca (Egle, Upīts 1930). Grāmatā citētie romiešu literatūras darbi sniegti tulkojumos. Daļa ņemti no iepriekšējām publikācijām, bet vairāku darbu fragmentiem sniegti pirmtulkumi, piemēram, Lukrētija “Par lietu dabu” [DRN II, 1–13], Ovidija “Varones” [Her. XVII, 1–36], “Mīlas elēģijas” [Amor. I 5, 1–12], “Skumjās elēģijas” [Trist. II, 497–509]. Tāpat jaunas atdzejojumu versijas piedāvātas jau tulkotiem darbiem – Ovidija “Pārvērtībām” [Met. I, 5–25], Horātija II Epodam [Epod. 2], Katulla dzejai [51, 5, 72, 11] un Vergilija “Ainēidai” [Aen. II, IV].

Sengrieķu literatūrai veltītajā I sējuma 4. burtnīcā ievietoti Strauberga, Ģiezena un Kārļa Mīlenbaha tulkojumi, bet romiešu dzejas tulkotājs nav norādīts, tāpēc var pieņemt, ka tos veicis viens no izdevuma sastādītājiem – Egle.

PRV neprecīzi norādīts autors citātam no “Vergilija pielikuma”³⁶, piedēvējot to Vergilijam, kaut pētnieki cauri gadsimtiem un arī mūsdienās turpina apšaubīt šajā kolekcijā apkopoto tekstu autorību (Gall 2017).

Pie Horātija dzejas publicēti Veidenbauma tulkojumi ar viņa dotajiem nosaukumiem. Šo piemēru izvēle apliecina Veidenbauma tulkojumu nozīmīgo vietu antīkās kultūras recepcijā.

Latvijas pirmā neatkarības laika tulkojumu periodizāciju noslēdz Strauberga trimdā Zviedrijā izdotā grāmata Vergilija “Georgikas un bukolikas” (1948). Straubergs atdzejojis visas sešas georgikas un desmit eklogas, kuras izdevuma nosaukumā minētas ar paralēlo nosaukumu “bukolikas”.

Līdz padomju okupācijai latviski lasāmas atsevišķas Vergilija “Ainēidas” daļas un trimdas sabiedrībai pieejamas arī georgikas un eklogas. No Horātija atdzejotas visas saturas, gandrīz visi epodi un I–II odu grāmata, apmēram trešdaļa III un puse IV grāmatas. No Horātija vēstulēm vienīgais tulkojums ir Bērziņa 1891. gadā atdzejotā Epist. I 2 un Epist. I 1, 13–18 fragments Strauberga zinātniskajā rakstā 1925. gadā. Plašākus Epist. I 1 fragmentu atdzejojumu Straubergs publicēja trimdā laikrakstā “Universitās” 1955. gadā (Horātijs 1955).

No Katulla atdzejota apmēram ceturtdaļa dzejoļu, pārsvarā mīlas lirika. Neviens no Ovidija darbiem nav tulkots pilnā apjomā, bet Ģiezena pieteikums “Pārvērtību” atdzejošanā iezīmē nākotnes potenciālu. Akadēmiskās tradīcijas ietekmē radušies pirmie Tibulla un Propertija elēģiju atdzejojumi. Latvijas pirmā neatkarības laika atdzejotājus tikpat kā nav interesējuši sudraba laikmeta autori, pēc Raiņa neviens vairs nav mēģinājis tulkot Mārtiālu, tāpat latviski vēl nav lasāma neviens Juvenāla

³⁶ Citēts dzejolis ar nosaukumu *Post Mortem Nulla Voluptas*.

satura. PRV 1930. gadā pirmo reizi publicēts 12 rindiņas garš Lukrēcija “Par lietu dabu” fragmenta atdzejojums.

4.2.2. Padomju okupācija – tradīcijas pārtraukums

(Ābrams Feldhūns, Augusts Ģiezens, Jānis Lezdiņš, Henriks Novackis, Jānis Paklons, Pāvils Zicāns – 1952–1982)

Otrais pasaules karš un tā sekas būtiski ietekmēja antīkās kultūras recepcijas attīstību latviskā kultūrtelpā. Padomju okupācijas laikā mainījās attieksme pret klasisko kultūrmantojumu, tā vietu un nozīmi izglītībā. Sākotnēji 1940. gadā latīņu valoda tika izņemta no vidusskolu obligātās programmas un piedāvāta kā fakultatīvs priekšmets (Darbs 1949: 2). Pēc Otrā pasaules kara, padomju varai nostiprinoties, jaunu kursu uzņēma arī augstākā izglītība, tādējādi no 1949./1950. mācību gada LVU vairs nepiedāvāja klasiskās filoloģijas studiju programmu. Klasiskās filoloģijas katedra darbu turpināja, nodrošinot seno valodu un antīkās literatūras docēšanu humanitāro zinātņu un arī citu nozaru studentiem.

Studentus uzņēma latviešu valodas un literatūras, krievu valodas un literatūras, bibliotēkas zinātņu un redaktūras un žurnālistikas nodaļās (Cīņa 1949: 3).

Centieni atjaunot latīņu valodas mācīšanu vidusskolās sekoja 1952./1953. mācību gadā, kad to ieviesa trīs Latvijas PSR vidusskolu programmās (Lezdiņš 1952: 4). LVU klasiskās filoloģijas mācībspēki īsā laika periodā sagatavoja vairākus padomju ideoloģijai atbilstošus latīņu valodas mācību līdzekļus, piemēram, “*Vox Latina: latīņu valodas mācības grāmata vidusskolām*” (Lezdiņš 1949); “*Elementa Latīna: latīņu valodas mācības grāmata vidusskolu 8. un 9. klasei*” (Lezdiņš 1953); “*Elementa Latīna 2*” (Lezdiņš 1956); “*Studia Latīna*” (Lezdiņš 1962), kā arī vārdnīcu “*Latīņu-latviešu vārdnīca*” (Veitmane u. c. 1955). Tomēr šie centieni neglāba latīņu valodas studijas no nonākšanas dziļā humanitāro studiju perifērijā.

Pēc Otrā pasaules kara liela daļa universitātes mācībspēku, to skaitā vadošie klasiskās filoloģijas profesori Straubergs un Ķīķa, bija devušies trimdā. No viņu laikabiedriem Latvijā palika tikai klasiskais filologs un tulkotājs Ģiezens, kurš jau pirms okupācijas bija paspējis publicēt vairākus nozīmīgus antīkās literatūras tulkojumus. Ģiezens visu mūžu strādāja par pedagogu, paralēli tulkodams un atdzejodams no antīkajām valodām. Kad latīņu valodu no skolu programmām izņēma pavisam, Ģiezens zaudēja darbu, bet turpināja tulkošanu, ar to nodarbojoties līdz pat mūža beigām. Viņa tulkojumu publicēšanas iespējas bija visai ierobežotas, jo padomju laikos antīkās dzejas tulkojumi tika iekļauti tikai mācību grāmatās un antoloģijās.

Vienīgais padomju okupācijas laikā grāmatā publicētais romiešu dzejas tulkojums ir Ģiezena veiktais pilna apjoma Vergilija “*Ainēidas*” (ar nosaukumu “*Eneīda*”) atdzejojums. To jau pēc tulkotāja Ģiezena nāves Feldhūna redakcijā izdeva 1970. gadā.

Līdz ar atmodas procesiem Latvijā 20. gs. 80. gados jaunas vēsmas uzvirvoja arī romiešu dzejas recepcijā. Pirmkārt, romiešu dzeju sāka tulkot jaunie dzejnieki, otrkārt, presē atkal parādījās atdzejojumu publikācijas.

4.2.2.1. Mācību grāmatu ēra

Padomju okupācijas laiku antīkās literatūras recepcijā var dēvēt arī par mācību grāmatu ēru. To ievadīja “Antīkās literatūras antoloģija” divās daļās, kuras iznāca 1951. un 1952. gadā. Šis izdevums kalpoja par paraugu visām vēlāk izdotajām antīkās literatūras antoloģijām. Lielu daļu dzejas un prozas paraugu īpaši šim izdevumam pārtulkoja jaunās paaudzes klasiskie filologi Novackis, Zicāns, Lezdiņš. Viņi radīja jaunas versijas arī iepriekš jau tulkotiem dzejoļiem.

No pirmskara atdzejojumiem antoloģijas romiešu literatūrai veltītajā daļa iekļauti tikai Ģiezena, Veidenbauma un Raiņa tulkojumi. Prozas sadaļā atrodams arī Endzelīna tulkotais Tacita “Ģermānijas” fragments. Antoloģijā pirmo reizi publicēti Ģiezena atdejojie Vergilija “Ainēidas” un Lukrētija “Par lietu dabu” fragmenti.

Padomju varai bija nepieciešama arī ideoloģijai atbilstoša antīkās literatūras mācību grāmata. Pirmā iznāca jau 1954. gadā, tā bija Tronska “Antīkās literatūras vēsture”. Grāmata tulkota no krievu valodas, ne tikai piedāvājot jaunus, no krievu valodas aizgūtus antīko īpašvārdu atveides principus, bet arī nosaukumu tulkojumus visiem tajā pieminētajiem antīkās literatūras darbiem. Tāpat citēti arī antīkās literatūras darbi – garākie dzejas citāti nepārsniedz četras rindas, visbiežāk tā ir tikai viena vai divas rindas. Citātu tulkojumos izmantoti fragmenti no antoloģijā iekļautajiem atdzejojumiem, bet tā kā daudzi darbi nebija tulkoti latviski, vai arī tos bija tulkojuši emigrējušie tulkotāji, trūkstošos fragmentus Tronska grāmatas vajadzībām pārtulkoja Lezdiņš. Vairāki no Lezdiņa tulkojumiem ir vienīgie konkrētā darba fragmenta tulkojumi latviski, piemēram, rindas no Horātija vēstulēm un atsevišķām Mārtiāla epigrammām. Tronska grāmatas paraugam sekoja visas vēlāk izdotās antīkās literatūras mācību grāmatas.

Padomju laiku mācību grāmatām raksturīga pavirša attieksme pret atdzejojumu autorību, oriģināldarbu nosaukumiem un numerāciju. Atdzejojumus pārpublicējot, tekstos veiktas patvaļīgas redakcionālas izmaiņas, gan labojot interpunkciju, gan mainot vārdu secību un aizstājot tos ar sinonīmiem. Grāmatās ir daudz kļūdu, kuras pārpublicētas no materiāla uz materiālu. Lai gan arī Latvijas pirmā neatkarības laika publikācijās mēdza iezagties kļūdas un neprecizitātes, piemēram, dzejas darbu numerācijā, to skaits pret publicēto apjomu, salīdzinot ar padomju laikos tapušajiem materiāliem, ir niecīgs.

4.2.2.2. Publikācijas ārpus mācību grāmatām

Lai gan līdz 20. gs. 80. gadiem avīzēs un žurnālos jaunus romiešu dzejas atdzejojumus npublicēja, antīkajai kultūrai un literatūrai veltīti raksti padomju presē pa laikam parādījās.

Vairākas publikācijas LVU laikrakstā “Padomju students” veltītas klasiskās filoloģijas studijām. Pieminēšanas vērta ir polemika starp anonīmu raksta autoru, kurš sevi dēvē par klasisko filologu, un Klasiskās filoloģijas katedras vadītāju docentu Lezdiņu. Tā notika īsi pirms studiju programmas slēgšanas. Klasiskais filologs 1947. gada 12. jūnijā rakstā “Klasiskā filoloģija mūsu universitatē” studiju programmai veltījis bargu kritiku, pārmetot buržuāzijas paliekas un apolitiskumu, pārāk lielu koncentrēšanos uz seno valodu apguvi un gramatiku, atstājot novārtā kultūras studijas. Students kritizē arī literatūras materiāla un lasāmo autoru atlases principus, atsevišķu docētāju pedagoģiskās metodes un antīko tekstu interpretācijas pieeju. Tāpat viņš norāda, ka programmā 1946./1947. akadēmiskajā gadā palikuši tikai pieci studenti, kurus pasniedzēji nevis motivē, bet dod tiem atlaides, piemēram, izkārtot atbrīvojumu no diplomdarba rakstīšanas. Klasiskais filologs atzīmē, ka pēdējo triju gadu laikā programmai nav bijis neviena absolventa. Pārmetumi veltīti arī universitātes attiekmei pret klasiskajām studijām, atbalsta un stingrības trūkumu, ļaujot katedrai darboties autonomā perifērijā. Klasiskais filologs uzsver, ka “vairāk idejiska un partejiska nostāja pret lietu, kultūras un sabiedrības pētīšanas padziļinājums — viss tas radikāli pārkārtotu nodaļas darbu un glābtu to no nenovēršamas izmiršanas” (Klasiskais filologs 1947: 3).

Šie nopēlumi nepaliek bez ievērības, jo jau 20. septembrī laikrakstā “Padomju Students” publicēta katedras vadītāja Lezdiņa atbilde. Viņš raksta, ka pēc 12. jūnija publikācijas tikusi sasaukta katedras sēde, kurā pieaicināts arī Filoloģijas fakultātes prodekāns, partijas organizācijas un pārstāvji no “Padomju Studenta” redakcijas.

Lezdiņš ziņo, ka “par svarīgāko aizrādījumu katedra uzskata pārmetumu par apolitiskumu, kas esot vērojams tās zinātniski pedagoģiskajā darbā. Katedra atzīst, ka tās darbs šai ziņā tiešām vēl ir tālu no vajadzīgiem ideoloģiskiem augstumiem un ka tās locekļi nav vēl pilnīgi izstrādājuši marksistisko pieeju antīkās kultūras apgaismošanā” (Lezdiņš 1947: 2). Tāpat viņš uzsver, ka visi docētāji šobrīd ir klausītāji Marksisma-ļeņinisma vakara universitātē un divi no katedras locekļiem kursu jau pabeiguši. Katedras vadītājs apstiprina, ka “nav šaubu, ka, apgūstot marksistisko pasaules uzskatu, docētājiem jau rodas pareizā pieeja klasiskās filoloģijas pētīšanā un mācīšanā.” (Lezdiņš 1947: 2) Ar šo ideoloģisko vairogu Lezdiņš atvairā arī pārējos pārmetumus. Katedra noraida iebildes gan par pārāk lielo uzmanību lingvistikas jautājumiem, gan tekstu atlases principiem, gan zemajām prasībām attiecībā pret studentiem.

Jau nākamajā gadā tajā pašā laikrakstā “Padomju students” Klasiskās filoloģijas katedras docētāja Čerfase ar lepnumu var rakstīt, ka diplomdarbu klasiskajā filoloģijā pirmais padomju laikos teicami aizstāvējis Ābrams Feldhūns un pēc viņa panākumiem plānota vēl divu diplomdarbu aizstāvēšana (Čerfase 1948: 2). Tas gan klasisko studiju atdzīvināšanā daudz nepalīdzēja, jo jau nākamajā akadēmiskajā gadā klasiskās filoloģijas studiju programma LVU vairs neatvēra.

Neskatoties uz programmas slēgšanu, klasiskās filoloģijas speciālisti turpināja aktualizēt jomas nozīmi kultūrā, publicējot presē rakstus, kuros pievērsās antīkās literatūras recepcijai un tās

problemātikai, kā arī uzsverot jaunu tulkojumu nepieciešamību. Piemēram, laikrakstā “Literatūra un Māksla” 1958. gadā publicēts Čerfases raksts “Klasiskā filoloģija padomju Latvijā”. Tajā viņa apkopo kopš padomju okupācijas paveikto, uzskaitot visas izdotās mācību grāmatas, t. i., Lezdiņa latīņu valodas mācību līdzekļus, latīņu-latviešu vārdnīcu, Tronska literatūras vēsturi, antīkās literatūras antoloģijas un klasiskajā filoloģijā aizstāvētās kandidāta disertācijas. Pieminot Rīgas klasisko filologu dalību Maskavas universitātē rīkotajā apspriedē par klasiskās filoloģijas studiju stāvokli PSRS, autore norāda, ka pēdējos gados antīko autoru sacerējumi tulkoti maz, un izsaka novēlējumu, lai jaunie speciālisti tiktu sagatavoti tulkošanai. Rakstā arī pieminēts, ka “daudziem lasītājiem pazīstamais “Īliadas” un “Odisejas” tulkotājs filologs A. Ģiezens pārtulkojis Vergilija “Eneīdu” un Apuleja “Zelta ēzeli”. Diemžēl tulkojumi vēl pagaidām nav publicēti” (Čerfase 1958: 2).

Par Ģiezena tulkojumiem un plāniem tos publicēt liecina vairākas citas publikācijas padomju presē. Piemēram, avīze “Cīņa” 1966. gadā ziņo, ka drīzumā iznāks Vergilija “Ainēida”, “Bukolikas” “Georgikas”, Longa romāns “Dafnids un Hloja”, Petronija romāns “Satirikons” un citi antīkās literatūras darbi (TASS korespondents 1966: 4).

Par Latvijas Valsts izdevniecības sadarbības plāniem ar Ģiezenu rakstījis Igors Šuvajevs. Viņš min, ka 1952. gada 17. janvārī Ģiezens noslēdzis līgumu NR 21. ar LVI par šādu tulkojumu izdošanu: Katulla “Elēģijas”, Lukrētija “Par lietu dabu”, Vergilija “Bukolikas”, “Georgikas”, “Ainēida”; Horātija “Dzejas māksla”, Ovidija “Metamorfozas”, “Arions”, “Autobiografija”, Faidra “Fabulas” (Šuvajevs 1988: 8). Fragmenti no visiem nosauktajiem darbiem iepriekš publicēti 1952. gada antoloģijā. Uzskaitītos npublicētos tulkojums piemin arī Ojārs Zanders (Zanders 1968) u. c.

Lai arī padomju okupācijas laikā seno valodu loma kultūrtelpā arvien samazinājās, latīņu valodas recepcija turpināja attīstīties, tai skaitā arī oriģināldzejas virzienā. Latīņu valodas pasniedzējs Romans Cesjulevičs, kurš gan rakstīja oriģināldzeju latīniski, gan tulkoja latīņu valodā moderno autoru darbus, guva starptautiskus panākumus mūsdienu latīnistu konkursā, kas 1962. gadā notika Itālijā Lukas (*Lucca*) pilsētā, saņemot galveno godalgu – zelta medaļu “Mūsdienu Vergilijs” (Geimans 1964: 5).

Cesjuleviča latīņu oriģināldzeja un atdzejojumi latviešu presē publicēts maz, bet Čerfase uzskaita vairākus dzejoļus, kas publicēti poļu žurnālā “Meander” (Čerfase 1964). Latviešu trimdas prese norāda uz publikācijām Vatikāna žurnālā “Latinitas” un Vatikāna bibliotēkā (Gorsvāns 1986: 55). Cesjuleviča atdzejotais Raiņa dzejolis “Lauztās priedes” (lat. *Fractae pinus*) pie dzejas paraugiem sniegts latīņu valodas mācību grāmatā (Čerfase u. c. 1974: 291–292).

Oriģināldzejolis “Oda Lielajam Kopernikam 500. dzimšanas dienā” (*In Quingentesimum Annum Natalis Magni Copernici* (a. MCDLXXIII–MCMLXXIII) publicēts žurnālā “Zvaigžņotā debess” (Cesjulevičs 1973).

Pirms Cesjuleviča 20. gs. sākumā latviešu tautasdziesmas latīņu valodā tulkojuši Straubergs un Latkovskis sk., piemēram, “Latviešu tautasdziesmas latīniski” (Straubergs 1933; Latkovskis 1934). Mūsdienās latviešu tautasdziesmu atdzejošanas tradīciju latīniski turpina Rūmniece (Rūmniece 2017).

Neskatoties uz perspektīvas trūkumu un grūtībām rast kompromisu ar politiskās ideoloģijas diktēto skatījumu, Latvijas klasiskās filoloģijas jomas speciālisti padomju okupācijas laikā turpināja darboties pētniecībā un tulkošanā, pa laikam atgādinot par romiešu dzejas klātbūtni un jaunu tulkojumu nepieciešamību. Piemēram, Feldhūns, pieminot romiešu autora 2000. dzimšanas dienu, nekautrējas atgādināt, ka “jānožēlo, ka sakarā ar lielā romiešu dzejnieka atceres dienu mūsu republikā nav sagatavota kaut vai pavisam neliela Ovidija darbu izase” (Feldhūns 1958: 3).

Romiešu dzeju latviskajā kultūrtelpā padomju okupācijas laikā reprezentēja: 1) atdzejējumi ALA II 1952, kas daudzkārt pārpublicēti izlasēs un mācību grāmatās; 2) Ģiezena “Eneīdas” atdzejējums (1970); 3) senāko atdzejotāju – Alunāna un Veidenbauma – tulkojumu pārpublicējumi dzejas izlasēs un kopotajos rakstos.

4.2.3. Trešā atmoda un Latvijas neatkarības atjaunošana – tradīcijas atdzimšana

(Guna Bērziņa, Līva Bodniece, Leons Briedis, Pēters Brūveris, Dens Dimiņš, Dagnija Dreika, Jāzeps Eiduss, Roberts Horsts, Jānis Krēsliņš, Andra Neilande, Inese Paklone, Einārs Pelšs, Jānis Plaudis (filol.), Māra Poļakova, Ilze Rūmniece – 1984–mūsdienas)

4.2.3.1. Trešā atmoda

Jauni romiešu dzejas atdzejējumi preses izdevumos parādījās Latvijas trešās atmodas periodā 80. gadu vidū. Tie bija LVU seno valodu docētājas Ināras Ķemeres vadībā tapuši jauno dzejnieku tulkojumi. Līdzīgi kā atdzejotāji pirmajā nacionālajā atmodā 19. gs. vidū un beigās, arī trešajā atmodā romiešu dzejas tulkotāji bija gados jauni. Vairāki no viņiem vēlāk kļuva par izciliem literātiem, bet neviens par antīkās literatūras tulkotāju. Atšķirībā no priekšgājējiem trešās atmodas tulkotāji latīņu valodu un romiešu literatūru nebija apguvuši skolā, bet iepazinuši, attīstot atdzejošanas prasmes. Atdzejējumi veidoti no pasniedzējas Ķemeres parindeņiem, viņas komentāriem un paskaidrojumiem.

Laikrakstā “Literatūra un Māksla” publicēti Katulla (Ķemere 1984) un Mārtiāla (Marciāls 1985) atdzejējumi, starp tiem ir gan iepriekš atdzejotu dzejoļu jaunas versijas, gan pirmatdzejējumi. Atdzejējumu autori ir Guna Bērziņa, Pēters Brūveris, Dagnija Dreika, Roberts Horsts, Einārs Pelšs.

Vienlaicīgi ar Katulla dzeju žurnālā “Liesma” (Paklone 1984) publicēts Paklones atdzejotais Ovidija “Pārvērtību” X grāmatas fragments.

Jauno atdzejotāju interesi par Katullu un tieši Lesbijai veltītajiem dzejoļiem, iespējams, veicināja Karla Orfa scēniskās kantātes “Katulla dziesmas” (*Catulli Carmina*, 1943) popularitāte. Darbā izmantota Katulla mīlas dzeja. Viens no pirmajiem jau 1965. gadā kantātes fragmentu ar dziesmu tekstu latīņu valodā atskaņoja Valsts Akadēmiskais koris. (Sams 1965) Vēlāk 1982. gadā

fragmentu savā koncertprogrammā iekļāva Tautas koris “Beverīna” diriģenta Jura Kokara vadībā (Broka 1982).

1986. gadā “Katulla dziesmas” kopā ar Rīgas pantonīmu un Tautas kori “Rīga” diplomdarbam iestudēja kordiriģents Ivars Bērziņš (Krauža 1986). Pēc iestudējuma panākumiem tika veidots jauns uzvedums, kuram kantāti aranžēja komponists Mārtiņš Brauns, piedaloties korim “Sindi putnu dārzs” un solistiem levai Akurateri un Nikam Matvejevam. Uzvedums bija novatorisks gan iestudējuma, gan izpildījuma ziņā un izpelnījās mūziķu, kultūras apskatnieku un skatītāju ievērību.

Katulla teksta recepcijas sakarā jāpiemin Ineses Zanderes recenzija laikrakstā “Padomju Jaunatne”. Tā iesākas ar iepriekš nepublicētu Bērziņas Katulla 87. un 75. atdzejojumu kompilāciju. Zandere akcentē uzveduma novatorismu, sniedzot īsu un neprecīzu informāciju par pašu kantāti un tās autoru Orfu. Recenzijas beigās nosaukti tuvāko izrāžu datumi un izteikta cerība, ka “[..] ir iespēstas arī programmas, kurās atradīsīt komentāru par autoru un skaņdarbu, kā arī kantātes tekstu (koris to dzied latīņu valodā), kuru atdzejojusi Guna Bērziņa” (Zandere 1987: 4). Pētījuma autorei nav izdevies atrast šādu izdevumu. Ja Bērziņa ir atdzejojusi visu kantātē izmantoto Katulla dzejas tekstu, tad publikācijas gadījumā tas būtu plašākais viena autora veikts Katulla dzejas cikla latviskojums.

Intervijā par uzveduma tapšanas ideju un vēstījumu mūzikas aranžējuma autors Brauns saka, ka vēlējies atkāpties no teksta dominantes, priekšplānā izvirzot mūziku. Tas Orfa kantātes “Katulla dziesmas” uzvedumā panākts “[..] ar mūsdienu cilvēkam neko nevēstošo latīņu tekstu” (Lūsiņa 1989: 4). Tas, ka Brauna iecerētais atsvešinājums īstenojams caur klasiskajā izglītībā ļoti pazīstamiem tekstiem, apstiprina, ka padomju okupācijas izskaņā antīkais kultūrmantojums ir nonācis aizmirstībā.

Daudzās kļūdas un aplamības arī vēlāk tapušajos rakstos par antīkās literatūras iedvesmotiem uzvedumiem tikai apstiprina, ka padomju okupācijas īstenošanās izglītības politikas dēļ pat humanitārās jomas darbinieku zināšanas par antīko kultūru un literatūru bija ļoti fragmentāras. Piemēram, 1993. gadā Latvijas Nacionālajā operā uzvests pēc Orfa kantātes motīviem veidotais baleta viencēliens “Katulla dziesmas” un Anglikāņu baznīcā – Henrija Pērsela baroka opera “Didona un Enejs” (*Dido and Aeneas*, 1689). Izrāžu recenzijās praktiski nav pieminēti šo skatuves darbu antīko tekstu pirmavoti, turklāt ir daudz neprecizitāšu antīkās kultūras faktu pieminējumos un personvārdu atveidē, piemēram, Kajs Valprijs Katull³⁷ (Avots 1993) vai arī “Didona un Enejs” nosaukts par “klasisko Vergīlija sengrieķu eposu” (Lūsiņa 1993: 30).

Antīkā kultūrmantojuma izspiešana no izglītības satura padomju laikā turpināja ietekmēt klasiskās filoloģijas jomas attīstību un stāvokli arī pēc neatkarības atjaunošanas. Tomēr okupācijas laikā tapušie tulkojumi pierāda, ka interese par antīko literatūru latviskajā kultūrtelpā ir nepārejoša un pat visdrūmākajos laikos tā spēja piesaistīt entuziastus, kas apguva senās valodas un veltīja laiku sarežģītajam tulkošanas darbam.

---

³⁷ Pareizi – Gājs Valerijs Katullis.

Feldhūns sniedza pienesumu klasisko valodu pētniecībā, padomju laikos izdodot norādījumus antīko īpašvārdu atveidei. Pie apjomīga atdzejojuma Latvijas trešās atmodas laikā ķērās eksakto zinātņu pētnieks ar lielisku, vācu ģimāzijā³⁸ iegūtu klasisko izglītību – fiziķis Jāzeps Eiduss.

4.2.3.2. Latvijas neatkarības atjaunošana

Klasiskās filoloģijas studiju programmas atjaunošanai Latvijas Universitātē 1995. gadā vajadzēja dot grūdienu akadēmiskās pētniecības un antīkās literatūras tulkošanas tradīcijas atdzimšanai. To pieteica jaunas antīkās literatūras antoloģijas izdošana. Lai gan grāmatas veidotāji – LU Klasiskās filoloģijas katedras mācītspēki – tiecās atvērt jaunu lappusi romiešu literatūras recepcijā Latvijā, izdevums seko iepriekšējās padomju laiku antoloģijas ALA II 1952 paraugam. Tulkojumi no šī izdevuma, līdzīgi kā padomju laikos pēc ALA II 1952 izdošanas, vēlāk pārpublicēti citās mācību grāmatās, piemēram, vidusskolas literatūras mācību grāmatās.

Pēc neatkarības atjaunošanas romiešu dzejas tulkojumus atsāka publicēt gan periodikā, gan grāmatās. Pirmais romiešu dzejas latviskojumu izdevums grāmatā pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas bija Eidusa pilnā apjomā atdzejotā Lukrēcija poēma “Par lietu dabu”. Grāmatas tapšanas laikā 1992. gadā pēc tikšanās ar atdzejotāju literatūrkritiķi Aina Siksnu Ņujorkas latviešu laikrakstā “Laiks” rakstīja: “Tā [atdzejojuma] nobeigšana prasa 12 gadus. Darbs pirms dažiem gadiem nodots apgādā “Liesma”, taču izdošanai allaž radušies šķēršļi. Ir skaidrs, ka grāmatas izdošana prasa vēl lielu tehnisku un organizatorisku darbu, tāpat materiālu atbalstu. Taču liekas, ka tai Latvijā izdevējs atradīsies. Apgāda “Artava” līdzstrādnieks, literatūrzinātnieks Viesturs Vecgrāvis uzskata, ka latviešu kultūrai Lukrēcijs ir vajadzīgs. Atliek cerēt, ka ārpus Latvijas atradīsies 15 subskribenti gaidāmajam izdevumam. [...] Atvadoties no profesora Eidusa, es zinu: Latvija nebūs tikai “banānu republika”; cildeniem ļaudīm un antīkās pasaules garam tur arī būs vieta.” (Siksna 1992: 3)

Eiduss šajā intervijā par tulkojumu saka: “Man liekas, ka Lukrēcija tulkojums ir tilts uz saprašanos un dāvana latviešu kultūrai, pārvērtējot jaunības maldīgos ceļus.” (turpat: 3) Plašas grāmatas recenzijas, kādas veltītas romiešu dzejas tulkojumu pirmskara izdevumiem, otrās neatkarības laika presē nav atrodamas. Pirmais reaģē trimdas laikraksts “Brīvā Latvija” Londonā, īsu, cildinošu grāmatas apskatu nobeidzot ar rētorisku jautājumu: “Paliek jautājums, vai sagaidāma mūsu lasītāju atsaucība, kas radītu arī atsauksmes un plašāku recenziju mūsu presē?” (Krastiņa 1995: 5) Lai gan rezonanse Latvijas presē izpalika, grāmata atzīta par vienu no 1995. gada labākajām grāmatām (Zirnis 1996: 3). Kā norāda Siksna, tulkojums fragmentos izdots arī 1997. gadā nelielā grāmatiņā bez apgāda nosaukuma, bet ar izdošanas vietu Stokholma–Rīga. Tajā tulkotājs sniedzis pārskatu par Lukrēcija uzskatiem fizikas un bioloģijas jomās (Siksna 2005).

Eidusa tulkojuma kvalitāti un nozīmīgumu apliecina fakts, ka tā fragmenti iekļauti vairākās vēlāk izdotās mācību grāmatās.

---

³⁸ *Deutsches klassisches Gymnasium zu Riga*

Senākos romiešu dzejas latviskojumus aktualizē Alunāna un Veidenbauma darbu izlases. Faksimilizdevumos 21. gs. sākumā izdoti senākie atdzejojumu publicējumi: Vensku Edvarta “Raksti” (Vensku Edvarts 2008) un Alunāna “Dziesmiņas” (Alunāns 2010).

Romiešu dzejas latviskošanai pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas pievērsās arī dzejnieki. Piemēram, kulturoloģiskajā žurnālā “Kentaurs” 1996. gadā publicēts Juvenāla saturas [S IV 10, 354–366] fragments, kuru pēc Ķemeres sagatavotā parindeņa atdzejojis dzejnieks Leons Briedis. Tas ir tikai otrais publicētais izcilā sudraba laikmeta satīriķa atdzejojums latviešu valodā. Trimdas laikrakstā “Laiks” 1997. gadā atrodams literāta Krēsliņa veiktais Horātija Epod. 7 fragmenta latviskojums. Dzejnieka un atdzejotāja Brūvera krājumā “Valodas ainava” (Brūveris 2004) oriģināldzeja mijas ar dzejniekam nozīmīgu darbu atdzejojumiem, to vidū ir trīs rūpīgi izstrādāti Horātija odu atdzejojumi – C II 10, Epod. 7 un C III 30.

Lai gan kopš klasiskās filoloģijas akadēmisko studiju atjaunošanas Latvijas Universitātē nav publicēta neviena zinātniski komentēta romiešu literatūras tulkojuma grāmata, zinātniskajos izdevumos iekļautas vairākas atdzejošanai un antīkās literatūras recepcijai veltītas publikācijas, kurās, cita starpā, arī citēti iepriekš publicētie un daži jauni atdzejojumi. Īpaši izceļama ir Klasiskās filoloģijas gadagrāmata “Itaka” (Bankavs u. c. 2001), kurā publicēti atjaunoto klasiskās filoloģijas studiju absolventu veidoti romiešu dzejas atdzejojumi ar komentāriem. Šīs publikācijas līdzinās Latvijas pirmā neatkarības laika klasiskās filoloģijas speciālistu rakstiem par antīko literatūru ar ieskatu kultūras recepcijas jautājumos un tekstu ilustrācijām atdzejojumos. “Itakā” atrodami vairāki pirmpublicējumi: Ilze Rūmniece tulkojusi Horātija C I 37 un Ep 9, Jānis Plaudis (filol.) – Ovidija “Oinones vēstuli Parīdam” [Her. 5], Andra Neilande – Mārtiāla epigrammas [I 1, I 66, IV 29, II 1, VI 34].

Īpaši itāļu semiotiķa Eko pētījuma “Neglītuma vēsture” izdevumam latviešu valodā 2008. gadā klasisko valodu speciālisti Dimiņš un Poļakova veidoja jaunus romiešu dzejas tulkojumus iepriekš jau atdzejotiem tekstiem, kā arī sagatavoja pirmreizējus tulkojumus. Eko darbā antīko tekstu citāti līdzās mākslas darbu reprodukcijām kalpo kā ilustrācijas. Grāmatas pielikumā atrodama visu citēto tekstu bibliogrāfija, kā arī norādīts, vai dzejas teksts ir tulkojums vai atdzejojums. Vienīgais atdzejojums – Katulla 43 – sniegts oriģināla pantmērā. Pārējo dzejas darbu fragmenti tulkoti prozā. Šķiet, ka šādas tulkošanas stratēģijas izvēli noteikusi citēto tekstu loma Eko darbā – tie ilustrē autora domu. Tulkojumos likts uzsvars precīzam un krāšņam satura pārcēlumam, pēc iespējas saglabājot antīkā dzejas teksta plūdumu. Tas uzskatāmi redzams tulkojumu sintaksē, līdz ar to pantmēra atveidojums nav bijusi tulkotāju prioritāte.

Kursītes “Dzejas vārdnīcā” (Kursīte 2002) romiešu literatūras klātesamību latviešu literatūrteorētiskajā domā apliecina Strauberga atdzejotie Horātija dzejas fragmenti, kas sniegti kā antīko dzejas formu paraugi.

Katulla epigrammu atdzejojumu kopa “Katulls. Epigrammas Lesbijai ” 2017. gadā interneta žurnālā “Satori” ir pirmā romiešu dzejas latviskojumu pirmpublicācija tīmeklī.

Jaunākais romiešu dzejas latviskojumu publicējums ir Soduma iepriekš neizdoto darbu izlasē “Post scriptum” (Sodums 2019) ievietotie un Sodumam piedēvētie visu Vergilija eklogu atdzejojumi. Šo tulkojumu autors ir Straubergs, bet Sodums tekstos veicis redakcionālus uzlabojumus.

Pēc padomju okupācijas latviskajā kultūrtelpā vairs nav literātu ar ģimnāzijā iegūtām latīņu valodas zināšanām un augstskolā noslīpētu klasisko izglītību, līdz ar to mūsdienu Latvijas kultūrvidē nav spēcīgu romiešu dzejas atdzejotāju. Lai pietuvotos Latvijas pirmā neatkarības laika atdzejotāju līmenim, atjaunotās klasiskās filoloģijas studiju programmas absolventiem jāturpina ilgas individuālas studijas. Visi jaunie 21. gs. publicētie romiešu dzejas tulkojumi ir atsevišķu atdzejotāju sporādiski centieni ar dažādiem panākumiem un, likumsakarīgi, šie centieni nav vainagojušies ar jaunām apjomīgām publikācijām. Tomēr arī apjomā nelielie, atsevišķu dzejoļu un fragmentu tulkojumi atklāj jaunā laikmeta tendences un potenciālos tālākas attīstības virzienus.

Līdz ar romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas atdzimšanu latviskajā kultūrtelpā turpinās filoloģiska tulkojuma attīstība. Jaunas vēsmas tajā ienes dzejnieku līdzdalība atdzejošanā. Dzejnieku tulkojumiem raksturīga latviešu valodas izteiksmes iespēju paplašināšana. Atdzejojumus bagātina asonanses un aliterācijas, meistarīgas un labskanīgas pantmēra atveides variācijas. Romiešu dzejas latviskojumi 21. gs. atklāj latviešu valodas poētisko jaudu, paliekot pietuvināti avottekstam.

5. PANTMĒRS ROMIEŠU DZEJAS LATVISKOJUMOS

5.1. Romiešu dzejas metrikas raksturojums

Visi latīņu pantmēri, izņemot Sāturna pantmēru (lat. *saturnius numerus/ versus saturnius*), ir balstīti sengrieķu prototipos. Sengrieķu dzeja ir kvantitatīva, t. i., to veido garo un īso zilbju mija. Kvantitatīvās dzejas mērvienība ir mora, tā atbilst laikam, kurā izrunā vienu īsu zilbi; garas zilbes izrunas ilgums ir divas moras.

Vārda uzsvaram nav nozīmes pantmēra veidošanā. Turklāt sengrieķu valodā vārda uzsvaram ir trīs veidi, un tas ir muzikāls (ang. *pitch accent*) (Ķiķauka 1934a: 11). Zilbi, uz kuras atrodas uzsvars, izrunā nevis spēcīgāk, kā tas ir, piemēram, latviešu valodā, bet augstākā intonācijā. Lielākajai daļai moderno valodu – arī latviešu – raksturīgs dinamiskais uzsvars (ang. *stress accent/dynamic accent*), t. i., akcentēto zilbi izrunā spēcīgāk, turklāt tieši uzsvars ir modernās dzejas metrikas pamatā.

Latīņu valodai klasiskajā periodā bija³⁹ dinamiskais uzsvars, kuru nosaka pēc vārda pirmspēdējās zilbes – ja tā ir gara, tad tā ir uzsvērta, ja tā ir īsa, uzsvars atrodas uz trešās zilbes no vārda beigām. Šis dinamiskais uzsvars, ko var dēvēt arī par dabisko vārda uzsvaru, veido senāko dzejas formu latīņu valodā⁴⁰ – Sāturna pantmēru. Tādējādi rodas jautājums, kā latīņu valodā, kuras uzvaru sistēma ir tik atšķirīga, varēja radīt dzeju, balstot tās metriku pilnīgi atšķirīgas valodas dzejas paraugos. Monogrāfijas “Grieķu un latīņu dzejas metri” (*The Meters of Greek and Latin Poetry*) latīņu dzejai veltītās daļas ievadā autori atzīmē, ka tas ir viens no klasiskās filoloģijas vienmēr aktuālajiem jautājumiem (Halporn et al. 1963: 59). Tomēr šis fenomens arī vēlreiz apstiprina versifikācijas sistēmas iespējas pārkāpt valodu robežas, apliecinot, ka arī romiešu dzejas pantmērus var atveidot citās valodās, piemēram, latviešu.

Lai gan romiešu dzejas metrika ir veidota pēc sengrieķu paraugiem, nevar noliegt, ka dzejas attīstību ietekmējis arī latīņu valodas vārda dabiskais uzsvars, jo ir neiespējami, ka romiešu dzejnieki sacerējuši dzeju, pilnīgi ignorējot savas valodas dabiskos vārdu uzsvarus (turpat: 60). Uzskatāmākās dinamiskā uzsvara ietekmes redzamas romiešu dzejnieku, jo īpaši Horātija, nostiprinātajās liriskajās un jambiskajās formās.

Pētot antīko pantmēru atveidi latviešu valodā, jāpatur prātā, ka, lai arī sengrieķu un romiešu dzejai ir kopīgi pirmsākumi, romiešu dzejai piemīt unikālās iezīmes.

Romiešu pantmērus iedala tādos, kas cēlušies no skandējamās jeb recitējamās dzejas – jambi, trohaji, daktilu heksamets, elēģiskais distihs –, un tādos, kas radušies no liriskās – aioliskie pantmēri, piemēram, Sapfō strofa, Alkaja strofa u. c. (turpat: 80). Romiešu dzejā sengrieķu liriskās formas atveidotas pēc panta, bet skandējamās – pēc pēdām, t. i., aioliskās dzejas formām, piemēram, Sapfō

³⁹ Jautājums par to, kā funkcionēja uzsvars latīņu runātajā valodā un dzejā, nav viennozīmīgi atbildēts. Pētījuma autore sliecas piekrist teorijai, ka muzikālais uzsvars latīņu dzejā un, iespējams, arī izglītotās sabiedrības sarunvalodā ienācis spēcīgās grieķu valodas un kultūras ietekmē (Kent 1920).

⁴⁰ Gasparovs gan norāda, ka daudz kas par Sāturna panta skanējumu nav līdz galam noskaidrots vēl mūsdienās (Gasparov 1996: 69).

strofai radīta visa panta atbilsme, kamēr, latīniski atveidojot daktilu heksametra rindas, dažādās kombinācijās kārto sešas daktila un spodeja pēdas.

Katulla un Horātija darbi no sengrieķu priekšgājējiem atšķiras ar to, ka romiešu liriskā dzeja ar atsevišķiem izņēmumiem tika izpildīta skandējot, nevis dziedot. Ir ziņas, ka Horātija “Gadsmitu odu” (C Saec.) dziedāja, tāpat ļoti iespējams, ka Katulla 34 un Horātija C I 21 arī sacerētas dziedāšanai. Lirikas izpildījums skandējot rezultējies ar fiksētu cezūru nostiprināšanos romiešu dzejas aioliskajās formās un garām zilbēm tur, kur grieķiem ir ancepsi, t. i., pieļaujamas garo vai īso zilbju variācijas.

Grieķu un romiešu dzeju latviski lielākoties tulkojuši vieni un tie paši atdzejojotāji. Pantmēru atveidē atdzejojumos no sengrieķu vai latīņu valodas uzkrītošu atšķirību nav, bet šī jautājuma padziļināta izpēte ļautu izdarīt pamatotus secinājumus.

Lai gan Horātijs savā slavenajā odā, kas pazīstama ar nosaukumu “Pieminekļis” (C III 30), uzstāj, ka tieši viņš pirmais ieskandinājis latīniski aioliešu pantmērus, jau pirms viņa ar tiem eksperimentējuši Plauts un Katullus. Pēc viņiem Horātijs attīstīja lirisko formu lietojumu, standartizējot un nostiprinot aiolisko pantu latīņu versijas, kuras atdarināja vēlāki autori un kādas tās pazīstam mūsdienās.

Ne visi aiolisko strofu jaunievedumi nākuši tieši no Horātija. Lielākajā daļā Horātija moderno izdevumu odas sakārtotas četrindēs, un tam pamatā ir 19. gs. sākuma vācu pētnieka Augusta Meinekes atklājums⁴¹, ka katra Horātija dzejoļa rindu skaitu var dalīt ar četri (Horatius 1854). Lai gan C IV 8 sastāv no trīsdesmit četrām Asklēpiada rindām un to skaits nedalās ar četri, oda tik un tā tika ievietota šajā shēmā, norādot, ka 17. un 33. rindas, iespējams, nepieder oriģinālam.

Sengrieķu aioliskās dzejas fragmenti, kas līdz mūsdienām saglabājušies no 7. gs. p. m. ē., liecina, ka strofas parasti izsaka pabeigtu domu. Šāda struktūra piemīt arī romiešu dzejai.

Tomēr daudzās atkāpes liek apšaubīt, ka Horātijs četrindēs veidojis visus savus dzejoļus, jo: 1) jau pieminēto C IV 8 nevar sadalīt četrindēs; 2) ne vienmēr teksta nozīme un gramatiskā struktūra ietilpināma vienā četrindē (to uzskatāmi var redzēt arī atdzejojumos); 3) Meinekes likums balstās pieņēmumā, ka gan Sapfo, gan Alkaja strofas sastāv no četrām rindām. Tomēr arī sengrieķu dzejā atrodami piemēri ar atšķirīgu rindu skaitu strofās (Halporn et al. 1963: 103–104).

Vairumā gadījumu Horātija izmantotās strofiskās formas veido četrindes, tomēr ir arī pietiekami daudz izņēmumu, liekot secināt, ka četrindes drīzāk ir tendence, nevis likumība. Šo novērojumu ir vērts atcerēties, vērtējot pantmēra atveidi un rindu organizāciju Horātija odu atdzejojumos.

5.2. Antīko pantmēru latviskojumi

Vairums versifikācijas vēstures pētnieku sliecas piekrist teorijām, kas norāda uz kopīgiem metriķas pirmsākumiem indoeiropiešu valodās. Dzejas versifikācijas attīstība no kopīgiem

---

⁴¹ Saukts arī par *Lex Meinekiana*.

pirmsākumiem sazarojusies bagātīgā lapotnē, savijoties un radot jaunas formas. Krievu literatūrzinātnieks Mihails Gasparovs raksta, ka katrai dzejas formai ir neskaitāmi semantisko asociāciju līmeņi, kas gadsimtu gaitā radušies dzejnieku darbības rezultātā (Gasparov 1996: VI).

Latviešu literatūrzinātnieks Kārlis Kārklīšs pauž līdzīgu domu, uzsverot, ka pantmērs nav stingri saistīts ar vienas tautas dzeju un tā ienākšana valodā liecina par vēlmi paplašināt savas versifikācijas sistēmas robežas. Taču to, vai kāda forma valodā iedzīvojas, izšķir nevis dzejas teorija, bet gan prakse (Kārklīšs 1948: 39). Atdzejojuma prakse ir viens no ceļiem jaunu metrisku struktūru ienākšanai latviešu valodā, tomēr ne visi jaunievedumi bez šķēršļiem veiksmīgi iedzīvojas latviskajā kultūrtelpā. Piemēram, novērtēt poļu sillabiskās versifikācijas sistēmas atveidojumu atdzejumos latviešu lasītājam traucē uztveres un pieņemumu filtrs, kas izveidojies latviskās versifikācijas tradīcijas ietekmē (Salējs 2015: 262). Tādējādi tulkojuma uztveramību ierobežo ne vien valodas, bet arī kultūras un tradīcijas aspekti. Tulkojuma potenciālu paplašināt mērķvalodas iespējas nosaka tulkojamības pakāpe.

Tulkojamības pakāpe (to var attiecināt arī uz pantmēra tulkojamību) ir tieši proporcionāla avotvalodas un mērķvalodas simetriskuma pakāpei, savukārt sarežģītība ir tieši apgriezti proporcionāla (Sīlis 2009: 18). Versifikācijas sistēmu atšķirības latviešu un latīņu valodā diktējušas romiešu pantmēru atveides paņēmienu attīstību, atklājot grūtības, ar kādām atdzejotājam jāstopas, latviešu valodā iedzīvinot antīkos pantmērus. Atdzejojuma kvalitātes mērs ir tulkotāja spēja izlīdzināt versifikācijas sistēmu atšķirības.

Piekrītot viedoklim, ka latviešu dzeja attīstījies Eiropas kultūrtelpas ietekmē, latviešu versifikācijas pētniecībā jāņem vērā gan visai Eiropas dzejai kopīgās attīstības tendences, gan tieši latviešu dzejai raksturīgās unikālās iezīmes.

Antīko pantmēru atdarināšanas praksē vērojamas divas pieejas: 1) mēģinājumi ieviest kvantitātes principu mērķvalodā, liekot dzejai skanēt pēc tādiem pašiem principiem kā antīkajam avottekstam, t. i., zilbju izrunas ilguma; 2) izmantot mērķvalodas resursus, piemēram, kvantitatīvi garās zilbes atveidojot ar uzsvērtām un īsās ar neuzsvērtām (Attridge 2012: 250).

Latviešu valodā, sākot ar Kristoforu Fīrekeru, ienāca sillabotoniskā vārsmošanas sistēma, un tās ietekmē attīstījās arī pantmēru atveide atdzejumos. Fīrekeras atdzejotumi no vācu valodas precīzi atveido zilbju un uzvaru skaitu dzejas rindās (Bērziņš 1928: 191; Grudule 2015a: 13). Antīkās dzejas latviskojumu korpusā nav atdzejotumu, kuros pantmēra atveidē izmantots tikai kvantitātes princips, lai gan atsevišķos gadījumos var runāt par kvantitātes iezīmēm. Līdzīgi arī latviešu oriģināldzejā – dominē sillabotoniskā versifikācijas sistēma, bet var konstatēt arī toniskās sistēmas iezīmes (Kārklīšs 1948; Kursīte 1988).

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstības galvenā ass ir tiekšanās pēc precīzāka romiešu pantmēra pārcēluma latviešu valodā. Atdzejotāji pēc savas izpratnes centušies atveidot avotteksta ritmisko zīmējumu. Atveides meklējumiem izšķirami divi attīstības periodi, kas sakrīt ar

iepriekš aplūkoto hronoloģisko romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstības dalījumu. Pirmajā periodā, t. i., līdz neatkarīgas Latvijas valsts nodibināšanai, tapušajos romiešu dzejas latviskojumos pantmēru atveidojumi ir gadsimtiem ilga pakāpeniska kultūrsajaukšanās procesa rezultāts, kas veidojies, ejot līdzīgu ceļu kā citas Eiropas nacionālās literatūras un atklājot unikālas latviešu dzejas raksturiezīmes.

Otro periodu raksturo akadēmisko klasiskās filoloģijas studiju ietekme. Tā tiecas atnest garajā Eiropas dzejas attīstības ceļā iegūtos uzslāņojumus, meklējot pēc iespējas īsāku ceļu pie oriģināla pantmēra. Tādējādi atdzejojumiem, kas tapuši līdz Latvijas neatkarībai, pantmēra atveidē pamatā raksturīga pielāgošanas stratēģija, spēcīga mērķvalodas un kultūras klātbūtne. Pēc neatkarīgas valsts dibināšanas līdzās joprojām pastāvošajai pielāgošanas stratēģijai ienāca svešādošanas stratēģija, kas latviešu valodas iespējās tiecās sameklēt tuvāko oriģināla pantmēra atbilstmi.

Kā norāda Gasparovs, ikvienas nacionālās vārsmošanas sistēmas attīstībā var novērot cīņu starp valodas prasībām un adaptētās sistēmas vajadzībām. Rezultātā vārsmojuma sistēmas attīstība ir viļņveidīga, mētājoties starp lielas stingrības periodiem, kad prevalē kultūras fokuss, un lielāku brīvību, kad noteicošie ir valodas faktori (Gasparov 1996: 294). Pārfrāzējot šo domu pantmēru atveides salīdzinājumam romiešu dzejas latviskojumos – pirmā posma atdzejojāji, atveidojot antīkos pantmērus, tiecās izzināt jau eksistējošo latviešu valodas līdzekļu iespējas, t. i., noteicošie bija valodas faktori, kamēr otrā posma atdzejojāji centās latviskojumos integrēt romiešu dzejai raksturīgo, t. i., noteicošais bija kultūras fokuss. Abi virzieni nenoliedzami bagātināja kultūrtelpu, paplašinot arī valodas iespējas, tomēr ir skaidrs, ka galējības nevienā no tiem neved pie laba rezultāta, tāpēc lietpratīgam atdzejojājiem būtu jātiecas iet vidusceļu.

Nacionālās vārsmošanas sistēmas Eiropā eksistē tuvās iekšējās attiecībās. Tās vieno kopīga izcelsme, un to attīstības gaitu ietekmē mijiedarbe. Ja noteikts fenomens parādās vairākās Eiropas valodās, tad tas parasti ir mantojums no kopīga avota vai aizņemšanās vienai no otras (turpat: 293). Antīkās dzejas formas cauri viduslaikiem no latīņu un sengrieķu valodas ir pārcēlušās nacionālajās valodās, no kvantitatīvās sistēmas – uz tonisko un sillabotonisko, kā arī ieguvušas atskaņas un uzsvāru, kas sakrīt ar vārda dabisko uzsvāru.

Ne visi antīkie pantmēri nacionālajās valodās uzreiz raduši atbilstmi tiešos pārcēlumos. Daktilu heksametrs jeb heroiskais pantmērs daudzās valodās, piemēram, angļu valodā, ir atradis savu ekvivalentu pilnīgi citādās formās – jambu pentametru, brīvajā pantā.

Pantmēru pārneses rodas vairāku faktoru ietekmē, jo dzejas formas attīstību nosaka avotvalodas interakcija ar mērķvalodu un kultūru. Pirmkārt, mērķvalodas iespējas diktē, kādas avotpantmēra iezīmes varēs ieviest mērķvalodā. Otrkārt, mērķa kultūrtelpa jaunās parādības pieņem vai nepieņem, un, visbeidzot, individuālu literātu darbība parāda, kas nostiprinās un kas ne, kā arī nodrošina tālāko kādas formas attīstību nacionālajā dzejā.

Vēl Gasparovs min, ka pantmēra emocionālais tonis katrā valodā var atšķirties, piemēram, anapesta metri angļu un vācu dzejā tiek uzskatīti par jautriem un draiskiem, kamēr krievu valodā tie skan melanoliski un apcerīgi (Gasparov 1996: 201). Arī latviešu dzejā anapestos sacerēti smeldzīgi un apcerīgi dzejoļi. Uzskatāms piemērs ir Aleksandra Čaka dzejolis “Atzīšanās”. Skanējuma atšķirības Gasparovs skaidro ar uzsvērto un neuzsvērto morfēmu proporcijas atšķirībām katrā no valodām, piemēram, angļu un vācu tā ir apmēram 1:1, kamēr krievu 1:2 (turpat: 202). Salīdzinot latviešu valodu ar Gasparova nosauktajām – angļu, vācu un krievu –, šķiet, ka morfēmu proporcija latviešu valodā varētu būt tuvāka krievu valodai. Lai izdarītu pamatotus secinājumus, šī tēma būtu jāapskata padziļināti.

Bērziņš, atsaucoties uz Johanu Višmani, apraksta heterozi: “Dziesmas pārveidošanu no vienas strofiskas resp. metriskas formas citā” (Bērziņš 1940a: 24). Viņš norāda, ka heteroze ir nepieciešama, jo izteiksmes iespējas un līdz ar to arī pantmēru skanējums valodās atšķiras (Bērziņš 1940a: 27). Bērziņš piekrīt viedoklim, ka katrā valodā ir pantmēri, kas tām ir dabiski. Latviešu valodā tie ir tautasdziesmām raksturīgie metri – trohajs un daktils. Viņš raksta, ka “[...] daktilu dziesmas ir izrunājamas ar daudz lielāku enerģiju nekā prozas valoda vai trochaju dziesmas. Šī palielinātā enerģija izpaužas vispirms straujākā tempā” (Bērziņš 1940a: 40). Pārceļot dzejoli no trohaja daktilā, tas iegūst enerģiskāku skanējumu. Heterozes ietekmē rodas arī teksta pārveidojumi – amplifikācija vai redukcija. Pats Bērziņš savos romiešu dzejas atdzejojumos izvērsis alternatīvu pantmēru meklējumus. Viņa pieeja paver citu skatu punktu uz avotteksta noskaņas pārcēlumu. Lai arī alternatīvi pantmēri sastopami arī atsevišķos citu atdzejotāju tulkojumos, latviskajā kultūrtelpā šī pieeja nav nostiprinājusies.

Agrīnie romiešu dzejas latviskojumi atklāj dzejas formu izzināšanas un izpratnes veidošanās ceļu, kas attīstījās gan antīkā kultūrmantojuma studiju, gan lokālo dzejas parādību ietekmē. Šī mijiedarbe rezultējās vēlākos antīkās dzejas tulkojumos un radīja atzaru arī antīko dzejas formu izpaušmē nacionālajā dzejā, kas ir padziļināta pētījuma vērtā parādība.

Diskusijas par antīkā pantmēra latvisko atbilstmi aizsākušās jau līdz ar pirmajiem atdzejojumu publicējumiem. Latviešu heksametra meklējumus 1885. gadā ar “Ainēidas” I grāmatas atdzejojumu pieteica Siliņš. Ar atdzejotāja priekšvārdu papildinātais mēģinājums, kurā skaidroti pantmēra atveides principi, apsteidza savu laikmetu, jo antīkā dzeja tajā laikā latviski skanēja tikai Fīrekera estētikas iedvesmotajās Alunāna versijās.

Romiešu dzejas latviskošanas attīstības otrajā periodā viens no jautājumiem, kas nodarbināja klasiskās filoloģijas pētniekus, bija antīko pantmēru atveide latviešu valodā. Padziļinātā interese par precīzāko pantmēru atveidi sakņojās, pirmkārt, rūpīgās avottekstu studijās, otrkārt, tieksmē attīstīt antīkās literatūras latviskošanas tradīciju un veidot akadēmiskus atdzejojumu izdevumus. Centieni tulkojumā maksimāli saglabāt avotteksta izteiksmi un vārdu secību, turklāt vēl atveidojot antīko pantmēru, filologu tulkojumos bieži vien noveda pie ļoti samākslota skanējuma. Nedabiska teikumu uzbūve apgrūtina pat ļoti precīzi atveidota pantmēra uztveramību.

Latvijas pirmais neatkarības laiks – 20 gadi – bija pārāk īss laika nogrieznis, lai izstrādātu un publicētu fundamentālus pētījumus par antīko literatūru, tāpēc polemikai par antīko pantmēru atveidi atdzejojumos, kā arī citiem, plašākiem ar dzejas pētniecību saistītiem jautājumiem var izsekot lielākoties atdzejojumu recenzijās un viedokļrakstos presē.

Antīkās versifikācijas skaidrošanā, jau sākot ar antīkajiem teorētiķiem, eksistē divas pieejas – metriskā jeb kvantitatīvā un mūzikas. Tas tāpēc, ka antīkajā dzejā pastāv divas versifikācijas sistēmas: sillabometriskā un metriskā. Muzikālā pieeja vienādo dzejas un mūzikas uzbūvi, par atskaites punktu ņemot laiku, t. i., divu īsu zilbju izrunāšana ir līdzvērtīga vienai garai zilbei. Šī principa ievērošana ir pamatā dzejas ritma veidošanai. Metriskā pieeja aplūko dzejas metru kā konkrētu pēdu sakārtojumu noteiktā secībā. Tādējādi muzikālā pieeja piemērojama, skaidrojot tīri kvantitatīvus pantmērus, piemēram, daktilu heksametru, bet metriskā pieeja – sillabometriskos aioliskos pantmērus (Gasparov 1996: 67–68).

Latviskajā domvidē attiecībā uz antīko pantmēru izpratni sākotnēji dominēja muzikālā pieeja, kuru aizstāvēja Ķiķauka (Ķiķauka 1943), Jūlijs Rozītis (Rozītis 1937) u. c. Lai arī mūzikas pieeja aktualitāti nav zaudējusi, mūsdienās antīko versifikāciju biežāk analizē, izmantojot metrisko jeb kvantitatīvo pieeju.

Nozīmīgākie pētījumi par sengrieķu un romiešu literatūru publicēti īsi pirms vai pēc Latvijas okupācijas. Arī Bērziņa monogrāfija par tautasdziesmu metriku “Ievads latviešu tautas dzejā. Metrika un stilistika” (Bērziņš 1940b) pirmo reizi publicēta 1940. gadā.⁴² Gan Ķiķauka, gan Bērziņš pētījumus par metriku un stilistiku turpināja trimdā, tomēr to publicēšanas iespējas un nonākšana Latvijas PSR bija ierobežota.

Šajā pētījumā izmantoti gan Latvijas pirmajā neatkarības laikā, gan padomju laikos tapušie pētījumi par dzejas teoriju, kā arī materiāli svešvalodās. Grūtības radīja materiālos izmantotās dzejas terminoloģijas salāgošana, jo viena un tā paša termina nozīmes atšķiras ne vien dažādās valodās, bet arī antīkās un modernās dzejas teorijā. Pētījuma pamatā lietota terminoloģija un skaidrojumi, kas sniegti Kursītes “Dzejas vārdnīcā”. Atsevišķiem terminiem pievienoti pētījuma autores komentāri un precizējumi. Terminus, kas nav atrodami Kursītes vārdnīcā, skaidrojusi pētījuma autore. Antīkajām dzejas formām sniegtas shēmas kvantitatīvajā versifikācijas sistēmā, atsevišķos gadījumos pievienotas latviskojumos izmantotās sillabotonisko pārcēlumu versijas. Visi pantmēri sadalīti pēdās, jo pantmēru atveides analizē par pantmēra pamatvienību pieņemta pēda. Aprakstot antīkos pantmērus, lietoti antīkās dzejas teorijas termini, piemēram, jambu trimetrs. Aplūkojot pantmēru atveidojumus tulkojumos, izmantoti modernās dzejas teorijas termini, piemēram, sešpēdu jamb.

---

⁴² Papildināts otrais izdevums 1959. gadā iznāca trimdā Čikāgā.

5.3. Daktilu heksamets

Vispopulārākais pantmērs antīkajā literatūrā ir daktilu heksamets, un lielākā daļa tajā sacerēto romiešu literatūras darbu ir atdzejoti latviski. Pilnā apjomā nav atdežota tikai Ovidija poēma “Pārvērtības”, Horātija “Vēstules”, Juvenāla “Saturas” un Katulla 64.

Daktilu heksamets, kuru sauc arī par epa pantmēru vai heroisko pantmēru, romiešu literatūrā ienācis ap 2. gs. p. m. ē. (Gasparov 1996: 72) Uzskatāmākā atšķirība no pantmēra grieķu versijas ir apjomīgais spondeja pēdu daudzums heksametra rindās. Ja latīņu heksametrā ir vairāk daktila pēdu, tas ir viļņojošs, līkums, pacilājošs, ja dominē spondeji – drūms, smags, arī spraigs un enerģisks. Spondejs ir nozīmīgs latīņu kvantitatīvā heksametra elements. Latviešu valodā tam precīza analoga nav, tomēr atdzejotāji heksametra dažādošanai ir centušies atrast tam atveidojumu vai aizstājēju.

Daktilu heksametra shēma:

— ◡ | — ◡ | — || ◡/◡ | — ◡ | — ◡ | — ×

(— — gara zilbe; ◡ — īsa zilbe; ◡ — divas īsas vai viena gara zilbe; × — anceps, t. i., gara vai īsa zilbe; || — cezūra, / — iespējama cezūra)⁴³.

Latviešu valodā senākais dzejolis daktilu heksametrā publicēts 1654. gadā Georga Manceļa sprediķu grāmatas ievaddaļā, tā autors ir Johans Kaspars Merklīns (Grudule 2017: 264). Pantmērs būvēts uz vācu dzejā pazīstamajiem tonikas principiem, t. i., ar noteiktu uzsvāru skaitu rindā, neņemot vērā neuzsvērto zilbju skaitu starp uzsvāriem. Rindu sabalsošanai izmantotas atskaņas, tās atrodamas gan viena virs otras dzejas rindās, gan abās pusēs cezūrai:

Sak` man || kā nākus jir vācas priedīga⁴⁴ zemēs
Mācība pie tādiem || svešiem tik žēlgaī ļaudiem
Visāda mēle dod šeit, || līdz ar tur mūžīge, Kungam [...] (Grudule 2017: 310).

Romiešu dzejas latviskojumi tapuši vēlāk, Fīrekerā ieviestās sillabotoniskās vārsmojuma sistēmas ietekmē, kad pantmēra atveide pieprasīja ievērot arī neuzsvērto zilbju skaitu starp uzsvāriem, tomēr atsevišķas Merklīna 17. gs. piemēra iezīmes saskatāmas arī 19. gs. vidū tapušajos romiešu dzejas latviskojumu sillabotoniskajos heksametros, piemēram, apostrofēšana. Tā plaši lietota pirmajos “Pārvērtību” un “Ainēidas” atdzejojumos.

Daktilu heksametrā sacerēti visi Vergilija darbi, t. i., “Eklogas”, “Georgikas”, “Ainēida”. Tie visi ir atdzejoti latviski, tāpat pilnā apjomā tulkotas Horātija “Saturas” un “Dzejas māksla”, Lukrētija “Par lietu dabu” un Katulla 62. Apjoma ziņā visvairāk heksametru atdzejotāji Straubergs un Ģiezens. Atdzejojumu hronoloģija aptver visu romiešu dzejas latviskojumu tradīcijas attīstības gaitu, sākot no pirmsākumiem līdz pašiem jaunākajiem atdzejojumiem. Pantmēra atveide atdzejojumos reprezentē atšķirīgas pieejas. Analīzes principi un struktūra, kas izmantota daktilu heksametra atveides izpētē, kā arī galvenie secinājumi izmantojami pārējo antīkās dzejas formu atveidojumu pētījumos.

⁴³ Turpmāk, ja nav norādīts citādāk, izmantoti šie paši zilbju apzīmējumi.

⁴⁴ Šeit un turpmāk iekrāsotas atskaņas.

Lai arī viens no populārākajiem pantmēriem antīkajā dzejā un lietots arī agrīnajā latviešu oriģināldzejā⁴⁵, daktilu heksamets atdzejošanas tradīcijas attīstības pirmajā periodā konstatēts tikai astoņu dažāda apjoma romiešu dzejas darbu vai to fragmentu atdzejojums. Tie reprezentē trīs nozīmīgākos autorus – Vergiliju, Horātiju un Ovidiju –, iezīmējot šo dzejnieku interpretācijas meklējumu sākumpunktu latviskajā kultūrtelpā.

Alunāns Ovidija “Pārvērtību” fragmenta Met. VIII, 618–724 atdzejojumā oriģināla pantmēru aizstājis ar jambu. Daktilu heksametu Alunāns pirmo reizi atveidojis Horātija saturas [S I 1] atdzejojumā 1869. gadā.

Pirmais mēģinājums oriģināla pantmērā tulkot Ovidija “Pārvērtības” ir Leimaņu Bernharda “Piramus un Tizbe” [Met. IV, 55–166] (Ovidijs 1882), kuram sekoja Sobolieša “Peutejs un Bachus” [Met. III 511–733] (Ovidijs 1892).

Siliņa Vergilija “Ainēidas” I grāmatas atdzejojums 1885. gadā ir ne vien apjomīgākais šī perioda tulkojums, bet arī nopietns pieteikums diskusijai par antīko pantmēru atveidi atdzejojumos. Pantmēra atveides meklējumus turpināja Veidenbaums divu Horātija saturu S I 1 (Horacijs 1890) un S II 5 (Horacijs 1891a), kā arī Bērziņš Horātija vēstules [Epist. I 2] (Horacijs 1891b) atdzejojumos. Sudrabkalna “Ainēidas” [Aen. II 1–249] atdzejojuma versija, kas divās daļās (Vergīls 1918a; Vergīls 1918b) publicēta 1918. gadā, kalpo par piemēru neveiksmīgam jaunas heksametra atveides pieejas meklējumam.

Otrajā romiešu dzejas tulkošanas periodā heksametrus tulkoja vairāki atdzejojotāji. Ovidija “Pārvērtību” fragmentu, attīstot savu heksametra atveides pieeju, atdzejoja Ģiezens, vēl pa atsevišķam fragmenta atdzejojumam publicēja Vīksniņš (Ovids 1920) un Bukšs (Ovidijs 1940). Jaunas Vergilija “Ainēidas” interpretācijas piedāvāja Romanis (1926–27) [Aen. I, II], Latkovskis [Aen. IV] (1935) un Straubergs [Aen. I 1–235] (1942). Pirmo reizi antīkās dzejas piemēri tika atdzejoti īpaši literatūras vēstures grāmatas PRV vajadzībām.

Līdz padomju okupācijai heksametra atveide vainagojās ar Strauberga pilnā apjomā atdzejotām abām Horātija saturu grāmatām, Vergilija eklogām un georgikām, kā arī vienu [Cat. 62] no Katulla diviem heksametrā sacerēto darbu tulkojumiem. Tādējādi var apgalvot, ka Latvijas pirmajā neatkarības laikā dominēja Struberga izkoptā pantmēra atveides versija.

Padomju okupācijas periodā jauni romiešu dzejas atdzejojumi publicēti tikai mācību grāmatās, izņēmums bija 1970. gadā izdots Ģiezena pilna apjoma Vergilija “Eneīdas” atdzejojums. Padomju periodā tieši Ģiezena iedibinātie heksametra atveides principi kļuva par dominējošajiem, un tos atdarināja arī citi šī perioda atdzejojotāji – Novackis, Lezdiņš, Zicāns.

Jaunas versijas heksametra atveidē parādījās tikai padomju perioda beigās, kad publicēti Feldhūna (Čerfase 1978), Paklones (Paklone 1984), Eidusa (Eiduss 1986) atdzejojumi, un līdz ar Latvijas neatkarības atjaunošanu – Paklona (Fomina u. c. 1994) un Brieža (Juvenāls 1996).

---

⁴⁵ Sk., piemēram, Kārļa Elferfelda poēmu “Bērtulis un Maija” (1804), Pumpura epa “Lāčplēsis” III dziedājumu.

Salīdzinājumā aplūkoti tie darbi vai darbu fragmenti, kuriem ir visvairāk atdzejojumu versiju: 1) Ovidija “Pārvērtību” fragmenti; 2) Vergilija “Ainēidas” fragmenti; 3) Horātija S I 1.

Ovidija “Piramus un Tizbe” [Met. IV, 55–166] Leimaņu Bernharda atdzejojumā ir pirmais publicētais mēģinājums tulkot “Pārvērtības” oriģināla pantmērā. Pantmērs veidots no daktila pēdām, jo šķiet, ka atdzejotājam trūkst izpratnes par spondeja atveides iespējām latviešu valodā. Cezūra trešajā pēdā atveidota diezgan konsekventi. Grūtības atdzejotājam sagādājuši četrzīlbīgi vārdi, tie ir apostrofēti vai sinkopēti, piemēram, “mīlestīb’”, “vienoj’si”, vai arī piesavinās nedabiskus papilduzsvarus, sk. 71. rindu:

Iepazi|nās⁴⁶ un ar |iemīlē|jās. ||Tomēr |lulībā |doties
Vecāki | liedza. Bet |– nava || pār |mīlestīb’ |varas ne|kādas!
(Met. IV, 71–72, atdz. Leimaņu Bernhards, 1882.).

Leimaņu Bernharda aizsākto pantmēra atveides stratēģiju turpināja attīstīt nākamie “Pārvērtību” atdzejotāji.

Lai gan Vīksniņš nav spējis pilnībā atbrīvoties no apostrofēm, tekstā to ir daudz mazāk nekā Leimaņu Bernhardam. Apostrofu skaits samazināts, izvairoties no četrzīlbīgu vārdu lietojuma. Gadījumos, kad tas nav bijis iespējams, piemēram, īpašvārdos, izmantots latviešu valodā pieļaujams dabisks papilduzvars:

Dzīvoja| kaimiņos| tuvos, || kur |Sēmira|mīde, kā| stāsta,
Pilsētu |greznoj’si| bija ar |augstām || ķieģeļu |sienām.”
(Met. IV, 68–69, atdz. Vīksniņš, 1920).

Ģiezens apostrofus praktiski neizmanto un pantmēru atveido viscaur daktila pēdās ar trohaju katras rindas pēdējā pēdā. Četrzīlbīgi personvārdi pantmērā ievietoti tāpat kā Vīksniņa atdzejojumā – ar papilduzvaru. Ģiezena stratēģija antīko daktilu heksametu atveidot viscaur daktila pēdās, necenšoties rast ekvivalentu spondejam, ir kritizēta jau viņa Homēra epu tulkojumos⁴⁷.

Izvērtējot heksametra atveides risinājumus fragmenta “Pīrams un Tisbe” tulkojumos, jāsecina, ka vēlākie atdzejotāji nostiprinājuši jau pašā pirmajā Leimaņa atdzejojumā aizsākto atveides stratēģiju – heksametu latviski atveidot ar piecām daktila un vienu trohaja pēdu, kā arī, kur iespējams, ievērot cezūru trešajā pēdā.

Vienīgais “Pārvērtību” fragments, kurā izmantota atšķirīga pieeja, ir Bukša atdzejojums “Teika par lidotājim” (Met. VIII 183–235) latgaliski 1940. gadā. Viņš heksametra skanējumu dažādojis, cenšoties atveidot arī spondeja pēdas. Komentāros atdzejotājs raksta, ka pantmērs sastāv no sešām daktila un spondeja pēdām (Ovidijs 1940: 120).

⁴⁶ Šeit un turpmāk uzsvērtās zilbes treknrakstā.

⁴⁷ Sk., piemēram, (Rudzītis 1936a), (Straubergs 1939), (Ķiķauka 1943), (Straubergs 1943).

Atdzejojumā atrodamas ļoti labi izstrādātas rindas, piemēram:

Saukdams⁴⁸ | Ikara | vōrdu, || jys | vilnūs | manēja | spolvas...
(Ov. Met. VIII, 233, atdz. Bukšs).

Bet salīdzinoši daudz ir arī tādu, kurās pantmērs novirzās no sniegtās shēmas, piemēram:

Daidals pārjemts beja || ar dzimtines mīlesteibu, [...]
(Ov. Met. VIII, 184, atdz. Bukšs).

Daudzie Ovidija darbu fragmentu latviskojumi prozā rosina paradigmas maiņu, jo mūsdienīgam tulkojumam prozā ir potenciāls pavērt jaunu skatu uz “Pārvērtībām” paplašinot šī darba interpretācijas robežas.

Vergilijš “Ainēidas” tulkošanas tradīcija aizsākas ar Siliņa pieteikumu meklēt daktilu heksametra latvisko atbilstmi. Lasot recenzijas par pirmajiem antīkās dzejas tulkojumiem 19. gs. nogales presē, rodas iespaids, ka kritiķiem ir viedoklis par to, kas ir antīkais daktilu heksametrs, bet neviens īsti nevar pateikt, kā tam vajadzētu skanēt latviski. Piemēram, Siliņa tulkojuma recenzents laikrakstā “Rota” par pantmēra atveidi raksta, ka “[...] heksametri, vispāri ņemot, tiešām labi izdevušies, īpaši kad ievērojam, ka šis ritums no latviešu dzejniekiem ļoti maz izlietots [...]”, bet recenzijas turpinājumā min, ka “M. Siliņa heksametrus plaši pārsprīst mums neatļauj šī raksta robežas, tāpēc ka mums iepriekš būtu bijis garāki jāizskaidro prosodija (zilbju mērs) un heksametra dažādas īpašības, jo šīs lietas lasītājiem pa lielākai daļai nav labi zināmas.” (L. 1885: 260)

Savukārt “Austrumā” kritiķis Teodors⁴⁹, vērtējot Alunāna “Dziesmiņas”, apšaubā latviešu lasītāju spēju uztvert un novērtēt antīko pantmēru skanējumu, recenzijā pieminēdams Siliņu: “[...] bet aizies liels laiks, kamēr publikā ausis priekš heksametra melodijas kaut cik atvērsies, un īstu piemīlību viņš tanīs gan nekad neiegūsies. Lai gan iznākušajā pirmajā “Eneidas” dziedājumā M. Siliņš daktiliem un spondejiem licis ļoti mākslīgi mainīties un katru zilbi valodā svērtin svēris, tad tomēr, saturu vien uzmanot, un peršu pēdas uz pirkstiem pakaļ neskaitot, tikai vienā vai otrā vietā ritma melodija jauki izskan cauri un atstāj savu iespaidu.” (Teodors 1886: 757)

Aplūkojot vēlākus “Ainēidas” atdzejojumus, jāsecina, ka Teodors ir kļūdījies, izteikdams tik pesimistisku paredzējumu, jo, lai arī Romaņa heksametri nav vērtējami kā īpaši veiksmīgi, klasiskās filoloģijas speciālistiem Straubergam un Ģiezenam ir izdevies radīt latviešu valodai piemērotus antīkās pantmēra latviskojumus.

Salīdzinājumam atdzejojumi no “Ainēidas” I grāmatas:

Varoni | šķind mana |dziesm’ || un |Marta jo |šausmīgus | rīkus,
Vīru, ko | likteņi |rieza || no | sirmās | Ilijas |krastiem
Šurp uz | Itālijas |krantu⁵⁰. || Viņš |tāļu pa |zemēm un |jūrām
Dievvaras| izmaldi|nāts, ||jo |nerima |Junonas |dusmas;

⁴⁸ Daktilu heksametra piemēros šeit un turpmāk pasvītrotas spondeja pēdas.

⁴⁹ Teodors Zeiferts

⁵⁰ Stāvs krasts; stāva nogāze.

Karos |arī tas| izcietis |daudz, || līdz |pilsētu |ceļot 5
 Laciņā |iekļuva |dievi: || no |tiem tad |albaņu |tēvi,
 Latiņu |cilts un |Roma, || tu |diženā, |cēlajiem |mūriem. 7
 (Verg. Aen. I 1–7, atdz. Siliņš, 1885),

Ieroču |darbs mana |dziesma || un |vīrs, no |Trojas kas |pirmais
 Likteņa |dzīts uz |Italiņu |nāk || un |Lavīnes |krastiem.
 Svaida pa |zemēm to |daudz, || gan | mētā |apkārt pa |jūrām
Dievu |spēks, || kad |nemitas| niknās |Junonas |dusmas.
Daudz arī |karā |tas cieš, || līdz || kamēr |pilsētu |ceļ un 5
Dievus |Latijā |nes, || kur |rodas |latiņu |cilts,
 Albaņu |tēvi kur| dzimst || un ar| mūriem |cēlajiem |Roma.
 (Verg. Aen. I 1–7, atdz. Romanis, 1926),

Ieročus |dziedu un |vīru, || kas |pirmais no |Īlijas |krastiem
 Likteņa |nolemā |trimdā || bij |nācis |Itaļu |zemē,
 Piestājis |Lavīnijā, || daudz |klīdis pa |zemēm un |jūrām
 Maldos, ko |lēma tam |dievi || un |ļautotā |Jūnōna |dusmās,
Daudz arī |cīņiņos |cietis, || līdz |izdevās |pilsētu |cēlt tam, 5
Dievus |Latijā |vest, || no | kam tad |latiņu |tauta,
Albas |tēvi un |vēlāk || tad |Roma |diženiem |mūriem.
 (Verg. Aen. I 1–7, atdz. Straubergs, 1942),

Dziedu par |cīņām un |vīru, || kas |pirmais no |Īlijas |laukiem,
 Likteņa |vajāts, pie |itāļiem |nāca || La|vīnijas |krastos;
 Debesu |vara to |svaidīja |daudzkārt || pa |zemēm un |jūrām,
 Tāpēc ka |Jūnonas |īgnums || jo|projām vēl |nebija |rimies;
 Arī viņš |karā daudz |cieta, || līdz |pilsētu |cēla un |beidzot 5
 Dievus uz |Latiju |nesa: || no |turienes |latiņu |tauta,
 Albiešu |sentēvi |visi || un |Roma ar |augstajiem |mūriem.
 (Verg. Aen. I 1–7, atdz. Ģiezens, 1970).

Visi tulkotāji centušies ievērot cezūru trešajā pēdā. Visi, izņemot Ģiezenu, mēģina atveidot divzīlbu pēdas – spondejus. Īpašvārdam “Itālija” ir četras zilbes, bet Siliņš un Romanis savos atdzejojumus to ietilpina vienā pēdā, kamēr Straubergs un Ģiezens neiekļauj vispār. Siliņš mēģina atrast atveidojumu spondejam, tomēr dažviet tas vairāk atbilst trohajam, sk., piemēram, 5., 7. rindu atdzejojumā.

Romanis divzīlbigajās pēdās lieto vienzīlbigus vārdu ar garu patskani un saikli vai prievārdu. Saikli vai prievārdi, ja vien tajos nav garo patskaņu, parasti tiek uzskatīti par neuzsvērtu zilbi. Nepieciešamo zilbes uzsvērumu un izrunas ilgumu viņš centies panākt, šīs divzīlbu pēdas sadalot ar cezūru. Tādējādi viņa heksametra ritma zīmējums veidojas līdzīgs pentametram:

— v v | — v v | — || — | — v v | — v v | — v.

(— — uzsvērtā zilbe, v — neuzsvērtā zilbe)⁵¹.

⁵¹ Šeit un turpmāk šādi attēlots sillabotoniskais pantmērs.

Straubergs tiecas spondejus atveidot ar garām zilbēm, t. i., spondeja pēdās izmantojot divas zilbes, kurās ir gari patskaņi, divskaņi. Ģiezens necenšas atveidot spondejus – tulkojumā viscaur lietots daktils.

Ģiezena un Strauberga atdzejojumos pēdu uzsvari sakrīt ar vārdu dabiskajiem uzsvariem, vārdu secība teikumos ar atsevišķiem izņēmumiem seko latviešu valodas gramatikas likumsakarībām, tāpēc atdzejojuma lasījums ir viegls un pantmēra atveidojums labskanīgs.

Salīdzinājumam atdzejojumi no “Ainēidas” II grāmatas:

Klusums | pārņēma |visus, | klausoties |vērīgām |ausīm
Runā, ko, |atpūties,| iesāka |cildenais |Enejs. *
„Neiz|teicamas, |karalien, || liec tu man |atjaunot |sāpes, 3
Stāstot par |dienām, || kad| sagrauta |tika no |danajie|šiem **
Varenā |Troja, |stāstot par |postu, || ko |redzējis |tiku, 5
Lielajā |daļā ko |izcietu ar. || Kurš gan to |minot, *
Danajs vai |mirmido|nietis, || vai |Ulisa |kara vīrs |bargais, —
Nedotu |asarām |vaļu? || Lūk,| jau no |debesīm |nakts
Nolaižas |valga un |vedina |zvaigznes uz |miegu. *
(Verg. Aen. II 1–9, atdz. Sudrabkalns, 1918)
(* – rindai trūkst vienas pēdas ** – trūkst zilbes)

Sarunu| čaloņa| apklusa, || skati uz |Eneju |vērsās.
Augstajā| sēdeklī| ērti || viņš| iesēdies| iesāka| stāstu:
“Sirdi, tu| ķēniņien,| lieci || man| izmocīt| degošām| sāpēm!
stāstīšu| visu par| trojiešu| mantu, || par| bagāto| valsti,
Danaju| vīri ko| drupās mums| grāva: || es| teikšu par| postu, 5
redzēj` s ko| esmu, ko| lielāko | tiesu || pats |pārdzīvoj` s |līdzi.
Kas gan no |visiem šiem |drošajiem |vīriem, || ko |redzu te |apkārt,
dzirdot šo |postu un |nelaimi |manu || spēs |asaras |valdīt?
Ārā jau |miklajā |nakts || tumsa |gulstas no |debess pār |zemi,
rietošās |zvaigznes jau |aicina |visus, || lai |meklēju |dusu.
(Verg. Aen. II 1–9, atdz. Egle, 1930)

Apklusa |visi un |skatus || jo |vērīgi| vērsa pret |viņu;
Tūda| no |atgultnes |augstās || tā |iesāka |varonis |Enejs:
«Pārdzīvot, |valdniece, |liec || tu man |ciešanas |neizsa|kāmas,
Kā reiz tik |vareno |Troju || un |valsti šo |nožēlo|jamo
Danaji |sagrāva |pīšļos || un |kādas pats |redzēju |šausmas, 5
Pārciezdams| daudzas no |tām! || Vai |spētu kāds |mirmido|nietis
Asaras |valdīt, kāds |dolops || vai |cietsirža |Uliksa |strēlnieks,
Stāstot par |visām šīm |likstām? || Jau |steidzas no |debesīm |lejup
Rasainā |nakts un |rietošās |zvaigznes || sauc |ļaudis uz|dusu.
(Verg. Aen. II 1–9, atdz. Ģiezens, 1970)

II grāmatas atdzejojuma Romanis lieto to pašu pantmēra atveides variantu, ko I grāmatas tulkojumā. Sudrabkalna atdzejojuma pantmēra atveide vērtējama kā neveiksmīga. Tulkotājs centies atdzejojumu veidot daktila pēdās, bet rindu garumi nav atbilstoši pantmēra shēmai, tajās trūkst pēdu,

daudzviet trūkst arī cezūras. Pasvītrotās divzīlbu pēdas Sudrabkalna atdzejojumā nav uztveramas kā spondeji, īpaši neveiksmīga ir 3. rinda.

PRV “Ainēidas” II grāmatas fragmentu atdzejojis Egle. Pantmēru veido daktili bez spondejiem, tāpat kā Ģiezena atdzejotumos. Galvenais atdzejojuma trūkums tomēr ir nedabiskā vārdu secība un neveiksmīgais cezūru lietojums – tā bieži atrodas 4. pēdā un nolasāma ar piepūli.

Ģiezena atdzejojumā vārdu secība ir dabiska un pantmēra skanējums plūstošs. Piemērā 6. rindā izņēmuma kārtā lietots spondejs, tas veidots līdzīgi kā Romaņa tulkojumos – ar cezūru.

Latkovska atveides variants ievērojami atšķiras no iepriekš aplūkotajiem, kuros dominē daktili. Izdevuma ievadā tulkotājs sniedzis klasiskā daktilu heksametra aprakstu ar metrisko zīmējumu un divām pirmajām epa rindām latīņu valodā, bet neskaidro principus, pēc kādiem darinājis pantmēru latviešu valodā. Tāpēc apsvērumi, kas noveduši pie šāda rezultāta, ir tikai nojaušami.

Piemērs no IV grāmatas atdzejojuma:

Bet |valdnieces |sirdi || sen |dedzina |brūce,
un |dzīslas |tirpina || apslēpta |uguns.
Priekš |acīm tai |tēlojas || varoņa |spars,
cilts |lepnums | un viņa |izskats || tai |palicis |prātā.
Un vārdi |un rūpes |tai nedod || vairs |atpūtu |saldu. 5
(Verg. Aen. IV 1–5, atdz. Latkovskis, 1935)

Šķiet, ka atveide tiecas būt toniska. Tomēr uzsvāru skaits rindā vienmēr nav seši, un visas rindas sākas ar saikli vai vienzīlbīgu vārdu, kas latviešu valodā tiek uzskatīts par neuzsvērtu zilbi, tāpēc pantmēram piemīt jambisks skanējums. Cezūras sadala katru rindu uz pusēm. Vienīgā iezīme, kurā nepārprotami saskatāma līdzība ar daktilu heksametru ir daktils pirmspēdējā pēdā un divzīlbīgs vārds pēdējā pēdā.

Horātija S I 1 saturas atdzejojumos izmantota vienāda pantmēra atveides stratēģija. Atdzejojumu salīdzinājums ļauj izsekot tās hronoloģiskai attīstībai.

Draugs, kā gan |nākas,| teic, || ka ne|viens sa|derīgi |dzīvot
Negrib ar |daļu, ko |Dievs pie|šķīris jeb |pats sevim| vēlēj 's
Dzīdamies| tik arvien || pēc |dzīves ko |iegūt tas |nevar?
Aplai|moti pār|liek daudz | tirgo|tāji, tā |zaldāts
Saka, jav| gados |sirms || un no |pūliņa |palicis |gurdens. 5
(Hor. S I 1 1–5, atdz. Alunāns 1869)

Kā gan, |Mecenāt,| nāk, || ka|neviens, kāds |liktens tam |dots ir –
Vai nu no |paša |gribas, || vai |necerot, |mierā ar| viņu
Nava |nebūt, || bet |tos tikai| teic, || kam |citādi |klājas?
“Tirgo|tāji ir |laimīgi| ļaudis!” || – tā |vecuma |dienās
Kareivis |saka, || kam| pūles jau |lauzušas |locekļu |spēku. 5
(Hor. S I 1 1–5, atdz. Veidenbaums, 1890)

Mēcēnāt,| kā tas var |nākt,|| ka|neviens, lai |likteni |kādu
Devis tam |veidojot,|prāts, || vai |piesviedis| gadījums,| negrib 2

Būt ar to |mierā, || bet| katrs teic tos, || kam uz |pretējo |tieksmes ? 3
“Tirgo|tāji cik| laimīgi!” || kurn no |vecuma |gurdens
Kareivis, | locekļi | tam || kad |salauzti| grūtībās| ilgās; 5
(Hor. S I 1 1–5, atdz. Straubergs, 1924)

Alunāna heksametrā, līdzīgi kā aplūkotajos agrīnajos “Pārvērtību” tulkojumos, lietoti apostrofi un pantmēra uzsvāri ne vienmēr sakrīt ar vārdu dabiskajiem uzsvāriem. Veidenbauma atdzejojumam raksturīga dabiska vārdu secība un bez piepūles izlasāmi uzsvāri. Strauberga heksametrā vārdu izvēle un izkārtojums, kas veidots, cenšoties saglabāt avotteksta izteiksmi, dažviet apgrūtina domas uztveramību, sk. piemērā 2.–3. rindu.

Padomju okupācijas laikā latviskajā kultūrtelpā dominēja Ģiezena tikai no daktiliem un viena trohaja izveidotā pantmēra atveides versija. Šī pieeja ir pamatā arī vēlākajiem dzejnieku – Paklones un Brieža – atdzejojumiem. Eiduss, kurš latīņu valodu mācījies klasiskajā ģimnāzijā pirms Otrā pasaules kara, atdzejojot Lukrētija “Par lietu dabu”, izvēlējies Strauberga pieejai tuvāku pantmēra atveidi. Lai gan Eidusa atdzejojuma tekstā ir salīdzinoši daudz rindu bez spondejiem, kopumā ir jūtama tieksme skanējuma dažādošanai izmantot divzīlbu pēdas. Arī Feldhūns Horātija S II 6 fragmenta atdzejojumā pantmēru veidojis līdzīgi kā Straubergs un Eiduss.

Klasiskais filologs Ķiķauka uzskatīja, ka sengrieķu un latīņu valodā sastopamais antīkais daktilu heksametrs latviski nav atveidojams, aizstājot garas zilbes ar uzsvērtām un īsas ar neuzsvērtām. Viņš uzstāj, ka kvantitatīvajā dzejā nozīmīgākais elements ir zilbes izrunāšanas ilgums, un latviešu uzsvērtās un neuzsvērtās zilbes izrunas ilgums neatšķiras, tāpēc, tulkojot antīko dzeju, būtu jāmeklē jauni elementi, kas bagātinātu tulkojuma skanējumu. Recenzijā par kolēģa Strauberga atdzejojumu krājumu “Grieķu lirika” (1922) Ķiķauka raksta: “Ja mēs grieķu daktilus pārtulkojam arī latviski ar daktiliem, tad tas vēl nenozīmē, ka esam attulkojuši oriģināla pantmēru. Grieķu daktils un mūsu daktils ir divas dažādas lietas. [...], ja grieķu daktiliskais heksametrs atgādina vieglu laivas šūpošanu, tad mūsu daktilus varētu drīzāki pielīdzināt nežēlīgai ratu kratīšanai, kuri brauc pa sasalušiem gruvešiem!” (Ķiķauka 1923: 1451) Tā kā arī romiešu dzeja dibināta uz kvantitātes principiem šo salīdzinājumu var attiecināt arī uz latīņu heksametru atdzejojumiem.

Par to, ka heksametram latviešu valodā vajadzētu meklēt jaunus izteiksmes līdzekļus, raksta arī Dīls. Recenzējot Strauberga atdejojoto “Kvinta Horācija Flakka dzejas I” (1924), viņš raksta: “Latviešu valoda kā reti kāda cita ir bagāta īsām un garām zilbēm. Tautas dziesmās manāms tīri ritmiskais princips — ja arī tos lasītu citādi, tak viņu meldijas rāda ritmu, neatkārīgu no gramatiskā akcenta. Vai tad nebūtu iespējams ievest heksametros un tāpat arī citos antīkos pantmēros tīri ritmisko principu, saskaņojot pēc iespējas to ar gramatikālo akcentu?” (Dīls 1925b: 112) Šī ideja sasaucas arī ar Bērziņa pētījumiem par tautasdziesmu metriku. Viņš uzsver, ka tautasdziesmā ritmu vislabāk var saklausīt nevis lasot, bet skandējot, un ka viens un tas pats vārds tautasdziesmā var tikt atšķirīgi akcentēts (Bērziņš 1940b: 162).

Jānis Rudzītis 1936. gadā, rakstot par modernās metrikas jautājumiem, aizstāv domu, ka latviešu dzejā arī zilbju kvantitātei ir nozīme pantmēra veidošanā. Par daktilu viņš norāda, ka “[...] taisni zilbju kvantitāte te radījusi lielu dažādību pēdas iekšējās ritmikas struktūrā”. Rudzītis piedāvā astoņus daktilu veidus, kurus līdzīgi kā antīkajā dzejā izšķir pēc zilbju izrunas ilguma morās. Šajos piemēros kā daktila versija dota arī spondeja pēda. Tai izšķir vairākus variantus: 1) divi vienzilbīgi vārdi, kuros ir garie patskaņi, piemēram, “tā kā”; 2) divi vienzilbīgi vārdi, kurus veido slēgtas zilbes, piemēram, “kur gan”; 3) divzilbīgi vārdi, kuriem pirmā zilbe ir slēgta, piemēram, “bargā”; “paldies” (Rudzītis 1936b: 659). Pēc šādiem principiem spondeja pēdas atdzejojumos veidojuši Straubergs un Eiduss.

Lai gan jāpiekrīt Ķīķaukam, ka grieķu un arī latīņu daktils nav tas pats, kas latviešu daktils, iespējams, ka iemesls, kāpēc romiešu dzejas latviskošanas tradīcijā daktilu heksametra atveidē nostiprinājās latviešu daktila lietojums, ir šī pantmēra popularitāte latviešu dzejā. Tāpat nedrīkst aizmirst, ka antīkā heksametra atveides tradīcija attīstījusies līdz ar nacionālās dzejas veidošanos.

Ģiezena atdzejojumi reprezentēja antīko literatūru padomju laikos, viņa tulkojumi okupācijas laikā vairākkārt pārpublicēti mācību grāmatās un antoloģijās, tāpēc tieši Ģiezena heksametra atveides versija vairāku paaudžu lasītājiem nostiprinājusies kā paraugs. Vienīgais iemesls, kāpēc tā noticis, ir citu tulkojumu trūkums.

Salīdzinot Ģiezena un Strauberga heksametra atveides pieejas, jāsecina, ka Siliņa pieteiktie mēģinājumi latviešu heksametros un jo īpaši antīkās dzejas latviskošanā nav sevi izsmēluši.

5.4. Elēģiskais distihs

Otrs populārākais pantmērs pēc daktilu heksametra antīkajā literatūrā ir tam radniecīgais elēģiskais distihs. Romiešu literatūrā tas lietots mīlas elēģijās un epigrammās. Elēģijas rakstīja Tibulls, Propertijs un Ovidijs, epigrammas – Katulls un Mārtiāls. Lielākā daļa Ovidija literārā mantojuma ir sacerēta elēģiskajā distihā.

Lai gan pantmērs modernajās valodās sastopams jau viduslaikos, Grudule senākajā latviešu dzejā 16. un 17. gs. elēģiskā distiha lietojumu nav konstatējusi, norādot, ka, visticamāk, latviešu valodā šis pantmērs ienācis ar Alunāna atdzejojumiem 19. gs. vidū (Grudule 2017: 341). Elēģisko distihu veido daktilu heksametra un daktilu pentametra rinda.

Elēģiskā distiha shēma:

— u | — u | — / u | — u | — u | — ×
 — u | — u | — || — u | — u | —

Salīdzinājumā ar daktilu heksametra atdzejojumiem romiešu dzeja elēģiskajā distihā latviski tulkota maz. Tas tāpēc, ka bez “Pārvērtībām”, kas sacerētas daktilu heksametrā, citi Ovidija darbi praktiski nav tulkoti. Pilnā apjomā latviskotas tikai piecas elēģijas no dažādiem krājumiem un neliels

fragments no poēmas "Fasti". Vairāk tulkoti Ovidija priekšteču darbi. No Propertija 108 elēģijām latviski lasāmas divpadsmit, no Tibullam piedēvētajām 37 elēģijām – septiņas.

No Katulla apmēram 50 elēģiskajā distihā sacerētajiem dzejoļiem latviski lasāmi 16, no tiem 14 ir epigrammas. No Mārtiāla apjomīgās epigrammu kolekcijas, kas sakārtota 15 grāmatās, latviskotas 45.

Pirmie elēģiskā distiha atveidojumi romiešu dzejas latviskojumos reprezentē gan elēģijas, gan epigrammas žanrus. Raiņa humoristiskajā krājumā "Mazie dunduri" iekļauti divu Ovidija mīlas elēģiju Am. II 7 un Am. II 15, kā arī trīs Mārtiāla epigrammu I 57, II 8, IV 60 atdzejojumi.

Raiņa atdzeojumos panta forma pielāgojas latviešu valodas iespējām un dzejoļa vēstījuma emocionālajai atklāsmei, pantmēra uzsvari sakrīt ar vārdu dabiskajiem uzsvariem. Pentametā pirms cezūras parasti lietots vienzilbīgs vārds, un cezūras pauze nav tikai pantmēra diktēts formāls elements, tā kalpo domas izteikšanai. Raiņa versijā precīzi atveidots elēģiskā distiha zilbju skaits rindās. Gan heksametrus, gan pentametrus Rainis sāk ar vienzilbīgiem saikļiem, tas piešķir pantmēram sparīgu, jambiski kāpjošu skanējumu un saturam atbilstošu emocionālītāti:

Ja kādu|meitiņu| lielu,/ tu| tūliņ man,| nabagam| matos; 7
Ja sāku| smādēt, tu| teic: || tev gan ir| jāslepj kāds| grēks.
Ja nu es |izskatos| spirts,/ tad es |vienaldzīgs| esot pret| tevi, 9
Ja atkal |vaigs ira |bāls: || rau, kā aiz |citas viņš| kalst.
(Ov. Am. II 7, 7–10, atdz. Rainis, 1888).

Heksametra rindās Rainis lieto arī divzilbīgas spondeja pēdas, īpaši epigrammās, piemēram:

Ja tev,| lasītāj| mīlo, |kaut kas |šinīs | lapiņās| netīk, [...]
(Mart. II 8, 1, atdz. Rainis, 1888).

Līdzīgi kā agrīnajos heksametru atveidojumos, arī Rainis dažviet lieto apostrofus un sinkopes, piemēram:

Ja es būt' |noziegties| gribējs' / un | paļāvis |kaislībai |vaļu, [...]
(Ov. Am. II 7, 21, atdz. Rainis, 1888).

Šie pirmie elēģiskā distiha atveidojumi, demonstrē paņēmienu, kas nostiprinājās un tika pārņemti turpmākajos pantmēra latviskojumos: 1) pirms pentametra rindas cezūras, kur latīņu dzejā ir viena gara zilbe, latviskajā pārcēlumā lietojams patstāvīgs vienzilbīgs vārds vai saiklis, kurā ir garš patskanis vai divskanis; 2) pentametra rindas pēdējā puspēdā lietojams patstāvīgs vienzilbīgs vārds.

Pēc Raiņa romiešu elēģijas un epigrammas tulkoja filologi otrajā atdzejošanas tradīcijas attīstības periodā. Propertija I 19 elēģiju 1920. gadā atdzejoja Rihards Rudzītis. Trīs Tibulla elēģijas – I 1, I 3, II 1 – Straubergs atdzejojis 1922. gadā. Rudzītis un Straubergs, tāpat kā Rainis, rūpīgi ievērojuši un centušies latviskojumā atspoguļot visas latīņu pantmēra nianses: 1) pēdu skaitu rindā; 2) daktila un spondeja pēdu miju heksametra rindās; 3) spondejus pentametra rindā tikai pirms cezūras.

Garā zilbe pentametra rindā pirms cezūras, tāpat kā Rainim, atveidota ar patstāvīgu vienzilbīgu vārdu vai saikli, kurā ir garš patskanis vai divskanis, bet dažkārt lietots arī saiklis ar īsu patskani. Tulkojumi pārsvarā veidoti no vienzilbīgiem, divzilbīgiem un trīszilbīgiem vārdiem, vairoties no nepieciešamības izmantot papilduzsvaru.

Savu elēģiskā distiha versiju 1927. gadā ar “Fastu” fragmenta [Ov. Fast. II 83–118] tulkojumu sniedza Ģiezens. Viņš pamatā sekojis Strauberga un Rudziša paraugam. Galvenā atšķirība – tāpat kā daktilu heksametu, arī elēģisko distihu Ģiezens veido bez spondeja pēdām. Piemērojoties pantmēram, Ģiezens veidojis trīszilbīgus salikteņus, piemēram, “liegskaņas”, “matsprogas”.

Padomju laikos publicētajā “Ovidija autobiogrāfijā” [Tr. IV 10] Ģiezens pirmo reizi pentametra rindās pirms cezūras lieto četrzilbīgus vārdus. Tādējādi, lai izlasītu pantmēru, ir mākslīgi jāuzsver četrzilbīgā vārda pēdējā zilbe, piemēram:

Uzklausiet, | lasītā|**ji**, || zināt jums vajadzīgs **to!**
(Ov. Tr. IV 10, 2, atdz. Ģiezens, 1952),

Prozā es | mēģinā|**jos** || būdams no | pantmēra |**brīvs**.
(Ov. Tr. IV 10, 24, atdz. Ģiezens, 1952).

Dabiski četrzilbīgam vārdam papilduzsvars atrodas uz 3. zilbes, piemēram, “**la-sī-tā-ji**”, “**mē-ģi-nā-jos**”. Tāds pats nedabisks četrzilbīga vārda papilduzsvars lietots arī pentametra nobeiguma daļā, kur vajadzētu būt vienai daktila pēdai un vienai uzsvērtai zilbei:

Konsuli abi kad **krīt** || liktenī vienlīdzīgā.
(Ov. Tr. IV 10, 6, atdz. Ģiezens, 1952).

Tomēr jaatzīst, ka, neakcentējot šos nedabiskos uzsvarus, pantmērs nezaudē ritmu, bet iegūst lēnāku plūdumu. Kā norāda Kursīte, metriskā uzsvara izlaidumi palīdz dažādot ritmu, tie ir raksturīgi divzilbju metriem un visbiežāk atrodas rindas beigās, bet var atrasties arī citās pozīcijās (Kursīte 2002: 254).

Pārējos atdzejojumos, kas publicēti padomju laikos, šāds paņēmieni nav novērots. Gan Novackis, kas atdzejojis Ovidija “Mēdejas vēstuli Jāsonam” [Ov. Her. 12], gan Zicāns Propertija II 28, III 32 un Tibulla I 3 elēģiju atdzejojumos no četrzilbīgiem vārdiem izvairās. Viņi tekstā ievieto tikai četrzilbīgus īpašvārdus ar veiksmīgāk vai neveiksmīgāk īstenotu papilduzsvaru. Gan Zicāns, gan Novackis, tāpat arī Paklons, kas tulkojis visvairāk elēģiju, cenšas heksametu rindas dažādot ar divzilbju pēdām, tomēr to ir salīdzinoši maz.

Raiņa darinātais elēģiskais distihs precīzi atveido zilbju un uzsvaru skaitu rindās, primāri kalpojot dzejoļa vēstījuma atklāsmi. Filologu tulkojumi, tiecoties maksimāli atveidot saturu un pantmēru, dažbrīd pazaudē loģiku vārdu secībā, cezūras semantisko nozīmi un līdz ar to arī satura atklāsmi. Šīs nepilnības ir īpaši izteiktas hronoloģiski pēdējos elēģiju atdzejojumos. Piemēram:

Taču te| aizkavē,| neatlaiž| stingrie| lūgumi|, vārdi,

Sārtoties| vaigiem kas| liek, ||mī|otās| meitenes| glāsts.
(Prop. I 6, 5–6, atdz. Paklons, 1989),

Venera,| arī vēl |Jūnona,| kaila / tad| Minerva| tiesā
Ieradās| tavā, kaut| ir ||dai|āka| bruņota| tā.
(Ov. Her. V 35–36, atdz. Plaudis, 2001).

Tomēr tās ir atsevišķas ne pārāk veiksmīgi atdzejotas rindas salīdzinoši garos tekstos, tāpēc nepilnības būtiski neietekmē teksta uztveri kopumā.

Epigrammās, salīdzinot ar elēģijām, formai ir lielāka nozīme satura atklāsmē. Epigrammas īsais apjoms pieprasa īstenot strofiskās formas uzdevumu – paust pabeigtu domu.

Rainis epigrammas pantmēra atveidē izmanto tādu pašu pieeju kā elēģiju tulkojumos. Satura atklāsme ir prioritāra, tai meistarīgi pakārtoti formas elementi – uzsvāri, cezūras. Pēc Raiņa jauni Mārtiāla epigrammu atdzejojumi parādījās tikai padomju laikos izdotajā ALA II 1952. Mārtiāla atdzejotāji ir tie paši, kas tulkojuši Ovidija elēģijas – Zicāns un Novackis.

Savukārt Katulla epigrammas sākotnēji tulkoja tikai klasiskais filologs Straubergs – Latvijas pirmajā neatkarības laikā. Pirms Strauberga 1912. gadā publicēti Bleses Katulla atdzejojumi, no kuriem viens sacerēts elēģiskajā distihā. Filologu veidotie epigrammu atdzejojumi, līdzīgi kā elēģiju tulkojumos, tiecas maksimāli atveidot oriģināla pantmēru. Gan Straubergs, gan Blese pa kādai daktila pēdai oriģināla pantmēra shēmā pieļaujamajās vietās cenšas aizvietot ar spondejiem. Padomju laikos publicētas arī trīs Ģiezena atdzejotās Katulla epigrammas. Šajos tulkojumos viņš lietojis savu pantmēra atveides versiju – bez spondejiem un ar četrzīlbīgiem vārdiem pentametā.

Gan Katulla, gan Mārtiāla epigrammas tulkojuši arī jauno laiku atdzejotāji – klasiskie filologi un dzejnieki. Salīdzinājumam Katulla 87:

Nevar to |sacīt ne|viena, / ka |viņu ir |mīlējis |Katulls,
Tiešām,| Lesbija, tā, || tevi kā| mīlējis |es.
Vienībā| kādā |nekad /nav| ticība |redzēta |tāda,
Kāda ir |bijusi man || tevi tik| mīlot ar|vien.
(Cat. 87, atdz. Straubergs, 1922),

Citu ne|viens tā /nav |mīlējis. |Lesbij, / kā |mīlēju |tevi!
Citai ne|vienai tāds| draugs || nebūs, kāds| biju reiz| tev;
Stiprākās |saites/ mūs |vienoja |abus /vēl |nesen — starp| ļaudīm
Stiprākas| nemēdz vairs| būt. || Taču tik| viegli tās| trūkst!
(Cat. 87, atdz. Bērziņa, 1987),

Sievietes |tādas nav, |kuru kāds |varētu |sacīt, / ka |vairāk
Mīlējis būtu, kā es || Lesbiju mīlu aizvien.
Zvēresta |tāda nav,| kuru kāds |būtu /vēl |godīgāk |devis,
Mīlu kā| savējo|es || apsolot |vienīgi |tevis.
(Cat. 87, atdz. Bodniece, 2017).

Strauberga tulkojumā atrodamas divas spondeja pēdas. Bērziņas un Bodnieces tulkojumā pantmērs veidots, sekojot Ģiezena tradīcijai, bez spondejiem. Jaunākie atdzejojumi, līdzīgi kā paši pirmie Raiņa atdzejojumi, tiecas paplašināt pantmēra iespējas latviešu valodā. Līdzās uzsvērto un neuzsvērto zilbju mijai dzejas ritmu veido arī aliterācijas un asonanses.

Bērziņas Mārtiāla epigrammu atdzejojumos pantmēra atveide ir tāda pati kā Katulla tulkojumos – bez spondejiem. Savukārt klasiskā filoloģe Neilande seko Strauberga pieejai, viņas epigrammu atdzejojumos ir spondeja pēdas:

[..] Uzklasi| tagad nu| šo,/ kāds| labums no| grāmatas| īsas:
Pirmkārt |– tērējas| man || papīrs| mazāk nu|dien. 4
Otrkārt |– pārrakstīt| to /jau |rakstvedis |beigtu pa| stundu,
Niekiem | maniem ne| tik || veltīs viņš| laika var|būt.
(Mart. II 1, 3–6, atdz. Neilande).

Pantmēra vajadzībām pēc Ģiezena parauga veidoti arī salikteņi – “epigrammdzeja”, “amazonstāsts”, “pumekneskarts”. Neilande gan neaprobežojas tikai ar trīszilbīgiem salikteņiem, bet veido četrzilbīgus un pieczilbīgus. Gala rezultāts nav labskanīgs, turklāt pieļautas atkāpes, kas nav raksturīgas pantmēra antīkajai formai – spondejs aiz cezūras, sk. piemērā 4. rindu. Spondeji aiz cezūras atrodami arī citās Neilandes atdzejotā elēģiskā distiha pentametra rindās, tāpēc to var uzskatīt par atdzejotājas apzināti lietotu paņēmieni.

Izvērtējot salīdzinoši nelielo atdzejojumu skaitu, jāsecina, ka galvenās atšķirības elēģiskā distiha atveidē nosaka atdzejotāju stratēģija attiecībā uz spondeja pēdu lietojumu heksametra rindā. Filologu pārmērīgā koncentrēšanās uz precīzu satura pārcēlumu dažbrīd neļauj pilnvērtīgi izmantot pantmēra potenciālu, novedot pie samocītas un nedabiskas izteiksmes.

Ģiezena uzsvaru izlaidumi vērtējami kā attīstīšanas vērts paņēmieni romiešu dzejas tulkojumos, jo paver iespēju pantmērā lietot dažāda garuma vārdus. Iespējams, ja tos papildinātu ar atskaņām, rezultāts būtu vēl labskanīgāks. Tāpat elēģiskā distiha skanējumu atdzejojumos bagātina asonanses un aliterācijas.

5.5. Jambī

Jambu izcelsme saistīta ar grieķu arhaisko dzeju, tā uzplauka Jonijā⁵². Senākie līdz mūsu dienām saglabājušies jambu paraugi ir joniešu dzejnieka Arhiloha dzeja no 7. gs. p. m. ē. Romiešu literatūrā jambi ienāca aleksandriešu⁵³ dzejas caurstrāvoti, rodot izpausmes vispirms neatēriķu⁵⁴ dzejā.

⁵² Vēsturiska grieķu cilts – joniešu – apdzīvota teritorija Mazāzijas rietumos un Hija un Lesbas salās Egejas jūrā.

⁵³ “Aleksandriešu dzeja” un “aleksandriešu dzejnieki” ir konvencionāli termini, kas apzīmē ar Aleksandrijas pilsētu un kultūru saistītu dzejnieku kopu, kas pastāvēja ap 3. gs. p. m. ē. Lai gan ne visi autori dzīvoja Aleksandrijā, viņi bija savstarpēji saistīti, veidojot grupējumu, kas tiek uzskatīts par pēdējo ievērojamo parādību sengrieķu dzejā (Bodniece 2021b).

⁵⁴ Aleksandriešu dzejas tradīciju turpinātāji Romā 1. gs. p. m. ē.

Latviski atdzejoti divi no astoņiem neotēriķu dzejnieka Katulla dzejoļiem, kas sacerēti grieķu dzejnieka Hipōnakta iecienītajā holijambā jeb klibajā jambā – 8. un 31. –, kā arī poēma 63. jeb “Atids” – vienīgais gallijambā, Kibeles⁵⁵ kulta dziesmu pantmērā, sacerētais antīkās dzejas paraugs, kas pilnā apjomā saglabājies līdz mūsdienām.

Katulla sekotājs epigrammas žanrā Mārtiāls arī rakstīja holijambā, no viņa holijambiem latviskotas divas epigrammas I 10 un I 66.

Neotēriķu aizsāktie meklējumi grieķu pantmēru iedzīvināšanā latīniski ietekmēja turpmāko dzejas attīstību. Jambu pantmēru variācijas latīņu valodā savā agrīnajā krājumā, kas pazīstams ar nosaukumu “Epodi”, izvērsa Horātijs. Viņš pārņēma Arhiloha dzejas paraugus – jambu rindu kombinācijas ar citu metru rindām un jambu pēdu savienojumus ar citām pēdām. Pats Horātijs šos dzēlīgā un kritiskā satura dzejoļus, kas tapuši spēcīgā Katulla daiļrades ietekmē, dēvēja par jambiem. Nosaukums “Epodi” ir vēlāk tekstu sakārtotāju radīts. Tas nācis no grieķu *στίχος ἐπωδός*, kas nozīmē gan refrēnus drāmā, t. i., rindas, kas atkārtojas, gan panta noslēdzošo daļu, t. i., beigās dziedamās rindas. Visbiežāk gan refrēnus, gan panta noslēgumus veidoja divrindes, tāpēc nosaukumu “epods” sāka attiecināt arī uz divrindu pantiem. Visi dzejoļi Horātija “Epodos” ir veidoti no divrindu pantiem.

5.5.1. Holijambis

Antīkais holijambis sastāv no trīs jambu dipodijām, t. i., sešām jamba pēdām. Katras rindas pēdējā pēda ir trohajs, kuru var uztvert arī kā otrādi apgrieztu jambu. Tas strauji pārtrauc ritma plūdumu, radot pārsteiguma, apjukuma efektu. Jau sākot ar senāko grieķu jambu autoru Hipōnaktu, holijambis literārajā tradīcijā nostiprinājās kā satīras un parodijas pantmērs.

Pantmēra shēma:

○ — ○ — / ○ — ○ — / ○ — — ×

Iedzīvinot jambu pantmērus latviski, jāstāpjas ar grūtībām, ko rada latviešu valodai raksturīgais vārda pirmās zilbes uzsvars. Turklāt, lietojot trīszilbīgus vai četrzilbīgus vārdus, pantmēra skanējums nav vienmērīgi akcentēts. Tas tāpēc, ka papilduzsvars uz trešās zilbes trīs vai četrzilbīgos vārdos nav līdzvērtīgs vārda galvenajam uzsvaram, kas atrodas uz pirmās zilbes. Rindā, kas sastāv tikai no divzilbīgiem vārdiem, ritumu viscaur veido vārda galvenie uzsvari, tāpēc akcentējums ir līdzsvarotāks.

Lai radītu holijambam raksturīgo aizķeršanos pēdējā pēdā, atdzejojotāji izmantojuši dažādas stratēģijas. Salīdzinājumam Katulla 8. dzejoļa fragmenta divi atdzejojumi:

Beidz, **ne**|laimī|gais **Ka**|tull, **reiz**| būt |**mu**|ļķis
Un **to**, |kas **pa**|zaudēts,| par **zu**|dušu| **uz**ņem.
Gan **pa**|mirdzē|ja **gai**|ša **tev**| kādreiz| **saule**,
Kad **gā**|ji **turp**,| kur **ta**|va **mei**|tene| veda,

⁵⁵ Frigiešu dievība – dievu māte – pielūgta rietumu Anatolijas reģionā. Senie grieķi savā panteonā to identificēja kā titāni Reju.

Ko mī|lēji,| kā ne|mīlē|si vairs| citu.
(Cat. 8, 1–5, atdz. Straubergs, 1922),

Ai, Ka|tull ne|laimī|gais, beidz| būt ne|prātīgs:
Kas pa|zudis| to uz|skati| par zu|dušu.
Tev kād|reiz smai|dīja| pat die|nas sau|laines
Kad stai|gāji| tu tur,| kur mī|ļā va|dīja,
To mī|lēdams| kā ci|tu ne|mīlē|si |vairs.
(Cat. 8, 1–5, atdz. Ģiezens, 1952).

Strauberga atdzejojumā pēdējā pēdā, kurai jābūt trohajam, izmantots divzīlbīgs vārds. Pēdējā jamba pēdā akcentētā zilbe ir vārda papilduzsvars, tāpēc uzsvērtā zilbju sadure nav tik izteikta kā antīkajā dzejā, tomēr aprāvuma efekts, kas panākts, kāpjošajam jambam liekot pretī krītošo trohaju, ir veiksmīgi īstenots.

Ģiezens nav centies atveidot jamba un trohaja uzsvaru sadures. Rindas pēdējo pēdu veido trīsziļbīga vārda noslēgums, tādējādi pantmēra skanējums ir atkarīgs no lasītāja interpretācijas. Uzsverot pēdējo zilbi, kurā teorētiski atrodas vārda papilduzsvars, iegūstam jambu trimetru⁵⁶ jeb senāriju. Pēdējo pēdu var lasīt arī kā divas neuzsvērtas zilbes, bet arī tad rindas aprāvuma efekts nav tik izteikts kā Strauberga versijā, jo tas nevis strauji pārslēdzas no kāpjoša ritma uz krītošu, bet lēni noslīd divās īsās zilbēs.

Bērziņa 1985. gadā publicētajā Mārtiāla holijambu atdzejojumā pilnveidojusi Strauberga pieeju – pirmspēdējā pēdā uzsvērtajā pozīcijā konsekventi lietots patstāvīgs vienziļbīgs vārds. Tādējādi radīta nepārprotami nolasāma uzsvaru sadure ar rindas pēdējo pēdu – trohaju:

Par sie|vu Ge|mells Ma|ronil|lu grib| ļoti!
To ne|liek mie|rā, puķ|es viņ|ai nes,| lūdzas. [..]
(Mart. I 10, 1–2, atdz. Bērziņa, 1985).

Savukārt Neilandes atdzejojumā holijambis atveidots kā vienkāršs jambu trimetrs viscaur jamba pēdās, bez trohaja pēdējā pēdā:

Kurš, la|sot sve|šo, sa|vu sla|vu vai|rot grib,
Nav jā|pērk dze|ļa tam, |bet klu|sēša|na gan.
(Mart. I 66,13–14, atdz. Neilande, 2001).

5.5.2. Joniks un gallijambis

Joniks ir pēda, ka sastāv no divām īsām un divām garām zilbēm: ∪ ∪ — —. Grieķu monodiskajā un liriskajā dzejā tas ir plaši lietots. Šo pēdu dēvē arī par mazo joniku, tam pretējs ir lielais joniks, kuru veido divas garas un divas īsas zilbes: — — ∪ ∪. Lielais joniks radies hellēnisma periodā. Romiešu dzejā vienīgais joniku rindas lietojuma paraugs ir Horātija C III 12. Rindas

⁵⁶ Antīko jambu trimetru veido trīs jambu dipodijas, modernajā dzejā šo pantmēru sauc arī par sešpēdu jambu.

izkārtojums nav viennozīmīgi noskaidrots, tāpēc dažādi tekstu izdevēji piedāvā atšķirīgus pierakstus. Šeit avotteksts izkārtots, sekojot rindu garumiem latviskojumā:

*mīšērār (e)⁵⁷st| nēq(e) āmōrī| dārē lūdūm| nēquē dūlcī|
mālā vīnō| lāvēr(e) āut ēx|ānīmārī| mētūēntīs| pātrūāe vēr|bērā līnguāe*
(Hor. C III 12, 1–2),

Tas ir tīrs posts,| ja nemaz dot| tam, kas mī|š jaut|rumu nebūs 1
Nei ar salds vīns |nava dzerts braš' |un tā nost dzīts |no mums rūgtums.
(Hor. C III 12, 1–2, atdz. Alunāns).

Īsās zilbes rindu sākumā Alunāns atveido ar īsiem vienzilbīgiem vārdiem, sekojošajās pēdās īso zilbju pozīcijās ir gan īsi vienzilbīgi vārdi, gan neuzsvērtas zilbes vārda beigās, sk. 1. rindas pēdējo pēdu. Lai arī rindu pirmās pēdas diezgan veiksmīgi atbalso avottekstam raksturīgo kāpumu, tomēr pantmēra skandējums nav vienmērīgs visas rindas garumā, turklāt tā labskanību apgrūtina daudzie apostrofi.

Jonikam radniecīgs ir gallijambis. Vienīgo gallijamba paraugu – Katulla 63. dzejoli, kas pazīstams arī ar nosaukumu “Atids”, – latviski tulkojis Novackis, un tas publicēts ALA II 1952. Pantmēru izmantoja dievietes Kibeles kulta dziesmās, bet tā nosaukums radies no dievietes priesteriem, kurus sauca par galliem (Theoi.com).

Gallijamba rinda sastāv no diviem krītošo joniku (lat. *ionicus a minori*) dimetriem, t. i., četrām mazo joniku pēdām. Rindu uz pusēm sadala cezūra, bet otrais joniku dimetrs ir katalektisks, t. i., tam iztrūkst pēdējā zilbe. Pantmēra shēma:

⏟ ⏟ ⏟ ⏟ — — || ⏟ ⏟ ⏟ ⏟ ×

Pēdās sadalīts piemērs no Katulla 63:

Sūpēr | āltā vēctūs | Āttīs || cēlēri rātē mārī|ā (Cat. 63, 1).

Latviskojumā tulkotājs nav centies modelēt kādu no daudzajām gallijamba rindu versijām, kas veidojas, aizstājot vienu garu zilbi (—) ar divām īsām (⏟), bet jonikus atveidojis ar divpēdu trohaju. Atdzejojumā pantmēru veido katalektisks trohaju tetrametrs, kuru uz pusēm sadala cezūra. Lai dažādotu ritumu, dažviet trohaja pēdas ir aizvietotas ar jambiem vai daktiliem, sk. 2. rindu – **Friģijas**:

Pāri| jūras| bangām |Atiss, || straujā| kuģa| lidu| nests,
Nok|ūst| Friģijas|zemes |silos || alkās |nesa|valdā|mās, 2
Klīst pa |mežu |krēslām |takām || dieves |drūmos |mājok|ļos. 3
(Cat. 63, 1–3, atdz. Novackis).

Šajā pantmēra atveides pieejā izmantoti tie elementi, kurus ir iespējams pārceļt latviešu valodā, t. i., cezūra, kas sadala rindu pa vidu, un katalektiska rindas pēdējā pēda. Elementiem, kurus nevar

⁵⁷ Elīzija – dzejas skandējumā neizrunājama skaņa.

atveidot latviski, t. i., garas zilbes aizstāšanu ar divām īsām, piedāvāta alternatīva – atsevišķas trohaja pēdas rindā aizvietojo ar jambu vai daktilu.

5.5.3. Horātija epodi

Gandrīz visu Horātija epodu atdzejojumus ar komentāriem 1930. gadā grāmatā publicēja Straubergs. Dažus epodus viņš pilnā apjomā vai fragmentos tulkojis arī iepriekš kā piemērus zinātniskos rakstos periodikā. Grāmatā iekļautās versijas bieži būtiski atšķiras no iepriekšējiem publicējumiem.

Grāmatas ievadā Straubergs sniedzis epodu pantmēru shēmas ar īsiem paskaidrojumiem. Shēmas neattēlo oriģināla pantmēru, bet reprezentē atveidojumus, kas izmantoti tulkojumos. Straubergs jambu rindās nav centies atveidot oriģināla pantmēram raksturīgās ancepszilbes. Visas jambu rindas atveidotas tikai jamba pēdās, ancepsi pieļauti tikai rindu pēdējās zilbēs.

Epodi 1–10 sacerēti jambu divrindēs, tās veido jambu trimetra un jambu dimetra rindas.

Pantmēra shēma:

× — ∪ — × || — ∪ — × — ∪ ×

× — ∪ — × — ∪ ×

Atdzejojumos Straubergs visās ancepsa (×) pozīcijās, izņemot katras rindas pēdējo zilbi, lieto neuzsvērtas zilbes. Pirmās rindas pēdējā zilbē Straubergs pieļauj ancepsu, otrās rindas pēdējā zilbe parasti ir uzsvērtā.

Šajā pantmērā sacerētos epodus tulkojuši arī citi atdzejojotāji. Epod. 2, 1.–28. rindas tulkojumu Straubergs iekļāvis zinātniskajā rakstā jau 1921. gadā. Vēl Epod. 2 atdzejojusi Alunāns (1869), Bērziņš (1925) un 1.–46. rindu fragmentu Egle (1930); Epod. 7 – Brūveris (2004), 13.–20. rindu fragmentu – Krēsliņš (1997); Epod. 9 – Rūmniece (2001).

Abu Strauberga Epod. 2 tulkojumu salīdzinājums atklāj atdzejojotāja pantmēra atveides prasmes attīstību. Pirmajā atdzejojumā prevalē precīzs satura pārcēlums, un tas negatīvi ietekmē pantmēra skanējumu un teikumu uzbūvi latviešu valodā. Vēlākajā versijā atdzejojotājs tiecies pēc dabiskas latviešu valodas vārdu secības un sabalansēta jambu skanējuma:

Svētlaimīgs, **kas** || no visiem **pienākumiem prom**,
Kā **pirmatnējie ļaudis reiz**
Ar **saviem vēršiem** || **tēvu zemi strādāt var**,
No **katra pienākuma brīvs**; [...]
(Hor. Epod. 2, 1–4, atdz. Straubergs, 1921),

Cik **laimīgs, kas** || no **darīšanām atstatu**,
Kā **seno laiku ļaužu cilts**,
Pats **saviem vēršiem** || **tēvu druvas apstrādā**,
Un **augļošanu nepazīst**, [...]
(Hor. Epod. 2, 1–4, atdz. Straubergs, 1930).

Bērziņa un Egles versijās pantmēru atveide ir tāda pati – tikai jamba pēdās. Vēlāko periodu atdzejojumos – Brūvera Epod. 7 un Rūmnieces Epod. 9 atdzejojumos – arī izmantotas tikai jamba pēdas. Visos minētajos atdzejojumos arī konsekventi ievērots jamba pēdu skaits rindās – sešas pirmajā un četras otrajā. Savukārt Alunāna atdzejojumā jambu trimetra rindas vietā lietots jambu pentamets, t. i., piecas nevis sešas jamba pēdas; vietām izmantoti arī Alunāna atdzejojumiem raksturīgie apostrofi:

Cik **laimīgs tas**, || kas **tā!** no **nevaļām**
 Kā **citkārt vecu veca cilts**, [..]
 (Hor. Epod. 2, 1–2, atdz. Alunāns, 1869).

Jambu rindas garumi variē arī Krēsliņa Epod. 7 fragmenta atdzejojumā. Katras rindas garums ir atšķirīgs, tomēr tās visas ir jamba metrā:

Vai **aklas dusmas** || vai **pārāk karstas kaislības** jūs **šausa**? 13
 Vai **vainas apziņa**? Jel **dodiet atbildi!**
 Bet **neatbildat jūs**, || un **blāvi bālas jūsu sejas kļūst**,
 un **jūsu sirdis šausmās sastingst**.
 (Hor. Epod. 2, 13–16, atdz. Krēsliņš, 1997).

Pārējos epodus 11–17, kuros lietoti jamba un citu metru kombinācijas, atdejojis tikai Straubergs. No Epod. 16 vispirms presē publicēts 1.–10. rindu fragmenta atdzejojums, kura pantmēra atveidojums neatšķiras no grāmatas versijas.

Kā jau iepriekš minēts, epodu izdevuma ievadā Straubergs katram pantmēram sniedzis savu latviešu valodā atveidotās versijas shēmu. Pantmēru atveidojumi Epod. 11–17 darināti tāpat kā Epod. 1–10, t. i., ancepszilbes atveidotas ar neuzsvērtām zilbēm. Zinātniskajā literatūrā Epod. 11–17 pantmēru nosaukumi variē, lielākoties tie nosaukti hellēnisma dzejnieku vārdos. Šajā pētījumā epodu pantmēru klasifikācija un nosaukumi ņemti no Strauberga epodu tulkojuma un jaunākā *Loeb Classic* (Horace 2004) izdevuma. Tā kā Epod. 11–17 atdejojis tikai Straubergs un tajos lietotie pantmēri nav sastopami citos romiešu literatūras tulkojumos, šie atdejojumi ir vienīgā konkrēto pantmēru reprezentācija latviski.

Epod. 11 – Arhiloha III strofa⁵⁸ (jambu trimetra rinda un elēģijamba rinda, t. i., puse no daktilu pentametra rindas un jambu dimetrs):

○ — ○ — ○ || — ○ — ○ — ○ —
 — ○ ○ — ○ ○ — || ○ — ○ — ○ — ○ —

Tās **mīlas, kas** ||visvairāk **tagad mani spiež**,
Kvēlot pret puisēniem liek ||un **iedegties pret jaunavām**.
 (Hor. Epod. 11, 2–4, atdz. Straubergs, 1930)

⁵⁸ Strauberga epodu tulkojuma izdevumā pantmēram sniegts nepareizs zīmējums un skaidrojums, sk. (Horātijs 1930: 25). Otrās rindas sākumā atzīmētas trīs daktila pēdas —○ —○ — ○, bet pantmērā ir tikai divas. Teksta tulkojumos pantmērs ir pareizs, sk. piemēru.

Epod. 13 – Arhiloha II strofa (daktilu heksametra rinda un jambelēga rinda, t. i., četras jamba pēdas un puse no daktilu pentametra rindas):

— u — u — || u — u — u — X
u — u — u — u — || — u — u — u — X

Tāpēc lai **dziesmas un vīns** || tev **atvieglo rūpes** it **visas**:
Jo **atspaidis tīkams viņš arvien** || **neglītās ciešanās**.
(Hor. Epod. 13, 17–18, atdz. Straubergs, 1930).

Lai arī Arhiloha III un II strofas ir līdzīgas, to atveides pieeja Strauberga atdzejojumos atšķiras. Arhiloha II strofas atveidojumā visas jambelēga rindas beidzas ar daktila pēdu, nevis ancepsu. Ancepsu Straubergs ir norādījis pantmēra shēmā, bet savos tulkojumos nav atveidojis. Strauberga sniegtā Arhiloha II strofas shēma atrodama arī citos materiālos.⁵⁹ Savukārt Arhiloha III strofas otrajā rindā pirms cezūras garā zilbe tulkojuma pantmērā ir atveidota.

Epod. 14, 15 – I pitijambs (daktilu heksametra rinda un jambu dimetra, t. i., četru jamba pēdu rinda):

— u | — u | — || u | — u | — u | — X
u — u — u — u —

Gurdums un| negriba| man|| kāpēc pār |dziļākām |jūtām
Liek tādai aizmirstībai nākt,
Itin kā| ūdeņu |kauss,|| kas| sapņus |atnes mums| saldus,
No Lētas upes slāpēs smelts, [..]
(Hor. Epod. 14, 1–4, atdz. Straubergs, 1930).

Epod. 16 – II pitijambs (daktilu heksametra rinda un jambu trimetra, t. i., sešu jamba pēdu rinda):

— u | — u | — || u | — u | — u | — X
u — u — u | — u — u — u —

[..] **Zeme bez |aršanas |sniedz ||kur |bagātu |ražu ik| gadus,**
Kur neapgrieztie vīna stādi mūžam zied,
Druvas kur| neviļ ne|kad ||un| augļus dod| olīves |mūžam,
Kur tumšās vīģes savus kokus izgrezno.
(Hor. Epod. 16, 43–46, atdz. Straubergs, 1930)

Gan daktilu heksametra rindas atveidē, gan jambu metru atveidē Straubergs ievēro savos iepriekšējos atdzejojumos izstrādātos principus. Pitijambu krītošo un kāpjošo rindu mija latviešu valodā ne vienmēr skan veiksmīgi. Atdzejojumu lasot un nezinot, kādā pantmērā tam jābūt, neviļus gribas arī jambu rindas lasīt krītoši kā trohajus.

⁵⁹ Sk., piemēram, (Horace 2004: 15).

Epod. 17 – jambu trimetrs jeb senārijs sastāv no sešām jamba pēdām:

○ — ○ — ○ | — ○ — ○ — ○ ×

[..] Kas **zvaigznes zemē sauc**, || pie **debess saistītās**:

Stāj, **Kānidija, stāj** || reiz **burvju vārdus teikt**,

Griez **aši ripu** || **atpakaļ**, griez **atpakaļ**.

(Hor. Epod. 17, 5–7, atdz. Straubergs, 1930).

Jambu trimetra skanējums latviski atkarīgs no atdzejotāja meistarības vārdu izvēlē. Jamba metrs latviešu oriģināldzejā ir pazīstams, jau sākot ar Fīrekeru. Latviskajā kultūrtelpā jamba metri asociējas gan ar aliterācijām un asonsansēm, gan atskaņām. Arī atdzejojuma piemērā redzams, ka aliterācijas uzlabo pantmēra skanējumu latviski. Strauberga tulkošanas stratēģija neparedz kādu avottekstā neesošu elementu ieviešanu atdzejojumos, tāpēc aliterācijas šajā piemērā, visticamāk, nav veidotas apzināti. Jambu metru latviskošanā izvēloties pielāgošanas pieeju, jāņem vērā, ka atskaņām piemīt potenciāls uzlabot pantmēra skanējumu.

5.6. Alkmāna strofa, Arhiloha I un IV strofa, Hipōnakta strofa

Līdzās iepriekš analizētajām epodu divrindēm, kas bāzētas jambos, Horātijs izmantojis arī divrindu panta formas, kuru pamatā ir daktils un trohajs. Tās ir Alkmāna strofa, Arhiloha I un IV strofa, Hipōnakta strofa. Šīm panta formām Horācija dzejas kolekcijā ir tikai daži paraugi, un ne visi ir atdzejoti latviski.

Alkamana strofas pirmsākumus saista ar sengrieķu dzejnieku Alkmānu, kurš dzīvoja ap 7. gs. p. m. ē. Viņš dzejā izmantoja daktilu tetrametru⁶⁰, kuru vēlāku laiku gramatiķi sāka dēvēt par Alkmāna rindu.

Alkmāna strofa sastāv no vienas daktilu heksametra rindas un vienas katalektiskas daktilu tetrametra, t. i., Alkmāna, rindas. Pantmēra shēma:

— ○ | — ○ | — || ○ | — ○ | — ○ | — ×
— ○ | — ○ | — ○ | — ×

Cezūra heksametru rindā var atrasties gan otrajā, gan trešajā, gan ceturtajā pēdā. Tetrametra rindā var būt dierēze⁶¹ pēc otrās pēdas. Horātijs Alkmāna strofu lietojis divās odās C I 7 un C I 28 un vienā epodā Epod. 12. Odas latviski atdzejojis Straubergs. Epods latviski atdzejots nav.⁶²

Abi Strauberga atdzejojumi iekļauti 1936. gadā izdotajā odu tulkojumu krājumā, tiem nav agrāku versiju. Pantmēra atveidē Straubergs izmantojis laika gaitā izkoptos un nostiprinātos heksametra atveides principus:

⁶⁰ Sengrieķu dzejā daktilu tetrametrs varēja būt gan katalektisks, gan akatalektisks (West 1987: 36).

⁶¹ No sengrieķu *διαίρεσις* – cezūra, kas nevis sadala pēdu uz pusēm, bet sakrīt ar pēdas beigām.

⁶² Epod. 12. un 8. tulkojumu izdevumos bieži nav iekļauti to satura dēļ. Latviešu valodā Epod. 12, 1–12 fragmentu prozā tulkojis Dimiņš, sk. (Eko 2008).

Nomira |Pelopa |tēvs, || kaut| dzīrojis| kopā ar |dieviem,
Ari |debesīs| aiznestais| Titons, [..]
(Hor. C I 28, 7–8, atdz. Straubergs, 1936).

Daktilu skanējumu dažādo spondeja pēdas. Spondeji lietoti gan heksametra, gan tetrametra rindās. Tetrametra rindas pēdējā nepilnā pēda atdzejojumā vienmēr ir trohajs.

Alkmāna strofai radniecīga ir dzejas forma, kuru dēvē par **Arhiloha I strofu**. To veido daktilu heksametra rinda un Mazā Arhiloha rinda, t. i. divas daktila pēdas un viena ancepszilbe. Daži pētnieki nenošķir Alkmāna strofu un Arhiloha I strofu, bet abas dēvē par arhiloha strofām vai arhilohiem (lat. *archilochean*) (Halporn et al. 1963: 26).

Var arī teikt, ka **Arhiloha I strofa**⁶³ ir elēģiskais distihs, kuram no pentametra rindas ir tikai pirmā puse. Pantmēra shēma:

— u | — u | — || u | — u | — u | — ×
— u — u ×

Horātijs šo panta formu lietojis tikai vienā odā C IV 7. Latviski to atdzejojis Bērziņš. Tā kā strofa veidota no daktiliem, Bērziņš nav centies atdzejojumam meklēt alternatīvu pantmēru, bet latviskojis to pēc oriģināla shēmas:

Bēgtin |aizbēdzis |sniegs || un |maurā |palejas| tērpjas,
Birstalas |lapainas |klūst;
Zeme sev| vaiņagu| liek, || un| plakdamas|, upītes| žiglās
Kraštos |vecajos |plūst.
(Hor. C IV 7, 1–4, atdz. Bērziņš, 1909).

Arī Bērziņš tāpat kā Straubergs heksametra rindā līdzās daktila pēdām izmanto spondejus. Salīdzinot Strauberga C I 28 un Bērziņa C IV 7 atdzejojumus, jāsecina, ka Bērziņa tulkojums ir labskanīgāks, jo tajā veiksmīgāk organizēta vārdu secība teikumos.

Arhiloha IV strofu, kuru dažkārt dēvē arī par Lielo Arhiloha strofu, veido Lielā Arhiloha rinda, t. i., četri daktili (daktilu tetrametrs), kuriem aiz dierēzes seko trīs trohaja pēdas (trohaja tripodija). Pirmās trīs daktila pēdas var tikt aizstātas ar spondejiem. Strofas otrā rinda ir katalektisks jambu trimetrs, t. i., trīs jamba dipodijas, no kurām trešā ir nepilna, jo tai trūkst pēdējās zilbes. Pantmēra shēma ir:

— u — u — u — u || — u — u — ×
u — u — u — u — u

Horātijs šo strofu lietojis tikai vienā odā C I 4, latviešu valodā tai ir trīs atdzejojumu versijas. Pirmais ir Alunāna tulkojums 1869. gadā ar nosaukumu “Pavasara jaukums”:

⁶³ Strofu nosaukumi dažādās tradīcijās atšķiras. Šeit izmantota numerācija, kuru lieto Straubergs (Horatijs 1936: 18–19). Latviešu literatūrzinātniece Kursīte Arhiloha strofas dēvē par vārsnām, un viņa apraksta divus to veidus – I, kas atbilst Arhiloha I strofai, un II, kas atbilst Arhiloha IV strofai (Kursīte 2002: 41). Tās var dēvēt arī par Mazo un Lielo, jo I pamatā ir Mazā Arhiloha rinda, bet II – Lielā Arhiloha rinda.

Bargajā | ziema nu | škīst caur | tērpeņa⁶⁴ || vēj' un| pava|saru 1
Un sau|sas lai|vas velk | ar vir|vēm u|pēs:
Vairs jav par| uguni| arājs, par| kūt' arī || lopi| nejūt |prieka,
Un lan|kas vairs| no bal|tas sar|mas ne|mirdz.
(Hor. C I 4, 1–4, atdz. Alunāns, 1869).

Vārda dabiskie uzsvāri sakrīt ar pantmēra uzsvāriem, tomēr cezūru vietas nav pārliecinošas. Tāpat kā citos Alunāna atdzejojumos zilbju skaits rindās atbilstoši pantmēram pielāgots ar apostrofu palīdzību. Atsevišķas daktila pēdas aizvietotas ar spondeju, sk. 1. rindu.

Straubergs C I 4 atdzejot katras Lielās Arhiloha rindas trešajā pēdā konsekventi lieto spondeju. Cezūra pēc ceturtais daktila pēdas ir tikai nojaušama:

Tīkamā| pārmaiņā| vējš un| pavasars | raisa| ziemas| salu,
Velk tau|vas lejup jū|rā sau|sos ku|ģus;
Ari vairs| lopiņiem| mīš nav| aizgalds, un || arājs| atstāj| māju,
Vairs sal|nā ne|balojas sir|mās pļ|a|vas. 4
(Hor. C I 4, 1–4, atdz. Straubergs, 1936).

Novackis, lai arī kopumā seko Strauberga iedibinātajām pantmēra atveides stratēģijām, šīs strofās atveidē pieļāvis atkāpes no priekšgājēja parauga. Spondeju lietojums nav sistemātisks kā Straubergam. Turklāt tulkojums daudzviet būtiski atkāpjas no burtiska satura pārcēluma, domājams, par labu gleznainākai un labskanīgākai izteiksmei latviešu valodā:

Stingusī| ziema jau| zūd, gaist| Zefīra || ziedon|vēsnu| mijās,
Velk jū|rā vir|ves iz|kaltu|šos ku|ģus;
Mī|a nav| lopiem vairs| kūts, nedz || arājam| siltais| mājas| pavards,
Un sirmā sarma nemirdz pļavās balta.
(Hor. C I 4 1–4, atdz. Novackis, 1952).

Pirmajās divās strofās spondeji novietoti tāpat kā Straubergam – trešajā pēdā –, bet pārējā atdzejojumā tie atrodas citās pozīcijās. Sk. sekojošajā piemērā – spondeja pēdas novietotas tetrametra rindu sākumā:

Nepie|lūdzamu |soli iet| nāve sērst || nabadzīgo būdās
Un di|žo pi|līs. Lai|mīgs gan| tu Ses|tij,
Dzīves|ritums tak |īss, un liedz| mums tas || ilgās aizklīst tālu:
(Hor. C I 4, 13–15, atdz. Novackis, 1952).

Spondejs pirms cezūras nav raksturīgs pantmēra latīņu versijai, bet Novackis spondeju pirms cezūras novietojis 15. un arī 17. rindā, visticamāk, lai ietilpinātu rindā satura tulkojumu. Šis paņēmieni vērtējams kā neveiksmīgs, jo izjauc Lielajai Arhiloha rindai raksturīgo pāreju no daktiliem uz trohajiem.

Strauberga atdzejojumā konsekventais spondeja novietojums, kurš nav raksturīgs avottekstam, bet teorētiski pantmēra shēmai atbilstošs, bagātina latviskojuma skanējumu, turpretī Novacka atkāpes no pantmēra shēmas nav veiksmīgas, jo noplicina dzejoļa ritmu.

⁶⁴ Dienvidu vējš, kas liek snigam kust – “tirpt”.

Hipōnakta strofa nosaukta jau pieminētā jambu meistara, grieķu dzejnieka Hipōnakta vārdā. Pantu veido katalektiska trohaju dimetra rinda un katalektiska jambu trimetra rinda. Pantmēra shēma:

— ◡ — ◡ — ◡ ×
× — ◡ — × / — ◡ — × — ×

Horātijs to lietojis tikai C II 18. Latviski to atdzejojuši Straubergs un Novackis. Strauberga atdzejojums iekļauts 1936. gada atdzejojumu izdevumā, un tam nav agrāku versiju. Grāmatas ievadā Straubergs sniedzis pantmēra shēmu, kurā tāpat kā epodu pantmēriem attēlota nevis avottekstā, bet latviskojumos izmantotā panta forma, t. i., visas ancepszilbes ir neuzsvērtas. Lai gan Strauberga sniegtajā shēmā jambu trimetra rindā iezīmēta cezūra trešajā pēdā pēc piektās zilbes, atdzejojumā ne vienmēr izdevies to ievērot – sk. piemērā, 8. rindā cezūra pēc trešās pēdas, 10. rindā pēc otrās:

Lako|niešu| purpu|ru 7
Man a|rī kli|entes || par bal|vu ne|auž. 8
Goda| prāts un| dzejas| spēks 9
No ma|nis irdz, || — kaut es|mu na|badzīgs, 10
Mani |meklē| bagātie: 11
(Hor. C II 18, 7–10, atdz. Straubergs, 1936).

Arī zilbju skaits ne visās rindās atbilst pantmēra prasībām, piemēram, 10. rindā vienpadsmit zilbju vietā ir tikai desmit. Trohaju rindas visumā ir precīzas, pēdējā zilbe parasti ir ar papilduzsvaru kā 7. un 11. rindā vai patstāvīgs viezilbīgs vārds kā 9. rindā.

Novackis seko Strauberga paraugam, ievērojot zilbju skaitu rindās, izņēmums ir 21. rinda, kurā ir deviņas zilbes. Viņam arī izvedies labskanīgāk atveidot cezūras jambu trimetra rindās, sk. piemērā:

Nedz ar| pade|vībā| auž
Man cil|das sie|vas || Spar|tas pur|purdrā|nas. 8
Man ir| goda| prāts un| gars 9
Kā svē|tīts a|vots, || tā|pēc, kaut| es na|bags, 10
Mani |meklē| bagā|tais. 11
(Hor. C II 18, 7–10, atdz. Novackis, 1952).

Novackis tiecas novērst Strauberga tulkojuma izteiksmes nepilnības satura atveidē un paplašināt pantmēra skanējumu modernās dzejas līdzekļiem. Pirmkārt, jambu trimetram vairākās rindās, bet ne visās un ne konsekventi, ir iekšējās atskaņas, sk. piemērā iekrāsotas. Otrkārt, rindu sākumos ir aliterācijas, sk., piemēram, 8. un 9. rindas sākumu, kā arī aliterāciju 11. rindas sākumā. Treškārt, desmit no pavisam divdesmit trohaja rindām sākas ar vienzilbīgu vārdu, tādējādi tās var izlasīt arī jambiski.

Strauberga centieni Hipōnakta strofas atveidojumā pēc iespējas tuvojies oriģināla pantmēra formai ne vienmēr veiksmīgi īstenojušies latviešu valodā. Savukārt Novacka izmantotie pantmēra skanējuma papildinājumi ar valodas līdzekļiem – aliterācijām un atskaņām – vērtējami kā ļoti veiksmīgi.

5.7. Aioliskie pantmēri

Aioliskie pantmēri atšķirībā no iepriekš apskatītajiem skandējamajiem pantmēriem ir logaēdiski, t. i., pantmēru pamatvienība nav pēda, bet gan visa dzejas rinda vai pat pants. No grieķu valodas tos pārceļot latīniski un vēlāk arī modernajās valodās, atbilstīgi veido uzreiz visai rindai vai pantam. Protams, gan antīkos pantmērus, gan to vēlākus atveidojumus var arī sadalīt pēdās. Latviskajā kultūrtelpā izveidojusies tradīcija aioliskos pantmērus dalīt pēdās, tāpēc arī šajā pētījumā aiolisko pantmēru atveidojumi ir sadalīti pēdās.

Aiolisko pantmēru pamatā ir Glikoneja rindas pārveidojumi. Pantmēru analizē tos dēvē par Glikoneja kolu. Rindas kvantitatīvā shēma sengrieķu dzejā ir šāda: $\times \times \text{---} \cup \cup \text{---} \cup \times$. Pirmās divas zilbes dēvē par aiolisko bāzi ($\times \times$), bet tām sekojošo horijambu – jamba un trohaja savienojumu ($\text{---} \cup \text{---}$) – par horijamba kodolu⁶⁵. Atšķirībā no skandējamajiem pantmēriem, piemēram, daktilu heksametra, aioliskajā dzejā nedarbojas likums, kas ļauj garās zilbes aizvietot ar īsām un otrādi, tāpēc zilbju skaits rindās ir nemainīgs (West 1987: 33). Ancepsa pozīcijās ir pieļaujamas variācijas, tomēr abas aioliskās bāzes zilbes nedrīkst būt īsas, tāpēc parasti aiolisko bāzi veido trohaja, spondeja vai jamba pēda.

Latīņu dzejā, jau sākot ar Katullu, aioliskās bāzes pozīcijā nostiprinās spondeja lietojums. Kā izņēmums atsevišķās rindās sastopams trohajs.

5.7.1. Vienpadsmitzilbnieks jeb falekijis

No Glikoneja rindas atvasinātas trīs vienpadsmitzilbīgu rindu variācijas. Divas no tām veido strofas – Sapphō strofu un Alkaja strofu –, bet viena, kas nosaukta Aleksandrijas dzejnieka Falaikija (*Φάλαικος*) vārdā, – pantmēru⁶⁶.

Šo pantmēru, kuru dēvē par falekiju vai Falekija rindu⁶⁷, īpaši iecienījis Katullus – apmēram trešdaļa no viņa dzejas sacerēta falekijā. Pantmēra potenciālu izsmejošās epigrammās turpināja attīstīt romiešu epigrammas meistars Mārtiāls. Romiešu dzejā nostiprinājās falekija versija, kuras shēma ir šāda: $\text{---} \text{---} \text{---} \cup \cup / \text{---} / \cup \text{---} \cup \text{---} \times$. Cezūra visbiežāk atrodas pēc sestās zilbes, bet pieļaujama arī cezūra pēc piektās zilbes (Halporn et al. 1963: 99). Cezūras atrašanos nosaka rindas pirmā ancepszilbe – ja tā ir gara, tad cezūra ir pēc sestās zilbes, ja īsa – pēc piektās (Gasparov 1996: 58). Latīņu dzejā visbiežāk abas pirmās ancepszilbes rindā ir garas, tāpēc cezūra novietota pēc sestās zilbes.

Falekija latviskošana aizsākās 1888. gadā ar diviem Raiņa atdzejotajiem Katulla dzejoļiem Cat. 5, Cat. 27 humoristiskajā krājumā “Mazie dunduri”. Šī publikācija iezīmēja divus pantmēra interpretācijas virzienus, kas turpmāk īstenojās latviskajā kultūrtelpā. Pirmais tiecas antīkajam

⁶⁵ Grieķu aioliskajā dzejā horijamba kodolā dažkārt izmantots arī daktils (Halporn et al. 1963: 29).

⁶⁶ Antīkās dzejas teorijā strofas un pantmēra jēdzienu formulējums atšķiras. Tā kā šis pētījums apskata atdzejojumus, dzejas formu aprakstīšanai izmantoti mūsdienu dzejas teorijas jēdzieni un termini.

⁶⁷ Pantmēra modernais nosaukums, kas lietots arī kā sugas vārds, atvasināts no dzejnieka vārda latīņu versijas viduslaiku izrunas.

pantmēram rast atveidojumu latviešu valodā. Rainis savu atveides variantu piedāvā Cat. 5 atdzejojumā. Otrais meklē alternatīvu pantmēru. Raiņa versijā alternatīvais pantmērs ir četrpēdu trohajs, tas izmantots Cat. 27 atdzejojumā.

Pantmēra interpretācijas analīze romiešu dzejas latviskojumos atklāj, ka vieni un tie paši paņēmieni īstenoti kā pielāgotos, tā arī svešādotos tulkojumos. Piemēram, falekija pārceļšana citā pantmērā ir stratēģija, kas bieži īstenota modernajās valodās. Alternatīvā pantmēra izvēli nosaka mērķvalodas īpašības, piemēram, angļu valodā vienpadsmitzīlnieku bieži aizstāj ar piecpēdu vai sešpēdu jambu, kas angļu dzejā ir populāri pantmēri, tādējādi īstenojot pielāgošanas stratēģiju. Turpretī latviešu valodā falekija atveide ar jambiem ir raksturīga svešādošanas pieejai.

Cat. 5 ir viens no visvairāk latviskotajiem romiešu dzejas darbiem – laika periodā no 1888. līdz 1952. gadam tapuši astoņi atdzejojumi. Tajos īstenota gan tiekšanās atveidot oriģināla pantmēru, gan meklētas alternatīvas.

Sākot jau ar Raiņa Cat. 5 atdzejojumu, falekijs latviski ieguvis shēmu:

× × | — v v | — v | — v | — v. Sadalīts pēdās, falekijs sastāv no četrām trohaja un vienas daktila pēdas. Trohajs pirmajā pēdā var tikt aizstāts ar jambu vai pat spondeju, radikāli mainot pantmēra nokrāsu.

Tomēr ne visi atdzejojotāji konsekventi ievērojuši zilbju skaitu rindā. Tādējādi no astoņiem Cat. 5 atdzejojumiem piedāvātajai shēmai atbilst tikai Raiņa (1888), Strauberga (1922) un Ģiezena (1952) atdzejojumi:

Dzīvot,| Lesbija| mīlā, || vajg un |mīlēt,
Veco |sirmgalvju || nīknās, |ļunās |runas
Plika |vērdiņa |vērtas || netu|rēsīm.
(Cat. 5, 1–3, atdz. Rainis, 1888),

Dzīvot, |Lesbija |mana, || mīlu |baudit
Steigsīm, || vecāko| ļaužu |ļunās| runas
Kopā| vērtēsīm || visas |mēs zem| graša:
(Cat. 5, 1–3, atdz. Straubergs, 1922),

Dzīvot,| Lezbija,| sāksim, || mīlēt |steigsim!
Tāpēc| vecāko| ļaužu || ļunās|tenkas
Abi |vērtēsīm |tik, || cik |ass viens |vērtīgs.
(Cat 5, 1–3, atdz. Ģiezens, 1952).

Rainis īsteno pielāgojošu tulkošanas stratēģiju, satura izklāsts tuvināts mērķkultūrai. Pantmēra atveidojums seko oriģināla shēmas variantam, to veido četri trohaji ar vienu daktilu. Trohaju un daktilu metri ir latviskajai kultūrtelpai raksturīgi, tāpēc atdzejojuma skanējums šķiet latviešu dzejai piederīgs.

Straubergs, lai arī tehniski pantmēra atveidē seko tiem pašiem principiem, kurus ievērojis Rainis, satura atklāsmē īsteno svešādošanas stratēģiju. Atdzejojotājs pēc iespējas cenšas pārcelt latviešu valodā avotteksta saturu un izteiksmi, jo tulkojums veidots zinātniskajam rakstam par Katulla daiļradi.

Ģiezena atdzejojums ALA II 1952 līdās precīzam satura pārcēlumam paģēr arī literāru kvalitāti. Ģiezens, īstenojot svešādošanas stratēģiju līdzīgi kā Straubergs, atveidojis avotteksta saturu un reālijas, veltīdams uzmanību arī tulkojuma stilistiskajai kvalitātei.

Rainis turpināja attīstīt falekija potenciālu latviešu valodā, oriģināldzejā to visvairāk izmantodams “Dagdas piecās skiču burtnīcās” (1920–1925). Straubergs, kurš tulkojis visvairāk Katulla vienpadsmitzilbnieku – deviņus dzejoļus vai to fragmentus –, atdzejojumus veidojis zinātniskā raksta “Sapfo un Katulls” (Straubergs 1922b; Straubergs 1922c) vajadzībām, tāpēc viņa tulkojumi vērtējami kā svešādošanas pieejas paraugs, jo tiecas maksimāli pārcelt avotteksta saturu. Pantmēra atveidē konsekventi ievērots vienpadsmitzilbīgs rindas garums un daktils otrajā pēdā. Līdz ar Strauberga atdzejojumiem pantmēra atveidē nostiprinās pirmās pēdas variācijas, t. i., tajā var būt ne tikai trohajs, kā tas bija Rainim, bet arī jams un spondejs.

Ģiezens Cat. 5 un vēl dažos Katulla atdzejojumos seko Strauberga paraugiem, sk. Cat. 3, Cat. 58. Tiesa, atsevišķās šo atdzejojumus rindās zilbju skaits pārsniedz vienpadsmit. Citu Katulla vienpadsmitnieku tulkojumos Ģiezens izmantojis alternatīvus pantmērus, piemēram, Cat. 7 atdzejots sešpēdu jambā, t. i., dzejas rindā ir 12 zilbes, turklāt nav atveidots horijamba kodols. Savukārt Cat. 46 atdzejots, kombinējot piecpēdu un sešpēdu jambus.

Blese Cat. 5 atdzejojumā arī izmantojis sešpēdu jambu. Lai tuvinātu to oriģināla formai, pēdējā pēda katrā rindā ir katalektiska, tādējādi zilbju skaits rindā ir vienpadsmit – tāpat kā latīņu falekijam. Blese nav atveidojis horijamba kodolu, t. i., dzejas rindā nav pēdas, kurā blakus atrastos divas neuzsvērtas zilbes:

O, Les|bija, || lai dzī|vojam| un mī|lam!
Par stin|gro ve|ču pār|gudrajām run|ām
Mēs ne|dosim| nevie|nu va|ra a|su.
(Cat. 5, 1–3, atdz. Blese, 1912).

Bleses Cat. 7 atdzejojumā pantmēru veido dažādas trohaja un daktila pēdu kombinācijas. Atsevišķas rindas seko Raiņa piedāvātajai shēmai – trohaji un daktils –, piemēram, 1.–2. rinda, bet citas veidotas no trīs daktiliem un viena trohaja, piemēram 3. rinda, savukārt 4. rindā ir trīspadsmit zilbes:

Dzirdu,| prasi tu ||, cik daudz| tavu| skūpstu 1
Būtu| man gan, || un| kad tie| sāktu| apnikt. 2
Lesbija!| Cik brūno| graudiņu |smilšu 3
Lidijas| tuksnesi| guļ, kur| Kirenes| zemē, [...] 4
(Cat. 7, 1–4, atdz. Blese, 1912).

Upīša un Egles PRV ievietotais Cat. 5 atdzejojums, tāpat kā iepriekš minētais Ģiezena Cat. 7 atdzejojums ALA II 1952, veidots sešpēdu jambos, dažās rindās pieļautas zilbju skaita izmaiņas, sk. piemērā 3. rindā trīspadsmit zilbes:

Ak, mī|li ma|ni, || Les|bija, |un dzī|vo man!
Ko sa|īgu|ši, drū|mi ve|či čukst| par mums,
vienal|ga, ko| mēs tiem| pilnu| va|u at|ļauj|jam. 3
(Cat. 5, 1–3, atdz. Egle, 1930).

Piecpēdu un sešpēdu jambu romiešu dzejas latviskojumos var aplūkot kā antīkā vienpadsmitzīlnieka interpretāciju, kura latviskajā kultūrtelpā nav kļuvusi par tradīciju. Šī pantmēra alternatīva lietota Bleses, Egles un Ģiezena atdzejojumos, un, tos analizējot, jāsecina, ka falekija interpretācija jambos vērtējama kā svešādošana, jo atdzejojumi, kuros tā lietota, netiecas virzīt tulkojumu tuvāk mērķkultūrai.

Tikmēr Raiņa Cat. 27 atdzejojums atklāj, kā alternatīva pantmēra lietojums var kalpot par paņēmienu pielāgošanas stratēģijā. Galvenais kritērijs ir alternatīvā pantmēra popularitāte mērķvalodas oriģināldzejā. Raiņa lietotais četrpēdu trohajs ir ne vien latviešu tautasdziesmu pantmērs, bet arī plaši izmantots latviešu oriģināldzejā:

Pildī,| puisīt, || manā |kausā
Faler|niešu || ģirto |guni!
(Cat. 27, 1–2, atdz. Rainis, 1888).

Raiņa pielāgotā tulkojuma paraugam sekojis Bērziņš, atdzejojot Cat. 5. Atdzejojuma pantmērs ir četrpēdu trohajs ar kataleksi 1. un 4. rindā. Tuvinādams romiešu dzeju mērķkultūrai, Bērziņš izmantojis gredzenveida atskaņas:

Dzīvosim un mīlēsīm, 1
Daiļā, un kad prāta ļaudis
Mūs un mūsu laimi skaudīs,
Ūdenī to rakstīsīm! 4
(Cat. 5, 1–3, atdz. Bērziņš, 1897).

Par atsevišķu presē atrodamo atdzejojumu tapšanas apstākļiem ziņu nav. Divas sekojošās Cat. 5 versijas, visticamāk, tulkotas no starpniekvalodām. Pie Kuri-Beri (Katulls 1923) atdzejojuma ir norāde, ka tas ir brīvs tulkojums, savukārt pie K. M.-L. (Katulls 1928) – ka tulkots no slāvu valodas. Arī Kuri-Beri atdzejojumā rindas sabalsojas atskaņās:

Ļauj mums,| Lesbija, || dzīvot un| mīlēt,
Lai tie|, kas mums || nelaimi| vėlē,
Kož no| dūsmām || savā| mēlē!
(Cat. 5, 1–3, atdz. Kuri-Beri, 1923),

Dzīvot,| Lesbij, mēs| gribam un| mīlēt
Un par| ņurdoņu| vectēvu| baušļiem
Nedot ne| vērdiņa| plika!
(Cat. 5, 1–3, atdz. K. M.-L., 1928).

Abos atdzejojumos izmantota pielāgošanas stratēģija, un līdz ar to arī pantmēra atveidē dominē latviešu dzejai raksturīgie trohaji un daktili.

Jaunie dzejnieki, kas padomju laikos Ķemeres vadībā atdzejoja Katulla dzeju, turpināja attīstīt Strauberga aizsākto svešādošanas pieeju. Kā redzams publikācijā, kas iznākusi 1984. gadā, arī pantmēra atveidē viņi sekojuši Strauberga paraugam. Dzejnieki ne tikai precīzi atveidojuši zilbju skaitu un horijamba pozīciju rindās, bet arī bagātinājuši atdzejojumu skanējumu ar asonansēm un aliterācijām.

Pantmēra atveidojumu pirmajā pēdā dominē jamps, bet atrodami arī trohaji. Divu izsaukmes vārdu savienojums pirmajā pēdā veido spondeju, kas raksturīgs pantmēram latīņu valodā. Savukārt cezūru pēc sestās zilbes izdevies atveidot tikai dažviet. Kā attaisnojumu cezūras iztrūkumam var minēt, ka Katulla laikā tā vēl nebija konsekventi nostiprinājusies. Salīdzinājumam divi Cat. 46 atdzejojumi no publikācijas:

Lūk, jau pavasars| klāt, || un| vieglā| tveicē,
Beidzot| Zefīra| siltās| dvašas| pieveikts,
Norimst| saulstāvju| laika| debess| trakums.
(Cat. 46, 1–3, atdz. Bērziņa, 1984),

Lūk, jau ziedonis || atnes| liegu| siltmi,
Lūk, jau saulgriežu| debess| trako| kaisli,
remdē| Zefīra| maigie| vēsmu| glāsti.
(Cat. 46, 1–3, atdz. Pelšs, 1984).

Visjaunākajā Katulla vienpadsmitzilbnieka atdzejojumā – “Meitene ar lielo degunu” [Cat. 43] – tulkotājs Dimiņš atteicies no oriģināla pantmēra shēmas atveidošanas, garās zilbes aizstājot ar uzsvērtām, bet īsās ar neuzsvērtām. Tā kā oriģināla pantmēra skanējumam piemīt variācijas, kuras veido pārejas no kāpjošiem uz krītošiem metriem, arī pantmērs latviskojumā dažādots ar kāpjošu un krītošu ritmu miju. Atdzejojumu rindas veido vienpadsmit vai divpadsmit zilbes, kurās diezgan konsekventi ievērota cezūra pēc piektās vai sestās zilbes. Cezūra iezīmē metra maiņu no daktila uz trohaju 1. rindā; no jamba uz trohaju 2. rindā; no trohaja uz jambu 3. rindā. Tālākajās rindās ir vēl citas kombinācijas:

Sveika jel, meitene, || brangi degunotā 1
ar kāju lielo, || acīm ūdeņainām, 2
pirksti tev strupī, || no lūpām tek slienas, 3
un mēli caur zobiem || tu izbāz prasti. 4
(Cat. 43, 1–4, atdz. Dimiņš, 2008).

Atkāpjoties no formas atbilstmes meklējumiem, par prioritāti izvirzot skanējuma un noskaņas atbilstmi, šis atdzejojuma piemērs piedāvā jaunu skatījumu uz pantmēra atveidi. Atšķirībā no Raiņa un Bērziņa, kuri arī atdzejojumos atteikušies no oriģināla pantmēra un falekiju aizstājuši ar alternatīviem pantmēriem, Dimiņš tiecas iet vidusceļu – iedzīvināt oriģināla pantmēra noskaņu latviešu valodas līdzekļiem, tieši nekopējot formu.

No Mārtiāla falekijiem latviski pilnā apjomā tulkoti tikai četri: I 1, I 72, III 44, XII 7, fragmentos divi: X 72, XII 18. Pirmie atdzejojumi publicēti ALA II 1952. Atdzejotāji – Novackis un Zicāns – atveidojuši oriģināla pantmēru, sekojot Strauberga paraugam. Tādi paši pantmēra atveides principi ievēroti arī vēlāk tapušajos Bērziņas un Horsta (Marciāls 1984), kā arī Neilandes (Bankavs u. c. 2001) Mārtiāla epigrammu atdzejojumos.

Salīdzinājumā ar citu antīko pantmēru interpretācijām falekija latviskojumos sastopama vislielākā atveides variantu un pieeju dažādība. Pantmēra alternatīvas rodamas gan antīkās dzejas citvalodu atdzejojumu paraugos, gan latviešu oriģināldzejā. Savukārt sillabotoniskajā sistēmā tieši pārceļot antīkā kvantitatīvā pantmēra shēmu, t. i., garās zilbes aizstājot ar uzsvērtām, īsās ar neuzsvērtām un iekļaujot oriģināla pantmērā pieļaujamās variācijas, latviešu valodā iespējams radīt ļoti atšķirīgus pantmēra atveidojumus.

Analizējot pantmēra atveides stratēģijas dalījumā pielāgošana vai svešādošana, nav viennozīmīgi nošķirams, vai alternatīva pantmēra lietojums vienmēr ir pielāgošana, bet oriģināla pantmēru atveidošana – svešādošana, sk., piemēram, jambu metru lietojumu Bleses, Egles un Ģiezena atdzejojumos. Aplūkotie piemēri uzskatāmi demonstrē, ka nozīme ir arī pārējo atdzejojuma elementu – vārdu secības, satura atveides, īpašvārdu lietojuma – mijiedarbei.

5.7.2. Sapphō strofa

Atšķirībā no lielākās daļas antīkās dzejas formu, kuras latviešu valodā ienāca ar klasiskās literatūras atdzejojumiem, pirmie latviskotie Sapphō strofas varianti parādījās jau 17. gs. baznīcas dziesmu tulkojumos. Latviešu senās dzejas pētniece Grudule kā pirmo Sapphō strofas atveidojumu latviski fiksējusi divas baznīcas dziesmas Georga Elgera sastādītajā “Latviešu katoļu dziesmā” (1621). Viena no dziesmām “Apdomājam šodien, visi kristīti ļaudis” ir tulkota no poļu valodas, otrai – “Viena dziesma no tām četrām pēdīgām lietām” – nav izdevies atrast avottekstu, tāpēc ir pamats uzskatīt, ka tā varēt būt oriģināldziesma latviešu valodā (Grudule 2017: 49). Grudule secina, ka, no formas viedokļa, strofa ir tuvāka grieķu versijai ar brīvu cezūras novietojumu un atšķirīga garuma dzejas rindām. Zilbju skaits rindās variē no desmit līdz trīspadsmit, kamēr romiešu dzejā rindas parasti sastāv no vienpadsmit zilbēm.

Sapphō strofa latviskajā kultūrtelpā pirmo reizi teorētiski aprakstīta jau Višmaņa “Nevācu Opicā”. Ieskicējot panta formas latviskošanas īpatnības, Višmanis uzsver, ka strofas struktūra latviešu valodā atšķiras no antīkās versijas, tāpēc būtu dēvējama par *quasi* Sapphō strofu (Wischmann 2008: 45). Višmaņa poētikā atrodamā Sapphō strofas shēma sastāv no trīs jambu rindām, kuras viņš dēvē par hiperkatalektisku jamba monometru (*Jambischer Monometer Hypercatalecticis*), un Adōnida rindas, kurai doti divi varianti: sengrieķu dzejā pazīstamais — ∪ ∪ — × un alternatīva: ∪ — ∪ — ×.

Grudule uzskata, ka Višmaņa poētika apraksta no vācu dzejas iedvesmotu Sapphō strofas versiju (Grudule 2017: 162). Jānis Rudzītis vērš uzmanību, ka Višmaņa poētikas piemēros sniegtās Sapphō

strofas – divas paša Višmaņa un viena Fīrekera sacerētas – atšķirībā no antīkajiem un vācu dzejas paraugiem veidotas kāpjošā pantmērā. Viņš izsaka minējumu, ka skanējuma izmaiņas varētu būt radušās, kļūdaini skandējot kādu Sapfō strofas versiju vācu valodā (Rudzītis: 1977: 83). Šo domu apšaubīt liek fakts, ka jau viduslaikos Horātija dzeju, tajā skaitā arī Sapfō strofā sacerēto, sāka lasīt ar prozas jeb tonisko akcentu (Gasparov 1996: 86), tātad strofas trohaiskais skanējums bija pazīstams.

Savukārt 19. gs. autoru, piemēram, Jura Neikena, baznīcas dziesmas Sapfō strofā radītas vācu komponista Frīdriha Ferdinada Fleminga 19. gs. sākumā uzrakstītajai melodijai “*Integer vitae*”. Sākotnēji tā sacerēta Horātija C I 22 *a’capella* izpildījumam ar prozas, t. i., dinamisko akcentu, bet vēlāk kļuvusi par pamatu daudzām dziesmām, izplatoties Vācijas luterāņu baznīcās.

Bērziņš norāda, ka Sapfō strofas pārveidojumi ir pamatā tām dziesmām, kuras dziedamas pēc meldijas “Svētīgs, kas nestāv” (Neikens) un “Ak, taisnais Jēzu” (Fīrekers) (Bērziņš 1933: 50). Grudule secina, ka Sapfō strofa, kas 17. gs. caur vācu dzeju un vācu izcelsmes dzejniekiem ienāca latviešu valodā, rada turpinājumu 19. gs. otras puses un 20. gs. latviešu nacionālajā dzejā (Grudule 2015b: 91).

Romiešu dzejas latviskojumi veido Sapfō strofas recepcijas atzarojumu, kuru raksturo centieni tuvināties panta antīkajai formai. Jau paši pirmie Sapfō strofas atveidojumi Veidenbauma C I 22, C II 10, C II 16 un Kaugurieša C I 22 atdzejojumos tiecās rast latviski labskanīgāko versiju, turklāt tā veidota, iepazīstot strofu oriģināldzejā, nevis vadoties pēc Fīrekera vai Višmaņa paraugiem.

Par panta formas radītāju sengrieķu aioliskajā dzejā tradicionāli pieņemts uzskatīt dzejnieci Sapfō, kura dzīvoja ap 6. gs. p. m. ē. Lesbās salā.

Sapfō strofu veido trīs vienpadsmitzilnieka rindas, kuras sauc arī par Mazajām Sapfō rindām, tām seko Adōnida rinda, kas nosaukta par godu grieķu mitoloģijas tēlam Adōnidam. Parasti strofa izsaka vienu pabeigtu domu. Sengrieķu dzejā Sapfō strofai nav stingri noteiktas cezūras. Panta shēma ir šāda:

— ∪ — × — ∪ ∪ — ∪ — ×
 — ∪ — × — ∪ ∪ — ∪ — ×
 — ∪ — × — ∪ ∪ — ∪ — ×
 — ∪ ∪ — ×

Retāk sastopams Sapfō strofas paveids, ko sauc par Lielo Sapfō strofu. To veido Mazā Aristofana rinda, kurai seko Lielā Sapfō rinda. Pantmēra shēma ir šāda:

— ∪ ∪ — ∪ — ×
 — ∪ ∪ — — ∪ ∪ — || — ∪ ∪ — ∪ — ×

Romiešu dzejā Sapfō strofa ienāca līdz ar neotērisko dzejnieku interesi par sengrieķu dzeju. Katulls Sapfō strofā sacerējis divus dzejoļus – Cat. 11 un Cat. 51. Taču par Sapfō strofas nostiprinātāju romiešu literatūrā uzskatāms Horātijs. Viņš to lietojis divdesmit sešās odās un “Gadsimtu dziesmā” (C. Saec.). Savukārt C I 8 Horātijs izmantojis Lielo Sapfō strofu. Viņš izveidojis Sapfō strofas romiešu versiju, ieviešot noteiktas cezūras, kuras nav sastopamas grieķu dzejā un arī Katulla paraugos. Horātija dzejā Sapfō vienpadsmitzilnieka rindā cezūra parasti novietota pēc piektās zilbes un saukta par stipro

cezūru. Retāka ir cezūra pēc sestās zilbes, to sauc par vājo cezūru. Horātija dzejā Sapfō rindu shēmas ir šādas:

1. Mazā Sapfō rinda

— ◡ — — — || ◡ / ◡ — ◡ — ×

2. Lielā Sapfō rinda

— ◡ — — — || ◡ ◡ — || — ◡ ◡ — ◡ — —

Horātija darbu popularitāte veicināja viņa stila atdarināšanu. Tieši Horātija radītā strofas versija iesakņojās Eiropas literatūrā. Sapfō strofa ir viena no populārākajām Eiropas dzejā lietotajām antīkās dzejas formām, tajā sacerēta saturiski daudzveidīga dzeja. Viduslaikos Sapfō strofa ir ieguvusi dabiskajos vārdu uzsvaros, ne vairs zilbju garumos balstītu skandējumu un atskaņas. Tāpat tika pieļautas arī zilbju skaita variācijas rindās. Renesanses periodā līdz ar toniskās un sillabiskās vārsmojuma sistēmas nostiprināšanos Sapfō rinda tika atveidota kā piecpēdu trohajs, kura vidējā pēda aizstāta ar daktilu.

Latviešu dzejas pētnieki un literatūrteorētiskās domas attīstītāji 19. gs., piemēram, Hūgenbergers (Hugenberger 1830) un Dinsbergs (Dinsbergs 1890), metrikai veltītajos darbos sniedz pēc Horātija parauga veidotas Sapfō strofas shēmas. Aprakstos minēts, ka strofa veidota no trohajiem, tomēr piemēros sniegti paraugi ar jambisku skandējumu, t. i., vairākas rindas sākas ar vienzilbīgiem vārdiem.

Analizējot Hūgenbergera un Dinsberga metrikās sniegtos piemērus, Rudzītis šajā aspektā pretrunas nemana, bet uzsver, ka viens no aktuālākajiem jautājumiem Sapfō strofas atveidē ir cezūras lietojums vienpadsmitzilbnieka rindās (Rudzītis 1977: 806). Abi metriku autori dod piemērus bez cezūrām vai arī piemērus, kuros cezūra ir tikai vienā no panta rindām.

Vērtējot Horātija ieviestās cezūras atveides iespējas latviešu oriģināldzejā, secināms, ka tā ir atveidojama un visveiksmīgāk to īstenot izdevies Rainim (Plaudis 1945: 912). Kursīte raksta, ka pirmās zilbes uzsvara dēļ latviešu dzejā ir grūti atveidot Sapfō vienpadsmitzilbnieka daļu, kas pēc cezūras sākas ar divām neuzsvērtām zilbēm. To var izdarīt divējādi: 1) sākot otro pusrindi ar diviem palīgvārdiem, piemēram, “es še droši guļu”; 2) veidojot virsshēmas uzsvaru – “manam logam garām”. Kā norāda Kursīte – otro variantu dzejnieki lieto visbiežāk (Kursīte 1996: 204). Rudzītis, analizējot Sapfō strofā sarakstīto latviešu oriģināldzeju, secina, ka tehnisko grūtību pārvarēšana pantmēra atveidē padarījusi dzeju nopietnāku (Rudzītis 1977: 807). Šo domu varētu turpināt ar atziņu, ka Sapfō strofas atveidi romiešu dzejas latviskojumos apgrūtina ne tikai latviešu valodas īpatnības, bet arī tulkojamā dzejoļa vēstījums.

Agrīnajiem Sapfō strofas atveidojumiem Veidenbauma un Kaugurieša C I 22 atdzejuma salīdzinoši lielam skaitam rindu piemīt jambisks skandējums, t. i., rindas, kas sākas ar vienzilbīgu vārdu, var lasīt kāpjoši. Kaugurietim divās pirmajās rindās izdevies veiksmīgi īstenot cezūru pēc

piektās zilbes, tomēr 2. rindā ir tikai desmit zilbes, turklāt sekojošajās rindās Horātija cezūru vairs neizdodas saglabāt:

Vīram,| kas ir |taisns || un kā |sirids ir| šķīsta,
Nevajag| Aristij! || mauru |šķēpu, 2
Nevajag| loku || uz| pleciem nest| un
Nāvīgas bultas
Droši |tāds pa| Āfriku |karsto || spert var
Kāju |vai pa |Kaukāza |kalniem iet vai
Pasa|kaino |Indiju, || kuru |skalo
Hidaspa viļņi.
(Hor. C I 22, 1–8, atdz. Kaugurietis 1892).

Veidenbaums cezūru aiz piektās zilbes atveidot necenšas, bet biežāk ievēro ritmisku pārtraukumu pēc septītās zilbes. Var teikt, ka cezūra pārcelta no pantmēra shēmā paredzētās pozīcijas pirms divām neuzsvērtajām zilbēm pēc tām. Atsevišķās rindās izmantota arī oriģināla pantmēra pieļaujamā vieglā cezūra pēc sestās zilbes, sk. 5. rindu. Citās rindās cezūra tikai nojaušama, jo ne vienmēr tā ir nepārprotami nolasāma, piemēram, cezūra pirms daktila pēdas, t. i., pēc ceturtās zilbes, sk. 3. rindu:

Tam, kas |dzīvo |nevainīgs || un bez| grēka,
Mauru |šķēpu |nevajag, || nedz ar loku,
Nedz ar| bultas, || traipītas |nāves |zālēm 3
Smagajā stopā.
Lai viņš| ceļā |dotos || caur| vētrainajām 5
Zirtem| vai caur| Kaukazu || mežonīgo,
Vai caur| tālām| vietām, || ko| pasakainā
Hidaspe skalo.
(Hor. C I 22, 1–8, atdz. Veidenbaums 1890).

Gan Kaugurieša, gan Veidenbauma (arī C II 10 un C II 16) atdzejojumos atsevišķas rindas veido tikai desmit zilbes. Novērojumus par rindu garumu variācijām un cezūras novietojumu vai tās neesamību var attiecināt arī uz krietni vēlāk tapušajiem klasiskā filologa Strauberga atdzejojumiem. Klasiskais filologs Novackis C I 30 un C II 10 atdzejojumos, kas publicēti ALA II 1952, strikti ievēro zilbju skaitu rindā un gandrīz katrā Sapfō vienpadsmitzilbnieka rindā izmanto cezūru pēc septītās zilbes. Tādējādi var secināt, ka līdz ar akadēmisko antīkās literatūras tulkojumu uzplaukumu cezūra pēc septītās zilbes ir kļuvusi par romiešu dzejas latviskojumos atveidotās Sapfō strofas iezīmi.

Hronoloģiski visjaunākajā Horātija Sapfō strofas atdzejojumā C II 10, kuru 2004. gadā publicējis dzejnieks Brūveris, arī konsekventi ievērota cezūra pēc septītās zilbes. Pirms cezūras vienmēr lietots trīszilbīgs vārds, tādējādi intonatīvs pārtraukums saskaņojas ar semantisku pauzi:

Esi prātīgs, Licinij, || nevajaga
triekties jūras plašumos || pārāk tālu,
nedz ar spiesties bīstamam || krastam tuvu,
bēgot no vētras.

Tikai zelta vidusceļš || tevi sargās
gan no dubļos grimušu || graustu posta,
gan no skurbas skaudības, || kuŗu uzdzēn
valdnieku pilis.
(Hor. C II 10, 1–8, atdz. Brūveris, 2004).

Klasiskais filologs Ģiezens, atdzejojot C II 22, izvēlējies atšķirīgu pieeju. Viņš Sapfō vienpadsmitzilbnieka rindas atveido ar jambu pentametru, turklāt pēc iespējas ievērodams semantisku cezūru pēc piektās zilbes. Adōnida rindu aizvieto trīs jamba pēdas, t. i., tajā ir par vienu zilbi vairāk nekā oriģinālajā Adōnida rindā:

Kam tī|ra sirds || un ļau|nu do|mu nav,
Tam mau|ru šķēps || un stops| nav va|jadzīgs,
Tam mak|stī || sa|indē|tās bul|tas, Fusk,
It visur liekas būs,
Vai do|sies viņš || pa Sir|tēm svel|mainām,
Vai nāks| uz ne|laipnī|go Kau|kāzu,
Vai pat| uz in|du ze|mi || teik|smaino,
Kur glaužas Hidaspe.
(Hor. C I 22, 1–8, atdz. Ģiezens, 1938).

Šis atveidojums gandrīz atbilst Višmaņa poētikā atrodamajai strofas shēmai, kurā Sapfō vienpadsmitzilbnieki un arī Adōnida rinda atveidoti jambos. Ģiezena versijā no Višmaņa piedāvātās shēmas atšķirīgs ir tikai zilbju skaits rindās – Ģiezenam Sapfō rindā ir desmit zilbes, Adōnida – sešas.

Bērziņš agrīnajā C I 22 atdzejojumā 1896. gadā Sapfo strofu aizstājis ar alternatīvu pantmēru – katalektisku trīspēdu trohaju ar atskaņām pāra rindās:

Kas no grēka tīrs,
Dzīves neaiztikts,
Bultās nav tā spēks,
Asos šķēpos likts.

Kaut to gaita ved,
Jūrās vētrainās,
Baigu kalnāju
Tekās neietās.
(Hor. C I 22, 1–8, atdz. Bērziņš, 1896).

Savukārt Horātija C II 6 atdzejojumā Bērziņš Sapfō strofu aizstājis ar kvintām, tie ir seši piecristu panti četrpēdu un katalektiskā piecpēdu jamba metrā ar atskaņu shēmu – abaab:

Ak, Septimij, kaut Tīburā
Man vienreiz būtu mērķis spraustais,
Kaut viņas klēpī vecumā
Es vienreiz nāktu atdusā,
Es kaŗos daudz un jūrās lauztais!
(Hor. C II 6, 6–10, atdz. Bērziņš, 1924).

Līdzās apjomīgajai Horātija dzejas tulkojumu kolekcijai Sapfo strofās atveides variācijas atrodamas arī abu Katulla dzejoļu – Cat. 11 un Cat. 51 – latviskojumu versijās. Senākie ir 1912. gadā tapušie Bleses atdzejojumi. Strofās atveidē Blese centies saglabāt zilbju skaitu rindā, bet atšķirībā no iepriekš aplūkotajiem Horātija atdzejojumu paraugiem nav vienmēr ievērojis daktila pēdas pozīciju rindā. Vairākas rindās daktils atrodas pirmspēdējā pēdā, sk. 1. un 3. rindu:

Furij,| Aurelij – jūs, || Katula |biedri, 1
Kas, ja| pat viņš || Indijas| vidū| būtu,
Kuras| krastos || tālu krākdami| sitas 3
Austrumu| viņi, [...] 4
(Cat. 11, 1–4, atdz. Blese, 1912).

Cezūra, tāpat kā Horātija atdzejojumos, visbiežāk atrodas pēc ceturtās vai septītās zilbes. Piemērā 1. rindā cezūra ir pēc sestās zilbes, pārējās pēc ceturtās.

Straubergs Cat. 11 un Cat. 51 pantmēra atveidē ievērojis tos pašus principus, ko atdzejojot Horātija darbus. Ņemot vērā, ka Katulla atdzejojumu mērķis bija ilustrēt zinātniskajā rakstā paustās domas, tulkojumi primāri koncentrējas uz precīzu satura pārcēlumu, pēc iespējas saglabājot arī avotteksta satura izklāsta secību. Šo prioritāšu dēļ cietusi izteiksme latviešu valodā, līdz ar to apgūtinot arī pantmēra uztveramību:

Viņš lai| iet, || kur| hirkaņi,| laiskais| arābs, 5
Parti,| bultām| bruņotie, || saku |vidū,
Vai kur |septiņ|iztekās || Nils jau| krāso
Ūdeņus jūrā, [...] 4
(Cat. 11, 5– 8, atdz. Straubergs, 1922).

Jāpiebilst, ka rakstā līdzās Katulla dzejai publicēti Sapfō fragmentu atdzejojumi Sapfō strofā. Panta formas atveides principi romiešu un grieķu dzejas tulkojumos neatšķiras.

Arī Lezdiņa un Egles mācību grāmatu vajadzībām veidotie Cat 11 un Cat 51 tulkojumi tiecas saglabāt Sapfō strofās struktūru, kuru veido trīs vienpadsmitzilbnieka rindas un viena Adōnida rinda, cezūras vietu variējot atkarībā no satura izklāsta iespējām. Tā parasti novietota pēc ceturtās vai septītās zilbes.

Pats jaunākais Bērziņas Cat. 51 atdzejojums tapis 1984. gadā un publicēts presē. Sapfō strofās atveidē parādās līdz šim neredzēta nianse. Katrā pantā, izņemot pēdējo, ir citāds cezūras novietojums. Tas konsekventi ievērots visā panta garumā. Pirmajā pantā lietota cezūra pēc sestās zilbes, t. i., Horātija vieglā cezūra. Otrajā – cezūra ir pēc septītās zilbes, trešajā – pēc ceturtās. Pēdējā pantā pirmajā rindā cezūra ir kā oriģināla pantmērā pēc piektās zilbes, bet pārējās rindās pēc septītās:

Tur jau |dievam| jābūt, || ja drīkstu| sacīt,
Lai, Tev |pretī |sēžot || un| redzot| vaigā,
Kā tas |vīrs, ar |kuru || tu| šobrīd| runā,
Paliktu mierīgs,
Kamēr |mani |sajēga || tūlīt |pamet,
Kolīdz |tavus,| Lezbija, || dzirdu |smieklus,–

Tiklīdz |tevi |ieraugu, || sirds man| krūtīs
Apstājas pukstēt,
Mēle |sastingst, || nevar ne| vārda |sacīt,
Karstas |tirpas || locekļiem pāri |pārskrien,
Dvaša |pamirst, || ausīs dun |vienā |laidā,
Acis kļūst aklas.

*

Dīkā |dzīve,| Katull, || Tev |nedod| miera,–
Dīkos| priekos |iekāro || arvien |vairāk;
Dīkā |diži |valdnieki || aiziet |postā,
Pilsētas panīkst.
(Cat. 51, atdz. Bērziņa, 1984).

Šis risinājums ir līdzīgs dzejnieka Brūvera pieejai, atdzejojot Horātija C II 10. Strofas skanējums ritmizēts ar fiksētu cezūru. Brūveris to visos pantos konsekventi atveido pēc septītās zilbes, Bērziņa līdzīgu efektu panāk, katram pantam izraugoties citu cezūras novietojumu.

Salīdzinot Sapphō strofas atveidi un jo īpaši cezūras novietojuma variācijas jaunākajos un senākos atdzejojumos, secināms, ka fiksēta cezūra, kas atkārtojas visās panta rindās, ir nosacījums strofas labskaņai. Sapphō strofas atveidojumā latviešu valodā cezūra var atrasties pēc ceturtās, piektās vai septītās zilbes. Visus cezūras novietojuma variantus uzskatāmi demonstrē Bērziņas atdzejojums. Latviskojumos populārākā ir strofa versija ar cezūru pēc septītās zilbes, t. i., pēc daktila pēdas.

Lielajai Sapphō strofai Horātija C I 8 ir divi atdzejojumi – Alunāna (1869) un Strauberga (1936). Rindas shēma — ◡ — — — || ◡ ◡ — || — ◡ ◡ — ◡ — —. Atveidot abu cezūru atrašanās vietas Horātija ieviestajā rindas variantā, atdzejotājam ir grūts uzdevums. Pirmā cezūra novietota aiz piektās zilbes, turklāt pēc tās seko divas īsas zilbes. Sillabotoniskā pārcēlumā to atveides iespējas latviešu valodā vārda pirmās zilbes uzsvara dēļ ir ierobežotas. Alunānam, par spīti grūtībām, pantmēra atveide izdevusies diezgan veiksmīga. Viņš ņēmis vērā ne vien vārdu uzsvarus, bet arī zilbju garumus. Piemēram, Lielās Sapphō rindas pirmajā daļā trohajam sekojošo trīs zilbju izrunas ilgums latviešu valodā ir vienāds. Aiz cezūras seko divas īsas zilbes un viena gara zilbe, zilbju garumi precīzi atveidoti arī rindas nobeigumā aiz pēdējas cezūras. Tādējādi šis un Alunāna atdzejotais Horātija C III 12 ir vieni no retajiem romiešu dzejas latviskojumiem, kuros pantmēra atveidē piemērots zilbju kvantitātes princips. Tomēr tas nav īstenots viscaur un vienlīdz veiksmīgi:

Tevi |lūdzos: teic || – kam tu beigt || Jāni caur| mīles|tību [...] 2
(Hor. C I 8, 2, atdz. Alunāns, 1869).

Apostrofi, kas lietoti zilbju skaita samzaināšanai, dažas rindas padara grūti uztveramas. Piemēram:

Lingu,| allaž šķēp' || jav pār mērķ' || sviede ar| slavi |pāri? 12
(Hor. C I 8, 12, atdz. Alunāns, 1869).

Straubergam atšķirībā no Alunāna nav izdevies atveidot pirmo cezūru un tai sekojošās divas īsas zilbes. Alunāns pirms cezūras konsekventi lietojis vārdu, kurā ir gara zilbe – vienzilbīgu vai

apostrofētu divzīlbīgu – un pēc cezūras – divas īsas zilbes, t. i., vienzīlbīgus vai divzīlbīgus vārdus, kas veidoti no īsām zilbēm. Straubergs Lielās Sapfō strofas atveidē ievērojis tikai otro cezūru. Šāda strofas versija pazīstama grieķu dzejā, sk. shēmu. Piemērā ar asteriku (*) atzīmēta vieta, kur pēc Horātija parauga būtu jāatrodas pirmajai cezūrai:

Saki, pie| visiem| dieviem,
Sibarītu no*beigt kam steidz, || Līdij, ar| mīlu| savu?
Saki, kam| top tam| pretīgs
Tagad cīņu sau*lainais lauks, || putekļus| viņš kaut| radis [...]
(Hor. C I 8, 1–4, atdz. Straubergs, 1936).

Sapfō rindas pirmajā daļā Straubergs centies precīzi pārcelt antīko kvantitatīvo shēmu sillabotoniskajā sistēmā, t. i., kvantitatīvi garās zilbes aizstātas ar uzsvērtām, tomēr līdz ar pirmās cezūras zudumu pantmēra skanējums ir ļoti attālinājies no Horātija avotteksta iespaida.

Līdz šim veiktajos pētījumos⁶⁸ par Sapfō strofu latviešu valodā atdzejojumi aplūkoti kopā ar oriģināldzeju. Lai gan Sapfō strofas atveide romiešu dzejas atdzejojumos ir daļa no šīs antīkās dzejas formas recepcijas latviskajā kultūrtelpā, tās attīstībai atdzejojumos raksturīgas ietekmes, kas nav attiecināmas uz strofas lietojumu oriģināldzejā. Pirmārt, tas ir satura noteiktais ierobežojums, otrkārt – atdzejotāja izraudzītā tulkošanas stratēģija.

Sapfō strofas latviskošana ir tās pielāgošana latviešu valodai, jo mērķvalodas iespējas nosaka Sapfō strofas atveides robežas. Tā kā visas antīkā pantmēra iezīmes latviskot nav iespējams, katrs atdzejotājs neatkarīgi no pārstāvētās tulkošanas stratēģijas ir meklējis savu individuālo Sapfō strofas interpretāciju.

5.7.3. Alkaja strofa

Sapfō strofai radniecīgā Alkaja strofa latviskajā kultūrtelpā ienāca tikai 19. gs vidū. Draviņš pētījumā “Alkaja Strofa latviešu dzejā” (Draviņš 1939) raksta, ka par pirmajiem strofas paraugiem uzskatāmi Alunāna atdzejojumi un oriģināldzejoļi, kā arī daži agrāki atsevišķu baznīcas dziesmu tulkojumi. Draviņš citē Kārļa Kristiāna Ulmaņa atdzejoto baznīcas dziesmu “Kādā nu mierā”, kas tapusi ne vēlāk par 1871. gadu. Šo piemēru agrīnajiem Alkaja strofas paraugiem latviski sniedz arī Bērziņš savā poētikā (Bērziņš 1933).

Grudules pētījumā par latviešu dzeju 16. un 17. gs. Alkaja strofa nav pieminēta. Viens no pirmajiem pieminējumiem teorētiskā darbā bez strofas shematiskā zīmējuma, bet ar dzejas piemēru, kura zilbju skaits rindās neatbilst antīkajiem paraugiem, atrodams Dinsberga “Metrikā” (Dinsbergs 1890: 24).

Panta formas rašanos saista ar sengrieķu dzejnieku Alkaju, kurš tāpat kā Sapfō dzīvoja ap 6. gs. p. m. ē. Lesbas salā Grieķijā. Alkaja strofu veido četras rindas – divas t. s. Alkaja

⁶⁸ Sk., piemēram, (Plaudis 1945), (Rudzītis 1977).

vienpadsmitzilbnieka rindas, deviņzilbnieka un desmitzilbnieka rinda. Vienpadsmitzilbnieki sākas ar anakrūzu, t. i., zilbi pirms ritmiskā uzsvara. Tā piešķir pantam viļņojoši kāpjošo intonāciju, kuras dēļ Alkaja strofu mēdz dēvēt arī par vētras pantu.

Romiešu dzejā Alkaja strofu, tāpat kā Sapphō strofu, ieviesa un nostiprināja Horātijs. Viņš arī izveidoja strofas versiju ar striktu cezūru vienpadsmitnieka rindās pēc piektās zilbes. Šāda cezūra bija sastopama jau strofas grieķu paraugos, tomēr tā nebija konsekventa. Anakrūza pirmajās divās rindās var būt gan gara, gan īsa zilbe, tomēr pirmais ritmiskais uzsvars vienmēr atrodas uz otrās zilbes. Ancepszilbes strofas latīņu variantā visbiežāk ir garas. Horātija izveidotā strofas versija aizsāka šīs panta formas recepciju modernajās valodās. Strofas shēma Horātijam ir šāda:

× — ∪ — × || — ∪ ∪ — ∪ ×
× — ∪ — × || — ∪ ∪ — ∪ ×
∪ — ∪ — × — ∪ — ×
— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ — ×

Alkaja strofa ir Horātija iecienītākā aioliskās dzejas forma, viņš to lietojis 37 odās. No tām 29 atdzejotas latviski.

Līdzīgi kā Sapphō strofa arī Alkaja strofa viduslaikos ieguva ar vārda dabisko uzsvaru saistītu ritmu un atskaņas. Sillabotoniskajā pārcēlumā garās zilbes aizstāj ar uzsvērtām, bet īsās ar neuzsvērtām, tādējādi ancepszilbes visbiežāk ir neuzsvērtas. Vienpadsmitzilbnieka rindas pirmā daļa ir kāpjoša, bet pēc cezūras – krītoša. Latviešu valodā, sākot jau ar Ulmani un Alunānu, Alkaja vienpadsmitzilbniekus parasti atveido ar neuzsvērtām zilbēm ancepsa pozīcijās.

Lai arī Alkaja strofa latviešu dzejā ienākusi vēlāk, tās recepcija kultūrtelpā veidojusies līdzīgi kā Sapphō strofai. Dzejas formas izpratne saistīta ar antīkās dzejas studijām, un strofas atveidojuma atbilstmes meklējumus ietekmējuši atdzejojumi no latīņu un sengrieķu valodas. Literatūrpētnieki, aprakstot Alkaja strofas atveidi latviešu valodā, atdzejojumus un oriģināldzejoļus aplūkojuši vienotā salīdzinājumā. Gan Draviņš, gan Dace Ūdre (Ūdre 1973), kura par Alkaja strofu latviešu dzejā rakstījusi padomju laikos, norāda, ka šo dzejas formu latviešu valodā atveidot ir sarežģīti.

Abi pētnieki secina, ka visgrūtāk ir panākt pantmēra ritmisko uzsvaru un vārdu dabisko uzsvaru saskaņu. Līdzīgi kā Sapphō vienpadsmitzilbnieku arī Alkaja vienpadsmitzilbnieku atveidojumos visneveiksmīgākā parasti ir cezūras vieta, jo tajā jāsalāgo gan ritmiskais, gan domas pārtraukums.

Draviņš norāda uz dažām niansēm, kas jāņem vērā veiksmīgākai pantmēra skanējuma atveidei. Pirmkārt, vienpadsmitzilbnieka pēdējai zilbei ir jābūt akcentētai, tāpēc, ja pēdējā zilbē lieto daktilu, tam ir jābūt ar papildakcentu uz pēdējās zilbes vai arī jāizvēlas jambisks divzilbīgs vārds vai akcentēts vienzilbīgs vārds. Otrkārt, daktila pozīcijā pēc cezūras jābūt vārdam bez papilduzsvara, vislabāk tādām, kas beidzas ar divām īsām zilbēm (Draviņš 1939: 317–318).

Par veiksmīgāko Alkaja strofas iedzīvinātāju latviešu oriģināldzejā uzskatāms Rainis. Alkaja vienpadsmitzilbnieka atveidē viņš izmantojis līdzīgu paņēmienu, kā veidojot Sapphō

vienpadsmitzilbnieku – cezūras vietā novietota domuzīme. Diemžēl nav zināms neviens Raiņa romiešu dzejas tulkojums Alkaja strofā.

Veidenbaums atdzejojis četrus Horātija dzejoļus Alkaja strofā, un, lai gan Veidenbauma atdzejojumi visumā vērtējami kā veiksmīgi, pantmēra atveide tajos ne vienmēr precīzi atbilst shēmai. Draviņš raksta, ka “neattaisnojami ir tas, ka tulkojumā, izvēlēdamies antīko metru paraugu, šādu vai tādu iemeslu spiests, Veidenbaums novirzījies no metra shēmas” (turpat: 313). Pētnieks sniedz piemērus ar pantmēra atveides neprecizitātēm, t. i., liekām un iztrūkstošām zilbēm C II 3 un C II 11, tomēr pieļauj, ka kļūdas varētu būt radušās izdevēju pavisrības dēļ.⁶⁹ Ja neņem vērā atsevišķu rindu zilbju skaita neatbilstības strofas shēmai, Veidenbauma atdzejojumos pantmērs ir prasmīgi veidots. Pantmēra uzsvari vienmēr sakrīt ar vārdu dabiskajiem uzsvariem, turklāt atdzejotājam izdevies meistarīgi atveidot Alkaja strofai raksturīgo ritmisko kāpuma un krituma pāreju ne tikai formas ziņā, bet arī saturiski, piemēram:

[..] Reiz jāatstāj tev || māja un pakalni,
Un dārzi skaistās || Tiberes upmalā,[..]
(Hor. C II 3, 17–18, atdz. Veidenbaums, 1890).

Straubergs vairākus Alkaja strofā sacerētos dzejoļus sākotnēji tulkojis zinātnisko rakstu vajadzībām, bet pēc tam pārstrādājis publicēšanai atdzejojumu izdevumā, tāpēc tiem ir dažādos laikos tapušas atšķirīgas atdzejojumu versijas. Bērziņš, lai arī pats rakstījis oriģināldzeju Alkaja strofā, atdzejojot Horātija Alkaja strofas dzejoļus nav centies atveidot antīko pantmēru, bet piedāvājis vairākas alternatīvas.

Strauberga atdzejojumiem raksturīga svešādošanas pieeja. Zinātniskajos rakstos citētie atdzejojumu paraugi tiecās, pirmkārt, pēc iespējas saglabāt avotteksta vārdu secību un izteiksmi, un, tikai, otrkārt, atveidot oriģināla pantmēru. Tomēr ar katru nākamo dzejoļa tulkojuma versiju Straubergs centies piemeklēt latviešu valodā ierastāku vārdu secību, novērst pantmēra nepilnības. Atsevišķiem dzejoļiem ir pat trīs atdzejojumu versijas.

Uz nelatvisko vārdu secību kā trūkumu Strauberga atdzejojumos norāda gan Draviņš (Draviņš 1939: 313), gan Ūdre (Ūdre 1973: 5). Pats Straubergs rakstā par Horātija atdzejojumiem, analizēdams Alunāna un Veidenbauma atdzejojumu, min, ka vārdu secība arī latīņu tekstā ne vienmēr seko valodas likumībām (Straubergs 1920a: 225). Latviešu valodai neierastā vārdu secība Strauberga atdzejojumos ir ne pārāk veiksmīgi īstenotas svešādošanas stratēģijas rezultāts.

Salīdzinājumam trīs Strauberga atdzejojumu versijas Horātija C I 9. Pirmās divas tapušas zinātnisko rakstu vajadzībām, pēdējā – atdzejojumu krājumam. Divas un vairāk versijas – zinātniskajiem rakstiem un atdzejojumu krājumam – Straubergs veidojis arī C I 17, C I 26, C I 27, C II 19, C II 20.

---

⁶⁹ Sk., piemēram, Pabēržu Rūdolfā sastādīto izdevumu (Veidenbaums 1906), daudzās kļūdas apliecina, ka sakārtotājam nav bijis izpratnes par pantmēriem.

Pirmajā tulkojumā atdzejotājs koncentrējies uz pēc iespējas precīzāku avotteksta satura un vārdu secības pārcēlumu, tomēr ir atveidots arī antīkais pantmērs:

Dzen projām salu, || devīgi krāsnī liec
Pa brīdim malku; || izcēlis atnesto
Sabinas četrgadējo vīnu
Taliarch, baudi to nemaisītu, [..]
(Hor. C I 9, 5–8, atdz. Straubergs, 1920).

Otrajā versijā Straubergs jau centies vārdus teikumā sakārtot latviešu valodai ierastākā kārtībā:

Dzen projām salu, || devīgi krāsnī liec
Ik brīdi malku; || Sabinu kausā lej
Un baudi četrgadējo vīnu.
Taliarch, biežāki to nemaisītu, [..]
(Hor. C I 9, 5–8, atdz. Straubergs, 1922).

Atdzejojumu krājumā Straubergs ir noslīpējis pantmēra atveidi, novēršot iepriekšējo atdzejojumu versiju nepilnības un ieviešot jaunus elementus, piemēram, garās zilbes pirms cezūras vienpadsmitzilbnieku rindās. Līdzīgi kā falekija un Sapfō vienpadsmitnieku atveidē arī Alkaja strofas pārcēlumos Straubergs tiecas paplašināt kvantitatīvās dzejas elementu pārcēluma iespējas latviešu valodā, apzinādams latviešu valodas garo un īso zilbju potenciālu pantmēra skanējuma veidošanā:

Dzen viņu projām, || pavardā malku liec
Arvien jo vairāk, || Sabinu kausā lej
Un baudi triju gadu⁷⁰ vīnu
Biežāki, Taliarch, nemaisītu [..]
(Hor. C I 9, 5–8, atdz. Straubergs, 1936).

Salīdzinājumam pats pirmais C I 9 atdzejojums (Horacijs 1885a), kura autors ir Koškins, demonstrē agrīnajiem atdzejojumiem raksturīgos pantmēra atveides meklējumus, kuros vārda dabiskie uzsvāri nesakrīt ar pantmēra diktētajiem un zilbju skaits rindām pielāgots ar apostrofu palīdzību:

Tad aizdzen salu, || uzlikdams malkas kaudz`
Uz uganskura, || iepildi devīgi
Sev četrgadīgu saldu vīnu,
Div' osu kausiņu iztukšojis.
(Hor. C I 9, 5–8, atdz. Koškins 1885)

Hronoloģiski jaunākais atdzejotājs Novackis pantmēra atveidē seko Strauberga attīstītajiem paraugiem. Novackis centies veidot latviešu valodā iederīgāku izteiksmi, mainot teksta idejas izklāsta secību teikumos un vietumis atkāpdamies no precīzas avotteksta satura atveides:

Papilnam malku || pavarda liesmās met,
Dzen salu projām! || Neesi skops un lej
No sabinīkrūkas četrgadīgo,

⁷⁰ Avottekstā *quadrimum* ‘četrgadīgs’. Krājuma komentāros Straubergs raksta “četrus gadus gulējis viņš protams ir daudz labāks”. Nav saprotams, kāpēc šajā tulkojuma versijā pēkšņi mainīts gadu skaits. Iespējams, tā ir tulkotāja patvaļa.

Taliarch, labākā vīna lāsi!
(Hor. C I 9, 5–8, atdz. Novackis, 1952).

Ūdre secina, ka Novacka atdzejojumi ir vidusceļš starp Veidenbauma neprecizitātēm pantmēra atveidē un Strauberga nedabisko vārdu secību, tomēr arī Novacka atdzejojumos, kā norāda Ūdre, var atrast neveiklas cezūras un liekas zilbes (Ūdre 1973: 5).

Bērziņš atdzejojis sešus Horātija Alkaja strofas dzejoļus, necenzdamies meklēt strofai latvisku atbilstmi. Pantmēra atveidē atdzejotājs nav konsekventi pieturējies pie vienas noteiktas pantmēra alternatīvas. Salīdzinājumam divas Bērziņa C I 9 pirmā panta versijas, tās atdzejotas četrpēdu trohajā ar atskaņām pāra rindās. Pāra rindas ir katalektiskas, t. i. rindai trūkst pēdējās zilbes:

Kliedē| salu, || kurā |malku,
Bagā|tāki |ielik|dams
Un no| brūnā || senču |alus
Devī|gāki |ielie|dams.
(Hor. C I 9, 5–8, atdz. Pabēzsis, 1892),

Lai tad |uguns|| līgsmi |sprēgā
Tevi |sildīt,| drauga |nams,
Kannā |vīnslai ||spoži |dzirkstas
Gadu |gadiem |glabā|jams!
(Hor. C I 9, 5–8, atdz. Bērziņš 1918).

Bērziņš atdzejojis arī C I 34 trīs pēdu daktilā ar krusteniskām atskaņām, C II 3 – katalektiskos piecpēdu un četrpēdu jambos ar krusteniskām atskaņām, C II 14 daktilu un trohaju logaēdos ar krusteniskām atskaņām, C III 1 un C III 2 katalektiskos piecpēdu un četrpēdu jambos ar gredzenveida atskaņām. Pantmēru atdzejotājs, visticamāk, tiecies pielāgot dzejoļu saturam. Trohajs un daktils izmatots dzejoļos par dabas tematiku (C I 9, C 34), radot asociācijas ar latviešu tautasdziesmām, jambus – filozofiska (C II 3) un svinīga, patriotiska satura dzejai (C III 1, C III 2).

Straubergs norāda, ka Bērziņa tulkojumi salīdzinājumā ar priekšgājēju – Alunāna un Veidenbauma – veikumu ir vislabākie, tomēr viņš uzskata, ka oriģināla pantmēra aizstāšana ar citu ievieš tulkojumā gadījuma raksturu, jo latviski pārnes tikai daļu oriģināla (Straubergs 1920a: 224). Trimdas lietratūrzinātnieka Krēsliņa vērtējums ir skarbāks. Viņš raksta, ka Bērziņa pieeja atdzejošanā liktu Horātijam kapā apgriezties otrādi (Krēsliņš 1985: 365).

Straubergs ir svešādošanas stratēģijas piekritējs, tāpēc, rakstot par antīkās dzejas tulkošanu, vienmēr uzsver precīza satura un formas pārcēluma nozīmīgumu. Alkaja strofas latviskošanas grūtības, uz kurām norāda pētnieki, un neveiksmīgo strofas atveidojumu piemēru salīdzinājums ar Bērziņa piedāvātajām pantmēra alternatīvām attaisno un pamato pantmēra alternatīvu meklējumus romiešu dzejas latviskojumos.

5.7.4. Asklēpiada strofas variācijas

Sapfō un Alkaja strofu pirmsākumi latviskajā kultūrtelpā nav precīzi nosakāmi, jo savijušies ar agrīnajiem baznīcas dziesmu atdzejojumiem un mēģinājumiem oriģināldzejā. Savukārt Asklēpiada strofa latviski pirmo reizi ieskanējās 1856. gadā līdz ar Alunāna pirmo publicēto romiešu dzejas atdzejojumu “Plānprātiņam” (Hor. C I 11).

Mūsdienās pētnieki izdala piecas Asklēpiada strofas variācijas. To numerācija dažādos avotos atšķiras.⁷¹ Citkārt strofas variācijas sīkāk neizdala, un visas dēvē vienkārši par asklēpiadiem⁷². Tradicionāli strofas aplūko kā četrrindes, kuras veido Asklēpiada rindu kombinācijas.

Tāpat kā citas romiešu dzejā sastopamās aioliskās dzejas formas Asklēpiada rinda bija pazīstama arī senāk, bet tās nosaukumu saista ar sengrieķu dzejnieku Asklēpiadu, kurš 3. gs. p. m. ē. dzīvoja Samas salā Grieķijā un piederēja pie aleksandriešu dzejniekiem⁷³.

Romiešu dzejā asklēpiadus nostiprināja Horātijs, viņš tos lietojis 34 odās, izveidojot piecas mūsdienu Eiropas dzejā pazīstamās strofas variācijas. Pirms Horātija romiešu dzejā asklēpiadus ieskandināja Katulls ar Cat 30.

Izšķir divus Asklēpiada rindu veidus – Lielo un Mazo. Lielā Asklēpiada rinda ir Mazās paplašinājums – tai pa vidu iesprausts horijambis. Sengrieķu dzejā Asklēpiada rindām nebija raksturīga noteikta cezūra. Horātijs romiešu versijās ieviesa fiksētas cezūras – mediālo dierēzi Mazajā Asklēpiada rindā un dierēzi pēc sestās un desmitās zilbes Lielajā Asklēpiada rindā.

Līdzīgi kā Sapfō un Alkaja vienpadsmitzilbniekiem arī Asklēpiada rindu pamatā ir t. s. Glikoneja kols. Shēmas ir šādas:

Mazā Asklēpiada rinda × × — ∪ ∪ — || — ∪ ∪ — ∪ ×

Lielā Asklēpiada rinda × × — ∪ ∪ — || — ∪ ∪ — || — ∪ ∪ — ∪ ×

Arī šīs Horātija izveidotās panta formas pārņēma viduslaiku dzejnieki, un vēlāk tās ienāca Eiropas nacionālo valodu dzejā. Tāpat kā citas antīkās strofas, arī Asklēpiada strofas variācijas viduslaikos ieguva atskaņas. Sillabotoniskajā pārcēlumā ancepszilbes Glikoneja kolā parasti atveido ar trohaju. Ja pēdējā ancepszilbe rindā ir īsa, tad rinda iegūst krītošu skanējumu.

Asklēpiada I strofu sauc arī par Mazo Asklēpiada strofu. To veido četras Mazās Asklēpiada rindas. Horātijs Asklēpiada I strofu lietojis C I 2, C III 30 un C IV 8. Latviski tulkoti pirmie divi. C I 2 atdzejojis tikai Straubergs, bet C III 30 ir seši atdzejojumi.

Pirmā C III 30 atdzejojuma autors ir Alunāns, kura aizsākto Asklēpiada strofas atveides pieeju turpināja attīstīt vēlākie atdzejotāji. Alunāns Mazās Asklēpiada rindas pirmās divas ancepszilbes visbiežāk atveidojis ar trohaju. Skanējums dažādots, rindas sākumā izmantojot gan četrzilbīgus vārdus ar papilduzsvaru uz trešās zilbes, gan divzilbīgus vārdus, gan divus vienzilbīgus vārdus. Zilbju skaits

⁷¹ Šajā pētījumā izmantots Strauberga sniegtais dalījums atdzejojumu izdevumā (Horātijs 1936: 17), tādu pašu numerāciju sniedz arī Kursīte “Dzejas vārdnīcā” (Kursīte 2002: 42–44).

⁷² Ķīķauka grieķu gramatikas pielikumā par metriku (Ķīķauka 1934b: 111–112) lieto terminu “asklēpiadējs”.

⁷³ Sk. 53. atsauci.

rindās sakrīt ar antīko paraugu, t. i., rindā ir divpadsmit zilbes. Kur nepieciešams zilbju skaitu samazināt, Alunāns lieto apostrofos, sk., piemēram, 4. rindu:

Pastā|vīgāka| vēl || slave par| tēraudu,
Daudz par| kalniem, kas |sniedz || debesis |augstāka;
Postī|dams to nedz| laiks || nīcināt| neiespēj,
Nedz ar`| ziemeļu |vējš, || nedz neiz|skaitāmos 4
Gados| eijama |virīts, || mūžība |pate ne, [...]
(Hor. C III 30, 1–5, atdz. Alunāns, 1869).

Pirms dierēzes uzsvērtajā pozīcijā novietots patstāvīgs vienzilbīgs vārds. Aiz dierēzes parasti seko divas daktila pēdas. Pēdējai zilbei rindā ir jābūt ar uzsvaru, tomēr Alunānam visbiežāk tā ir neuzsvērta. Atsevišķos gadījumos vārdu dabiskie uzsvāri nesakrīt ar pantmēru, sk., piemērā 4. rindu aiz diarēzes.

Novackis pantmēra atveidē seko Alunāna paraugam, novēršot iepriekšējā nepilnības. Rindas pēdējā zilbē Novackis parasti novieto uzsvērtu vienzilbīgu vārdu vai trīszilbīgu vārdu ar papilduzsvaru pēdējā zilbē, sk. 2. rindu:

Piemineklis ir celts, || stiprāks par varu vēl,
Pāri piramīdām || celsies tas dižumā. 2
Nespēs lietus to vairs || postīgām gāzēm graut,
Brāzmām Ziemeļa spēks, || gadi, kas raiti rit,
Joņos steigdamies prom, || nedz arī laiku spiets.
(Hor. C III 30, 1–5, atdz. Novackis, 1952).

Rūmniece centusies pēc iespējas atveidot avotteksta izteiksmi, izmantojot svešādošanas pieeju, tāpēc vārdu dabiskie uzsvāri bieži nesakrīt ar pantmēra ritma zīmējumu un skandēšana ir apgrūtināta. Šim atdzejojumam raksturīgs citos tulkojumu paraugos reti sastopamais pārnesums jeb enžambemens, kad rindas nobeigums nenoslēdz izteikumu, bet pārceļ domu uz nākamo rindu:

Uzcēlis esmu es || pieminekli – tam būt
Stingrākam nekā varš, || pārāks par lepņajām
Piramīdmailēm tas. || Nespēs lietavu zobs
Kaitēt, ne brāzmainais vējš, || nedz gadu skreja to
Zūdībā varēs nest || laiku plūdumam līdz.
(Hor. C III 30, 1–5, atdz. Rūmniece, 1994).

Dzejnieks Brūveris ir izkopies Alunāna aizsākto un Novacka pilnveidoto pantmēra atveides stratēģiju. Vārdu dabiskie uzsvāri sakrīt ar pantmēra uzsvāriem, rindas pirmā pēda ir trohajiska, pirms dierēzes lietots uzsvērts vienzilbīgs vārds, rindas pēdējā zilbe ir uzsvērta. Uzsvāra dažādošanai izmanoti gan trīszilbīgi vārdi ar papilduzsvaru, gan vienzilbīgi vārdi.

Dierēzes vietā teksta izdevumā izveidota vizuāli uztverama pauze – dubultatstarpe. Šāds paņēmiens raksturīgs projektīvajai dzejai (ang. *projective verse*) (Olson 2009) – forma ir satura

papildinājums, un, ja tekstā ir atstarpe, kas garāka nekā iepriekšējā, tas nozīmē, ka šajā vietā jāaiztur elpa:

Esmu uzcēlis sev piemiņai mūžīgai
Pieminekli, kas būs stiprāks kā bronzas tēls;
Paliks, spītējot tas gadsimtu skrējienam,
Sliesies neuzvarams piramīddižumā,
Nedz to Akvilōns graus nedz arī lietavas.
(Hor. C III 30, 1–5, atdz. Brūveris, 2004).

Līdzās Asklēpiada rindas atveidojuma meklējumiem latviešu valodā C III 30 ir arī divas atdzejojuma versijas, kurās izmantoti alternatīvi pantmēri.

Pirmais ir pielāgošanas stratēģijas virtuoza Bērziņa atdzejojums. Viņš izmanto četrpēdu jamba un katalektiska piecpēdu jamba rindas ar krusteniskām atskaņām. Asklēpiada rinda ir it kā sadalīta uz pusēm dierēzes vietā, un katra tās daļa pagarināta. Pantmērs veiksmīgi imitē avotteksta nokrāsu un pacilājošo skanējumu:

Es pie|minek|li da|rī|jis,
Kas aug|stāks ne|ka pi|rami|des,
Ko lie|tus ne|sagrau|zīs vis
Un lai|ku plū|di ne|iznī|dēs.
(Hor. C III 30, 1–5, atdz. Bērziņš, 1925).

Otra atdzejojuma autors ir Ģiezens. Dzejas rindu veido 15 zilbes, to uz pusēm sadala dierēze pēc septītās zilbes. Rindas pirmā daļa ir veidota kā daktilu pentamētrs līdz dierēzei, t. i., divas daktila pēdas un viena uzsvērtā zilbe. Rindas otrajā daļā seko trīs amfibrahija pēdas:

Pabeigts ir piemiņas stabs, || daudz stiprāks par cietāko varu,
Augstāks par piramīdēm || un greznāks par valdnieku pilīm;
Spēcīgās ūdeņu straumes || un brāzmainie ziemeļu vēji
Nespēs tā pamatus gāzt; || pat garās gadsimteņu rindas,
Mūžībā ritošais laiks || to nevarēs pārvērst par pīšļiem.
(Hor. C III 30, 1–5, atdz. Ģiezens, 1939).

Arī Ģiezena pantmēra versija atdarina avotteksta svinīgo noskaņu. Tomēr pretstatā Bērziņa tulkojuma pacilājoši dinamiskajam jambu skanējumam daktilu krītošā intonācija, kas pāriet viļņojošos amfibrahijos, Ģiezena atdzejojumam piešķir nopietnu, pat mazliet fatālu nokrāsu.

Lai gan Straubergs nav publicējis savu C III 30 versiju, jo paspēja izdot tikai divu pirmo Horātija odu grāmatu atdzejojumus, viņa interpretācijā Asklēpiada I strofa lasāma C I 1 tulkojumā. Straubergs Mazās Asklēpiada rindas atveidē seko Alunāna paraugam, cenšoties novērst tās nepilnības, gala rezultāts ir līdzīgs Novačka versijai.

Asklēpiada II strofu veido trīs Mazās Asklēpiada rindas un viena Glikoneja rinda. Horātijs Asklēpiada II strofu izmantojis deviņos dzejoļos, no kuriem seši (C I 6, C I 15, C I 24, C I 33, C II 12 un fragments no C III 10) ir atdzejoti latviski. Šī strofas versijas vienīgais tulkotājs ir Straubergs. Paraugam ievads no C I 15:

Gans pār jūru, kad prom || Helenu aizveda,
 Īdas kuģī sev līdz, || draudzību zaimojis,
 Vējiem ātriem, tā teic, || lika tad mierā stāt
 Nērejs viņiem, lai sacītu [...] 4
 (Hor. C I 15, 1–4, atdz. Straubergs, 1936).

Mazās Asklēpiada rindas atveidē ievērota un pilnveidota Alunāna aizsāktā pieeja – trohajsks rindas ievads, vienzilbīgs vārds pirms dierēzes, ar vārdu uzsvariem salāgoti pantmēra uzsvari, Asklēpiada rindas pēdējā zilbe neuzsvērta.

Glikoneja rindas atveidojumā pēdējā pēda, kurai jābūt uzsvērtai, Strauberga atdzejojumos parasti ir neuzsvērta, sk. piemērā 4. rindu. Šāds risinājums ir pieņemams, jo latviešu valodā, lai atveidotu uzsvērto pēdējo zilbi, katra Glikoneja rinda būtu jānoslēdz ar uzsvētu vienzilbīgu vārdu, tas ievērojami ierobežotu izteiksmes iespējas.

Asklēpiada III strofu veido divas Mazās Asklēpiada rindas, Ferekrata II rinda un Glikoneja rinda. Strofas shēma:

× × — ∪ ∪ — || — ∪ ∪ — ∪ ×
 × × — ∪ ∪ — || — ∪ ∪ — ∪ ×
 × × — ∪ ∪ — × (Ferekrata II rinda)
 × × — ∪ ∪ — ∪ — (Glikoneja rinda)

Šī ir visbiežāk lietotā Asklēpiada strofas versija latviešu oriģināldzejā.

Pētījumā par pantu formām Raiņa dzejā dzejnieks Jānis Plaudis (dzejn.) raksturo Glikoneja rindas atveidojuma variācijas Asklēpiada III strofā. Glikoneja rindu var veidot: 1) trohajs un divi daktili (ja trīszilbīgam vārdam galotnē garš patskanis); 2) trohajs, daktils un trohajs, kuram seko vienzilbīgs vārds ar īsu patskani. Rainis visbiežāk izmanto otro variantu (Plaudis 1945: 913). Straubergs Glikoneja rindas atveidojumā Horātija atdzejojumos visbiežāk lietojis pirmo variantu, tomēr viņam ne vienmēr izdevies otrā daktila pēdējā zilbē ievietot garu patskani.

No Horātija septiņiem Asklēpiada III strofā sacerētajiem dzejoļiem latviski atdzejoti četri (C I 5, C I 14, C I 21, C I 23). Visus četrus ir atdzejojis Straubergs, bet C I 23 ir arī divas agrākas versijas. Pirmais ir Alunāna atdzejojums, kas 1869. gadā publicēts ar nosaukumu “Madža”, otrs – Koškina tulkojums ar nosaukumu “Veltīgas bailes” (Horacijs 1885b).

Salīdzinājumam pirmais pants no visiem trijiem atdzejojumiem:

Mani Madža, tu bēdz, || līdzīga stirnēnam,
 Kurš sevi bailīgi māt' || meklē pa kalnainām
 Vietām, velti par vēj', kas
 Kokus kustina, bīdamos.
 (Hor. C I 23, 1–4, atdz. Alunāns, 1869),

Stirnai jauniņai tu || līdzīga bēgšanā:
Bailes meklējoti || mudīgi kalnājos 2
Savu māmiņu, kokos
Lēno vējiņu bīdamās.
(Hor. C I 23, 1–4, atdz. Koškins 1885),

Prom no manis tu bēdz, || Chloja, un izvairies,
Tā kā stirna, kas steidz || stāvajās nogāzēs
Māti izbailēs meklēt,
Meža, vēsmaņas bīstoties:
(Hor. C I 23, 1–4, atdz. Straubergs, 1936).

Alunāns Mazo Asklēpiada rindu atveido tāpat kā iepriekš aplūkotajā Asklēpiada I strofas atdzejojumā C III 30 – vārdu dabiskie uzsvāri sakrīt ar pantmēra uzsvāriem, un liekās zilbes ir apostrofētas. Ferekrata rinda atveidota ar trohaju, daktilu un trohaju; Glikoneja rinda ar trohaju un diviem daktiliem. Straubergs seko Alunāna paraugam, bet nelieto apostrofus.

Koškinam pietrūkst meistarības pantmēra atveidē. Mazajā Asklēpiada rindā pirms cezūras viņš dažviet lieto četrzīlbīgu vārdu ar dabisku papilduzsvaru uz trešās zilbes, sk. 2. rindu piemērā. Pantmērs pieprasa uzvaru tieši pirms diarēzes, t. i., uz vārda pēdējās zilbes. Tādējādi, lai skandētu pantmēru, vārds pirms cezūras jālasa ar nedabiski uzsvērtu pēdējo zilbi.

Asklēpiada IV strofas četrindē 1. un 3. ir Glikoneja rinda, 2. un 4. ir Mazā Asklēpiada rinda.

Strofas shēma:

× × — ∪ ∪ — ∪ —
× × — ∪ ∪ — || — ∪ ∪ — ∪ ×
× × — ∪ ∪ — ∪ —
× × — ∪ ∪ — || — ∪ ∪ — ∪ ×

Horātijs šo strofas versiju izmantojis 12 dzejoļos, no tiem seši (C I 3, C I 13, C I 19, C I 36, C III 9, C I 3) atdejojoti latviski. Straubergs atdejojis C I 3, C I 13, C I 19 un C I 36. Pantmēra atveides pieeja ir tāda pati kā iepriekš aplūkotajos piemēros no citiem strofas paveidiem.

C III 9 latviskojumu Straubergs nav publicējis, to tulkojuši trīs citi atdejojotāji. Pirmā ir Vensku Edvarta versija ar nosaukumu “Lidijai”, publicēta dzejas krājumā (Vensku Edvarts 1882) līdzās oriģināldzejai. Pantmēra atveidē dzejnieks seko Alunāna paraugam, zilbju skaits un uzsvāri rindās atbilst pantmēra shēmai un sakrīt ar vārdu dabiskajiem uzsvāriem. Arī Vensku Edvarts izmanto apostrofus, bet salīdzinājumā ar Alunāna atdejojumiem to ir ievērojami mazāk.

Glikoneja rindas pēdējā zilbē Vensku Edvarts cenšas novietot vienzīlbīgu vārdu, nepievēršot uzmanību patskaņu garumam tajā⁷⁴:

Kamēr mīļš es Tev biju vēl,
Nedz par mani bij cits || jauneklis cienīgāks

⁷⁴ Sk. Plauža ieteikumus pie Asklēpiada III strofas.

Apkampt baltajo kaklu Tev:
Jutos laimīgāks par || Perziešu valdnieku.
(Hor. C III 9, 1–4, atdz. Vensku Edvarts, 1882)

Otrais atdzejojums ar nosaukumu “Horācijs. Lidijai” (Horācijs 1942b) tapis pēc sešdesmit gadiem. Tā autors ir literāts Alfrēds Sils. Atdzejojums sakārtots dialoga formā – Horātija saruna ar Lidiju. Pantmēra atveidē ievēroti Alunāna aizsāktie principi, kas uzskatāmi redzami arī šī dzejoļa pirmajā – Vensku Edvarta – versijā. Alunāna paraugam seko arī trešais C II 9 atdzejotājs Novackis. Salīdzinājumam pirmais pants no Sila un Novacka atdzejojumiem:

Kamēr tīkams vēl biju tev,
nebij jauneklis cits,|| laimīgāks vēl kā es
skāvis vizošo kaklu tev,
jutos laimīgāks par || persiešu ķēniņu [...] 4
(Hor. C III 9, 1–4, atdz. Sils, 1942),

“Kamēr mīļš biju vēl es tev
Un tavs mirdzošais kakls || nebija cita skauts,
Kas par mani tev mīļāks vēl,
Jutos laimīgāks kā || persiešu valdnieks es.” 4
(Hor. C III 9, 1–4, atdz. Novackis, 1952).

Pantmērā un izteiksmē veiksmīgi atdzejotās rindas – pirmā un ceturrtā – ir gandrīz vienādas ne tikai šajos divos, bet arī daudz senākajā Vensku Edvarta atdzejojumā. Visu trīs C III 9 latviskojumu salīdzinājums reprezentē pantmēra atveides pieejas attīstību cauri laikiem, atklājot veiksmīgākos risinājumus, kuri pārņemti nākamajos atdzejojumos, sk. 1. un 4. rindu, un ne tik veiksmīgos risinājumus, kuriem katrs nākamais atdzejotājs piedāvājis citādu versiju, sk. 2. un 3. rindu.

Bērziņš Asklēpiada IV strofā sacerēto C IV 3, atdzejojis trohaja metrā. Pārējos viņa atdzejotajos asklēpiados – C I 11 un C III 30 – izmantoti jamba metri. C IV 3 atdzejots četrpēdu trohajā, pāra rindās ir katalekse un rindas sabalsojas veiksmīgāk vai neveiksmīgāk īstenotās atskaņās, sk. 2. un 4., 6. un 8. rindu:

Kam tu| dzimstot, || Melpo|mene,
Mī|ju |smaidu |uzme|tus'. 2
Ne viņš| slavens || Istma |cīņā,
Ne ar |zirgu |skrējām| būs. 4

Neies |viņš pa || kaŗa tekām,
Neplūks |kaujas vaiņa|gu, 6
Neve|dīs to || kapi|tolā
Naidniek|varas |lauzē|ju. 8
(Hor. C IV 3, 1–8, atdz. Bērziņš, 1925).

Oriģināla pantmērā pāra rindas, t. i., Glikoneja rindas, beidzas ar garu zilbi, kuru, kā tas redzams iepriekš aplūkotajos atdzejojumos, latviski ne vienmēr izdodas atveidot kā uzsvētu. Savukārt

Bērziņa piedāvātā pantmēra alternatīva ar atskaņām īso rindu galos imitē oriģināla pantmēra skanējuma raksturīgo pēdējās zilbes izcēlumu.

Asklēpiada V strofa, saukta arī par Lielo Asklēpiada strofu, sastāv no četrām Lielajām Asklēpiada rindām. Horātijs to izmantojis trīs dzejoļos C I 11, C I 18 un C IV 10. Pirms Horātija to lietojis Katullus 30. dzejolī. Tas nav atdzejots latviski.

Horātija C I 11 ir pirmais publicētais Alunāna romiešu dzejas atdzejojums. Līdz mūsu dienām C I 11 tapušas septiņas atdzejojumu versijas – piecas no tām pantmēra atveidē seko Alunāna paraugam, divās izmantots alternatīvs pantmērs.

Alunāna īstenotā pantmēra atveides pieeja pieprasa saglabāt zilbju skaitu rindā, t. i., 16 zilbes. Glikoneja kols rindas pirmajā daļā visbiežāk sākas ar trohaja pēdu, bet pieļaujams arī jamb, strikti ievērots abu diarēžu novietojums. Salīdzinājumam Alunāna, Kaugurieša⁷⁵, Strauberga un Novacka atdzejojumi. Straubergs C I 11 atdzejojis divas reizes. Otrajā versijā viņš centies novērst pirmās versijas pantmēra atveides nepilnības:

Tu vis nepēti, draugs, || zināt ir grēks,|| kādu man, kādu tev
Dievs reiz galu še dos. || Pareģus lūgt || netīko, lai tie tev
Laikā nākošu teic; || labāki būs || ciest, kas ar' paciešams.
Alga viena, voi Dievs || zienu tev daudz || piešķir, voi pēdīgo, [...]
(Hor. C I 11, 1–4, atdz. Alunāns, 1856),

"Tiešām apgrēkojies, || Leukonoja! || ja tu arvienu pēc 1
Stundas taujā, kad mums || abiem būs reiz || jāmirst, un zvaigznēs to
Lasīt meģini. Daudz || gudrāka tu || būsi, ja liktenim
Droši padodamās, || nebēdāsies || vai šī būs pēdējā 4
Ziema [...]"
(Hor. C I 11, 1–4, atdz. Kaugurietis 1893),

Jautāt nevajag tev, || zināt nav brīv, || kādu tev, kādu man
Galū dievi reiz dos; || Leukonoe, || nevajag Bābeles
Skaitļus mēģināt tev. || Labāki būs || panest it visu ko,
Lai mums vairākas dod || Jupiters vēl || ziemas, vai pēdējo [...]
(Hor. C I 11, 1–4, atdz. Straubergs, 1920),

Jautāt nevajag tev, || zināt ir grēks, || kādu reiz tev un man
Galū dievi grib dot; || Leukonoj, liegts || Bābeles skaitļus tev
Saprast. Labāki būs || visu, kas lemts, || panest un uzņemties,
Lai vēl zienu jo daudz || Jupiters mums || dāvā, vai pēdējo [...]
(Hor. C I 11, 1–4, atdz. Straubergs, 1936),

Taujāt netaujā daudz,|| (zināt to liegts), || likteni kādu mums
Dievi lēmuši būs, || Leukonoja! || Bābeles lēsumos
Velti nepēti to! || Labāk ir ciest || visu, ko ausmas nes,
Vai nu Jupiters tev || veltījis būs || vairākas ziemas vēl, [...]
(Hor. C I 11, 1–4, atdz. Novackis 1952).

⁷⁵ Endzelīna pētniece Grīse min, ka Kaugurietis atdzejojis arī citus asklēpiadus (Grīse 1992: 8), diemžēl tie nav publicēti.

Pirms un pēc cezūrām, kur oriģināla pantmērā ir garās zilbes, visi atdzejotāji centušies novietot patstāvīgus vienzilbīgus vārdus. Lielākās grūtības Lielās Asklēpiada strofas atveidē sagādājis horijamba kodols. Romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas attīstības gaitā izkristalizējušies veiksmīgākie horijamba atveides paņēmieni. Horijamba kodolā var būt: 1) divzilbīgs vārds un divi vienzilbīgi vārdi, no kuriem pirmais ir saiklis vai vārds, kurā ir īss patskanis; 2) trīszilbīgs vārds un patstāvīgs vienzilbīgs vārds, vislabāk tāds, kurā ir garš patskanis.

Kaugurietis horijamba pozīcijā neveiksmīgi lieto četrzilbīgu vārdu, sk. 1. un 4. rindu. Pantmērs šeit pieprasa nedabisku uzsvāru uz vārda pēdējās zilbes. Arī Straubergs atdzejojuma pirmajā versijā horijamba kodolā novietojis četrzilbīgo “Leukonoe”, bet, pārstrādājot tulkojumu, to aizstājis ar pantmērā iederīgāko “Leukonoj, liegts”. Arī Novackis dzejoļa otrajā rindā horijamba pozīcijā novietojis četrzilbīgo “Leikonoja”, cenšoties līdzsvarot pirmās un pēdējās zilbes uzsvāru ar izsaukmes intonāciju.

Šim dzejolim ir arī divas atdzejojumu versijas alternatīvos pantmēros. Pirmais ir Bērziņa atdzejojums, kurš pirmo reizi publicēts 1896. gadā, tajā izmantots četrpēdu un piecpēdu jambas ar kataleksi pāra rindās un krusteniskām atskaņām:

Tu, Leu|kono|e⁷⁶, ne|prasi
Ko man,| ko tev| Dievs li|ka:
Vai daudz| vēl at|nāks ru|deņi,
Vai šis| jau pē|dējs ti|ka [...]
(Hor. C I 11, 1–4, atdz. Bērziņš 1896a).

Salīdzinājumā ar pārējīm Bērziņa atdzejojumiem šis satura atveidē ievērojami atkāpies no avotteksta.

Otrs atdzejojums alternatīvā pantmērā publicēts 1942. gadā avīzē “Tukuma Ziņas” (Horātijs 1942a), tā autors ir neatšifrēts tulkotājs V. B. Dzejoļa saturs ir ļoti tuvs avottekstam, bet pantmēru veido dažāda garuma anapesta rindas:

Nejautā, Leukonoja,
un nepētī kaldēju skaitļus.
Zināt nav ļauts, ko dievi
mums lēmuši katram.
Vienalga, vai pēdējo stundu,
vai daudzus vēl gadus
Jupiters dāvājis mums.
(Hor. C I 11, 1–4, atdz. V. B., 1942).

Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijā šis ir vienīgais konstatētais atdzejojums brīvā pantā. Veiksmīgais izpildījums sniedz priekšstatu par potenciālu jaunu virzienu antīkās dzejas latviskošanā, kas diemžēl nav tālāk attīstījies.

⁷⁶ Publikācijā krājumā “Vēlās vārpas” (1936), “Leukonoe” aizstāj personvārda tulkojums “gaišprātīte”.

Lai gan aioliskajām dzejas formām ir daudz līdzīgu iezīmju, Gasparovs uzskata, ka katrai no tām tomēr piemīt savs iekšējais ritmiskais veidols (ang. *integral rhythmical shape*) (Gasparov 1996: 60). Viņaprāt, to raksturo kāpjošo un krītošo kolu attiecības strofās. Aplūkotajos romiešu dzejas latviskojumu piemēros, kuros dominē centieni atveidot oriģināla pantmēru, izsekojama atveides tradīcijas attīstība, kas primāri tiecas atdarināt formu – īso un garo zilbju mijas metrisko zīmējumu, mazāk koncentrējoties uz tās skanējuma iespaidu un asociācijām latviešu valodā. Vairākas aplūkotās dzejas formas latviskajā kultūrvidē ienākušas tikai ar romiešu dzejas latviskojumiem, turklāt ar vienu vai pāris dzejoļiem. Tik neliels apjoms nevar nostiprināt asociatīvu iespaidu mērķa valodā.

Asklēpiada strofas ritma variācijas latīņu valodā kalpo dzejoļu vēstījuma atklāsmi. Domājot par aiolisko strofu atveides iespējām latviešu valodā, satura un skanējuma saskaņa ir būtisks nosacījums, kas liek nosvērties par labu nevis pantmēra atveidei, bet alternatīvu pantmēru meklējumiem. Alternatīvas rodamas latviešu oriģināldzejā, raugoties pēc saturiski un noskaņas ziņā radniecīgiem dzejoļiem.

Kursīte pētījumā par latviešu dzejas versifikāciju 20. gs. sākumā raksta, ka lielākoties jaunizveidotie metri, strofas un citi formālie elementi ir tikai aktualizēts vai pārveidots vecais. Turklāt pantmēri laika gaitā apaug ar noteiktām semantiskām intonācijām, tematiku, saistās ar atsevišķiem dzejas žanriem (Kursīte 1988: 25). Aplūkojot pantmēru attīstību romiešu dzejas latviskošanas tradīcijā, jāsecina, ka tajā dažādās proporcijās savijušies antīko pantmēru semantiskie oreoli un latviešu oriģināldzejas pantmēru semantika.

NOBEIGUMS UN SECINĀJUMI

Pētījuma mērķis ir sasniegts, izpildot piecus izvirzītos uzdevumus. Darba gaitā izveidotā romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfija ne vien sniedz pārskatu par latviski tulkotajiem romiešu dzejas darbiem, bet arī apkopo informāciju par pārpublicējumiem un aktualizē 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā tapušos, mazāk zināmos romiešu dzejas latviskojumus. Bibliogrāfijas veidošana bija laikietilpīgs process, jo tā papildinājās visu pētījuma gaitu, arvien izmainot bibliogrāfijas datu analīzes rezultātus, ietekmējot un mainot pārējo pētījuma uzdevumu izpildes gaitu. Reizē ar atdzejojumu bibliogrāfijas izveidi aktualizēti arī Latvijā līdz padomju okupācijai tapušie pētījumi klasiskajā filoloģijā. Aprakstot nozīmīgākos pētījumus un antīkās literatūras recepcijas attīstības virzienus Latvijā, apzināta vēsturisko notikumu un kultūrsociālo procesu ietekme uz tradīcijas attīstību, kā arī ar tiem saistītās personības.

Romiešu dzejas recepcijas ceļu Latvijā iezīmē ne tikai atdzejojumu pirmpublicējumi, bet arī pārpublicējumi un publikāciju mediji. Tiem ir nozīmīga loma antīkās kultūras interpretācijā un interpretācijas tradīcijas nostiprināšanā. Piemēram, Veidenbauma tulkotie Horātija dzejoļi ir visvairāk pārpublicētie romiešu dzejas tulkojumi. Publicējumu hronoloģija sniedzas no pirmpublicējumiem atdžejošanas tradīcijas sākotnē 19. gs. beigās līdz mūsdienām, aptverot visus pētījumā aplūkotos atdzejojumu medijus.

Latviskošanas tradīcijas attīstības gaitā atdzejojumu publikāciju mediji mainījās. No romiešu dzejas tulkošanas tradīcijas sākotnes līdz padomju okupācijai populārākie romiešu dzejas latviskojumu mediji bija prese un dzejas izdevumi. Tie reprezentēja romiešu dzejas klātbūtni latviskajā kultūrtelpā, sasniedzot visplašāko auditoriju un apliecinot antīkās kultūras vietu un nozīmi Latvijas kultūrā. Padomju okupācijas gados romiešu dzeju ar dažiem izņēmumiem publicēja mācību grāmatās. Tā bija saturiski un apjomā ierobežota padomju ideoloģijai atbilstoša romiešu dzeju reprezentējoša tekstu izlase, kuru vairākkārt pārpublicēja no grāmatas uz grāmatu visu okupācijas laiku un arī pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Šāda materiāla atlases un publicēšanas pieeja romiešu literatūru nostūma latviskās kultūrtelpas perifērijā, ierādot tai pasīvu lomu. Turklāt padomju laiku publikācijām raksturīgi patvaļīgi atdzejojumu tekstu labojumi un kļūdas, kuras nekritiski pārņemtas arī vēlākos pārpublicējumos.

Recepcijas izpēte paredz vairāku pētniecisko jomu savienošanu, tāpēc grūtākais, veidojot pētījuma teorētisko bāzi, bija iezīmēt katras aplūkojamās jomas robežas, tās savstarpēji līdzsvarojot. Darba teorētiskajā daļā apvienots antīkās literatūras pētniecības vēstures apskats ar uzsvaru uz tulkojumu jomu un mūsdienu pieejām antīko tekstu recepcijas pētniecībā, izvērstāk aplūkojot romiešu literatūras recepciju Latvijā. Atdzejojumu pētniecībai izvēlētas uz kultūrparadigmu orientētas tulkošanas teorijas. Dzejas teorija skatīta līdzīgi kā antīkās literatūras vēstures pētniecība – vispārīgi raksturojot antīko dzeju, detalizētāk pievēršoties atdzejojumiem un to īpatnībām. Teorētisko materiālu

atlasē un pētniecībā grūtības sagādāja antīkās un modernās dzejas teorijā lietotās terminoloģijas nesakritības, kuras iespēju robežās izlīdzinātas pētījuma tekstā.

Atdzejojumu tekstu korpusa apjoms un tulkojumu variantu daudzums ļauj tradīcijas attīstību skatīt no dažādiem aspektiem. Ņemot vērā pētījuma mērķi – izpētīt atdzejošanas tradīcijas izveidošanos un attīstību –, kā arī apjoma ierobežojumu, diahroniskajā analīzē padziļināti aplūkota antīkā pantmēra atveides attīstība. Šis aspekts izvēlēts tāpēc, ka tas ir nozīmīgākais romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas attīstību raksturojošais elements, kas caurvij visu tradīcijas attīstības gaitu un līdz šim latviskajā kultūrvidē ir maz pētīts.

Pantmēra interpretācijas analīze latviskojumos atklāja, ka vieni un tie paši pantmēra atveides principi lietoti kā pielāgošanas, tā arī svešādošanas tulkošanas stratēģijā, jo, sākot jau ar pirmajiem Alunāna tulkojumiem, atdzejošanas tradīcijā nostiprinājās oriģināla pantmēra lietojums. Oriģināla pantmēra interpretācijas attīstība ir viena no romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas unikālajām īpatnībām, jo modernajās valodās romiešu dzejas tulkojumos biežāk izmanto alternatīvus pantmērus. Pantmēra izvēli dzejas tulkojumā nosaka mērķkultūras dzejas tradīcijas, piemēram, angļu valodā vienpadsmitzilbnieku un daktilu heksametu parasti aizstāj ar angļu dzejā populāro piecpēdu vai sešpēdu jambu. Šāda pieeja raksturīga pielāgošanas stratēģijai romiešu dzejas tulkojumos angļu valodā. Turpretī latviešu valodā vienpadsmitzilbnieka atveide ar jambiem ir raksturīga svešādošanas pieejai.

Romiešu dzejas latviskojumu korpusā atrodami arī atdzejojumi alternatīvos pantmēros. Tajos pamatā lietota pielāgošanas stratēģija, romiešu reālijas adaptējot latviskajai kultūrvidēi. Savukārt alternatīva pantmēra lietojums romiešu dzejas latviskošanas tradīcijas kontekstā uztveramas kā svešādošanas pieeja, jo atkāpjas no latviskajā kultūrtelpā nostiprinātās tradīcija romiešu dzeju tulkot oriģināla pantmērā.

Diahroniskā pantmēru attīstības analīze apstiprināja, ka ne visi antīkie pantmēri ir vienlīdz veiksmīgi iedzīvināmi latviešu valodā. Ir konstatējamas atveides pieejas un panta formas, kas laika gaitā nostiprinājušās kultūrvidē konkrētu tulkotāju darbības rezultātā. Tāpat secināms, ka dažu dzejas formu, piemēram, Sapfō un Alkaja strofu, iedibinātās latviskošanas tradīcijas izaugsme sasniegusi apogeju.

Stingri turoties pie uzskata, ka pantmērs ir antīkās dzejas svarīgākā komponente, kura obligāti jā saglabā atdzejojumā, nevar ignorēt faktu, ka jebkurš pantmēra pārcēlums vai atveidojums sillabotoniskajā sistēmā nevar pilnībā atbilst antīkajam paraugam. Savukārt, atmetot nostāju, ka antīkā dzeja obligāti jātulko oriģināla pantmērā, tiek dota zaļā gaisma pantmēru alternatīvu meklējumiem un dažādām stilizācijām, kas bagātinātu romiešu dzejas recepciju. Piemēram, daktilu heksametra atveidē latviskojumos konstatēti vairāki pantmēra atveides varianti, bet kultūrtelpā nostiprinājusies Ģiezena īstenotā pieeja, jo viņš atdzejojis skaitliski lielāko daļu latviski lasāmo romiešu un arī grieķu

heksametru. Daktilu heksametram, kas lietots latviešu oriģināldzejā, pastāv variācijas. Turklāt arī katram romiešu autoram piemīt savs individuāls heksametra stils.

Dzejas tulkojumā atsakoties no antīkā pantmēra atveides, paveras iespējas izvērst citu elementu, piemēram, mākslinieciskās izteiksmes un satura interpretāciju. Pagaidām latviski maz tulkotajās, heksametrā sacerētajās Juvenāla saturās un Horātija vēstulēs saskatāms prozas tulkojumu potenciāls. Prozas forma mūsdienu lasītājam ļautu niansētāk uztvert un novērtēt vēstuļu filozofiskās pārdomas un saturu zobalīgos Romas sadzīves aprakstus. Tāpat dažādos laikos un atšķirīgiem mērķiem tapušie “Pārvērtību” fragmentu tulkojumi un pārstāsti prozā apstiprina gan šī, gan citu Ovidija darbu prozas tulkojumu potenciālu.

Raksturojot atdzejojumu tekstu korpusu, jāuzsver, ka latviešu valodā tulkoti tikai populārāko un nozīmīgāko romiešu autoru darbi. Tie ir t. s. skolu autori, kuru daiļrade gadsimtiem ilgi izmantota latīņu valodas un romiešu kultūras apgūvē. Šādu tekstu izlase latviskajā kultūrvīdē sniedz ierobežotu un nepilnīgu priekšstatu par romiešu dzeju.

Venuti vērš uzmanību, ka ārzemju literatūras kanoni veidojas caur tulkojumiem, un šie kanoni var būt stereotipiskas reprezentācijas, kas dažādos aspektos atšķiras no avotkultūrā veidotajiem literārajiem kanoniem (Venuti 2013e: 200).

Uzskatāms piemērs nepilnīgai un stereotipiskai reprezentācijai latviskajā kultūrvīdē ir Ovidija tulkojumi. Viņa tekstu kolekcija apjoma ziņā ir lielāka nekā pārējiem zelta laikmeta autoriem – Vergilijam un Horātijam –, taču latviskoti tikai pavisam neliela daļa. Šo tendenci varētu skaidrot ar novērojumu, ka, sākot jau ar pirmajiem romiešu dzejas tulkojumiem, noformējās ne tikai tradīcija atveidot oriģināla pantmēru, bet arī skatījums uz romiešu literatūras saturu – morāles netikumiem, erotikai un vardarbībai tajā nebija vietas. Tādējādi latviešu valodā ar dažiem izņēmumiem lasāmi tikai Ovidija mitoloģiskā satura darbi, turklāt neviens no tiem nav tulkots pilnā apjomā.

Var izteikt minējumu, ka tādi Ovidija darbi kā “Mīlas elēģijas” un “Mīlas māksla” nav latviskoti to satura dēļ, turklāt formējuši latviešu atdzejotāju attieksmi pret Ovidija daiļradi kopumā. Tā, piemēram, vairāki populāri mītu fragmenti no “Pārvērtībām” ir tulkoti latviski, bet viss darbs kopumā – un tajā netrūkst vardarbīgu un erotisku epizožu – tulkots nav. Presē publicēti mītu sižetu pārstāsti prozā ar atsauci uz “Pārvērtībām”, skolu vajadzībām sagatavoti antīko tekstu izdevumi ar komentāriem, tādējādi kultūrvīdē uzsverot darba mitoloģisko dimensiju un ignorējot citas teksta mākslinieciskās un saturiskās kvalitātes.

Atdzejoto tekstu kopējais apjoms un atdzejojumu versiju skaits vienam dzejolim apliecina, ka latviskajā kultūrvīdē populārākais romiešu autors ir Horātijs. Ļoti iespējams, ka latviešu klasiskie filologi gadsimta sākumā Ovidija daiļradi augstu nevērtēja. Sodums neklātienēs sarunā par tulkojumiem žurnālā “Karogs” atminas: “[.] 1940. gadu beigās Stokholmā ieminējos Kārlim Straubergam, vai viņš nevarētu pārtulkot Ovidija “Metamorfozas”. Straubergs atmāja: sēžamvietas darbs. Viņš to nedarīs.” (Karogs 1994: 204)

Izsakot minējumus par Ovidija darbu tulkojumu iztrūkuma iemesliem latviskajā kultūrvidē, jāņem vērā, ka padomju okupācija būtiski ietekmēja antīkās literatūras recepcijas attīstību Latvijā. Iespējams, ka cita vēsturiskā scenārija gadījumā Ģiezens būtu pabeidzis un publicējis Ovidija “Pārvērtību” pilna apjoma atdzejojumu. Turklāt vairāki īsi pirms okupācijas publicētie Ovidija darbu atdzejojumi un pārstāsti prozā liecina arī par citu tulkotāju ieinteresētību.

Vērtējot senāko latviskojumu dzīvotspēju un nepieciešamību pēc jauniem romiešu dzejas tulkojumiem, var atsaukties uz Venuti domu, ka tulkojuma dzīvotspēju nosaka tā mijiedarbe ar kultūras un sociālajiem procesiem, kuros tas ir tapis un tiek lasīts (Venuti 2008: 14). Tā piemēram, Veidenbauma un Raiņa 19. gs. beigās tapušie romiešu dzejas latviskojumi aktualizējās padomju okupācijas laikā, jo bija iekļauti antīko literatūru reprezentējošajā literatūras antoloģijā un vēlāk vairākkārt pārpublicēti citos izdevumos, kamēr hronoloģiski jaunākie Strauberga un Bērziņa atdzejojumi netika pat pieminēti, nogrimstot aizmirstībā.

Romiešu dzejas recepcija neaprobežojas tikai ar antīko tekstu tulkojumiem. Antīkās dzejas citāti dažādu teorētisku, zinātnisku, kā arī daiļliteratūras darbu tulkojumos arvien aktualizē jautājumus par īpašvārdu atveidi un dzejas tulkojumiem prozā. Uzskatāms senāko romiešu dzejas tulkojumu aktualitātes izvērtējuma piemērs ir antīko tekstu citāti Eko “Neglītuma vēstures” tulkojumā. Tulkotāja Dace Meiere izdevumam atlasījusi fragmentus no senāk publicētajiem tulkojumiem. Gadījumos, kad tie nav šķītuši iederīgi vai darbs nav bijis iepriekš tulkots, aicinājusi mūsdienu tulkotājus un atdzejotājus radīt jaunus tulkojumus.

Mērķa sasniegšanas rezultātā apstiprinājusies pētījumam izvirzīta hipotēze: latviskajā kultūrtelpā eksistē daudzveidīga, dinamiski noturīga romiešu dzejas tulkošanas tradīcija. Tā radusies mijiedarbē ar antīkās literatūras recepciju Eiropas kultūrā, bet ieguvusi unikālas iezīmes, attīstoties un izaugot latviskajā kultūrvidē lokāli politisku un sociālu procesu ietekmē.

Lai arī īstenots pētījumam izvirzītais mērķis un apstiprinājusies hipotēze, romiešu dzejas recepcija joprojām ir nepietiekami pētīts lauks latviešu kultūrā un literatūras vēsturē, tāpēc šī darba robežas iezīmē ceļu turpmākajiem pētījumiem.

Pirmkārt, jāturpina darbs pie pētījuma izstrādes gaitā sagatavotajiem pielikumiem – atdzejojumu bibliogrāfijas, īpašvārdu atveidojumu variantu un antīkās literatūras darbu nosaukumu tulkojumu apkopojuma, iespēju robežās padarot šos resursus pieejamus pētniekiem un interesentiem digitālā formātā.

Otrkārt, jāturpina romiešu dzejas latviskojumu padziļināta pētniecība. Līdzās pantmēru atveides attīstībai, atdzejojumu tekstus var aplūkot arī no citiem aspektiem, analizējot, piemēram, reāliju tulkojumus, mākslinieciskās izteiksmes pārnesi u. c. Tāpat padziļināmi kulturoloģiski un socioloģiski pētījumi par vēsturisko un sociālo procesu ietekmi uz antīko tekstu interpretāciju un recepciju latviskajā kultūrtelpā.

Treškārt, romiešu dzejas tulkojumu izpētes metodoloģiju, kā arī daudzas pētījumā gūtās atziņas var attiecināt arī uz sengrieķu dzejas latviskojumiem. Sengrieķu dzejas tulkojumu pievienošana bibliogrāfijai un pētāmo tekstu korpusam sniegtu antīkās dzejas recepcijas kopainu. Paplašinot žanriskās robežas, pētījumā iekļaujami arī romiešu un sengrieķu prozas darbu tulkojumi.

Izvēršot pētniecību tulkojumzinātnes virzienā, romiešu dzejas latviskošanas tradīcija aplūkojama latviešu tulkojumvēstures un īpaši atdzejošanas tradīcijas kontekstā. Pagaidām romiešu literatūras nozīme latviešu literatūras un kultūras vēstures attīstībā skatīta tikai atsevišķos aspektos – iztrūkst plašu visaptverošu pētījumu par to.

Atgriežoties pie šī pētījuma sākotnējās ieceres, kuru rosināja kaimiņvalstu – Lietuvas un Igaunijas – pieredze antīkās literatūras un kultūras recepcijas pētniecībā un digitālajās humanitārajās zinātnēs, šajā pētījumā apkopotais materiāls – atdzejojumu bibliogrāfija un teksti – jāpadara pieejami digitālā formātā.

TĒZES

1. Romiešu dzejas recepcija veido latviskās kultūridentitātes daļu, kura, lai gan attīstās autonomi, atbalsojas nacionālajos literatūras un kultūras procesos. Uzskatāmi tas redzams antīko pantmēru recepcijā, kas rod izpausmi gan tulkojumos no antīkajām valodām, gan latviešu oriģināldzejā, savstarpēji mijiedarbojoties.

2. Romiešu dzejas atdzejojumu tekstu kolekcija latviskajā kultūrvīdē sniedz gan apjoma, gan satura ziņā ierobežotu romiešu dzejas ainas reprezentāciju. Tulkoti ir tikai tradicionāli par nozīmīgākajiem autoriem uzskatīto dzejnieku darbi, turklāt ierobežotā mīlestības, dabas un mitoloģijas tematikā. Tādējādi latviskajā kultūrvīdē Katulls ar dažiem izņēmumiem pazīstams tikai kā mīlētājs un Lesbijas apdzejotājs, Ovidijs – kā mītu stāstnieks, ignorējot šo autoru erotisko un zinātnisko dzeju. Savukārt Horātija apjomīgajā atdzejojumu kolekcijā izpaliek filozofiskās vēstules un provokatīvi kritiskie epodi.

3. Aplūkojot romiešu dzejas tulkojumus vēsturiskā, sociālā un kultūras situācijā, jautājumi par pareizu, uzticamu tulkojumu zaudē aktualitāti. Tulkojuma vērtējumu diktē gan tulkojuma tapšanas laikā valdošais skatījums, gan vēlāka laika attieksme pret to. Tāpat izplūst un pārklājas jēdzienu “pielāgots tulkojums” un “svešādots tulkojums” robežas, jo katrs jauns tulkojums ir svešādots vai pielāgots pastāvošās tradīcijas robežās.

4. Tulkojumu vērtējumu un attieksmi pret to ietekmē mērķa valodas, kultūras un izglītības attīstība, kā arī literārā mode un laikmeta gars. Tādējādi agrīnie romiešu dzejas latviskojumi, kuri gan saturiski, gan formas ziņā būtiski atkāpjas no avotteksta, atdzejošanas tradīcijas attīstības gaitā vērtēti gan kā veiksmīgi tulkojumi, gan laikmeta liecības, gan pazaudējuši saistību ar romiešu avottekstu un uztverti kā oriģināldzejoļi.

5. Latviskajā kultūrvīdē dominē akadēmiska romiešu dzejas tulkošanas tradīcija, kas izaugusi no pirmajiem dzejnieku tulkojumiem 19. gs. vidū, sasniedzot uzplaukumu klasiskās filoloģijas speciālistu atdzejojumos īsi pirms padomju okupācijas. Tradīcija saglabājās kā vienīgā romiešu dzejas latviskošanas pieeja padomju okupācijas laikā un turpinās mūsdienās. Akadēmisko romiešu dzejas tulkošanas tradīciju raksturo oriģināla pantmēra atveidojums un precīzs satura pārcēlums. Dažādos laikos tapušie viena dzejoļa atdzejojumi pierāda akadēmiskās pieejas ierobežotību, jo tā neparedz nedz jaunu satura interpretāciju, nedz formu meklējumus.

6. Romiešu dzejas tulkojumu publikāciju medijiem ir liela nozīme to reprezentācijā un vērtējumā cauri laikiem. Padomju okupācijas noteiktie jomas reprezentācijas un interpretācijas ierobežojumi būtiski ietekmējuši gan romiešu dzejas atpazīstamību, gan vērtējumu latviskajā kultūrvīdē. Kļūdas un neprecizitātes padomju okupācijas laikā izdotajos atdzejojumu pārpublicējumos rada paviršības iespaidu, kas ietekmē romiešu dzejas mantojuma uztveri un vērtējumu mūsdienās.

7. Antīko pantmēru recepcijas izpēte apstiprina, ka ne visus antīkos pantmērus var vienlīdz veiksmīgi atveidot latviešu valodā. Grūtības rada gan versifikācijas sistēmu atšķirības, gan latviešu valodas īpatnības. Atmetot uzstādījumu, ka romiešu dzejas tulkojumā obligāti jāatveido oriģināla pantmērs, paveras alternatīvu pantmēru poētiskais potenciāls. Romiešu dzejas latviskošanas tradīcijā pārstāvētie tulkojumi pamato un attaisno pantmēra alternatīvas meklējumus, kurus noteikti varētu un vajadzētu turpināt, domājot par jauniem iepriekš atdzejoto un vēl neatdzejoto romiešu literatūras darbu tulkojumiem.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

1. Alunāns, Juris (1856). *Dziesmiņas latviešu valodai pārtulkotas*. Tērbata: Lākmans.
2. Alunāns, Juris (1859). *Jura Alunāna Dziesmiņas* [manuskripts].
Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/52708> [skatīts 16.10. 2021.].
3. Alunāns, Juris (1860). Maija un Jānis. Pasaka. *Sēta, daba un pasaule*. Trešā grāmata. Tērbata: Lākmans, 73.–75. lpp.
4. Alunāns, Juris (1867). *Dziesmiņas*. Rīga: H. Allunans.
5. Alunāns, Juris (1869). *Dziesmiņas*: otrā daļa. Rīga: H. Allunans.
6. Alunāns, Juris (1892). *Alunānu Jura dziesmiņas*. Jelgava: H. Allunans.
7. Alunāns, Juris (1914). *Raksti*: 1. sēj. Sakārt. R. Klaustiņš. Sanktpēterburga: A. Gulbja apgāds.
8. Alunāns, Juris (1929). *Kopoti raksti*: 1. sēj. Red. A. Goba. Rīga: Valters un Rapa.
9. Alunāns, Juris (1936). *Jura Alunāna Dziesmiņas*. Rīga: L. Ū. Studentu padomes grāmatnīca.
10. Alunāns, Juris (1956). *Izlase*. Sast. V. Austrums. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
11. Alunāns, Juris; Auseklis, Pumpurs, Andrejs (1960). *Izlase*. Sakārt. I. Martinsone. V. Labrences priekšv. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
12. Alunāns, Juris; Auseklis, Pumpurs, Andrejs (1965). *Izlase*. Sakārt. I. Martinsone. Rīga: Liesma.
13. Alunāns, Juris; Auseklis, Pumpurs, Andrejs (1971). *Izlase*. Sakārt. I. Martinsone. Valijas Labrences priekšv. Rīga: Zvaigzne.
14. Alunāns, Juris; Auseklis, Pumpurs, Andrejs (1978). *Izlase*. Sakārt. I. Martinsone. V. Labrences priekšv. Rīga: Zvaigzne.
15. Alunāns, Juris (1981). *Dziesmiņas*: I daļa. Sakārt. V. Labrence. Rīga: Liesma.
16. Alunāns, Juris (1982). *Dziesmiņas*: II daļa. Sakārt. V. Labrence. Rīga: Liesma.
17. Alunāns, Juris (1996). *Dziesmiņas*: mācību līdzeklis. A. Vēvera priekšv. Rīga: Burtnieks.
18. Alunāns, Juris; Auseklis, Pumpurs, Andrejs (2000). *Izlase*. Sakārt. G. Lejniece. O. Lāma priekšv. Rīga: Zvaigzne ABC.
19. Alunāns, Juris (2010). *Dziesmiņas*. [Alūksne]: Eraksti.
20. Bankavs, Andrejs u. c. (red.) (2001) *iTaka: antīkā kultūra: vērtības un pārvērtības*: klasiskās filoloģijas gadagrāmata. Rīga: Latvijas Universitāte.
21. Bernāne, Juta; Pamiļjane, Laima; Sakova, Vija (2007). *Antīkā literatūra un renesanse*. Literatūra vidusskolai: mācību līdzeklis skolēnam. Rīga: LVAVA.
22. Bērziņš, Ludis (1933). *Poētika pamatvilcienos*. Rīga: Valters un Rapa.
23. Bērziņš, Ludis (1936). *Vēlās vārpas*: L. Bērziņa dzīves un darbu izlase. Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības apgāds.
24. Bērziņš, Ludis (1995). *Poētika pamatvilcienos*: 2. izd. S. Sirsones priekšv. Rīga: Zvaigzne ABC.
25. Bērzmārtiņa, Jolanta (2008). Horācija atdzeja: antīkās un latviskās poētikas salīdzinājums. *Literatūrzinātne, folkloristika, māksla*. Latvijas Universitātes raksti. 731. sēj. Rīga: Latvijas Universitāte, 138.–145. lpp.
26. Bodniece, Līva (2015). Atdzejot atdzejojumu, Sapfo 31. fragmenta un Katulla 51. dzejoļa tulkojumi latviešu valodā. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*: rakstu krājums, 20. Liepāja: LiePA, 308.–318. lpp.

27. Bodniece, Līva (2016). Teksta izlaidumi Tita Lukrēcija Kāra poēmas “Par lietu dabu” atdzejojumā. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*: rakstu krājums, 21. Liepāja: LiePA, 247.–254. lpp.
28. Bodniece, Līva (2017). Kvīnta Horātija Flaka iedzīvināšana latviski diahroniskā aspektā. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*: rakstu krājums, 22. Liepāja: LiePA, 366.–376. lpp.
29. Brūveris, Pēters (2004). *Valodas ainava: dzeja*. Rīga: Neputns.
30. Čerfase, Lija (1965). Horācijs latviešu valodā. *Zvaigzne*, 23, 30. lpp.
31. Čerfase, Lija; Fomina, Tamāra (1968). *Antīkās literatūras vēsture*. Rīga: Zvaigzne.
32. Čerfase, Lija; Fomina, Tamāra; Zicāns Pāvils (1974). *Latīņu valoda*. Rīga: Zvaigzne.
33. Čerfase, Lija (1978). *Antīkās pasaules autori*: mācību līdzeklis 4. sēj./ 3. daļa. Horācija odas. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
34. Dinsbergs, Ernests (1851). Pirus un Tisbe. *Latviešu avīzes*, 35, 143.–144. lpp.
35. Dinsbergs, Ernests (1872). Pirus un Tisbe. *Rīmes*. I grāmatas 2. daļa. Mīlestības stāsti. Jelgava: J. Šablovskis, 61–64. lpp.
36. Draviņš, Kārlis (1939). Alkaja Strofa latviešu dzejā. *Ceļi. IX*. Rīga: Ramve, 310.–318. lpp.
37. Egle, Rūdolfs; Upīts, Andrējs (1930). *Pasaules rakstniecības vēsture*. 1. sēj. 5. grām. Rīga: A. Gulbis.
38. Eiduss, Jāzeps (1986). Tits Lukrēcija Kārs un viņa poēma “Par lietu dabu”. *Zvaigžņotā debess, Vasara* (112), 35.–42 lpp.
39. Eiduss, Jāzeps (1988a). Vēlreiz Tits Lukrēcija Kārs un viņa poēma “Par lietu dabu”. *Zvaigžņotā debess, Pavasaris* (119), 40.–48. lpp.
40. Eiduss, Jāzeps (1988b). Tita Lukrēcija Kāra poēma “Par lietu dabu”. *Zvaigžņotā debess, Vasara* (120), 49.–51. lpp.
41. Eiduss, Jāzeps (1989). *Lukrēcija Kārs – filozofs, dzejnieks*: metodiska izstrādne. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
42. Eiduss, Jāzeps (1990). Un atkal nemirstīgais Lukrēcija Kārs. No Pirmās grāmatas. Proēmijs. *Zvaigžņotā Debess, Ziemā* (130), 28.–34. lpp.
43. Eko, Umberto (2008). *Neglītuma vēsture*. Tulk. D. Meiere. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
44. Elsiņa, Alīse (sast.) (1959). *Pasaules tautu lirika*: antoloģija. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
45. Fomina, Tamāra (1978). *Antīkās pasaules autori*: mācību līdzeklis 4. sēj. 2. daļa. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
46. Fomina, Tamāra. u. c. (sast.) (1994) *Senās Romas literatūras antoloģija*. Rīga: Zvaigzne.
47. Garda, Maija (sast.) (1981). *Juris Alunāns, 150*: atgādnē lasītājam. Rīga: LPSR VB.
48. Grīslē, Rasma (1973). Arī atdzejotājs. Sakarā ar J. Endzelīna 100. dzimšanas dienu. *Komunisma Uzvara (Aizkraukle)*, 24, 3. lpp.
49. Grīslē, Rasma (1992). Endzelīns arī atdzejotājs. *Universitas*, 68, 8.–10. lpp.
50. Horācijs (1885a). Ziemā. Horācija I grāmatas IX oda. [Atdz.] Koškins. *Rota*, 37, 440. lpp.
51. Horācijs (1885b). Veltīgas bailes. Horācija I grāmatas XXIII oda. [Atdz.] Koškins. *Rota*, 45, 535. lpp.
52. Horācijs (1890a). Iznīcība. Tulk. E. V. [Veidenbaums]. *Austrums*, 3, 375.–376. lpp.
53. Horācijs (1890b). Nerūpējies par daudz. Tulk. E. V. [Veidenbaums]. *Austrums*, 4, 421.–422. lpp.
54. Horācijs (1890c). Dzīves padoms. Atdz. E. V. [Veidenbaums]. *Austrums*, 10, 1205.–1206. lpp.
55. Horācijs (1890d). Nevainība. [Atdz.] E. V. [Veidenbaums]. *Austrums*, 10, 1301.–1302. lpp.
56. Horācijs (1890e). Īstais miers. [Atdz.] E. V. [Veidenbaums]. *Austrums*, 11, 1333.–1334. lpp.

57. Horacijs (1890f). Zatira. [Atdz.] E. V. [Veidenbaums]. *Austrums*, 11, 1399.–1404. lpp.
58. Horacijs (1890g). Vidusceļš vislabākais. [Atdz.] E. V. [Veidenbaums] *Austrums*, 12, 1519.–1520. lpp.
59. Horacijs (1890h). Gudrības vārdi. Tulk. Pabērziš. *Balss*, 21, 5. lpp.
60. Horacijs (1891a). Zatira. [Atdz.] E. V. [Veidenbaums]. *Austrums*, 11, 1391.–1396. lpp.
61. Horacijs (1891b). Horacija sūtījums Lolijum. Epistulu I. grāmata II. sūtījums [Atdz. L. Bērziņš]. *Austrums*, 11, 1383.–1386. lpp.
62. Horacijs (1891c). Nolādētais koks. [Atdz.] E. V. [Veidenbaums]. *Austrums*, 7, 835.–836. lpp.
63. Horacijs (1892). Horacija Ode. (I, 22). Tulk. Kaugurietis. *Austrums*, 5, 327. lpp.
64. Horacijs (1893). Horacija ode (I, 11). [Atdz.] Kaugurietis. *Austrums*, 12, 577. lpp.
65. Horacijs (1896a). Neprasi. Pēc Horacija odes *Tu ne quaesieris* tulkojis L. Bērziņš. *Latviešu Avīzes*, 2, 1. lpp.
66. Horacijs (1896b). Integer vital. No latīņu valodas brīvi tulkojis L. Bērziņš. *Latviešu Avīzes*, 28, 1. lpp.
67. Horacijs (1897). Horacija oda I, 34. Brīvi tulkojis Ludis Bērziņš. *Austrums*, 3, 204. lpp.
68. Horacijs (1908) Dziesmas no svešām valodām. Pēc Horacija. Leukonoja, I 34, II 14, II 11, III 7 Tulk. L. B. [Ludis Bērziņš]. *Gads*: 1909. gada kalendārs Augšzemei un apkārtnē sast. no Tirdzniecības skolām 3. sēj., Jēkabpils: L. Bērziņš.
69. Horacijs (1918). Trīs Horācija odas. I. Eheu fugaces!, II. Vides ut alta, III. Diffugere nives. Brīvi tulkojis L. Bērziņš. *Jaunā Latvija*, 3, 153.–155. lpp.
70. Horacijs (1921a). Horacijs. No latīņu val. tulk. K. Straubergs, *Dzintarzeme*, 2, 44. lpp.
71. Horacijs (1921b). Odas. I. grāmata. Q. HORATIUS FLACCUS I, II. Tulk. K. Straubergs, *Ritums*, 3, 182. lpp.
72. Horacijs (1922a). Horacijs I, 17. Tulk. K. Straubergs. *Latvis*, 380, 5. lpp.
73. Horacijs (1922b). Horacijs I, 9. Tulk. K. Straubergs. *Latvijas Vēstnesis*, 211, 4. lpp.
74. Horacijs (1924a). Horacija oda 1, 11. Leukonojai. Tulk. L. Bērziņš. *Brīvā Zeme*, 232, 6. lpp.
75. Horacijs (1924b). Horacija oda 2., 6. Septimijam. Tulk. L. Bērziņš. *Brīvā Zeme*, 284, 5. lpp.
76. Horacijs (1925). Horacija odas. III 30 Exegi monumentum, IV 3 Quem tu Melpomene, II 3 Aequam momento, I 34 Parcus deorum, Horacija epoda I, 2 Beatus ille. Atdz. Ludis Bērziņš. *Ritums*, 2, 81.–82. lpp.
77. Horacijs (1926). Horacijs III. 13. Tulk. K. Straubergs. *Brīvā Zeme*, 243, 2. lpp.
78. Horacijs (1927a). Horacijs II, 20. No latīņu valodas tulk. K. Straubergs. *Brīvā Zeme*, 73, 2. lpp.
79. Horacijs (1927b). Zelta vidus ceļš. Tulk. K. Straubergs. *Brīvā Zeme*, 293, 2. lpp.
80. Horacijs (1929a). Romas jaunatnei. Horacija oda Augustam amice. Tulk. L. Bērziņš. *Jaunatne*, 1, 1. lpp.
81. Horacijs (1929b). Romas jaunatnei. Horacija oda Odi profanum. Tulk. L. Bērziņš. *Jaunatne*, 4, 1. lpp.
82. Horacs (1921). Oda I 27. Tulk. K. Straubergs. *Latvijas Vēstnesis*, 45, 2. lpp.
83. Horācijs (1924). *Kvinta Horācija Flakka Dzejas*. Tulk. K. Straubergs. Rīga: Izglītības ministrija.
84. Horācijs (1938). Kam tīra sirds (Integer vitae). Tulk. A. Ģiezens. *Sējējs*, 5, 496. lpp.
85. Horācijs (1939). Pieminekļis. No latīņu valodas tulkojis A. Ģiezens. *Sējējs*, 7, 476. lpp.
86. Horācijs (1942). Lidijai. No latīņu valodas tulk. A. Sils. *Daugavas Vēstnesis*, 278, 4. lpp.
87. Horācijs (1997). Horācija (65.–8. pr. Kr.) Septītais epōds. Tulkot mēģinājis J. Krēsliņš. *Laiks*, 38, 3. lpp.
88. Horācijs (2002). Horācija (65.–8. pr. Kr.) Septītais epōds. Atdz. J. Krēsliņš, *Jaunā Gaita*, 228. Pieejams: https://jaunagaita.net/jg228/JG228_Dzeja.htm#Hor%C4%81cijs [skatīts 16.04.2021.]

89. Horatcis (1924). Horatča oda III 1. Romas jaunatnei. Brīvi tulkojis L. Bērziņš. *Brīvā Zeme*, 74, 5. lpp.
90. Horātijs (1930). *Horātija dzejas II*. Tulk. K. Straubergs. Rīga: A. Gulbis.
91. Horātijs (1936). *Horātija dzejas III*. Tulk. K. Straubergs. Rīga: A. Gulbis.
92. Horātijs (1942). Horatijš. Tulk. V. B. *Tukuma Ziņas*, 42, 2. lpp.
93. Horātijs (1955). Horātija vēstule (I,1). Tulk. K. Straubergs. *Universitas*, 2, 10. lpp.
94. Juvenāls (1996). IV Grāmata. X. Satīra (Fragmenti). Atdz. L. Briedis, I. Ķemeres parindenis. *Kentaurs XXI*, 62. lpp.
95. Katulls (1897). Katulla dziesma Lezbijai. Brīvi tulkojis L. Bērziņš. *Austrums*, 2, 146. lpp.
96. Katulls (1921). Epitalama (Kāzu dziesma). Tulk. K. Straubergs. *Latvijas vēstnesis*, 29, 4. lpp.
97. Katulls (1923). Mīlestības lietas. Skūpsti (Brīvi pēc Katulla). Tulk. Kuri-Beri. *Sikspārnis*, 72, 3. lpp.
98. Katulls (1928). Senā mīlas lirika. Pēc slāvu tulk. K. M.-L. *Latvijas Sargs*, 2, 6. lpp.
99. Katulls (2017). Epigrammas Lesbijai 70, 72, 75, 79, 85, 87, 92, 107, 109. No latīņu valodas atdzejojusi L. Bodniece. *Satori*, 11. 05. 2017.
Pieejams: <https://satori.lv/article/epigrammas-lesbijai> [skatīts 23.08.2020.].
100. Katuls (1912). Iz seno romiešu lirikas: Kajs Valerijs Katuls. Dziesmas par Lesbiju. No latīņu valodas tulkojis E. Blesse [Blese]. *Dzimtenes Vēstnesis*, 221, 2. lpp.
101. Kursīte, Janīna (2002). *Dzejas vārdnīca*. Rīga: Zinātne.
102. Ķemere, Ināra (1984). Katulls latviešu valodā. *Literatūra un Māksla*, 52, 15. lpp.
103. Leitāne, Iveta (2008). Alunāna Horācijs: *topoi* recepcija un iedarbības vēsture. *Literatūrzinātne, folkloristika, māksla*. Latvijas Universitātes raksti. 731. sēj. Rīga: Latvijas Universitāte, 123–137. lpp.
104. Līgotņu Jēkabs (1931). *Pasaules rakstnieki*. Pirmā daļa. Rīga: Valters un Rapa.
105. Lotofags (1925). *Ars amatoria*. *Rīgas Ziņas*, 176, 5. lpp.
106. Lukrēcijš (1995). *Par lietu dabu*. Tulk. J. Eiduss. Zvaigzne: Rīga.
107. Marciāls (1985). I, 1, I 20, I 72, II 7, IX 5, IX 46, X 8, VI 61, XII 7. *Literatūra un māksla*, 26, 16. lpp.
108. Ovidijs (1882). Pīramus un Tizbe. [Atdz.] Leimaņu Bernhards. *Pagalms*, 7, 59.–60. lpp.
109. Ovidijs (1892). Peutejs un Bachus. No P. Ovidija Nasona “Metamorphosen”. Tulk. J. Sobolietis. *Austrums*, 11, 362.–366. lpp.
110. Ovidijs (1922b). Pasaules radišana. Ovidija. Iz “Metamorfozam”. [Tulk. A. Ģiezens]. *Latvis*, 145, 5. lpp.
111. Ovidijs (1922c). Pasaules radišana. Ovidija. (Beigas) No latīņu valodas [atdz.] – A. Ģiezens. *Latvis*, 148, 5. lpp.
112. Ovidijs (1922d). Četras audzes. Ovidija “Metamorfozu” fragments. No latīņu valodas [atdz.] A. Ģiezens. *Latvis*, 208, 5. lpp.
113. Ovidijs (1927). *Ovidija Metamorfozas*: tulkojums: 1. daļa. Valka: Rauskas izdevniecība.
114. Ovidijs (1929a). Pīrams un Tizbe. No latīņu val. tulk. Elza Krolls. *Madonas Vēstnesis*, 66, 2. lpp.
115. Ovidijs (1929b). Arions. No latīņu val. tulk. E. Krolls. *Jēkabpils Vēstnesis*, 34, 1. lpp.
116. Ovidijs (1937). Pīrams un Tisbe. No latīņu valodas tulkojis A. Ģiezēns. *Daugava*, 6, 523.–525. lpp.
117. Ovidijs (1938). Senās teikas 1. Četri laikmeti. Pēc Ovidija G. J. [Tulk. G. Jurevičs]. *Latgales Vēstnesis*, 108, 3. lpp.
118. Ovidijs (1939a). Epilogs Metamorfozām. Tulk. A. Ģiezens. *Sējējs*, 7, 675. lpp.

119. Ovidijs (1939b). Daidals un Ikars. Teika. Pēc Ovidija G. J. [Tulk. G. Jurevičs]. *Latgales Vēstnesis*, 25, 3. lpp.
120. Ovidijs (1939c). Pigmalions. Teika. Pēc Ovidija G. J. [Tulk. G. Jurevičs]. *Latgales Vēstnesis*, 28, 3. lpp.
121. Ovidijs (1939d). Senās teikas 6. Dafna. [Tulk. G. Jurevičs (?)]. *Latgales Vēstnesis*, 47, 6. lpp.
122. Ovidijs (1939e). Senās teikas 7. Arachna. Pēc Ovidija. [Tulk. G. Jurevičs (?)]. *Latgales Vēstnesis*, 53, 12. lpp.
123. Ovidijs (1940). Teika par lidotājim P. Ovidijs. Tulkojis M. B. [Bukšs]. *Zīdūnis*, 4, 119.–120. lpp.
124. Ovidijs (1944a). Māksla mīlēt. [Atstāstījīs] M. I. *Daugavas Vēstnesis*, 43, 4. lpp.
125. Ovidijs (1944b). Māksla mīlēt (Turpinājums). [Atstāstījīs] M. I. *Daugavas Vēstnesis*, 49, 4. lpp.
126. Ovidijs (1944c). Māksla mīlēt (Turpinājums). [Atstāstījīs] M. I. *Daugavas Vēstnesis*, 55, 4. lpp.
127. Ovidijs (1944d). Māksla mīlēt (Beigas). [Atstāstījīs] M. I. *Daugavas Vēstnesis*, 6, 4. lpp.
128. Ovidijs (1927). Arions. Ovidijs Nāzons. No latīņu valodas tulkojis A. Ģiezens. *Latvis*, 1611, 4. lpp.
129. Ovidijs (1920). Pirams un Tisbe. “Pārvēršanās” IV, 55–167. No latīņu valodas tulk. N. Vīksniņš, *Latvijas Vēstnesis*, 125, 4. lpp.
130. Pabēzīšs (1892a). Sievas uzticība. Pēc Katulla. Tulk. Pabēzīšs. *Balss*, 39, 4. lpp.
131. Pabēzīšs (1892b). Ziemā. Pēc Horācija: Vides ut alta. Brīvi tulkojis Pabēzīšs [Ludis Bērziņš]. *Dienas lapa feļetona turpinājums*, 26, 37.–38. lpp.
132. Paklone, Inese (1984). Publijs Ovidijs Nāzons. *Liesma*, 2, 10.–11. lpp.
133. Pliekšāns, Jānis; Stučka, Pēteris (1888). *Mazie dunduri. I pudurs*. Rīga: Jakobsons, 1888.
134. Pliekšāns, Jānis; Stučka, Pēteris (1985). *Mazie dunduri. I pudurs*. Sast. E. Knope. Rīga: Liesma.
135. Plūdonis, Vilis (sast.) (1900). *Dzīve un Dzeja*: antoloģija. Jelgava: L. Neimaņa apgāds.
136. Propercijs (1920). Elegija. Propercija. No latīņu valodas atdzejojis R. Rudzītis. *Latvijas Vēstnesis*, 10, 2. lpp.
137. Rainis (1951). *J. Rainis Kopoti raksti*. 14. sējums. Redkol. A. Upīts u. c. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
138. Rainis (1979). *Kopoti raksti*. 7. sēj. Galv. red. V. Samsons. Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Andreja Upīša valodas un literatūras institūts. Rīga: Zinātne.
139. Rubenis, Andris (sast.) (2015). *Antīkā pasaule un agrā kristietība*: materiāli Rietumeiropas ētikas vēsturei: antoloģija: mācību līdzeklis. Rīga: Autorizdevums.
140. Sodums, Dzintars (2019). *Post Scriptum*. Sast. N. Ikstena. Rīga: J. Roze.
141. Straubergs, Kārlis (1920a). Horācs un viņa latviešu draugi. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1, 22.–27. lpp.
142. Straubergs, Kārlis (1920b). Piezīmes pie Veidenbauma dzejas. *Jaunā dzīve*: Periodisks rakstu krājums jaunatnes kultūrai. Rīga: Izglītības ministrija, 79.–88. lpp.
143. Straubergs, Kārlis (1920c). Horācs. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 6, 524.–535. lpp.
144. Straubergs, Kārlis (1921). Teokrits. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 5, 507.–517. lpp.
145. Straubergs, Kārlis (1922a). *Grieķu lirika*. Rīga: Izglītības ministrija.
146. Straubergs, Kārlis (1922b). Sapfo un Katulls I. *Ritums*, 4, 281.–288. lpp.
147. Straubergs, Kārlis (1922c). Sapfo un Katulls II. *Ritums*, 6, 445.–460. lpp.
148. Straubergs, Kārlis (1924a). Katulls un romiešu elēģija. *Ritums*, 9, 685.–700. lpp.
149. Straubergs, Kārlis (1924b). *Antīkā pasaule*: rakstu krājums. Rīga: Latvju kultūra.
150. Straubergs, Kārlis (1925). Horācija satiras paņēmieni. *Latvju Grāmata*, 5, 341.–345. lpp.
151. Straubergs, Kārlis (1926). Horācijs un Augusts. *Latvju Grāmata*, 2, 87.–93. lpp.

152. Šilters, Edvīns; Reguts, Vilnis; Cābelis, Austris (2006). *Fizika II. klasei*. Lielvārds, Rīga.
153. Tibulls (1922a). Elegija. Tulk. K. Straubergs. *Brīvā Zeme*, 194, 2. lpp.
154. Tibulls (1922b). Elegija. Tulk. K. Straubergs. *Latvis*, 274, 3. lpp.
155. Tibuls (1922). Tibula elegija. No latīņu valodas tulk. K. Straubergs. *Latvijas Kareivis*, 70, 6. lpp.
156. Tronskis, Josifs (1954). *Antīkās literatūras vēsture*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
157. Upīts, Andrejs u. c. (sast.) (1952). *Antīkās literatūras antoloģija II*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
158. Veidenbaums, Eduards (1906). *Ed. Veidenbauma dzejas*. Sast. Pabēržu Rūdolfs. Rīga; Tukums: P. Bērziņa grāmatu pārdotuves apg.
159. Veidenbaums, Eduards (1908). *Ed. Veidenbauma kopoti raksti. II Dzejas*. Red. E. Treimanis. Valmiera: P. Skrastiņš.
160. Veidenbaums, Eduards (1920). *Kopoti raksti: Ed. Veidenbaums. II Dzejas*. Sast. E. Treimanis. Cēsis; Valmiera: K. Dūnis.
161. Veidenbaums, Eduards (1926). *Eduarda Veidenbauma raksti: Ed. Veidenbaums dzīvē un darbos, bibliogrāfiskas piezīmes*. Sast. R. Egle. Cēsis; Rīga: O. Jēpes izdevniecība.
162. Veidenbaums, Eduards (1935). *Dzejas. Eduards Veidenbaums*. Red. P. Vintiņš. Maskava: Prometejs.
163. Veidenbaums, Eduards (1961). *Kopoti raksti. Eduards Veidenbaums*, 1.–2. sēj. Sast. A. Vilsons. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
164. Veidenbaums, Eduards (1967). *Kā gulbji balti padebeši*. Sast. A. Vilsons. Rīga: Liesma.
165. Vensku Edvarts (1882). *Dziesmu pavasaris*. Rīga: Pūcīšu Ģederts.
166. Vensku Edvarts (1893). *Dziesmu pavasaris*. Rīga: Pūcīšu Ģederts.
167. Vensku Edvarts (1929). *Vensku Edvarta Raksti: dzejas un stāsti*. Sast. Līgotņu Jēkabs. Rīga: A. Gulbis.
168. Vensku Edvarts (2008). *Vensku Edvarta Raksti: dzejas un stāsti*. Sast. Līgotņu Jēkabs. [Alūksne]: Eraksti.
169. Vergilijs (1885). P. *Vergilija Marona Aineīda: pirmais dziedājums. Mēģinājums latviešu heksametros*. [Atdz.] Matīss Siliņš. Rīga: Izdevēja apgādībā.
170. Vergilijs (1926). Vergilijs I ekloga. Tulk. K. Straubergs. *Zemnieka gada grāmata*. Rīga: Brīvā Zeme, 136.–138. lpp.
171. Vergilijs (1929). Pestīšanas nojaukā. T. s. mesiāniskā ekloga. Tulk. K. Straubergs. *Brīvā Zeme*, 290, 2. lpp.
172. Vergilijs (1930). Romiešu dzejnieka Pūblija Vergilija Marona 2000. dzimšanas gada piemiņai. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 11, 419. lpp.
173. Vergilijs (1935). *Publija Vergilija Marona Aineīdas 4. dziedājums: ar latīņu tekstu un vārdnīcu*. Atdz. L. Latkovskis. Rēzekne: J. Jedušs.
174. Vergilijs (1942). Aineīda. Tulk. K. Straubergs. *Latvju Mēnešraksts*, 3, 238.–244. lpp.
175. Vergilijs (1948). *Georgikas un bukolikas*. Tulk. K. Straubergs. Mulsjō: A. Dravnieka grām. apg.
176. Vergilijs (1963). Bites. Kārļa Strauberga atdzejots Vergilija bukolikas fragments. *Ceļa zīmes*, 41, 298. lpp.
177. Vergilijs (1970). *Eneīda*. Tulk. A. Ģiezens, Ābrama Feldhūna iev. Rīga: Liesma.
178. Vergils (1926). *Vergila Eneīda. I dziedājums*. Tulk. J. Romans. Jelgava: H. Allunana grāmatu spiestuve.
179. Vergils (1927). *Vergila Eneīda. II dziedājums*. Tulk. J. Romans. Jelgava: H. Allunana grāmatu spiestuve.

180. Vergīls (1918a). Publija Vergīla Marona Eneīda. Otrais dziedājums 1.–105. No latīņu valodas tulkojoss J. Sudrabkalns. *Taurētājs*, 5–6, 260.–263. lpp.
181. Vergīls (1918b). Otrais dziedājums 105.–249. No latīņu valodas tulkojoss J. Sudrabkalns. *Taurētājs*, 7-8, 341.–345. lpp.
182. Zemzare, D. (1968). Atdzejotājs. *Padomju Zeme (Saldus)*, 22, 3.–4. lpp.
183. Zeiferts, Teodors (sast.) (1905–1907). *Latviešu literatūras hrestomātija ar literatūr-vēsturiskām piezīmēm*. Rīga: K. J. Zihmaņa apgādība.
184. Zimule, Ērika (sas.) (1992). *Ārzemju literatūras hrestomātija*. Rīga: Zvaigzne.
185. Žukova, Vija (1981). *Antīkās pasaules autori: Ovīdija dzīve un daiļrade*. Rīga: P. Stučkas Latvijas valsts universitāte.
186. Žukova, Vija (1987). *Antīkās pasaules autori: Katulla dzīve un daiļrade*. Rīga: P. Stučkas Latvijas valsts universitāte.
187. Žukova, Vija (1989). *Romiešu elēģija: lekciju konspekts*. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.

Literatūra

1. A. L. (1936). Ūniversitātes 17. gada svētki. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 10, 403.–408. lpp.
2. Adams, James Noel (1982). *The Latin Sexual Vocabulary*. The Johns Hopkins University Press.
3. Albrecht, Michael von (1997). *A History of Roman Literature: From Livius Andronicus to Boethius with Special Regard to Its Influence on World Literature*. Volume 1. G. L. Schmeling (ed.); F. S. Newman (transl.). Leiden, New York, Köln: E. J. Brill.
4. Apele, Sandra (1993). *Pēteris Ķīķauka. Kārlis Straubergs: bibliogrāfiskais rādītājs*. Diplomdarbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
5. Aristotelis (2008). *Poētika*. Tulk. A. Ģiezens. Red. O. Lāms, I. Ķemere. Rīga: J. Rozes apgāds.
6. Attridge, Derek (2012). Classical Meters in Modern Languages. *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Fourth Edition. R. Greene (ed. in chief). Princeton and Oxford: Princeton University Press, pp. 250–252.
7. Avots, Viesturs (1993). Latviešu baleta nesatricināmā tikumība jeb Vai “tagadnes laiks ir mīlestības un skūpstu laiks?” *Latvijas Jaunatne*, 154, 11. lpp.
8. Āronu Matīss (1902). *Latviešu tulkotās beletristikas rādītājs*. Rīga: Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisija.
9. Balmer, Josephine (2013). *Piecing Together the Fragments: Translating Classical Verse, Creating Contemporary Poetry*. Oxford, New York: Oxford University Press.
10. Bastin, Georges L. (2020). Adaptation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Third edition. M. Baker, G. Saldanh (eds.). London, New York: Routledge, 2020, pp. 10–14.
11. Benjamins, Valters (2005). Tulkotāja uzdevums. *Illuminācijas*. Tulk. I. Ijabs. Zin. red. M. Rubene. Rīga: Laikmetīgās mākslas centrs, 60.–72. lpp.
12. Bērziņš, Arturs (1960). Dziļās vagas arājs latviešu gara druvā. *Londonas Avīze*, 729, 5. lpp
13. Bērziņš, Ludis (1928). Kristofors Fūrekers un viņa nozīme latviešu literatūrā. *Filologu Biedrības Raksti*, 8, 145.–224. lpp.
14. Bērziņš, Ludis (1940a). Heteroze. *Rīgas latviešu biedrības zinību komisijas Rakstu krājums*, 23. Sast. L. Adamovičs. Rīga: Rīgas Latviešu Biedrības Derīgu Grāmatu Nodaļa, 24.–47. lpp.
15. Bērziņš, Ludis (1940b). *Ievads latviešu tautas dzejā. Metrika un stilistika*. Rīga: Latvijas Universitāte.

16. Blese, Ernests (1948). Recenzija Vergīlijs. Georgikas un Bukolikas No latīņu valodas tulkojis K. Straubergs. *Tēvzeme: Latvian Newspaper*, 41-42, 8. lpp.
17. Bodniece, Līva; Kučinskienē, Audronē; Lotman, Maria-Kristiina (2018). Greek Proper Names in Ancient Literature Textbooks on the Example of Baltic Countries. *Indo-European Linguistics and Classical Philology Yearbook* (Proceedings of the 22nd Conference in Memory of Professor Joseph M. Tronsky): Indo-European Linguistics and Classical Philology – XXII, Санкт-Петербург: Наука, pp. 141–160.
18. Bodniece, Līva (2021a). Pārvērtības. *Nacionālā enciklopēdija* Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/36108-“Pārvērtības”> [skatīts 22.01.2021].
19. Bodniece, Līva (2021b). Aleksandriešu dzeja. *Nacionālā enciklopēdija* Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/40583-aleksandriešu-dzeja> [skatīts 14.06.2021].
20. Broka, E. (1982). Ieskats “Beverīnas” koncertprogrammā. *Padomju Druva (Cēsis)*, 35, 3. lpp.
21. Cavanagh, Clare; Lorman, Yelena (2012). Translation. *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Fourth Edition. R. Greene (ed. in chief). Pinceton and Oxford: Princeton University Press, pp. 1456–1458.
22. Cešjulevičs, Romans (1973). Oda Lielajam Kopernikam 500. dzimšanas dienā (In Quingentesimum Annum Natalis Magni Copernici (a. MCDLXXIII—MCMLXXIII). *Zvaigžnotā debess*, Rudens (61), 10.–13. lpp.
23. Cicero (1860). *De Oratore*. Digitized from *Cicero on oratory and orators*. John S. Watson (transl.). New York: Harper & Brothers. Pieejams: <http://www.attalus.org/info/deoratore.html> [skatīts 2022. gada 28. augustā].
24. Cīņa (1949). Uz augstskolām! *Cīņa*, 152, 3.–4. lpp.
25. Čakars, Oto; Grigulis, Arvīds; Losberga, Milda (1990). *Latviešu literatūras vēsture no pirmsākumiem līdz XIX gadsimta 80. gadiem*. Otrs pārlabots un papildināts izdevums. Rīga: Zvaigzne.
26. Čerfase, Lija (1948). Diplomdarbu aizstāvēšana klasiskajā filoloģijā. *Padomju Students*, 21, 2. lpp.
27. Čerfase, Lija (1958). Klasiskā filoloģija padomju Latvijā. *Literatūra un Māksla*, 23, 2. lpp.
28. Čerfase, Lija (1964). Zelta medaļa par dzejoli latīņu valodā. *Padomju Students*, 10, 2. lpp.
29. Dambergs, Valdemārs (1928). Vergils. Eneida. I, II dziedājums. *Latvju Grāmata*, 1, 25.–27. lpp.
30. Dambergs, Valdemārs (1948). Vergīlijs latviski. *Nedēļas Apskats. (Latvian weekly news)*, 95, 6. lpp.
31. Darbs (1949) Latīņu valoda vidusskolās nav obligāta. *Darbs*, 36, 2. lpp.
32. Dinsbergs, Ernests (1887–1888). *Vecie grieķi. Pēc "Olimpus" un K. Fr. Beckera*. Liepāja: K. Ukstiņa apgāds.
33. Dinsbergs, Ernests (1890). *Metrika ar tām vajadzīgām dzejas mākslas ziņām*. Liepāja: K. Ukstiņa apgāds.
34. Dinsbergs, Ernests (1892–1902). *Vispārīgā vēsture jeb pasaules notikumi no vēstures iesākuma laikiem līdz mūsu dienām. Bibliotēkām un katram tautietim par prāta apgaismošanu un pasaules atzīšanu*. Liepāja: K. Ukstiņa apgāds.
35. Dīls, Ērihs (1925a). K. Straubergs. Antikā pasaule. *Latvju Grāmata*, 5, 368.–369. lpp.
36. Dīls, Ērihs (1925b). Kritika. Kvinta Horācija Flakka dzejas I. *Latvju Grāmata*, 2, 111.–113. lpp.
37. Dumčius, Jonas (1958). *Antikiniai tikriniai vardai lietuvių kalboje*. Disertācija filoloģijas kandidāta grāda iegūšanai. Manuskripta kopija, kas glabājas VU Klasiskās filoloģijas katedrā (Nr. 7207).
38. Egle, Rūdolfs (1941). Atdarinājums, atdzejojums, tulkojums. *Karogs*, 4, 517.–523. lpp.
39. Feldhūns, Ābrams (1958). Ovidija Atcerei. *Cīņa*, 69, 3. lpp.

40. Feldhūns, Ābrams (1968). Vēlreiz par „Iliādu” un „Odiseju”. *Karogs*, 12, 141.–142. lpp.
41. Feldhūns, Ābrams (1974). *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā. XIII. Sengrieķu valodas īpašvārdi*. Rīga: Zinātne.
42. Feldhūns, Ābrams (1985). Latīņu valodas īpašvārdu atveide latviešu valodā. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 21. laidiens. Rakstu krājums. Sast. A. Rubīna. Rīga: Avots, 91.–100. lpp.
43. Fogeļe, Ilze (2021a). Tulkošanas stratēģijas. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/6415-tulkošanas-stratezijas> [skatīts 27.09.2021.].
44. Fogeļe, Ilze (2021b). Tulkošanas tehnikas. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/7848-tulkošanas-tehnikas> [skatīts 27.09.2021.].
45. Fomina, Tamāra (1977). *Antīkās pasaules autori: mācību līdzeklis* 4. sēj. 1. daļa Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
46. Freimane, Aija; Talonen Jouko (2005). *Bibliography of Ludvigs Adamovičs = Ludvigs Adamovičs : bibliogrāfiskais rādītājs*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
47. Gall, Dorothee (2017). Appendix Vergiliana. *Oxford Bibliographies*. Pieejams: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195389661/obo-9780195389661-0271.xml> [skatīts 28.08.2022]
48. Garais, Fricis (1930). *Daži latviešu valodas jautājumi*. Rīga: Autora izdevums.
49. Gasparov, Mikhail Leonovich (1996). *A History of European Versification*. G. S. Smith and M. Tarlinskaya (transl.). G. S. Smith with L. Holford-Strevens (eds.) Oxford: Clarendon Press.
50. Geimans, Ilja (1964). XX gadsimta Vergilijs. *Literatūra un Māksla*, 19, 5. lpp.
51. Gil-Bardají, Anna (2020). Strategies. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Third edition. M. Baker, G. Saldanh (eds.). London, New York: Routledge, pp. 540–545.
52. Goldstein, David (2012). Originality. *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Fourth Edition. R. Greene (ed. in chief). Princeton and Oxford: Princeton University Press, pp. 981–983.
53. Gorsvāns, Jānis (1968) (red.). Bija ir un būs. *LARA'S lapa*, 39, 49.–60., 55. lpp.
54. Grava, Ulrika (1992). *Ludis Bērziņš: 1870–1965: biobibliogrāfiskais rādītājs*. Rīga: Latvijas Universitāte.
55. Grudule, Māra (2015a). *Kurzemes dzejnieks Kristofors Fīrekers: dzīve un dziesmas*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
56. Grudule, Māra (2015b). Sapphic Stanza in the 17th Century Latvian Literature. *Letonica: The Riga humanists and Beyond*, 30. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, pp. 79–93.
57. Grudule, Māra (2017). *Latviešu dzejas sākotne 16. un 17. gadsimtā kultūrvēsturiskos kontekstos*. Rīga: LU LFMI.
58. Hallett, Judith P. (2001). Introduction. *Compromising Traditions: The Personal Voice in Classical Scholarship*. J. P. Hallett, T. Van Nortwick (eds.). London, New York: Routledge, pp. 1–15.
59. Halporn, James W.; Ostwald, Martin; Rosenmayer, Thomas G. (1963). *The Meters of Greek and Latin Poetry*. London: Methuen.
60. Hardwick, Lorna (2020). Greek and Roman texts. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Third edition. M. Baker, G. Saldanh (eds.). London, New York: Routledge, pp. 218–222.
61. Homērs (1894–1903). *Homēra Odiseja*. Pēc H. B. Meklenburga un I. H. Vossa rakstiem latviski tulkojis un sadzejojis Dünsbergu Ernsts. Liepāja: K. Ukstiņa apgāds.
62. Horace (2004). *Odes and Epodes*. Loeb Classical Library 33. N. Rudd (ed. and transl.). Cambridge, MA: Harvard University Press.

63. Horācijs (1923). *Horācija izmeklētās odas*, 3. sēj. Sast. N. Vīksniņš. Rīga: Progress.
64. Horatius (1854). *Q. Horatius Flaccus*. A. Meineke (ed.). Berlin: Georg Reimer.
65. Hugenberg, Karl (1830). Erfahrungen für die lettische Verskunst. *Magazin*, II [1], 30.–67. lpp.
66. Izenberg, Oren (2012). Persona. *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Fourth Edition. R. Greene (ed. in chief). Princeton and Oxford: Princeton University Press, pp. 1024–1025.
67. Ignatjeva, Sigita (2021). *Tulkojumstilistikas problēmu risinājumi pastišā un parodijā: Džeimsa Džoisa romāna Uliss tulkojums latviešu valodā*. Promocijas darbs zinātnes doktora grāda iegūšanai valodniecībā un literatūrzinātnē. Liepāja: Liepājas Universitāte.
68. I. R. (1918). Kritika un bibliografija. Taurētājs Nr. 5.-6. *Jaunā Latvija*, 6, 431. lpp.
69. Jansons, Jānis Alberts; Karulis, Konstantīns (1967). Nepazītais Dinsbergs. *Varavīksne*. Rīga: Liesma, 228.–242. lpp.
70. Jēgers, Benjamiņš (1967). L. Bērziņa darbu bibliografija. *Zvaigžņu sega: rakstu krājums prof. Dr. Luža Bērziņa piemiņai*. Red. A. Dravnieks. Bruklina: Grāmatu Draugs, 261.–262. lpp.
71. Jiménez-Crespo, Miguel A. (2020). Localization. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Third edition. M. Baker, G. Saldanh (eds.). London, New York: Routledge, pp. 299–304.
72. Jones, Francis R. (2012). The Translation of Poetry. *The Oxford Handbook of Translation Studies*. K. Malmkjær and K. Windle (eds.), Oxford Handbooks Online, pp. 1–10. Pieejams: https://www.academia.edu/41396445/The_Oxford_Handbook_of_Translation_Studies [skatīts: 21.07.2018.].
73. Karogs (1994). Neklātienas saruna par tulkošanu. Uz “Karoga” jautājumiem atbild Amanda Aizpuriete, Ingūna Beķere, Mirdza Bendrupe, Valdis Bisenieks, Dagnija Dreika, Inta Geile-Sīpolniece, Inguna Jansone, Dzintars Sodums. *Karogs*, 3, 187.–205. lpp.
74. Kārklīņš, Kārlis (1948). *Tīri toniskais pantmērs latviešu dzejā*. Fišbaha: [Fišbahas latviešu komitejas literatūras apg.].
75. Keggi, Kristaps; Šmite, Alma (1994). *Ludis Bērziņš – skolotājs, dzejnieks, teologs*. Rīga: Izglītības attīstības institūts.
76. Kent, Roland G. (1920). The Alleged Conflict of the Accents in Latin Verse. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 51, pp. 19–29. Pieejams: https://www.jstor.org/stable/282868?seq=1#metadata_info_tab_contents [skatīts: 28.07.2020.].
77. Klasiskais filologs (1947). Klasiskā filoloģija mūsu universitatē. *Padomju Students*, 12, 3. lpp.
78. Krastiņa, Mirdza (1995). Sena grāmata jaunā gaismā. *Brīvā Latvija (Londona)*, 36, 5. lpp.
79. Krauja, Vita (1986). Pārsteigums. *Cīņa*, 109, 3. lpp.
80. Krēsliņš, Jānis (1985). Translations of Horace into Latvian: 1856–1897. *Acta Universitatis Stockholmiensis – Studia Baltica Stocholmiensia 2. National movements in the Baltic countries during the 19th century: the 7th Conference on Baltic Studies in Scandinavia, Stockholm, June 10-13, 1983*. A. Loit (ed.) Stockholm: Centre for Baltic Studies at the University of Stockholm, pp. 357–366.
81. Krūmiņa, Indra; Strautmane, Ausma (sast.) (2019). *Sava ceļa gājējs Matīss Siliņš*. Rīga: Jumava.
82. Kundziņš, Kārlis (1967). L. Bērziņa kandidāta gadi Smiltenes pastorātā. *Zvaigžņu sega: rakstu krājums prof. Dr. Luža Bērziņa piemiņai*. Red. A. Dravnieks. Bruklina: Grāmatu Draugs, 7.–10. lpp.
83. Kursīte, Janīna (1988). *Latviešu dzejas versifikācija 20. gs. sākumā 1900.–1919*. Rīga: Zinātne.

84. Kursīte, Janīna (1996). *Raiņa dzejas poētika*. Rīga: Zinātne.
85. Kūns, Nikolajs (1959). *Sengrieķu mīti un varoņteikas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
86. Kūns, Nikolajs (2016). *Sengrieķu mīti un varoņteikas*. Rīga: Jumava.
87. Ūķīka, Pēteris (1923). Kritika un bibliogrāfija. K. Straubergs. Grieķu lirika. Rīgā, 1922. Izglītības ministrijas izdevums, krājumā pie A. Gulbja Rīgā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 12, 1450.–1454. lpp.
88. Ūķīka, Pēteris (1934a). Grieķu gramatika. I daļa (Otrais izdevums). Rīga: Latvijas Vidusskolu Skolotāju Kooperatīvs.
89. Ūķīka, Pēteris (1934b). Grieķu gramatika. II daļa. Rīga: Latvijas Vidusskolu Skolotāju Kooperatīvs.
90. Ūķīka, Pēteris (1943). Homēra Odiseja. *Tēvija*, 142, 8. lpp.
91. Ūķīka, Pēteris (1944). *Grieķu literatūras vēsture*. Rīga: Universitātes apgāds.
92. L. (1885). Grāmatu plaukts. *Rota*, 22, 259.–260. lpp.
93. Lase, Mirdza (1979). *Antīkās pasaules autori: mācību līdzeklis 4. sēj. 4. d.* Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
94. Latkovskis, Leonards (1934). Latviešu tautasdziesmas latīniski. *Ceļi IV*, Rīga: Ramve, 15.–16. lpp.
95. Lāms, Ojārs (2008). *Lāčplēša zvaigznājs*. Rīga: Zinātne.
96. Lāms, Ojārs (2017). Latīņu un latviešu valodas interakcija pirmajā latviešu poētikā (Johans Višmanis “Nevācu Opics”). *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā: rakstu krājums*, 22. Liepāja: LiePA, 357.–365. lpp.
97. Leimaņu Bernhards (1882). Brītiņš pie senlaiku atliekām. *Pagalms*, 7, 58.–59. lpp.
98. Leimaņu Bernhards (1882b). Bēdu leja. *Pagalms*, 20, 162.–166. lpp.
99. Lezdiņš, Jānis (1947). Piezīmes pie raksta: Klasiskā filoloģija mūsu universitatē. *Padomju Students*, 17, 2. lpp.
100. Lezdiņš, Jānis (1949). *Vox Latina: latīņu valodas mācības grāmata vidusskolām*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
101. Lezdiņš, Jānis (1952). Mūsu vidusskolās mācīs latīņu valodu. *Skolotāju Avīze*, 36, 4. lpp.
102. Lezdiņš, Jānis (1953). *Elementa Latīna: latīņu valodas mācības grāmata vidusskolu 8. un 9. klasei*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
103. Lezdiņš, Jānis (1956). *Elementa Latīna 2*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
104. Lezdiņš, Jānis (1962). *Studia Latīna*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
105. Likumi (2004). Ministru kabineta noteikumi. Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju. Nr. 114. Rīgā 2004. gada 2.martā (prot. Nr. 9 25.§)
Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/85209-noteikumi-par-personvardu-rakstibu-un-lietosanu-latviesu-valoda-ka-ari-to-identifikaciju> [skatīts 19.08.2020.].
106. Līgotņū Jēkabs (1927). Gramatu apskats. Vergilija Eneida I dziedājums. *Jaunības Tekas*, 2, 156. lpp.
107. LKV (1935). Lokalizācija. *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 12. sēj. Red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlers. Rīga: A. Gulbja apgādība, 24408. lpp.
108. Longs (1920). *Longa Dafnis un Chloa: pastorale*. Tulk. P. Rozītis. Rīga: A. Gulbis.
109. LPE (1981). Adaptēts teksts. *Latvijas padomju enciklopēdija*, 1. sēj. Red. P. Jērāns, S. Ziemeļis. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 40. lpp.
110. LPE (1985). Lokalizācija. *Latvijas padomju enciklopēdija*, 6. sēj. Red. P. Jērāns, S. Ziemeļis. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 232. lpp.
111. Lūsiņa, Inese (1989). Un uz podestiem atpakaļ nekāpsim. *Padomju Jaunatne*, 16, 4. lpp.

112. Lūsiņa, Inese (1989). Didona un Enejs – mūžīgā tēma unikālā angļiski latviskā iztulkojumā. *Māksla*, 8, 30.–32. lpp.
113. Miltons, Džons (1893–189). J. Miltons Pazaudēta paradīze: epose divpadsmit dziedājumos. Latviski pārcēlis un heksametra peršos sadzejojis Dūnsbergu Ernsts. Liepāja: K. Ukstiņš.
114. Montēns, Mišels de (2010). *Raudzes: no trešās eseju grāmatas*. Tulk. D. Dreika. Rīga: Nordik.
115. Moyer, Patricia (2001). Getting personal about Euripides. *Compromising Traditions: The Personal Voice in Classical Scholarship*. J. P. Hallett and T. Van Nortwick (eds.). London, New York: Routledge, pp. 102–119.
116. Muse, Kevin (2009). Fleecing Remus' Magnanimous Playboys: Wordplay in Catullus 58.5. *Hermes*, 137, pp. 302–313.
117. Nord, Christiane (2018). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Second edition. London, New York: Routledge.
118. Olson, Charles (2009). Projective Verse. *Poetry Foundation*
Pieejams: <https://www.poetryfoundation.org/articles/69406/projective-verse>
[skatīts 15.08. 2022.].
119. Ovidijs (1922a). *Ovidija Metamorfōzas = P. Ovidii Nasonis Metamorphoses*: trijās daļās. Izskaidrojis A. Ģiezens. Rīga: Ausma.
120. Ovidijs (1930). *Ovidija Metamorfōzas = P. Ovidii Nasonis Metamorphoses*. Izskaidrojis A. Ģiezens. Rīga: A. Gulbis.
121. Paklone, Inese u. c. (sast.) (1997). *Autortiesības: rokasgrāmata*. Rīga: AGB.
122. Paklone, Inese (2014). *Literāra darba autorības koncepti: kontekstuālie aspekti*. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai literatūrzinātnes nozarē literatūras teorijas apakšnozarē. Rīga: Latvijas Universitāte.
123. Paklons, Jānis (1970). Atdzejojumu gradācija. *Karogs*, 11, 137.–139. lpp.
124. Paklons, Jānis (1972). Tēlu pārveidojums atdzejojumos. *Karogs*, 2, 145.–147. lpp.
125. Päll, Janika (2011). Translating from Ancient Languages into Estonian: Outlines for Translation History. *Between Cultures and Texts. Itineraries in Translation History*. A. Chalvin; A. Lange; D. Monticelli (eds.). Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, pp. 123–135.
126. Päll, Janika; Volt, Ivo; Nāripā, Neeme; Kurs, Kristin (2014). *Eesti Antiigitölke bibliograafia (EAB)* Pieejams: https://philologic.ut.ee/EAB_1.0_2014.pdf [skatīts 23.01.2019].
127. Paparinska, Vita (2011). History of the Latin Language Instruction in Latvia. *L'enseignement du latin dans les pays d'Europe orientale: actualite et perspectives*. Paris: Unione latina, pp. 77–82.
128. Plaudis, Jānis (1945). Raiņa panta formas. *Karogs*, 9-10, 909.–921. lpp.
129. Plāķis, Juris (1929). Svešvārdu izruna un rakstība latviešu valodā. *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 5, 477.–480. lpp.
130. Plukšs, Kārlis (1936). Recenzija. Horatija dzejas III Dziesmas (1.–2. grāmata). *Sējējs*, 11, 1244. lpp.
131. Quintilianus (1920–22). *Institutio Oratoria*. Digitized from *The institutio oratoria of Quintilian*. Volumes 1–4. H. E. Butler, H. E. (transl.) Harvard Univ. Press: Heinemann, Cambridge, Mass., London. Pieejams:
https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Quintilian/Institutio_Oratoria/home.html
[skatīts 28. 08. 2022.].
132. Richards, Eliza (2012). Voice. *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Fourth Edition. R. Greene (ed. in chief). Princeton and Oxford: Princeton University Press, pp. 1525–1527.
133. Rozītis, Jūlijs (1937). Ritms un metrs. *Daugava*, 1, 51.–63. lpp.

134. Rudzītis, Rihards (1927). *Bišu melodijas: grieķu lirika*. Rīga: Leta.
135. Rudzītis, Jānis (1936a). Stāsts par cilvēces jaunību – Homēra Īliada. *Daugava*, 12, 1135.–1137. lpp.
136. Rudzītis, Jānis (1936b). Latviešu modernās metrikas jautājumi. *Daugava*, 7, 657.–660. lpp.
137. Rudzītis, Jānis (1977). Sapfo strofa latviešu dzejā. *Raksti: vērtējumi un apceres par latviešu literatūru, 1935–1970*. Vāsterås: Ziemeļblāzma.
138. Rūmniece, Ilze (2017). Klasiskās valodas latviešu dziesmām: latīņu gadījums. *Semantika. Sintakse. Valodas kultūra. Inta Freimane. Scriptum festivum*. Sast., red. A. Kalnača, I. Lokmane. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 47.–52. lpp.
139. Salējs, Māris (2015). Kultūras tulkošana un atdzejošana citā kultūrā ar valodas starpniecību. *Valoda tulkojumā*. Red. A. Rožkalne. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 259.–270. lpp.
140. Sams, Viktors (1965). Koncertē Akadēmiskais koris. *Dzimtenes Balss*, 6, 2. lpp.
141. Sikсна, Aina (1992). Kultūra “banānu republikā”. *Laiks (Nujorka)*, 37, 3. lpp.
142. Sikсна, Aina (2005). Lukrēcija tulkotāja atmiņas. *Jaunā Gaita*, 241, jūnijs.
Pieejams: https://jaunagaita.net/jg241/JG241_Siksna-par-Eidusu.htm [skatīts 25.10.2021].
143. Sirsone, Skaidrīte (1978). *Eduards Veidenbaums, 1867–1892: biobibliogrāfiskais rādītājs*. Rīga: LPSR VB.
144. Sīle, Aija; Veckrācis Jānis (2021). Tulkojumu redakcionālā pilnveide. Ventspils: Ventspils Augstskola.
145. Sīlis, Jānis (2009). *Tulkojumzinātnes jautājumi: teorija un prakse*. Ventspils: Ventspils Augstskola.
146. Sīlis, Jānis (2019). *Trīs gadu desmiti Latvijas tulkojumzinātnē: 1984–2014*. Ventspils: Ventspils Augstskola.
147. Skinner, Marilyn B. (1991) The Dynamics of Catullan Obscenity: cc. 37, 58 and 11. *Syllecta Classica* 3, pp. 1–11.
148. Skujenieks, Knuts (1972). Atdzejošana – atdzīvināšana. *Literatūra un Māksla*, 43, 5. lpp.
149. Soboļeva, Liene (red.) (2019). *Sava ceļa gājējs Matīss Siliņš*. Rīga: Jumava.
150. Sodums, Dzintars (1948). Romas lauku darbu un ganu dziesmu tulkojums. *Latvju Vārds*, 15, 4. lpp.
151. Sodums, Dzintars (1959). Kaut kas no mūža. *Tilts*, 29-30, 69., 72.–73., 76.–78., 81. lpp.
152. Sofokls (1920). *Sofokla Ķēniņš Edips: traģedija*. Tulk J. Grihns [Grīns]. Rīga: A. Gulbis.
153. Spīrsa, Rūta (1982). Mīlēt literatūru – cienīt autoru. *Karogs*, 8, 132–133. lpp.
154. Spodris, Roberts (1933). Godalgoto studentu darbu autori. *Students*, 201, 6. lpp.
155. Stepiņš, Laimonis (1971). Gaisma pirms saules (Pirmie latviešu žurnāli un cittautu literatūra). *Karogs*, 12, 134.–139. lpp.
156. Straubergs, Kārlis (1929). *Latīņu paraugu iespaids Horātija kritikā un dzejā*. Doktora disertācija. LU Akadēmiskā bibliotēka, Strauberga fonds RK 4203.
157. Straubergs, Kārlis (1932). Antīkās literatūras iespaids latviešu literatūrā. *Latvieši II*, 311.–326. lpp.
158. Straubergs, Kārlis (1933). Latviešu tautasdziesmas latīniski. *Ceļi III*, Rīga: Ramve, 31. lpp.
159. Straubergs, Kārlis (1936). *Romiešu literatūra*. Rīga: Valters un Rapa.
160. Straubergs, Kārlis (1938). *Dienvīdu skaņas*. Rīga: A. Gulbis.
161. Straubergs, Kārlis (1939). Par latviešu dzejas formu. *Brīvā Zeme*, 216, 9. lpp.
162. Straubergs, Kārlis (1943). Homēra Odiseja. *Latvju Mēnešraksts*, 9, 570.–571. lpp.
163. Straubergs, Kārlis (1946a). Antīkā pasaule latviešu literatūrā. *Latvju domas*, 20, 2. lpp.
164. Straubergs, Kārlis (1946b). Antīkā pasaule latviešu literatūrā. *Latvju domas*, 21, 2. lpp.

165. Straubergs, Kārlis (1946c). Antīkā pasaule latviešu literatūrā. (Beigas). *Latvju domas*, 22, 3. lpp.
166. Straubergs, Kārlis (1961). In Memoriam. Prof. Dr. phil. Jānis Endzelīns. Zinātniskajā mantojuma paliek pāri par 300 viņa pētījumu. *Universitas*, 8, 81.–82. lpp.
167. Svece, Artis (2004). Plaģiāts pēc autora nāves. *Karogs*, 8, 82.–89. lpp.
168. Šteinbergs, Ivars (2019). Post „Post Scriptum”. *Punctummagazine*. 05.11.2019. Pieejams: <https://www.punctummagazine.lv/2019/11/05/post-post-scriptum/> [skatīts 28.08.2020.].
169. Štrauhmanis, Jānis (1994). *Matīss Siliņš, pirmais latviešu kartogrāfs*. Rīga: Latvijas Universitāte.
170. Šuvajevs, Igors (1988). Kam dziedās dievišķā mūza... pēc simts gadiem: [Tulkotāja Augusta Ģiezena 100.dzimšanas diena (1888–1964)]. *Skolotāju Avīze* 14. dec., 8. lpp.
171. Tacits (1938). *Tacita Ģermānija*. Tulk. J. Endzelīns. Rīga: grāmatu apgādniecība A. Gulbis.
172. Tacits, Gajs Kornēlijs (2011). *Ģermānija: par Ģermānijas atrašanās vietu un tautām*. Tulk. J. Endzelīns. Rīga: Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība.
173. TASS korespondents (1966) Divsimt šedevri. *Cīņa*, 10, 4. lpp.
174. Teodors [Zeiferts] (1886). Jura Alunāna dziesmiņas. *Austrums*, 12, 746.–757. lpp.
175. Tronski, Jossif (1949). *Antiikkirjanduse ajalugu*. Tartu: Teaduslik Kirjandus.
176. Tronskij, Iosif Moiseevich (2019). *Istorija antichnoj literatury: uchebnik dlja vuzov* [Antīkās literatūras vēsture: mācību grāmata augstskolām]. Moskva: Jurajt.
177. Tronskis, Josifas (1951). *Antikinės literatūros istorija*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
178. Uzula, Aija (2011). *Antīkās literatūras darbi LU Bibliotēkas Reto izdevumu un rokrakstu kolekcijā*. Ziņojums LU 69. konferences Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes sekcijas sēdē 3.02. 2011. Pieejams: https://www.biblioteka.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/lu_biblioteka/Par_biblioteku/Aktivitates/Konferences_un_seminari/LU_69/Uzula_Aija.pdf [skatīts 15.03.2020.].
179. Ūdre, Dace (1973). Alkaja strofa latviešu padomju dzejā. *Literatūra un māksla*, 12, 5. lpp.
180. Valberga, Kitija (1986). Bagāts un darbīgs mūžs: Ernestam Dinsbergam – 170. *Padomju Karogs (Talsi)*, 8, 3. lpp.
181. Valeinis, Vitolds (1976). *Latviešu lirikas vēsture*. Rīga: Liesma.
182. Van Nortwick, Thomas (2001). Conclusion: What is classical scholarship for? *Compromising Traditions: The Personal Voice in Classical Scholarship*. J. P. Hallett and T. Van Nortwick (eds). London, New York: Routledge, pp. 182–190.
183. Veckrācis, Jānis (2021). *Linguistic and Translatological Aspects of Poetry Translation. Joseph Brodsky's Texts in Russian, English and Latvian*. Brussels: Peter Lang.
184. Vecvagars, Māris (sast.) (2003). *Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca*. Rīga: Filozofijas un socioloģijas institūts.
185. Vecvagars, Māris (2013). *Antīkās filozofijas recepcija Latvijā*. Promocijas darbs filozofijā filozofijas vēstures apakšnodalā. Rīga: Latvijas Universitāte.
186. Vecvagars, Māris (2015). *Antīkā filozofija Latvijā*. Latvija: MSV.
187. Veidenbaums, Eduards (1896). *Dzejas*. Sast. E. Treimanis-Zvārgulis. Rīga: A. M. Liftschūtzs.
188. Veidenbaums, Eduards (1900). *Eduarda Veidenbauma dzejas*. Sast. F. Roziņš-Āzis. Londona: Sociāldemokrātu bibliotēkas apgādība.
189. Veitmane, Klāra; Čerfase, Lija; Novackis, Heinriks; Apīnis, Aleksejs (1955). *Latīņu-latviešu vārdnīca*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
190. Veisbergs, Andrejs (2021a). *Translatoloģija. Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/53340-translatoloģija> [skatīts: 5.04.2021.].

191. Veisbergs, Andrejs (2021b). Latviešu tulkojumjoma un tulkojumvalodas jautājumi 20. gadsimta sākumā (1900–1914). *Latviešu valoda kā tulkojumvaloda: rakstu krājums*. Galv. red. A. Veisbergs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 6.–51. lpp.
192. Veisbergs, Andrejs (2022). *Tulkojumi latviešu valodā. 16.–20. gadsimta ainava*. Rīgs: LU Akadēmiskais apgāds.
193. Venuti, Lawrence (2008). *The Translator's Invisibility. A History of Translation. Second edition*. London, New York: Routledge.
194. Venuti, Lawrence (2013a). Archaic poetry and modern audiences. *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. London, New York: Routledge, pp. 80–95.
195. Venuti, Lawrence (2013b). Local contingencies. Translation and national identities. *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. London, New York: Routledge, pp. 116–140.
196. Venuti, Lawrence (2013c). The poet's version; or an ethics of translation. *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. London, New York: Routledge, pp. 173.–192.
197. Venuti, Lawrence (2013d). Retranslations: The creation of value. *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. London, New York: Routledge, pp. 96–108.
198. Venuti, Lawrence (2013e). Translation studies and world literature. *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. London, New York: Routledge, pp. 193–208.
199. Vīksniņš, Nikolajs (1924). *Ainas no romiešu vēstures: ilustrēta lasamā grāmata romiešu vesturē*. Rīga: Latvijas Skolotāju Savienības izdevums.
200. Vīksniņš, Nikolajs (1940). *Grieķu un romiešu teikas*. Rīga: Valters un Rapa.
201. West, Martin Litchfield (1987). *Introduction to Greek Metre*. Oxford: Clarendon Press.
202. Wiltshire, Susan Ford (2001). The authority of experience. *Compromising Traditions: The Personal Voice in Classical Scholarship*. J. P. Hallett and T. Van Nortwick (eds.). London, New York: Routledge, pp. 168–181.
203. Wischmann, Johann (2008). *Der Unteutsche Opitz*. Ed. und komment. von S. Kessler. Wiesbade: Harrassowitz.
204. Zandere, Inese (1987). “Mīlu un nīstu. Ir veltīgi taujāt, kālab tā notiek...” *Padomju Jaunatne*, 103, 4. lpp.
205. Zanders, Jānis (1967). Dzejnieks un viņa dzīves ziņa. *Zvaigžņu sega: rakstu krājums prof. Dr. Luža Bērziņa piemiņai*. Red. A. Dravnieks. Bruklina: Grāmatu Draugs, 198. –225. lpp.
206. Zanders, Ojārs (1968). Nevis klejojumi, bet darbs. *Literatūra un Māksla*, 49, 9. lpp.
207. Zanders, Ojārs (1991). Ernests Dinsbergs – dzejas klasikas tulkotājs. *Daiļliteratūra latviešu grāmatniecībā*. Rīga: Avots, 50–64. lpp.
208. Zanders, Viesturs (2020). Cittaute literatūras tulkojumi trimdā 20. gs. 40.–50. gados. *Letonica*, 42, 20.–37. lpp.
209. Zauberga, Ieva (1999). The Function of Translations in the Latvian Literary Polysystem, pp. 185–194. Pieejams: <https://www.arts.kuleuven.be/cetra/papers/files/zauberga-1999.pdf> [skatīts 17.05.2017.].
210. Zauberga, Ieva (2016). *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*. Rīga: LU Humanitāro zinātņu fakultātes Sastatamās valodniecības un tulkošanas nodaļa.
211. Zālīte, Margita (2004). Plaģiāta formula. Intervija ar juristi Daci Ščadro. *Karogs*, 8, 95.–7. lpp.
212. Zicāns, Pāvils (1939). Tulkojumi no antīkās literatūras 1918–1938. *Ceļi, IX*. Rīga: Ramve, 202.–208. lpp.
213. Zirnis, Egīls (1996). Nosauktas pērngada labākās grāmatas. *Diena*, 27, 3. lpp.

Digitālie resursi

1. dainuskapis.lv – *Krišjāņa Barona Dainu skapis*. Pieejams: <http://dainuskapis.lv/>
2. digitalhumanities.lv – *Latvijas digitālo humanitāro zinātņu informācijas platforma*. Pieejams: <http://www.digitalhumanities.lv/>
3. garamantas.lv – *Latviešu folkloras krātuves digitālo arhīvs*. Pieejams: <http://garamantas.lv/>
4. HipiLatLi 2011–2013 – *Mūsdienu latgaliešu tekstu korpuss*. HipiLatLi, Rēzeknes augstskola, 2011–2013. Pieejams: <http://hipilatlit.ru.lv/lv/>
5. humgraeca – *Humanistliku kreeka kirjanduse korpuss*. Pieejams: <https://philologic.ut.ee/humgraeca/>
6. indexlituanicus.flf.vu.lt – *Lotynų ir graikų kūrinių vertimų į lietuvių kalbą bibliografijos duomenų bazė/ Index operum Graecorum Latinorumque in Lituanicam linguam versorum*. Vilniaus universitetas, 2009. Pieejams: <http://www.indexlituanicus.flf.vu.lt/>
7. korpuss.lv – *Nacionālā korpusu kolekcija*. Mākslīgā intelekta laboratorija. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts. Pieejams: <http://www.korpuss.lv/>
8. latin.packhum.org – *Classical Latin Texts, A Resource Prepared by The Packard Humanities Institute*. Pieejams: <https://latin.packhum.org/>
9. literatura.lv – Latvijas un latviešu literatūras vortāls. Pieejams: <https://literatura.lv/lv/post/index>
10. lulfmi.lv – Digitālo humanitāro zinātņu grupa, *Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts*. Pieejams: <http://lulfmi.lv/strukturvienibas/digitalo-humanitaro-zinatnu-grupa>
11. lndb.lv – Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēka. Valodas rīki. Pieejams: <http://laboratorija.lndb.lv/>
12. neolatina – *Academia Gustaviana (1632–1656) ladinakeelse juhuluule tekstikorpuss*. Pieejams: <https://philologic.ut.ee/neolatina/>
13. periodika.lv – Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēkas periodikas krātuve. Pieejams: <http://www.periodika.lv>
14. perseus.tufts.edu – *Perseus Digital Library*. G. R. Crane (ed.). Tufts University. Pieejams: <http://www.perseus.tufts.edu/>
15. personvarduatveide.lv – Valodas konsultācijas: elektroniskā datubāze: “Citvalodu personvārdu atveide latviešu valodā”. Latviešu valodas aģentūra, 2021. Pieejams: <https://www.personvarduatveide.lv>
16. PhiloLogic – *PhiloLogic: primary full-text search, retrieval and analysis tool*. Pieejams: <https://sites.google.com/site/philologic3/home>
17. Runa.lnb.lv – *Rainis un Aspazija*. Latvijas Nacionālā bibliotēka. Pieejams: <https://runa.lnb.lv/>
18. thelatinlibrary.com – *The Latin Library*. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/>
19. theoi.com – *Cybele (Kybele) Theoi Project*. Pieejams: <https://www.theoi.com/Phrygios/Kybele.html>
20. tezaurs.lv – *Tēzaurus*. Pieejams: <https://tezaurs.lv/>
21. vardynas.flf.vu.lt – *Antikos vardynas. Antikinių tikrinių vardu skaitmeninė duomenų bazė*. Vilniaus universitetas, 2013–2015. Pieejams: <http://www.vardynas.flf.vu.lt/>
22. vroma.org – *VRoma: A Virtual Community for Teaching and Learning Classics*. Pieejams: <http://www.vroma.org/>

Personu rādītājs

- Adamovičs, Ludvigs Ernests** (1884–1943), latviešu teologs, pedagogs, vēsturnieks
- Aishils** (*Αισχύλος*, ap 526./525.–456./455. p. m. ē.), sengrieķu dramaturgs, traģēdiju autors
- Akuratere, Ieva** (1958), latviešu dziedātāja, dziesmu autore, aktrise
- Alunāns, Juris** (īst. v. Gustavs Georgs Frīdrihs Alunāns, 1832–1864), latviešu dzejnieks, publicists, valodnieks, jaunlatviešu kustības dalībnieks
- Alkajs** (*Άλκαϊος*, ap 625./620.– ap 580. p. m. ē.), sengrieķu dzejnieks
- Alkmans** (*Άλκμάν*, ap 7.gs. p. m. ē.), sengrieķu dzejnieks
- Andronīks, Lūcijs Līvijs** (*Lucius Livius Andronicus*, ap 284.– ap 205. p. m. ē.), sengrieķu izcelsmes romiešu dramaturgs un dzejnieks, tiek uzskatīts par romiešu literatūras tēvu
- Apele, Sandra** (1970), latviešu bibliogrāfe
- Apulējs, Lūcijs** (*Lucius Appuleius*, ap 124. g.– pēc 170. g.), romiešu rakstnieks, romānu autors
- Arhilohs** (*Αρχίλοχος*, ap 680.– ap 645. p. m.ē.), sengrieķu dzejnieks, jambogrāfs, elēģiķis
- Aristofans** (*Αριστοφάνης*, ap 446.– ap 386. p. m. ē.), sengrieķu dramaturgs, komēdiju autors
- Aristotelis** (*Αριστοτέλης*, 384.–322. p. m. ē.), sengrieķu filozofs, zinātnieks, rētorikas teorētiķis
- Asklēpiads** (*Άσκληπιάδης*, 3. gs. p. m.ē.), sengrieķu dzejnieks
- Aspazija** (īst. v. Elza Pliekšāne, 1865–1943), latviešu dzejniece, dramaturģe, prozaiķe, tulkotāja, kultūras un sabiedriski politiska darbiniece
- Āronu Matīss** (arī Matīss Ārons, 1858–1939), latviešu žurnālists, bibliogrāfs, kritiķis
- Balmere, Džozefīne** (*Josephine Balmer*, 1959), britu dzejniece, antīkās literatūras tulkotāja un literatūrkritiķe
- Barons, Krišjānis** (1835–1923), latviešu folklorists, publicists, rakstnieks, latviešu tautasdziesmu apkopotājs, jaunlatviešu kustības dalībnieks
- Barts, Rolāns** (*Roland Barthes*, 1915–1980), franču filozofs un semiotiķis, strukturālisma un poststrukturālisma pārstāvis
- Benjamins, Valters** (*Walter Benjamin*, 1892–1940), ebreju izcelsmes vācu filozofs, literatūrkritiķis, esejists, tulkotājs
- Bērziņa, Guna** (īst. v. Guna Linkeviča (1955) un Andrejs Linkevičs (1955–2000)), latviešu tulkotāju tandēms
- Bērziņš, Ivars** (1954), latviešu kordiriģents, pedagogs
- Bērziņš, Ludis** (īst. v. Ludvigs Ernests Bērziņš, 1870–1965), latviešu teologs, pedagogs, folklorists, dzejnieks, literatūrvēsturnieks
- Blese, Ernests** (1892–1964), latviešu valodnieks, tulkotājs, pedagogs
- Brauns, Mārtiņš** (1951–2021), latviešu komponists
- Briedis, Leons** (1949–2020) latviešu dzejnieks, tulkotājs, izdevējs
- Brūveris, Pēters** (1957–2011), latviešu dzejnieks, tulkotājs
- Bukšs, Miķelis** (1912–1977), latviešu literatūrvēsturnieks, valodnieks, latgaliešu publicists
- Cicerons** (*Marcus Tullius Cicero*, 106.–43. p. m. ē.), romiešu politiķis, rakstnieks, orators, rētorikas teorētiķis
- Cesjulevičs, Romans** (arī Romāns Cesjuļēvičs, *Roman Ciesiulewicz*, 1905–1986), poļu izcelsmes latviešu klasiskais filologs, tulkotājs, pedagogs
- Čaks, Aleksandrs** (īst. v. Aleksandrs Čadarainis, 1901–1950), latviešu dzejnieks, rakstnieks
- Čerfase, Lija** (1911–1991), Latvijas ebreju klasiskā filoloģe, mācību grāmatu autore

Dambergs, Valdemārs (1886–1960), latviešu dzejnieks, rakstnieks, dramaturgs, pedagogs, klasiskais filologs

Dimiņš, Dens (1974), latviešu tulkotājs, valodnieks

Dinsbergs, Ernests (1816–1902), latviešu publicists, pedagogs, dzejnieks, apmēram 100 dažāda satura grāmatu autors, sastādītājs un tulkotājs

Dīls, Ērihs (arī Ēriks Dīls, *Erich Wilhelm Diehl*, 1890–1952), Baltijas vācu klasiskais filologs, tulkotājs, pedagogs

Draviņš, Kārlis (1901–1991), latviešu dialektologs, letonists, valodas un literatūras vēsturnieks, novadpētnieks

Dravnieks, Augusts (1905–1988), latviešu izdevējs

Dreika, Dagnija (arī Dreika-Matule, 1951), latviešu dzejniece, prozaiķe, tulkotāja

Dumčus, Jons (*Jonas Dumčius*, 1905–1986), lietuviešu klasiskais filologs, tulkotājs, pedagogs

Eiduss, Jāzeps (1916–2004), Latvijas ebreju fizikālķīmiķis, Lukrētija poēmas “Par lietu dabu” tulkotājs

Egle, Rūdolfs (1889–1947), latviešu literatūrzinātnieks un tulkotājs

Eko, Umberto (*Umberto Eco*, 1932–2016), itāļu rakstnieks, vēsturnieks, semiotikas speciālists

Elferfelds, Kārlis Gothards (arī arī Elverfelds, *Karl Gotthard Elverfeld*, 1756–1819), Baltijas vācu literāts

Elgers, Georgs (arī Juris Eļģers, *Georg Elger*, ap 1585–1672), latviešu izcelsmes (?) teologs, valodnieks literāts

Endzelīns, Jānis (1873–1961), latviešu valodnieks, baltists, pedagogs

Faidrs (*Gaius Julius Phaedrus*, ap 15. p. m. ē. – ap 50. m. ē.), romiešu fabulu autors

Feldhūns, Ābrams (1915–2009), Latvijas ebreju klasiskais filologs, antīkās literatūras tulkotājs, valodnieks, leksikogrāfs

Fīrekers, Kristofors (*Fürecker Christoph*, 1612–1685), Baltijas vācu dzejnieks, sillabotoniskās dzejas tradīcijas aizsācējs latviešu dzejā

Flemings, Frīdrihs Ferdinands (*Friedrich Ferdinand Flemming*, 1778–1813), vācu oftalmologs, komponists, dziedātājs

Fogele, Ilze (1977), latviešu tulkojumzinātniece, tulkotāja un redaktore

Fomina, Tamāra (1916–1995), latviešu klasiskā filoloģe, antīkās literatūras mācību grāmatu autore un antīkās literatūras antoloģijas sastādītāja, pedagoģe

Freimane Aija (1958–1998), latviešu bibliogrāfe

Gasparovs, Mihails (*Михаил Леонович Гаспаров*, 1935–2005), krievu klasiskais filologs, literatūrzinātnieks, tulkotājs

Grava, Ulrika (?), latviešu bibliogrāfe, vācu valodas filoloģe un tulkotāja

Grīns, Jānis (1890–1966), latviešu pedagogs, rakstnieks, mācību grāmatu autors, tulkotājs, literatūrkritiķis

Grīle, Rasma (1922–2013), latviešu valodniece, Jāņa Endzelīna skolniece un zinātnisko uzskatu popularizētāja

Grudule, Māra (1963), latviešu literatūrzinātniece, senākās latviešu dzejas pētniece, pedagoģe

Ģiezens, Augusts (1888–1964), latviešu klasiskais filologs, antīkās literatūras tulkotājs, pedagogs, mācību grāmatu autors

Gulbis, Ansis (1873–1936), latviešu izdevējs, rakstnieks

Heileta, Džūdita P. (*Judith P. Hallett*, 1944), amerikāņu klasiskā filoloģe

Heine, Heinrihs (*Christian Johann Heinrich Heine*, 1797–1856), vācu dzejnieks, literatūrkritiķis, žurnālists

Hila-Bardaži, Anna (*Anna Gil-Bardaji*, 1974), spāņu tulkojumzinātniece, tulkotāja

Hipōnakts (Ἰππώναξ, ap 6. gs. p. m. ē.), sengrieķu dzejnieks, jambogrāfs

Homērs (Ὅμηρος, ap 8. gs. p. m. ē.?), sengrieķu dzejnieks, epu autors

Horsts, Roberts (?), latviešu dzejnieks, tulkotājs

Horātijs (*Quintus Horatius Flaccus*, 65. p. m. ē.–8. m. ē.), romiešu literatūras zelta laikmeta dzejnieks

Hūgenbergers, Kārlis Frīdrihs Jākobs (*Karl Friedrich Jacob Hugenberg*, 1784–1860), Baltijas vācu garīdznieks, rakstnieks

Ikstena, Nora (1969), latviešu rakstniece

Jansons, Jānis Alberts (1892–1971), latviešu literatūrzinātnieks, pedagogs, folklorists

Janševskis, Jēkabs (1865–1931), latviešu pedagogs, žurnālists, rakstnieks

Jedušs, Jānis (1896–1968), latviešu katoļu garīdznieks, izglītības darbinieks, rakstnieks

Jurevičs, Gustavs (1902–1993), latviešu filozofs, publicists, pedagogs

Juvenāls (*Decimus Iunius Iuvenalis*, ap 60–pēc 127), romiešu sudraba laikmeta dzejnieks

Karulis, Konstantīns (1915–1997), latviešu jurists, valodnieks, žurnālists, kultūrvēsturnieks

Kaškins, Ivans (*Иван Александрович Кашкин*, 1899–1963), krievu tulkotājs, dzejnieks, tulkojumzinātnieks, literatūrzinātnieks

Katulls (*Gaius Valerius Catullus*, ap 84.–54. p. m. ē.), romiešu dzejnieks, spilgtākais neatēriķu pārstāvis

Kaugurietis sk. Endzelīns, Jānis

Kārklīšs, Kārlis (1888–1961), latviešu literatūrzinātnieks, pedagogs

Kokars, Juris (1958–1990), latviešu kordiriģents

Krēsliņš, Jānis (1924–2021), trimdas latviešu dzejnieks, redaktors, bibliotekārs, literatūrzinātnieks

Koškins (?), latviešu tulkotājs

Krolls, Elza (?), latviešu literāte, prozā tulkojusi Ovidija “Pārvērtības”

Kundziņš, Kārlis Oskars (1883–1967), latviešu teologs, filozofs, pedagogs

Kuri-Beri (īst. v. Arvīds Valdmanis, 1890–1942), latviešu literāts, humoristisku darbu autors

Kursīte Janīna (arī Kursīte-Pakule, 1952), latviešu literatūrzinātniece, folkloriste, pedagoģe

Kūns, Nikolajs (*Николай Альбертович Кун*, 1877–1940), krievu vēsturnieks, pedagogs un rakstnieks

Kvīntiliāns (*Marcus Fabius Quintilianus*, ap 35–100), romiešu rētorikas teorētiķis un pedagogs

Ķemere, Ināra (1939–2013), latviešu klasiskā filoloģe, pedagoģe, tulkotāja

Ķiļauka, Pēteris (1886–1967), latviešu klasiskais filologs, valodnieks, pedagogs

Labrence, Valija (1925–1996), latviešu literatūrzinātniece, kritiķe

Latkovskis, Leonards, sen. (1905–1991), latviešu valodnieks un rakstnieks, latgaliešu etnogrāfs un folklorists

Lautenbahs, Jēkabs (arī Lautenbachs, Lautenbahs-Jūsmiņš, 1847–1928), latviešu rakstnieks, literatūrvēsturnieks, folklorists

Lāms, Ojārs (1965), latviešu literatūrzinātnieks, tulkotājs, pedagogs

Leimaņu Bernhards (?), latviešu literāts, tulkotājs

Leitāns, Ansis (1815–1874), latviešu publicists, tulkotājs, rakstnieks

Lezdiņš, Jānis (1898–1966), latviešu klasiskais filologs, mācību grāmatu autors, pedagogs, tulkotājs

Līgotņu Jēkabs (īst. v. Roze Jēkabs, 1874–1942), latviešu žurnālists, rakstnieks, literatūrvēsturnieks

Longs (Λόγγος, 2. gs. p. m. ē.), sengrieķu rakstnieks, romāna “Dafnids un Hloja” autors

Lotofags (?), latviešu publicists, atdzejojātājs

Lukrētijs (*Titus Lucretius Carus*, ap 99.– ap 55. p. m. ē.), romiešu dzejnieks un filozofs

Mancelis, Georgs (*Georg Mancelius/Manzel*, 1594–1654), Baltijas vācu mācītājs, valodnieks, rakstnieks

Matvejevs, Niks (1958–2014), latviešu dziedātājs, komponists

Mārtiāls (*Marcus Valerius Martialis*, starp 38. un 41.–starp 102. un 104.), romiešu literatūras sudraba laikmeta dzejnieks, epigrammists

Meiere, Dace (1973), latviešu tulkotāja

Meineke, Augusts (*Johann Albrecht Friedrich August Meineke*, 1790–1870), vācu klasiskais filologs, pedagogs

Merkliņš, Johans Kaspars (*Merclin, Merclinus, Merklin, ?*), Baltijas vācu dzejnieks

Miltons, Džons (*John Milton*, 1608–1674), angļu dzejnieks, politiķis, domātājs

Mīlenbahs, Kārlis (1853–1916), valodnieks, pedagogs, viens no latviešu valodniecības un latviešu leksikogrāfijas pamatlicējiem

Montēns, Mišels de (*Michel Eyquem de Montaigne*, 1533–1592), franču filozofs, rakstnieks, politiķis

Neikens, Juris (1826–1868), latviešu rakstnieks, mācītājs, publicists

Neilande, Antra (1967), latviešu klasiskā filoloģe, tulkotāja, redaktore

Norda, Kristiāna (*Christiane Nord*, 1943), vācu tulkojumzinātniece un teorētiķe

Novackis, Henriks (arī Henrihs, 1915–1973), latviešu klasiskais filologs, tulkotājs, leksikogrāfs, bibliogrāfs

Oktāviāns Augusts (*Octavianus Augustus*, 63. p. m. ē. –14. m. ē.), Romas impērijas pirmais imperators no 27. g. p. m. ē. līdz 14. g. m. ē.

Orfs, Karls Henrihs Marija (arī Kārlis Orfs, *Carl Heinrich Maria Orff*, 1895–1982), vācu komponists, mūzikas pedagogs

Ovidijs (*Publius Ovidius Naso*, 43. p. m. ē. –17./18. m. ē.), romiešu literatūras zelta laikmeta dzejnieks

Pabērzis, Pabērzs, sk. Bērziņš, Ludis

Pabēržu Rūdolfs (arī Rūdolfs Pabērzs, ?), latviešu izdevējs

Paklone, Inese (1954), latviešu dzejniece, tulkotāja, rakstniece, autortiesību pētniece

Paklons, Jānis (1928–1986), latviešu literāturzinātnieks, tulkotājs

Paparinska, Vita (1954), latviešu klasiskā filoloģe, tulkotāja, pedagoģe

Pella, Janika (*Janika Päll*, 1965), igauņu klasiskā filoloģe, pētniece, tulkotāja

Pelšs, Einārs (1960), latviešu dzejnieks, tulkotājs

Pērsels, Henrijs (*Henry Purcell*, 1659 –1695), britu komponists

Petrōnijs (*Gaius Petronius Arbiter*, ap 27. – 66.), romiešu romāna “Satirikōns” autors

Plaudis, Jānis (dzejn.) (1903–1952), latviešu dzejnieks, rakstnieks, tulkotājs

Plaudis, Jānis (filol.) (1972), latviešu klasiskais filologs, tulkotājs, pedagogs

Plauts (*Titus Maccius Plautus*, ap 254.–184. p. m. ē.), romiešu dramaturgs, komēdiju autors

Plukšs, Kārlis (arī Kārlis Voldemārs Plukšs, 1906–1945), latviešu literāturzinātnieks, ģermānists

Polakova, Māra (1975), latviešu tulkotāja

Propertijs (*Sextus Propertius*, ap 55.–43. p. m. ē. – pēc 15. m. ē.), romiešu literatūras zelta laikmeta dzejnieks, elēģiju autors

Pumpurs, Andrejs (1841–1902), latviešu dzejnieks

Puškins, Aleksandrs (*Александр Сергеевич Пушкин*, 1799–1836), krievu dzejnieks, dramaturgs, prozaiķis

Rainis (īst. v. Jānis Pliekšāns 1865–1929), latviešu dzejnieks, dramaturgs, tulkotājs

Rauska, Jānis (1873–1967), latviešu izdevējs, grāmatattirgotājs

Romanis, Jānis (arī Jānis Romānis, J. Romans, 1869–1931), latviešu teologs, dzejnieks, tulkotājs

Roziņš, Fricis (arī Roziņš-Āzis, 1870–1919), latviešu publicists, izdevējs, marksists

Rozītis, Pāvils (1889–1937), latviešu rakstnieks, dzejnieks, publicists, tulkotājs, literatūrkritiķis

Rozītis, Jūlijs (1880–1952), latviešu kordiriģents, komponists, pedagogs

Rubenis, Andris (1951–2017), latviešu filozofs, rakstnieks, pedagogs

Rudzītis, Jānis (1909–1970), latviešu literāturzinātnieks, literatūrkritiķis

Rudzītis, Rihards (1898–1960), latviešu rakstnieks, dzejnieks, tulkotājs, filozofs, Latvijas Rēriha kultūras sakaru biedrības vadītājs

Rūmniece, Ilze (1956), latviešu klasiskā filoloģe, tulkotāja, pedagoģe

Sapfō (*Σαπφώ/Ψάπφω*, ap 630.–ap 570. p. m. ē.), sengrieķu dzejniece

Siksna, Aina (1934), trimdas latviešu ārste, rakstniece, literatūrkritiķe

Sils, Afrēds (īst. v. Jēkabs Alfreds Strazdiņš, 1905–1958), latviešu gleznotājs, kritiķis, pedagogs

Silis, Jānis (1950), latviešu valodnieks, tulkojumzinātnieks, tulks, tulkotājs, pedagogs

Siliņš, Matīss (1861–1942), latviešu etnogrāfs, kartogrāfs, publicists, tulkotājs, pedagogs

Sirsona, Skaidrīte (1920–1998), latviešu literatūrzinātniece, kritiķe, bibliogrāfe

Skujenieks, Knuts (1936–2022), latviešu dzejnieks, tulkotājs un kritiķis, publicists

Sofokls (*Σοφοκλής*, ap 496. g. p. m. ē. –406. g. p. m. ē.), sengrieķu dramaturgs

Sobolietis (arī Soboliešu/ Zoboliešu Jānis, īst. v. Jānis Rucelis, 1862–1916), latviešu teologs, tulkotājs, publicists, pedagogs

Sodums, Dzintars (1922–2008), latviešu rakstnieks, dzejnieks, tulkotājs

Stepiņš, Laimonis (1927–1989), latviešu literatūrzinātnieks

Spīrsa, Rūta (arī Ruta Speire, *Ruth Speirs*, 1913–2000), latviešu izcelsmes britu tulkotāja

Straubergs, Kārlis (1890–1962), latviešu klasiskais filologs, folklorists, dzejnieks, tulkotājs

Stučka, Pēteris (1865–1932), latviešu jurists, politiķis, publicists

Sudrabkalns, Jānis (īst. v. Arvīds Peine, 1894–1975), latviešu dzejnieks, publicists, tulkotājs

Svece, Artis (1970), latviešu filozofs, publicists, pedagogs

Ščadro, Dace (1980), latviešu juriste

Šteinbergs, Ivars (1991), latviešu dzejnieks, tulkotājs, literatūrzinātnieks

Šillers, Fridrihs (*Johann Christoph Friedrich von Schiller*, 1759–1805), vācu dzejnieks un dramaturgs

Šuvajevs, Igors (1963), latviešu filozofs, tulkotājs

Švābe, Arveds (1888–1959), latviešu jurists, rakstnieks, vēsturnieks, folklorists

Tacīts (*Publius (Gaius) Cornelius Tacitus*, 56–117), romiešu rakstnieks, vēsturnieks

Talonens, Juko (*Jouko Talonen*, 1953), somu teologs, vēsturnieks

Tibulls (*Albius Tibullus*, ap 54.–19. p. m. ē.), romiešu literatūras zelta laikmeta dzejnieks, elēģiju autors

Trājāns (*Marcus Ulpius Nerva Traianus*, 53–117), Romas impērijas imperators no 98. līdz 117. gadam.

Treimanis-Zvārgulis, Edvards (īst. v. Edvards Treimanis, 1866–1950), latviešu dzejnieks, aktieris, tulkotājs, redaktors

Tronskis, Josifs (*Иосиф Мусеевич Тронский*, 1897–1970), krievu literatūrzinātnieks, klasiskais filologs, indoeiropēists, tulkotājs

Ulmanis, Kārlis Kristians (*Karl Christian Ulmann*, 1793–1871), Baltijas vācu teologs, rakstnieks, valodnieks

Upīts, Andrejs (1877–1970), latviešu rakstnieks, kritiķis un literatūrzinātnieks

Uzula, Aija (1986), latviešu klasiskā filoloģe, bibliotekāre, pētniece

Ūdre, Dace (1952), latviešu literatūrzinātniece

Ūlands, Johans Ludvigs (*Johann Ludwig Uhland*, 1787–1862), vācu dzejnieks, filologs, literatūras vēsturnieks

Valdemārs, Krišjānis (1825–1891), latviešu publicists, jaunlatviešu kustības dalībnieks

Varrōns (*Marcus Terentius Varro*, 116.–27. p. m. ē.), romiešu enciklopēdistis, rakstnieks

Vecgrāvis, Viesturs (1948) latviešu literatūrzinātnieks, izdevējs

Vecvagars, Māris (1953–2016), latviešu filozofs, antīkās filozofijas pētnieks

Veidenbaums, Eduards (1867–1892), latviešu dzejnieks, tulkotājs
Veisbergs, Andrejs (1960), latviešu valodnieks, tulkojumzinātnieks, tulks, tulkotājs, pedagogs
Vensku, Edvarts (īst. v. Edvarts Skujenieks, 1855–1897), latviešu dzejnieks, žurnālists, tulkotājs
Venuti Lorenss (*Lawrence Venuti*, 1953), amerikāņu tulkojumzinātnieks, tulkotājs
Vergilijs (*Publius Vergilius Maro*, 70.–19. p. m. ē.), romiešu literatūras zelta laikmeta dzejnieks
Vests, Martins Ličfilds (*Martin Litchfield West*, 1937–2015), britu klasiskais filologs, antīkās dzejas pētnieks
Višmanis, Johans, sen. (*Johann Wischmann*, ? – ap 1705), Baltijas vācu teologs Dundagā un Bērstelē, dzejnieks un literatūrteorētiķis
Vīksniņš, Nikolajs (1893–1976), latviešu vēsturnieks, pedagogs, publicists, tulkotājs
Zauberga, Ieva (1958), latviešu tulkojumzinātniece, tulce, tulkotāja, pedagoģe
Zeiferts, Teodors (1865–1929), latviešu pedagogs, dzejnieks, literatūrkritiķis un literatūrvēsturnieks
Zandere, Inese (1958), latviešu dzejniece, publiciste, redaktore, bērnu grāmatu autore, izdevēja
Zanders, Jānis (1911–1983), latviešu literatūrzinātnieks, tulkotājs
Zanders, Ojārs (1931–2018), latviešu literatūras un grāmatniecības vēsturnieks
Zanders, Viesturs (1964), latviešu grāmatzinātnieks, pētnieks
Zicāns, Pāvils Videvuds (1912–1986), latviešu klasiskais filologs, tulkotājs, pedagogs
Zimule, Ērika (1925–2022), latviešu literatūrzinātniece, pedagoģe, mācību grāmatu autore
Zvaigzne, Vents (1971), latviešu redaktors, publicists
Žukova, Vija (?), latviešu klasiskā filoloģe, pedagoģe, mācību grāmatu autore

Antīko personvārdu atveidojumi

Tabulas pirmajā kolonnā sniegti personvārdu atveidojumi, kas lietoti pētījuma tekstā. Tie atveidoti pēc latīņu valodas klasiskās izrunas. Personvārdiem latīņu un sengrieķu valodā uzrādītas pilnas nominatīva un ģenitīva formas. Ja vienam personvārdam atveidojumi no sengrieķu valodas un no latīņu valodas atšķiras, sniegti atveidojuma varianti no katras valodas. Ja personvārdam latīņu vai sengrieķu valodā ir vairāki rakstības varianti, sniegts tikai viens. No sengrieķu valodas latīņu valodā pārņemtajiem vārdiem norādītas tikai latinizētās ģenitīva formas, piemēram, *Nēreus*, *Nērei*. Nav norādīta alternatīvā ģenitīva forma *Nēreos*, jo tā redzama vārda sengrieķu variantā. Personvārdu sengrieķu variantiem sniegtas tās ģenitīva formas, kuras pārņemtas latīņu valodā.

Ar * atzīmēti tie personvārdi, kuri pētījuma tekstā atveidoti pēc latīņu valodas tradicionālās izrunas.

Atveidojums latviešu valodā	Latīņu valodā	Sengrieķu valodā	Citi atveidojumu varianti latviešu valodā
Adōnids	<i>Adōnis, Adonidis</i>	<i>Ἀδωνις, Ἀδώνιδος</i>	Adonīds, Adoniss, Adonīss
Ainējs/ <i>sengr.</i> Ainejs	<i>Aenēās, Aenēae</i>	<i>Αἰνέας, Αἰνέου</i>	Enejs, Enējs
Aishils	<i>Aeschylus, Aeschylī</i>	<i>Αἰσχύλος, Αἰσχύλου</i>	Eschils, Eshils
Aisōps	<i>Aesōpus, Aesōpī</i>	<i>Αἴσωπος, Αἰσώπου</i>	Aizops, Esops, Ezops, Ēzops
Akvilōns	<i>Aquilō, Aquilōnis</i>		Akvilons
Alkajs	<i>Alcaeus, Alcaeī</i>	<i>Ἀλκαῖος, Ἀλκαίου</i>	Alkejs, Alkijs
Alkmāns	<i>Alcmān, Alcmānis</i>	<i>Ἀλκμάν, Ἀλκμάνος</i>	Alkmans
Antōnijs (Mārks Antōnijs)	<i>Antōnius, Antōniī (Mārcus Antōnius)</i>	<i>Ἀντώνιος, Ἀντώνιου</i>	Marks Antonijs
Apulējs/ <i>sengr.</i> Apūlējs (Lūcijs Apulējs)	<i>Appulēius, Appulēiī (Lūcius Appulēius)</i>	<i>Ἀπουλήϊος, Ἀπουλήϊου</i>	Apulejs, Apūlejs
Arahne	<i>Arachnē, Arachnēs</i>	<i>Ἀράχνη, Ἀράχνης</i>	Arachne, Arachna, Arahna
Arhilohs	<i>Archilochus, Archilochī</i>	<i>Ἀρχίλοχος, Αρχιλόχου</i>	Archilochs
Ariadne	<i>Ariadne, Ariadnes sive Ariadna</i>	<i>Ἀριάδνη, Ἀριάδνης</i>	Ariadna
Arīons	<i>Arīōn, Arīonis m</i>	<i>Ἀρίων, Ἀρίονος</i>	Arions
Aristijs (Aristijs Fusks)	<i>Aristius (Aristius Fuscus)</i>	<i>Ἀριστίας, Ἀριστίου</i>	
Aristofāns	<i>Aristophanēs, Aristophanis</i>	<i>Ἀριστοφάνης, Ἀριστοφάνους</i>	Aristofāns
Aristotelis	<i>Aristotelēs, Aristotelis</i>	<i>Ἀριστοτέλης, Ἀριστοτέλους</i>	Aristotels

Asklēpiads	<i>Asclēpias, Asclēpiadis</i>	<i>Ἀσκληπιάδης, Ἀσκληπιάδου</i>	Asklepiads, Asklepiāds, Asklepijs
Atids	<i>Attis, Atidis</i>	<i>Ἄττις, Ἄττιδος</i>	Atijs, Atiss, Atīds
Augusts/ sengr. Augūsts (Oktāviāns Augusts)	<i>Augustus, Augustī; Octāviānus, Octāviānī (Octāviānus Augustus)</i>	<i>Αὐγουστος, Αὐγούστου</i>	Oktavians Augusts, Oktaviāns Augusts
Aurēlijs	<i>Aurēlius, Aurēliī</i>	<i>Αὐρήλιος, Αὐρήλιου</i>	Aurelijs
Bakhs	<i>Bacchus, Bacchī</i>	<i>Βάκχος, Βάκχου</i>	Bachus, Bakchs, Bakhus
Bats	<i>Battus, Battī</i>	<i>Βάττος, Βάττου</i>	
Baukida	<i>Baucis, Baucidis</i>	<i>Βαῦκις, Βαῦκιδος</i>	Baucida, Baucīda, Baukīda
* Cēzars (Gājs Jūlijs Kaisars)	<i>Caesar, Caesaris (Gāius Jūlius Caesar)</i>	<i>Καῖσαρ, Καῖσαρος</i>	Gajs Julijs Cezars, Gajs Jūlijs Cēzars, Jūlijs Cēsars
*Cicerons (Mārks Tullijs Kikerons)	<i>Cicerō, Ciceronis (Mārcus Tullius Cicerō)</i>	<i>Κικέρων, Κικέρωνος</i>	Cicero, Cīcero, Kikerons, Kiķerons, Ῥικῆρονς Marks Tullijs Cicerons
Dafne	<i>Daphnē, Daphnēs</i>	<i>Δάφνη, Δάφνης</i>	Dafna
Dafnids	<i>Daphnis, Daphnidis</i>	<i>Δάφνις, Δάφνιδος</i>	Dafnis, Dafnīds
Daidals	<i>Daedalus, Daedalī</i>	<i>Δαιδαλος, Δαιδάλου</i>	Dedals, Dedāls
Deukaliōns	<i>Deucalion, Deucaliōnis</i>	<i>Δευκαλίων, Δευκαλίονος</i>	Deikalions, Deukalions
Dīdōna/ sengr. Dīdō	<i>Dīdō, Dīdōnis</i>	<i>Διδώ, Διδούς</i>	Didona, Didōna, Dīdo, Dīdona
Eurīpids	<i>Eurīpides, Eurīpidis</i>	<i>Εὐριπίδης, Εὐριπίδου</i>	Euripids, Eiripids, Eiripīds
Euridike	<i>Eurydicē, Eurydicēs</i>	<i>Εὐρυδική, Εὐρυδικής</i>	Eiridike, Eiridīke, Euridika, Euridīke
Faidrs	<i>Phaedrus, Phaedrī</i>	<i>Φαῖδρος, Φαῖδρου</i>	Fedrs, Fēdrs
Falaikijs	<i>Phalaecus, Phalaecī</i>	<i>Φάλαικος, Φάλαικου</i>	Falekijs, Falaiks
Ferekrats	<i>Pherecratēs, Pherecratis</i>	<i>Φερεκράτης, Φερεκράτους</i>	Ferekrāts
Filēmons	<i>Philēmō, Philēmonis</i>	<i>Φιλήμων, Φιλήμονος</i>	Filemons
Fūrijs	<i>Fūrius, Fūriī</i>		Furijs
Gemells	<i>Gemellus, Gemellī</i>		
Helena	<i>Helena, Helenae</i>	<i>Ἑλένη, Ἑλένης</i>	Helēna, Helene
Hērō	<i>Hērō, Hērūs</i>	<i>Ἡρώ, Ἡροῦς</i>	Hero
Hipōnakts	<i>Hippōnax, Hippōnactis</i>	<i>Ἰππώναξ, Ἰπώνακτος</i>	Hiponakts
Hloja	<i>Chloē, Chloēs</i>	<i>Χλόη, Χλόης</i>	Chloa, Chloja, Kloja
Homērs	<i>Homērus, Homērī</i>	<i>Ὅμηρος, Ὀμήρου</i>	Homers
Horātijs (Kvīnts Horātijs Flaks)	<i>Horātius, Horātiī (Quīntus Horātius Flaccus)</i>		Horacijs, Horācijs, Horacs, Horatcis, Kvints Horācijs Flaks, Kvints Horācijs Flakks

Īkars	<i>Īcarus, Īcarī</i>	<i>Ἴκαρος, Ἰκάρου</i>	Ikars
Jāsons	<i>Iāsōn, Iāsonis</i>	<i>Ἰάσων, Ἰάσονος</i>	Iāsons, Jasons, Jazons,
Jupiters	<i>Iuppiter, Iovis</i>		Jovis
Jūnōna	<i>Iūno, Iūnōnis</i>		Junona, Jūnona
Juvenāls (Dekims Jūnijs Juvenāls)	<i>Iuvenālis, Iuvenālis (Decimus Iūnius Iuvenālis)</i>		Juvenals, Decims Junijs Juvenals, Decims Jūnijs Juvenāls
Kadms	<i>Cadmus, Cadmī</i>	<i>Κάδμος, Κάδμου</i>	
Katulls (Gājs Valerijs Katulls)	<i>Catullus, Catullī (Gāius Valerius Catullus)</i>		Katuls, Gajs Valerijs Katulls, Gajs Valērijs Katulls, Kajs Valerijs Katuls, Kajs Valprijs Katulls,
Kānidija	<i>Cānidia, Cānidiae</i>	<i>Κανίδια, Κανίδιας</i>	
Kibeles	<i>Cybelē, Cybelēs</i>	<i>Κυβέλη, Κυβέλης</i>	Kibēle
Kleopatra	<i>Cleopātra, Cleopātrae</i>	<i>Κλεοπάτρα, Κλεοπάτρας</i>	
Kvīntiliāns (Mārks Fābijs Kvīntiliāns)	<i>Quintiliānus, Quintiliānī (Mārcus Fābius Quīntiliānus)</i>		Kvintilians, Marks Fabijs Kvintilians
Lēandrs/ Leandrs	<i>Lēandrus, Lēandrī</i>	<i>Λέανδρος, Λέανδρου</i>	Leanders
Leukonoja	<i>Leuconoē, Leuconoēs</i>	<i>Λευκονόη, Λευκονόης</i>	Bālprātule, Leikonoja, Leukonoe
Lesbija	<i>Lesbia, Lesbiae</i>	<i>Λέσβια, Λέσβιας</i>	Lezbija
Likinijs	<i>Licinius, Liciniī</i>	<i>Λικίνιος, Λικίνιου</i>	Licinijs, Licīnijs
Likids	<i>Lycidās, Lycidae</i>	<i>Λυκίδα, Λυκίδου</i>	
Līdija	<i>Lȳdia, Lȳdiae</i>	<i>Λυδαί, Λυδίας</i>	Lidija
Līvijs Andronīks (Lūcijs Līvijs Andronīks)	<i>Lūcius Andronīcus (Lūcius Līvius Andronīcus)</i>	<i>Ἀνδρόνικος, Ἀνδρόνικου (Λούκιος Λίβιος Ἀνδρόνικος)</i>	Livijs Androniks, Līvijs Androniks
Longs	<i>Longus, Longī</i>	<i>Λόγγος, Λόγγοῦ</i>	
Lukrētījs (Tits Lukrētījs Kārs)	<i>Lucretius, Lucretiī (Titus Lucretius Cārus)</i>	<i>Λουκρήτιος, Λουκρήτιου</i>	Lukrecijs, Lukrēcijs, Lukretijs, Tits Lukrecijs Kars, Tits Lukrēcijs Kārs
Marōnilla	<i>Marōnilla, Marōnillae</i>		Maronilla
Marsijs	<i>Marsya, Marsyae</i>	<i>Μαρσύα, Μαρσύου</i>	
Mārts	<i>Mārs, Mārtis</i>		Marss, Marts
Mārtiāls (Mārks Valerijs Mārtiāls)	<i>Mārtiālis, Mārtiālis (Mārcus Valerius Mārtiālis)</i>		Marcials, Marciāls, Martials, Martiāls, Marks Valerijs Marcials, Marks Valerijs Marciāls

*Mecenāts (Gājs Klinijs Maicēnāts)/ <i>sengr.</i> Maikēns	<i>Maecēnas, Maecēnātis</i> (<i>Gāius Cilnius Maecēnās</i>)	<i>Μαικήνας, Μαικήνα</i>	Mecenats, Mēcēnāts, Gajs Klinijs Mecenāts
Mēdeja	<i>Mēdēa, Mēdēae</i>	<i>Μήδεια, Μηδείας</i>	Medeja
Melpomene	<i>Melpomenē, Melpomenēs</i>	<i>Μελπομένη, Μελπομένης</i>	Melpomena
Mids	<i>Midās, Midae</i>	<i>Μίδαας, Μίδου</i>	Midass
Minerva	<i>Minerva, Minervae</i>		
Nērejs	<i>Nēreus, Nēreī</i>	<i>Νηρέυς, Νηρέως</i>	Nerejs
Oidips	<i>Oedipūs, Oedipodis</i>	<i>Οιδίπους, Οιδίποδος</i>	Edips
Oinōne	<i>Oenōnē, Oenōnēs</i>	<i>Οινώνη, Οινώνης</i>	Oinone
Ornīts	<i>Ornýtus, Ornýtī</i>	<i>Ὀρνύτιων, Ὀρνύτιωνος</i>	Ornits
Orfejs	<i>Orpheus, Orpheī</i>	<i>Ὀρφεύς, Ὀρφέως</i>	
Ovidijs (Pūblijs Ovidijs Nāsōns)	<i>Ovidius, Ovidī</i> (<i>Publius Ovidius Naso</i>)		Ovīdijs, Publijs Ovīdijs Nāsons, Publijs Ovidijs Nazons
Pandōra	<i>Pandōra, Pandōrae</i>	<i>Πανδώρα, Πανδώρας</i>	Pandora
Parids	<i>Paris, Paridis</i>	<i>Πάρις, Πάριδος</i>	Pariss, Parijs, Parīds
Pelops	<i>Pelops, Pelopis</i>	<i>Πέλοψ, Πέλοπος</i>	
Petrōnijs (Gājs Petrōnijs Arbitrs)	<i>Petrōnius, Petrōnī;</i> <i>Arbiter, Arbitrī</i> (<i>Gāius Petrōnius Arbiter</i>)		Petronijs Petronijs Arbitrs
Pentejs	<i>Pentheus, Pentheī</i>	<i>Πενθεύς, Πενθέως</i>	Peutejs
Pigmalīōns	<i>Pygmalīōn, Pygmalīōnis</i>	<i>Πυγμαλίων, Πυγμαλίωνος</i>	Pigmalions, Pigmālions
Pindars	<i>Pindarus, Pindarī</i>	<i>Πίνδαρος, Πινδάρου</i>	
Pirra	<i>Pyrra, Pyrrae</i>	<i>Πύρρα, Πύρρας</i>	
Pīrams	<i>Pȳramus, Pȳramī</i>	<i>Πύραμος, Πυράμου</i>	Piramus, Pirams
Plauts (Tits Makcijs Plauts)	<i>Plautus, Plautī</i> (<i>Titus Maccius Plautus</i>)		Tits Makcijs Plauts
Promētejs	<i>Promētheus, Promētheī</i>	<i>Προμηθεύς, Προμηθέως</i>	Prometejs
Propertijs (Seksts Propertijs)	<i>Propertius, Propertī</i> (<i>Sextus Propertius</i>)		Propercijis, Seksts Propercijis
Sapfō	<i>Sapphō, Sapphūs</i>	<i>Σαπφώ, Σαπφοῦς</i>	Sapfo, Sapfoja, Sapho
Sāturns	<i>Sāturnus, Sāturnī</i>		Saturns
Semīramida	<i>Semīramis, Semīramidis</i>	<i>Σεμίραμις, Σεμιράμιδος</i>	Semiramide, Semiramija, Semiramis,

Septimijs	<i>Septimus, Septimi</i>		
Sestijs	<i>Sestius, Sestiū</i> (<i>Sextius, Sextiū</i>)		
Sibarīts	<i>Sybaris, Sybaris</i>	<i>Σύβαρις, Σύβαριδος</i>	Sibarijs, Sibarits
Sīsifs	<i>Sīsiphus, Sīsiphū</i>	<i>Σίσυφος, Σισύφου</i>	Sizifs, Sīzifs
Sofokls	<i>Sophoclēs, Sophoclis</i>	<i>Σοφοκλῆς, Σοφοκλέους</i>	Sofoklis
*Tacits (Pūblijs Gājs Kornēlijs Takits)	<i>Tacitus, Tacitū</i> <i>Pūblius (Gāius)</i> <i>Cornēlius Tacitus</i>		Publijs Kornelijs Tacits, ūblijs (Gajs) Kornēlijs Tacits
Taliarhs	<i>Thaliarchus, Thaliarchū</i>	<i>Θαλιάρχος, Θαλιάρχου</i>	Taliarchs
Tēsejs	<i>Thēseus, Thēseū</i>	<i>Θησεύς, Θησέως</i>	Tezejs, Tēzejs, Teseus
Tindarejs	<i>Tyndareus, Tyndareū</i>	<i>Τυνδάρεος, Τυνδάρεου</i>	
Tibulls (Albijs Tibulls)	<i>Tibullus, Tibullī</i> (<i>Albius Tibullus</i>)		Tibuls
Tisbe	<i>Thisbē, Thisbēs</i>	<i>Θίσβη, Θίσβης</i>	Tizbe
Tītōns	<i>Tīthōnus, Tīthōnī</i>	<i>Τιθωνός, Τιθωνοῦ</i>	Titons, Tītons
Trājāns (Mārks Ulpijs Nerva Trājāns)	<i>Trājānus, Trājānī</i> (<i>Mārcus Ulpius Nerva</i> <i>Trāiānus</i>)		Trajans, Trajāns Marks Ulpijs Trajāns
Tūkīdids	<i>Thūcŷdides, Thūcŷdidis</i>	<i>Θουκυδίδης,</i> <i>Θουκυδίδου</i>	Tukidids, Tukidīds
Ulikss vai Uliss	<i>Ulixēs, Ulixis sive Ulixī;</i> <i>sive Ulyssēs, Ulyssis</i>		
Varrōns (Mārks Terentijs Varrōns)	<i>Varrō, Varrōnis</i> (<i>Marcus Terentius Varro</i>)		Varons, Varrons, Marks Terentijs Varons, Marks Terencijs Varons
Venera	<i>Venus, Veneris</i>		Venēra
Vergilijs (Pūblijs Vergilijs Marōns)	<i>Vergilius, Vergiliū</i> (<i>Pūblius Vergilius Marō</i>)		Vergils, Vergīlijs, Vergīls, Vergīlijs, Virgilijs, Virgīlijs Publijs Vergilijs Maro, Publijs Vergilijs Marons, Publijs Vergīls Marons, Pūblijs Vergilijs Marons
Zefirs	<i>Zephyrus, Zephyrī</i>	<i>Ζέφυρος, Ζέφυρου</i>	Zefīrs

Antīkās literatūras darbu nosaukumu tulkojumi

Pielikumā apkopoti visi pētījuma tekstā izmantotie antīko literatūras darbu nosaukumu tulkojumi, lai novērstu pārpratumus, darbiem uzrādīti autori. Nosaukumiem, kuri atvasināti no īpašvārdiem iekavās sniegts pieraksta variants, kurā uzrādīti garie patskaņi. Nosaukumos, kuri sakrīt ar žanru nosaukumiem, piemēram, “Bukolikas”, “Epodi”, “Fabulas” izmantoti latviešu literatūrzinātnes termini. Tie veidoti, sekojot no senajām valodām aizgūto sugas vārdu atveides principiem latviešu valodā, nevis terminu izrunai avotvalodā.

Darbiem, kuri latīņu vai sengrieķu valodā pazīstami ar vairākiem nosaukumiem, norādīts tikai viens.

Nosaukums latviešu valodā	Autors	Latīņu valodā	Sengrieķu valodā	Tulkojuma varianti latviešu valodā
Ainēida	Verg.	<i>Aeneis (Aenēis)</i>		Aineīda, Aineida, Aineīda, Eneida, Eneīda, Eneīda
Annāles	Tac.	<i>Annales</i>		Anales
Bukolikas	Verg.	<i>Bucolica</i>	<i>Βουκολικά</i>	Būkolikas, Būkōlikas
Dafnids un Hloja	Long.	<i>Daphnis et Chloe</i>	<i>Δάφνις και Χλόη</i>	Dafnids un Hloja, Dafnis un Chloja, Dafnīds un Hloja, Dafnis un Chloa
Dzejas māksla	Hor.	<i>Ars poetica</i>		
Dviņi	Pl.	<i>Menaechmi</i>	<i>Μέναιχμοι</i>	Menechmi
Eklogas	Verg.	<i>Eclogae</i>	<i>Ἐκλογές</i>	
Epodi	Hor.	<i>Epodi</i>	<i>Ἐποδοι</i>	Epōdi
Fasti	Ov.	<i>Fasti</i>		Fāsti, Kalendārs, Romiešu kalendārs
Fabulas	Phaed.	<i>Fabulae</i>		Fābulas
Gadsimtu dziesma	Hor.	<i>Carmen saeculare</i>		Gadsmitu oda, Gadsimta himna, Oda gadsimta svētkos
Georgikas	Verg.	<i>Georgica</i>	<i>Γεωργικά</i>	Geōrgikas
Ģermānija	Tac.	<i>De origine et situ Germānōrum</i>		Ģermanija, Par Ģermānijas atrašanās vietu un tautām
Īliada	Hom.	<i>Ilias (Īlias)</i>	<i>Ἰλιάς</i>	Iliada, Iliāda
Ībiss	Ov.	<i>Ibis (Ībis)</i>		Ibiss
Katulla dziesmas	Cat.	<i>Carmina Catulli</i>		
Oratoru audzināšana	Quint.	<i>Institutio oratoria</i>		Daiļrunas mācība
Mīlas elēģijas	Ov.	<i>Amores</i>		Mīlas dzejoļi
Mīlas māksla	Ov.	<i>Ars amatoria</i>		Māksla mīlēt

Pārvērtības	Ov.	<i>Metamorphoses</i>		Metamorfozas, Metamorfōzas, Metamorfozes, Pārveidības, Metamorphoseon, Pārvēršanās
Poētika	Arist.	<i>De Poetica</i>	<i>Περὶ ποιητικῆς</i>	Poetika
Odas	Hor.	<i>Carmina</i>		Dzejoļi, Ūdas
Odiseja	Hom.	<i>Odyssea</i>	<i>Ὀδύσσεια</i>	
Par latīņu valodu XXV grāmatās	Varr.	<i>De lingua Latina libri XXV</i>		Par latīņu valodu 25 grāmatās
Par lietu dabu	Lucr.	<i>De rerum natura</i>		Daba
Par oratoru	Cic.	<i>De Oratore</i>		
Satirikōns	Petr.	<i>Satyricon (Satyricōn)</i>	<i>Σατυρικῶν</i>	Satirikons
Saturas	Hor./ Iuv.	<i>Saturae/ Sermones</i>		Sarunas, Satira, Satīras, Zatīras, Zafīras
Skumjās elēģijas	Ov.	<i>Tristia</i>		Skumjie dzejoļi
Vēstules	Hor.	<i>Epistulae</i>		
Vēstules no Ponta	Ov.	<i>Ex Ponto</i>		Ponta vēstules
Valdnieks Oidips	Soph.	<i>Oedipus rex</i>	<i>Οιδίπους Τύραννος</i>	Ķēniņš Edips, Valdnieks Edips
Varones	Ov.	<i>Heroides</i>		Vēstījumi, Heroides, Heroīnes
Vergilija pielikums	Verg.	<i>Apenndix Vergiliana</i>		
Zāles pret mīlestību	Ov.	<i>Remedia amoris</i>		

Hronoloģiska romiešu dzejas latviskojumu bibliogrāfija

Bibliogrāfija sadalīta pirmpublicējumos un pārpublicējumos. Par pirmpublicējumu uzskatāms konkrēta tulkotāja pirmais publicētais romiešu dzejas darba vai tā fragmenta latviskojums. Pārpublicējums ir šī tulkojuma atkārtota publikācija, tajā skaitā arī labots un papildināts tulkojums.

Eps bibliogrāfijā aplūkots kā krājums, to veidojošās grāmatas kā atsevišķas dzejas vienības. Slīprakstā sniegti romiešu dzejas darbu fragmentu tulkojumi, norādot atdzejotās tekstvietas pēc romiešu avottekstu numerācijas. Ja atdzejota tikai viena rinda, tā sniegta apaļajās iekavās, piemēram, Hor. C II 11 (10, 13, 20, 21–24)

Bērziņa un Endzelīna atdzejojumiem norādīts publikācijā lietotais tulkotāja personvārds vai pseidonīms, bet atdzejojumu publikācijas klasificētas pirmpublicējumos un pārpublicējumos kā viena autora veikums. Gadījumos, kad publikācijā norādīts neatbilstošs atdzejotājs vai nepareiza dzejoļa vai rindu numerācija, bibliogrāfijā uzrādīts īstais atdzejotājs un pareizā numerācija.

Saīsinājumi:

atdz. – atdzejojis

atst. – atstāstījis

tulk. – tulkojis prozā

* – dzejas darba tulkojums prozā

Nr.	Pirmpublicējums	Pārpublicējums	Atsauce
	1851		
1.	<i>Ov. Met. IV 55–166</i> , atdz. Dinsbergs		Dinsbergs 1851
	1856		
2.	Hor. C I 11, atdz. Alunāns		Alunāns 1856
	1860		
3.	<i>Ov. Met. VIII 618–724</i> , atdz. Alunāns		Alunāns 1860
	1867		
4.		Hor. C I 11	
		<i>Ov. Met. VIII 618–724</i> , atdz. Alunāns	Alunāns 1867
	1869		
5.	Hor. C I 4		
	Hor. C I 8		
	Hor. C I 23		
	Hor. C II 15		
	Hor. C III 30		
	Hor. Epod. 2		

	Hor. S I 1 atdz. Alunāns		Alunāns 1869
	1872		
6.		<i>Ov. Met. IV 55–166,</i> atdz. Dinsbergs	Dinsbergs 1872
	1882		
7.	<i>Ov. Met. IV 55–166,</i> atdz. Leimaņu Bernhards		Ovidijs 1882
8.	Hor. C III 9, atdz. Vensku Edvarts		Vensku Edvarts 1882
	1885		
9.	Verg. Aen. I, atdz. Siliņš		Vergilijs 1885
10.	Hor C I 9, atdz. Koškins		Horacijs 1885a
11.	Hor. C I 23, atdz. Koškins		Horacijs 1885b
	1888		
12.	Mart. I 58		
	Mart. II 8		
	Mart. VI 60		
	Ov. Amor. II 7		
	Amor. II 15		
	Cat. 5		
	Cat. 27, atdz. Rainis		Rainis 1888
	1890		
13.	Hor. C II 14, atdz. Veidenbaums		Horacijs 1890a
14.	Hor. C II 11, atdz. Veidenbaums		Horacijs 1890b
15.	Hor. C II 3, atdz. Veidenbaums		Horacijs 1890c
16.	Hor. C I 22, atdz. Veidenbaums		Horacijs 1890d
17.	<i>Hor. C II 16, 1–28,</i> atdz. Veidenbaums		Horacijs 1890e
18.	Hor. S I 1, atdz. Veidenbaums		Horacijs 1890f
19.	Hor. C II 10, atdz. Veidenbaums		Horacijs 1890g
20.	<i>*Hor. Aforismi no dažādām odām,</i> tulk. Pabērzis		Horacijs 1890h
	1891		
21.	Hor. C II 13, atdz. Veidenbaums		Horacijs 1891c
22.	Hor S II 5, atdz. Veidenbaums		Horacijs 1891a
23.	Hor. Epist. I 2, atdz. Bērziņš		Horacijs 1891b
	1892		
24.		Hor. C I 4	
		Hor. C I 8	
		Hor. C I 11	
		Hor. C I 23	

		Hor. C II 15	
		Hor. C III 30	
		Hor. Epod. 2	
		Hor. S I 1	
		<i>Ov. Met. VIII 618–724,</i> atdz. Alunāns	Alunāns 1892
25.	<i>Ov. Met. III 511–733,</i> atdz. Sobolietis.		Ovidijs 1892
26.	Cat. 70, atdz. Pabērzis		Pabērzis 1892a
27.	Hor. C I 9, atdz. Pabērzis		Pabērzis 1892b
28.	Hor. C I 22, atdz. Kaugurietis		Horacijs 1892
1893			
29.		Hor. C III 9, atdz. Vensku Edvarts	Vensku Edvarts 1893
30.	Hor. C I 11, atdz. Kaugurietis		Horacijs 1893
1896			
31.	Hor. C I 22, atdz. Bērziņš		Bērziņš 1896
32.	Hor. C I 11, atdz. Bērziņš		Horacijs 1896
1897			
33.	Cat 5, atdz. Bērziņš		Katulls 1897
34.	Hor. C I 34, atdz. Bērziņš		Horacijs 1897
1890			
35.		Cat 5, atdz. Bērziņš	Plūdonis 1900
1906			
36.		Hor. C I 22	
		Hor. C II 3	
		Hor. C II 10	
		Hor. C II 11	
		Hor. C II 13	
		Hor. C II 14	
		<i>Hor. C II 16, 1–28</i>	
		Hor. S I 1	
		Hor. S II 5, atdz. Veidenbaums	Veidenbaums 1906
1907			
37.		Hor. C II 3	
		Hor. C II 14	
		<i>Hor. C II 16, 1–28</i>	
		Hor. S I 1, atdz. Veidenbaums	
		Hor. C I 34, atdz. Bērziņš	Zeiferts 1907

	1908		
38.		Hor. C I 22	
		Hor. C II 3	
		Hor. C II 10	
		Hor. C II 11	
		Hor. C II 13	
		Hor. C II 14	
		<i>Hor. C II 16, 1–28</i>	
		Hor. S I 1	
		Hor. S II 5, atdz. Veidenbaums	Veidenbaums 1908
39.	C II 14	C I 11	
	C IV 7, atdz. Bērziņš	C I 34, atdz. Bērziņš	Horacijs 1908
	1912		
40.	Cat. 5		
	Cat. 7		
	Cat. 11		
	<i>Cat. 51, 1–11</i>		
	Cat. 76, atdz. Blese		Katuls 1912
	1914		
41.		Hor. C I 4	
		Hor. C I 8	
		Hor. C I 11	
		Hor. C I 23	
		Hor. C II 15	
		Hor. C III 30	
		Hor. Epod. 2	
		Hor. S I 1	
		<i>Ov. Met. VIII 618–724, atdz.</i> Alunāns	Alunāns 1914
	1918		
42.	<i>Verg. Aen. II 1–105, atdz. Sudrabkalns</i>		Vergils 1918a
43.	<i>Verg. Aen. II 105–249, atdz. Sudrabkalns</i>		Vergils 1918b
44.		Hor. C I 9	
		Hor. C II 14	
		Hor. C IV 7, atdz. Bērziņš	Horacijs 1918
	1920		
45.		Hor. C I 22	
		Hor. C II 3	

		Hor. C II 10	
		Hor. C II 11	
		Hor. C II 13	
		Hor. C II 14	
		<i>Hor. C II 16, 1–28</i>	
		Hor. S I 1	
		Hor. S II 5, atdz. Veidenbaums	Veidenbaums 1920
46.		Hor. C I 23	
		<i>Hor. C III 30, 6–11</i>	
		<i>Hor. Epod. 2, 1–4</i>	
		<i>Hor. S I 1, 1–4</i> , atdz. Alunāns	
		Hor. C I 23, atdz. Koškins	
		Hor. C III 9, atdz. Vensku Edvarts	
		<i>Hor. C I 22, 9–12, 21–24</i> , atdz. Veidenbaums	Straubergs 1920a
47.	<i>Hor. C I 27, 1–8</i>	<i>Hor. C II 3, 1–4</i>	
	<i>Hor. C III 2, 1–24</i>	Hor. C I 9	
	<i>Hor. C III 29, 29–63</i> , atdz. K. Straubergs,	Hor. C I 11	
		Hor. C I 26, atdz. Veidenbaums	Straubergs 1920b
48.	Prop. I 9, atdz. Rudzītis		Propercijs 1920
49.	<i>Hor. C I 6, 17–20</i>	<i>Hor. C I 27, 1–4</i>	
	<i>Hor. C I 26, 1–5</i>	Hor. C III 29, atdz. Straubergs	
	<i>Hor. C III 6, 37–44</i>		
	<i>Hor. C III 10, 5–12</i>		
	<i>Hor. C IV 2, 1–28</i>		
	<i>Hor. C IV 9, 1–12</i>		
	Hor. C I 30		
	Hor. C II 14		
	Hor. C II 19		
	Hor. C II 20		
	Hor. C III 1		
	Hor. C IV 11		
	Hor. C IV 14, atdz. Straubergs		Straubergs 1920c
50.	<i>Ov. Met. IV 55–167</i> , atdz. Vīksniņš		Ovids 1920
	1921		
51.	Cat 62, atdz. Straubergs		Katulls 1921
52.		Hor. C III 2, atdz. Straubergs	Horacijs 1921a

53.		Hor. C I 27, atdz. Straubergs	Horacs 1921
54.	Hor. C I 1		
	Hor. C I 2, atdz. Straubergs		Horacijs 1921b
55.	<i>Hor. Epod. 2, 1–28</i> , atdz. Straubergs		Straubergs 1921
	1922		
56.	Tib. I 1, atdz. Straubergs		Tibulls 1922a
57.	Tib. II 1, atdz. Straubergs		Tibuls 1922
58.	Tib. I 3, atdz. Straubergs		Tibulls 1922b
59.	Hor. C I 17, atdz. Straubergs		Horacijs 1922a
60.	Hor. C I 9, atdz. Straubergs		Horacijs 1922b
61.	Cat 62, atdz. Straubergs		Straubergs 1922b
62.	Cat. 5		
	Cat. 85		
	<i>Cat. 68, 51–78; 131–148</i>		
	Cat. 51		
	Cat. 92		
	Cat. 83		
	Cat. 2		
	Cat. 3		
	Cat. 7		
	Cat. 8		
	Cat. 109		
	Cat. 58		
	Cat. 72		
	Cat. 70		
	Cat. 87		
	Cat. 75		
	Cat. 107		
	Cat. 104		
	Cat. 11		
	Cat. 38		
	Cat. 76		
	Cat. 43		
	Cat. 45		
	Cat. 61, atdz. Straubergs		Straubergs 1922c
63.	<i>Ov. Met. I 1–44</i> , atdz. Ģiezens		Ovidijs 1922b
64.	<i>Ov. Met. I 45–88</i> , atdz. Ģiezens		Ovidijs 1922c
65.	<i>Ov. Met. I 89–150</i> , atdz. Ģiezens		Ovidijs 1922d

66.	<i>Hor. C I 32, 5–12</i>		
	<i>Hor. C IV 2, 1–32, atdz. Straubergs</i>		Straubergs 1922a
	1923		
67.	Cat. 5, atdz. Kuri-Beri		Katulls 1923
	1924		
68.	Hor. S I 1		
	Hor. S I 2		
	Hor. S I 3		
	Hor. S I 4		
	Hor. S I 5		
	Hor. S I 6		
	Hor. S I 7		
	Hor. S I 8		
	Hor. S I 9		
	Hor. S I 10		
	Hor. S II 1		
	Hor. S II 2		
	Hor. S II 3		
	Hor. S II 4		
	Hor. S II 5		
	Hor. S II 6		
	Hor. S II 7		
	Hor. S II 8, atdz. Straubergs		Horācijs 1924a
69.	Hor. C III 1, atdz. Bērziņš		Horatcis 1924
70.		Hor. C I 11, atdz. Bērziņš	Horacijs 1924a
71.	Hor. C II 6, atdz. Bērziņš		Horacijs 1924b
72.		Cat. 2	
		Cat. 3	
		Cat. 5	
		Cat. 7	
		Cat. 8	
		Cat. 11	
		Cat. 38	
		Cat. 43	
		Cat. 45	
		Cat. 51	
		Cat. 58	

		Cat. 61	
		<i>Cat. 68, 51–78, 131–148</i>	
		Cat. 70	
		Cat. 72	
		Cat. 75	
		Cat. 76	
		Cat. 83	
		Cat. 85	
		Cat. 87	
		Cat. 92	
		Cat. 104	
		Cat. 107	
		Cat. 109, atdz. Straubergs	Straubergs 1924a
73.		<i>Hor. C I 27, 1–8</i>	
		<i>Hor. C III 2, 1–24</i>	
		<i>Hor. C III 29, 29–63,</i> atdz. Straubergs	
		<i>Hor. C II 3, 1–4</i>	
		Hor. C I 9	
		Hor. C I 11	
		Hor. C I 26, atdz. Veidenbaums	
		Hor. C I 23	
		<i>Hor. C III 30, 6–11</i>	
		<i>Hor. Epod. 2, 1–4</i>	
		<i>Hor. S I 1, 1–4,</i> atdz. Alunāns	
		Hor. C I 23, atdz. Koškins	
		Hor. C III 9, atdz. Vensku Edvarts	
		<i>Hor. C I 22, 9–12, 21–24,</i> atdz. Veidenbaums	Straubergs 1924b
	1925		
74.	Hor. C II 3	Hor. C I 34, atdz. Bērziņš	
	Hor. C III 30		
	Hor. C IV 3		
	Hor. Epod. 2, atdz. Bērziņš		Horacijs 1925
75.	<i>Hor. Epist. I 1, 13–18,</i> atdz. Straubergs		Straubergs 1925
76.	<i>Ov. Ars I 343–344, 383–384, 727–730,</i> atdz. Lotofags		Lotofags 1925

1926		
77.	Verg. Aen. I, atdz. Romans	Vergils 1926
78.	<i>Verg. G II 490–4</i> , atdz. Veidenbaums	Hor. C I 22
		Hor. C II 3
		Hor. C II 10
		Hor. C II 11
		Hor. C II 13
		Hor. C II 14
		<i>Hor. C II 16, 1–28</i>
		Hor. S I 1
		Hor. S II 5, atdz. Veidenbaums
		Veidenbaums 1926
79.	Hor. Epod. 7	
	<i>Hor. Epod 16, 1–10</i>	
	Hor. C IV 15, atdz. Straubergs	Straubergs 1926
80.	Hor. C III 13, atdz. Straubergs	Horacijs 1926
81.	Verg. Ecl. I, atdz. Straubergs	Vergils 1926
1927		
82.	Verg. Aen. II, atdz. Romans	Vergils 1927
83.	Hor. C II 20, atdz. Straubergs	Horacijs 1927a
84.	Hor. C II 10, atdz. Straubergs	Horacijs 1927b
85.	*Ov. Met. I, tulk. Nezināms	Ovidijs 1927
86.	<i>Ov. Fast. II 83–118</i> , atdz. Ģiezens	Ovīdijs 1927
1928		
87.	Cat. 5, atdz. K. M.-L	Katulls 1928
1929		
88.	Hor. C III 12, atdz. Alunāns	Hor. C I 4
		Hor. C I 8
		Hor. C I 11
		Hor. C I 23
		Hor. C II 15
		Hor. C III 30
		Hor. Epod. 2
		Hor. S I 1
		<i>Ov. Met. VIII 618–724</i> , atdz. Alunāns
		Alunāns 1929
89.		Hor. C III 1, atdz. Bērziņš
		Horacijs 1929b
90.	Hor. C III 2, atdz. Bērziņš	Horacijs 1929a
91.	Verg. Ecl. IV, atdz. Straubergs	Vergilijs 1929

92.		Hor. C III 9, atdz. Vensku Edvarts	Vensku Edvarts 1929
93.	<i>*Ov. Met. IV 55–166</i> , tulk. Krolls		Ovidijs 1929a
94.	<i>*Ov. Fast. II 83–118</i> , tulk. Krolls		Ovidijs 1929b
1930			
95.	Hor. Epod. 1	Hor. Epod. 2	
	Hor. Epod. 3	Hor. Epod. 7	
	Hor. Epod. 4	Hor. Epod. 16, atdz. Straubergs	
	Hor. Epod. 5		
	Hor. Epod. 6		
	Hor. Epod. 9		
	Hor. Epod. 10		
	Hor. Epod. 11		
	Hor. Epod. 13		
	Hor. Epod. 14		
	Hor. Epod. 15		
	Hor. Epod. 16		
	Hor. Epod. 17, atdz. Straubergs		Horātijs 1930
96.	<i>*Verg. G II 490–98</i> , tulk. Nezināms		Vergilijs 1930
97.	<i>Lucr. DRN II 1–13</i>	Hor. S I 1	
	Cat. 5	Hor. C I 22	
	<i>Cat. II, 21–24</i>	Hor. C II 10	
	<i>Cat. 51, 1–4</i>	Hor. C II 13	
	<i>Cat. 72, 1–6</i>	<i>Hor. C II 16, 1–28</i> , atdz. Veidenbaums	
	<i>Verg. Aen. II 1–13; 755–784</i>		
	<i>Verg. Aen. IV 1–23</i>		
	<i>Hor. Epod. 2, 1–46</i>		
	<i>Ov. Her. 17, 1–36</i>		
	<i>Ov. Amor. I, 5 1–12</i>		
	<i>Ov. Met. I 5–25</i>		
	<i>Ov. Trist. II 497–509</i> , atdz. Egle		Egle, Upīts 1930
1931			
98.		Hor. S I 1	
		<i>Hor. C II 16, 1–28</i>	
		<i>Hor. C II 14, 1–4</i> , atdz. Veidenbaums	
		<i>Hor. Epod. 2 1–28</i> , atdz. Straubergs	

		<i>Ov. Met. I 1–88</i> , atdz. Ģiezens	Līgotņu Jēkabs 1931
	1933		
99.		Hor. C III 30, atdz. Bērziņš	Bērziņš 1933
	1935		
100.	Verg. Aen. IV, atdz. Latkovskis		Vergilijs 1935
101.		Hor. C I 22	
		Hor. C II 3	
		Hor. C II 10	
		Hor. C II 11	
		Hor. C II 13	
		Hor. C II 14	
		<i>Hor. C II 16, 1–28</i>	
		Hor. S I 1	
		Hor. S II 5	
		<i>Verg. G II 490–4</i> , atdz. Veidenbaums	Veidenbaums 1935
	1936		
102.	Hor. C I 1	Hor. C I 6	
	Hor. C I 2	Hor. C I 9	
	Hor. C I 3	Hor. C I 17	
	Hor. C I 4	Hor. C I 26	
	Hor. C I 5	Hor. C I 27	
	Hor. C I 7	Hor. C I 30	
	Hor. C I 8	Hor. C I 32	
	Hor. C I 10	Hor. C II 2	
	Hor. C I 11	Hor. C II 6	
	Hor. C I 12	Hor. C II 10	
	Hor. C I 13	Hor. C II 13	
	Hor. C I 14	Hor. C II 14	
	Hor. C I 15	Hor. C II 19	
	Hor. C I 16	Hor. C II 20, atdz. Straubergs	
	Hor. C I 18		
	Hor. C I 19		
	Hor. C I 20		
	Hor. C I 21		
	Hor. C I 22		
	Hor. C I 23		

	Hor. C I 24		
	Hor. C I 25		
	Hor. C I 28		
	Hor. C I 29		
	Hor. C I 31		
	Hor. C I 33		
	Hor. C I 34		
	Hor. C I 35		
	Hor. C I 36		
	Hor. C I 37		
	Hor. C I 38		
	Hor. C II 1		
	Hor. C II 3		
	Hor. C II 4		
	Hor. C II 5		
	Hor. C II 7		
	Hor. C II 8		
	Hor. C II 9		
	Hor. C II 11		
	Hor. C II 12		
	Hor. C II 15		
	Hor. C II 16		
	Hor. C II 17		
	Hor. C II 18, atdz. Straubergs		Horātijs 1936
103.		Hor. C I 11 atdz. Alunāns	Alunāns 1936
		Hor. C I 9	
		Hor. C I 11	
		Hor. C I 34	
		Hor. C II 3	
		Hor. C II 6	
		Hor. C II 14	
		Hor. C III 1	
		Hor. C III 2	
		Hor. C III 30	
		Hor. C IV 3	
		Hor. C IV 7	
		Hor. Epod. 2	
		Hor. Epist. I 2, atdz. Bērziņš	Bērziņš 1936

	1937		
104.	<i>Ov. Met. IV 55–167</i> , atdz. Ģiezens		Ovidijs 1937
	1938		
105.	Hor. C I 22, atdz. Ģiezens		Horācijs 1938
106.	* <i>Ov. Met. I 1–150</i> , tulk. Jurevičs		Ovidijs 1938
	1939		
107.	Hor. C III 30, atdz. Ģiezens		Horācijs 1939
108.	<i>Ov. Met. XV 871–879</i> , atdz. Ģiezens		Ovidijs 1939a
109.	* <i>Ov. Met. VIII 183–235</i> , tulk. Jurevičs		Ovidijs 1939b
110.	* <i>Ov. Met. VI 5–145</i> , tulk. Jurevičs		Ovidijs 1939e
111.	* <i>Ov. Met. I 452–567</i> , tulk. Jurevičs		Ovidijs 1939d
112.	* <i>Ov. Met. X 243–294</i> , tulk. Jurevičs		Ovidijs 1939c
113.		<i>Hor. C II 14, 5–12</i> , atdz. Straubergs	
		<i>Hor. C II 3, 14</i>	
		<i>Hor. C II 11 (10, 13, 20, 21, 24)</i>	
		<i>Hor. C II 14 (28)</i>	
		<i>Hor. C II 13 (12, 19, 36)</i> atdz. Veidenbaums	Draviņš 1939
	1940		
114.	<i>Ov. Met. VIII 183–235</i> , atdz. Bukšs		Ovidijs 1940
	1942		
115.	Hor. C I 11, atdz. V. B		Horatijs 1942
116.	Hor. C III 9, atdz. Sils		Horācijs 1942
117.	<i>Verg. Aen. I 1–235</i> , atdz. Straubergs		Vergilijs 1942
	1944		
118.	* <i>Ov. Ars I [ievads]</i> , atst. M. I.		Ovidijs 1944a
119.	* <i>Ov. Ars I [fragments]</i> , atst. M. I.		Ovidijs 1944b
120.	* <i>Ov. Ars I, Ars II [fragments]</i> , atst. M. I.		Ovidijs 1944c
121.	* <i>Ov. Ars III [fragments]</i> , atst. M. I.		Ovidijs 1944d
	1948		
122.	Verg. G I	Verg. Ecl. I	
	Verg. G II	Verg. Ecl. IV, atdz. Straubergs	
	Verg. G III		
	Verg. G IV		
	Verg. G V		
	Verg. G IV		
	Verg. Ecl. II		

	Verg. Ecl. III		
	Verg. Ecl. V		
	Verg. Ecl. VI		
	Verg. Ecl. VII		
	Verg. Ecl. VIII		
	Verg. Ecl. IX		
	Verg. Ecl. X, atdz. Straubergs		Vergilijs 1948
	1951		
123.		Mart. I 58	
		Mart. II 8	
		Mart. VI 60	
		Ov. Amor. II 7	
		Amor. II 15	
		Cat. 5	
		Cat. 27, atdz. Rainis	Rainis 1951
	1952		
124.	<i>Lucr. DRN I 1–215</i>	Hor. Epod. 2	
	Cat. 3	Hor. S I 9, atdz. Straubergs	
	Cat. 5	Hor. C I 22, atdz. Veidenbaums	
	Cat. 6	Ov. Amor. II 7, atdz. Rainis	
	Cat. 7	<i>Ov. Met. I 89–150</i>	
	Cat. 8	<i>Ov. Met. IV 55–166</i>	
	Cat. 31	<i>Ov. Met. XV 871–879</i> , atdz. Ģiezens	
	Cat. 40		
	Cat. 58		
	Cat. 83		
	Cat. 85		
	Cat. 93		
	Cat. 101, atdz. Ģiezens		
	Cat. 63, atdz. Novackis		
	Verg. Ecl. I		
	Verg. G I		
	<i>Verg. Aen. I 1–158</i>		
	<i>Verg. Aen. II 13–245; 445–804</i>		
	<i>Verg. Aen. IV 1–89; 129–195; 522–670</i>		
	<i>Verg. Aen. VI 847–853</i>		

<i>Verg. Aen. VIII 675–688; 714–723</i>		
<i>Verg. Aen. IX 176–223; 280–323; 367–450</i>		
<i>Verg. Aen. XI 647–664; 760–806</i>		
<i>Verg. Aen. XII 697–952, atdz. Ģiezens</i>		
Hor. S II 5		
Hor. C I 1		
Hor. C I 4		
Hor. C I 9		
Hor. C I 11		
Hor. C I 19		
Hor. C I 30		
Hor. C II 3		
Hor. C II 7		
Hor. C II 10		
Hor. C II 11 Hor. C II 14		
Hor. C II 15		
Hor. C II 18		
Hor. C III 9		
Hor. C III 30		
Hor. C IV 15, atdz. Novackis		
Hor. Ars, atdz. Ģiezens		
Tib. I 3		
Prop. II 28		
Prop. III, 21, atdz. Zicāns		
<i>Ov. Met. I 253–312</i>		
<i>Ov. Met. VI 146–312</i>		
<i>Ov. Fast. II 83–118</i>		
Ov. Trist. IV 10, atdz. Ģiezens		
Ov. Her. 12, atdz. Novackis		
Mart. I 16		
Mart. I 20		
Mart. I 38		
Mart. I 108		
Mart. II 7		
Mart. III 52		

	Mart. V 9		
	Mart. VI 60		
	Mart. XI 91		
	Mart. XII 29		
	<i>Mart. XII 18, 1–11, atdz. Zicāns</i>		
	Mart. I 1		
	Mart. I 29		
	Mart. VIII 27		
	Mart. IV 49		
	Mart. V 13		
	Mart. XI 13		
	Mart. III 44		
	Mart. VIII 3, atdz. Novackis		
	Iuv. 3, atdz. Zicāns		Upīts u. c. 1952
	1954		
125.	<i>Lucr. DRN I 262–265, 944–947</i>	<i>Lucr. DRN I 62–63, 78–79</i>	
	<i>Lucr. DRN II 114–123, 1164–1174</i>	<i>Cat. 5 (1)</i>	
	<i>Lucr. DRN III 16–17, 27–28</i>	<i>Cat. 31, 5–11</i>	
	<i>Lucr. DRN IV 99–1000, 1452–1453</i>	<i>Cat 46 (1, 4–8)</i>	
	<i>Cat. 11, 16–24</i>	<i>Cat. 85</i>	
	<i>Cat. 75, 3–4,</i>	<i>Verg. G I, 121–124</i>	
	<i>Cat. 51, 12–15</i>	<i>Verg. Aen. I 5–7</i>	
	<i>Verg. Ecl. X (69)</i>	<i>Verg. Aen. IV 166–168</i>	
	<i>Verg. G II 458–459, 490–494</i>	<i>Verg. Aen. VI 847–853, atdz. Ģiezens</i>	
	<i>Verg. Aen. I 628–630</i>	<i>Hor. C I II (8)</i>	
	<i>Verg. Aen. II 354</i>	<i>Hor. C II 7, 9–12</i>	
	<i>Verg. Aen. IV 341</i>	<i>Hor. C II 10, 9–12</i>	
	<i>Verg. Aen. V 709–710</i>	<i>Hor. C II 15, 13–14, atdz. Novackis</i>	
	<i>Verg. Aen. VII 312</i>		
	<i>Verg. Aen. XII 826–828</i>		
	<i>Hor. Epist. I 1, 13–15, 16–19</i>		
	<i>Hor. Epist. I 19, 23–25</i>		
	<i>Hor. Epist. I 20, 20–29</i>		
	<i>Hor. Epist. II 2, 51–52</i>		
	<i>Hor. SI 4, 7–9</i>		

	<i>Hor. S I 10, (19, 73–74)</i>		
	<i>Hor. S II 6, 1–5</i>		
	<i>Hor. C I 14, 17–18</i>		
	<i>Hor. C II 18, 25–28</i>		
	<i>Hor. C III 2 (13)</i>		
	<i>Hor. C III 14, 14–16</i>		
	<i>Hor. C III 30 (1, 13–16)</i>		
	<i>Ov. Amor. I 9, 1–2</i>		
	<i>Ov. Trist IV 10, 21–26</i>		
	<i>Mart. I 8, 5–6</i>		
	<i>Mart. III 38, 9–10</i>		
	<i>Mart. V 58, 7–8</i>		
	<i>Mart. VII 85, 4–5</i>		
	<i>Mart. VIII 55 (5)</i>		
	<i>Mart. X 4, 8–10</i>		
	<i>Mart. X 72, 1–2</i>		
	<i>Mart. XIV 194</i>		
	<i>Iuv. S I (79, 85–84)</i>		
	<i>Iuv. S 8 (20), atdz. Lezdiņš</i>		Tronskis 1954
	1955		
126.		<i>Hor. Epist. I 1, 1–43; 80–83; 87–89; 94–101; 106–108, atdz. Straubergs</i>	Horātijs 1955
	1956		
127.		Hor. C I 4	
		Hor. C I 8	
		Hor. C I 11	
		Hor. C I 23	
		Hor. C II 15	
		Hor. C III 30	
		Hor. Epod. 2	
		Hor. S I 1, atdz. Alunāns	Alunāns 1956
	1959		
128.		Cat. 5	
		Cat. 7	
		Cat. 8	
		Cat. 83	
		Cat. 101, atdz. Ģiezens	

		Hor. C I 4	
		Hor. C I 9	
		Hor. C I 19	
		Hor. C II 3	
		Mart. I 1	
		Mart. V 13	
		Mart. XI 3, atdz. Novackis	
		Tib. I 3	
		Prop. III 21, atdz. Zicāns	
		Ov. Amor. II 7, atdz. Rainis	Elsiņa 1959
	1960		
129.		Hor. C II 15, atdz. Alunāns	Alunāns u. c. 1960
	1961		
130.		Hor. C I 22	
		Hor. C II 3	
		Hor. C II 10	
		Hor. C II 11	
		Hor. C II 13	
		Hor. C II 14	
		<i>Hor. C II 16, 1–28</i>	
		Hor. S I 1	
		Hor. S II 5	
		<i>Verg. G II 490–4,</i> atdz. Veidenbaums	Veidenbaums 1961
	1963		
131.		<i>Verg. G IV 55–66, 206–238,</i> atdz. Straubergs	Vergilijs 1963
	1965		
132.		Hor. C II 15, atdz. Alunāns	Alunāns u. c. 1965
133.		Hor. C I 11, atdz. Alunāns	
		Hor. C I 11, atdz. Kauguriētis	
		Hor. C I 11, atdz. Bērziņš	Čerfāse 1965
	1967		
134.		Hor. C I 22	
		Hor. C II 3	
		Hor. C II 10	
		Hor. C II 11	
		Hor. C II 13	

		Hor. C II 14	
		<i>Hor. C II 16, 1–28</i>	
		Hor. S I 1	
		Hor. S II 5	
		<i>Verg. G II 490–4,</i> atdz. Veidenbaums	Veidenbaums 1967
1968			
135.	<i>Lucr. DRN I 298–304, 933–942</i>	<i>Lucr. DRN I 136–139,</i> atdz. Ģiezens	
	<i>Lucr. DRN II 323–332, 801–807</i>	<i>Lucr. DRN II 114–123,</i> atdz. Lezdiņš	
	<i>Lucr. DRN III 87–93</i>	Cat. 85, atdz. Ģiezens	
	<i>Lucr. DRN V 1194–1197</i>	Cat. 51	
	Cat. 2	<i>Cat. 11, 21–24,</i> atdz. Lezdiņš	
	Cat. 27	<i>Verg Ecl. I, 3–4, 6–10</i>	
	<i>Cat. 42, 19–24</i>	<i>Verg. Aen. I 1–7</i>	
	<i>Tib I 1, 58–60, 75–76</i>	<i>Verg. Aen. IV 1–5, 173–177,</i> <i>624–629,</i> atdz. Ģiezens	
	<i>Tib. I 2, 91–100</i>	<i>Verg. G II 458, 490–494,</i> atdz. Lezdiņš	
	<i>Tib. I 10, 67–68</i>	<i>Hor. S I 6, 81–84, 89–97</i>	
	<i>Prop. III 1, 1–6</i>	<i>Hor. C II 7, 9–10</i>	
	<i>Prop. III (13, 47–50)</i>	<i>Hor. Epod. 2, 1–4</i>	
	<i>Ov. Amor. I 15, 23–33</i>	<i>Hor. Epod. 7, 1–10</i>	
	<i>Ov. Amor. III 15, 7–8</i>	<i>Hor. S II 6 60–62,</i> atdz. Straubergs	
	<i>Ov. Met. I 1–4</i>	Hor. C III 30	
	<i>Ov. Met. XV 165–168</i>	<i>Hor. C II 10, 1–12, 21–24,</i> atdz. Novackis	
	<i>Ov. Trist. I 9, 5–6</i>	<i>Hor. S II 6, 1–4</i>	
	<i>Ov. Trist. III 3, 73–76,</i> atdz. Lezdiņš	<i>Hor. Epist. I 19, 23–25,</i> atdz. Lezdiņš	
		Hor. C I 11, atdz. Bērziņš	
		<i>Hor. Ars 1–9, 60–63, 70–73,</i> atdz. Ģiezens	
		<i>Ov. Met. XV 871–879,</i> atdz. Ģiezens	
		Mart. I 1	
		Mart. I 29	
		Mart. V 13, atdz. Novackis	

		Mart. II 7, atdz. Zicāns	
		Iuv. S 1 79, atdz. Lezdiņš	Čerfase, Fomina 1968
136.		<i>Hor. C I 22, 1–8</i> , atdz. Endzelīns	Zemzare 1968
	1970		
137.	Verg. Aen. III	Verg. Aen. I	
	Verg. Aen. VI	Verg. Aen. II	
	Verg. Aen. VIII	Verg. Aen. IV	
	Verg. Aen. IX	Verg. Aen. V	
	Verg. Aen. X	Verg. Aen. VII	
	Verg. Aen. XI, atdz. Ģiezens	Verg. Aen. XII, atdz. Ģiezens	Vergilijs 1970
	1971		
138.		Hor. C II 15, atdz. Alunāns	Alunāns u. c. 1971
	1973		
139.		<i>Hor. S I 9, 1–4</i> atdz. Endzelīns	
		<i>Hor. S I 9, 1–4</i> atdz. Straubergs	Grīsele 1973
	1974		
140.		Cat. 3	
		Cat. 85, atdz. Ģiezens	
		Cat. 2	
		Cat. 51, atdz. Lezdiņš	Čerfase u. c. 1974
	1978		
141.		Hor. C II 15, atdz. Alunāns	Alunāns u. c. 1978
142.		<i>Hor. S I 6, 68–83</i>	
		<i>Hor. C II 7, 9–12</i>	
		Hor. S II 5, atdz. Novackis	
		<i>Hor. S II 6, 1–4</i> , atdz. Lezdiņš	
		Hor. S I 1	
		Hor. II 5, atdz. Veidenbaums	
		Hor. S I 9	
		Hor. Epod. 2, atdz. Straubergs	
		<i>Hor. S II 6 80–117</i> , atdz. Feldhūns	
		Hor. Ars, atdz. Ģiezens	Fomina 1978
143.		<i>Hor. C I 35, 33–36</i>	
		<i>Hor. C II 30, 33–34</i> , atdz. Straubergs	
		<i>Hor. C I 1, 29–32</i>	

		<i>Hor. C II 10, 5–8</i>	
		<i>Hor. C I 11, 7–8</i>	
		<i>Hor. C II 3, 16–20, 24–28</i>	
		<i>Hor. C II 14, 21–24</i>	
		<i>Hor. C II 10, 9–12</i>	
		Hor. C I 1	
		Hor. C I 9	
		Hor. C I 11	
		Hor. C I 19	
		Hor. C I 30	
		Hor. C II 3	
		Hor. C II 7	
		Hor. C II 10	
		Hor. C II 11	
		Hor. C II 14	
		Hor. C II 15	
		Hor. C II 18	
		Hor. C III 9	
		Hor. C III 30	
		Hor. C IV 15, atdz. Novackis	
		Hor. C I 9, atdz. Koškins	
		Hor. C I 9, atdz. Pabērzis	
		Hor. C I 11, atdz. Kaugurietis	
		Hor. C I 11	
		Hor. C II 14, atdz. Bērziņš	
		Hor. C III 9, atdz. Vensku Edvarts	
		Hor. C I 22	
		Hor. C II 3	
		Hor. C II 10	
		Hor. C II 11	
		Hor. C II 13	
		Hor. C II 14, atdz. Veidenbaums	Čerfase 1978
		1979	
144.		Mart. I 58	
		Mart. II 8	
		Mart. VI 60	
		Ov. Amor. II 7	
		Amor. II 15	

		Cat. 5	
		Cat. 27, atdz. Rainis	Rainis 1979
1981			
145.		Hor. C I 11	
		<i>Ov. Met. VIII, 618–724,</i> atdz. Alunāns	Alunāns 1981
146.		Hor. C III 30 (6, 8) atdz. Alunāns	Garda 1981
147.	<i>Ov. Fast. III 523–538</i>	<i>Verg. Aen. VI 851–853</i>	
	<i>Ov. Met. XV 165–168,</i> atdz. Lezdiņš	<i>Ov. Trist. IV 10 3–4, 7–10, 33–37,</i> <i>89–90, 129–132</i>	
	<i>Ov. Met. VIII 183–192, 223–227,</i> atdz. Lazdiņš (?)	<i>Ov. Met. I 89–90, 114–115,</i> <i>125–127</i>	
		<i>Ov. Met. VI 297–303,</i> atdz. Ģiezens	
		<i>Ov. Amor. II 7 3–8, 21–24, 29–30,</i> atdz. Rainis	
		<i>Ov. Her. XII 146–152,</i> atdz. Novackis	
		<i>Ov. Trist. III 3, 75–76,</i> atdz. Lezdiņš	Žukova 1981
1982			
148.		Hor. C I 4	
		Hor. C I 8	
		Hor. C I 23	
		Hor. C III 15	
		Hor. C III 30	
		Hor. Epod. 2	
		Hor. S I 1, atdz. Alunāns	Alunāns 1982
1984			
149.	Cat. 10		
	Cat. 38		
	Cat. 46		
	Cat. 51 atdz. Bērziņa		
	Cat. 46 atdz. Pelšs		
	Cat. 85 atdz. Dreika-Matule		
	Cat. 40 atdz. Brūveris		Ķemere 1984
150.	<i>Ov. Met. X 1–60, 72–82,</i> atdz. Paklone		Paklone 1984
1985			
151.		Mart. I 58	

		Mart. II 8	
		Mart. VI 60	
		Ov. Amor. II 7	
		Amor. II 15	
		Cat. 5	
		Cat. 27, atdz. Rainis	Rainis 1985
152.	Mart. I 10		
	Mart. I 19		
	Mart. I 72		
	Mart. II 7		
	Mart. IX 10		
	Mart. IX 46		
	Mart. X 8, atdz. Bērziņa		
	Mart. VI 60, atdz. Brūveris		
	Mart. XII 7, atdz. Horsts		Marciāls 1985
	1986		
153.	<i>Lucr. DRN I 459–463, 1008–1011</i>		
	<i>Lucr. DRN II 114–123, 133–141, 216–224, 251–260, 1023–1074, atdz. Eiduss</i>		Eiduss 1986
	1987		
154.	Cat. 87		
	Cat. 75, atdz. Bērziņa		Zandere 1987
155.		Cat. 10	
		Cat. 38	
		Cat. 46	
		Cat. 51, atdz. Bērziņa	
		Cat. 3	
		Cat. 5	
		Cat. 8	
		Cat. 31	
		Cat. 85	
		Cat. 93	
		Cat. 101, atdz. Ģiezens	
		Cat. 40, atdz. Brūveris	
		<i>Cat. 11, 16–23</i>	
		<i>Cat. 75, 4–5</i>	

		Cat. 27, atdz. Lezdiņš	
		Cat. 63, atdz. Novackis	Žukova 1987
1988			
156.	<i>Lucr. DRN I 931–932</i>		
	<i>Lucr. DRN V 829–836</i>		
	<i>Lucr. DRN V 415–680</i> , atdz. Eiduss		Eiduss 1988a
157.	<i>Lucr. DRN V 680–779</i> , atdz. Eiduss		Eiduss 1988b
1989			
158.	<i>Ov. Ars II 63–64, 669</i> , atdz. Lezdiņš	<i>Tib. I 1, 58–60, 75–76</i>	
	<i>Ov. Ars III 121–122</i> , atdz. Lezdiņš (?)	<i>Tib. I 2, 91–100</i>	
	Tib. I 1	<i>Tib. I 10, 67–68</i> , atdz. Lezdiņš	
	<i>Tib. I 10, 1–51</i>	<i>Tib. I 3, 1–8, 35–40, 47–50, 89–94</i>	
	Prop. I 1	<i>Prop. II 28, 15–22, 57–58</i> , atdz. Zicāns	
	Prop. I 2	<i>Prop. III 1, 1–4</i> , atdz. Lezdiņš	
	Prop. I 6	<i>Ov. Trist. IV 10 1–4, 24–25, 36–37, 89–90, 129–132</i> atdz. Ģiezens	
	Prop. I 22	<i>Ov. Amor. II 7, 2–3; 21–23, 29–30</i> , atdz. Rainis	
	Prop. II 27	<i>Ov. Her. 12, 183–190</i> , atdz. Novackis	
	Prop. III 2, atdz. Paklons.	<i>Ov. Amor. I 15, 23–30</i>	
		<i>Ov. Amor. I 9, 1–2</i> , atdz. Lezdiņš	Žukova 1989
159.	<i>Lucr. DRN I, I, 4–5; 29–43; 50; 54–55; 136–145; 149–150; 191–195; 199–204; 248–249; 262–264; 426–428; 459–450; 506–510; 538–539; 594–598; 615–626; 823–829; 865–864; 931–932; 964–967; 1008–1010; 1068–1069.</i>		
	<i>DRN II, 14–19; 72–79; 83–85; 114–124; 132–141; 150–158; 161–162; 216–224; 231–239; 251–262; 292–293; 303–307; 312–322; 337–341; 355–366; 371–373; 388–390; 402–406; 575–576; 660–665; 700–705; 730; 817–822; 884–901; 937–943; 1080–1086; 1171–1172; 1122–1124.</i>		
	<i>DRN III, 60–61; 70–73; 121–129; 381–395; 419; 647–656; 920–922.</i> <i>DRN IV, 11–22; 30–32; 191–194; 469–472; 834–838; 507–508; 615–624; 1218–1226.</i>		

	<i>DRN V, 187–194, 526–533; 783–787; 790–792; 795–800; 816–820; 829–836; 855–859; 871–877; 1141–1142; 1150–1152; 1441; 1448–1457.</i> <i>DRN VI, 703–704; 946–947; 1145–1168, atdz. Eiduss</i>		Eiduss 1989
	1991		
160.	<i>Lucr. DRN I 1–409, atdz. Eiduss</i>		Eiduss 1991
	1992		
161.		<i>Verg. G I 1, 1–6, 43–55, 71–83, 208–211, 231–239, 244–256</i>	
		<i>Ov. Met. I 89–150</i>	
		<i>Ov. Met. IV 55–166, atdz. Ģiezens</i>	
		Hor. C II 10	
		Hor. C III 30, atdz. Novackis	Zimule 1992
		Lucr. DRN I 50–74, atdz. Eiduss	Siksna 1992
		<i>Hor. SI 9, 1–4, atdz. Endzelīns</i>	
		<i>Hor. SI 9, 1–4, atdz. Straubergs</i>	Grīsele 1992
	1994		
162.	<i>Lucr. DRN I 215–262, 269–531, 581–846, 860–951, 991–1076, 1105–1174, atdz. Zicāns</i>	Cat. 3	
	<i>Lucr. DRN III 30–66, 79–160, 177–195, 203–220, 236–265, 269–280, 322–349, 370–407, 445–458, 624–633, 670–690, 760–775, 784–805, 819–835</i>	Cat. 5	
	<i>Lucr. DRN IV 1–74, 98–130, 143–198, 216–268, 379–485, 722–751, atdz. Eiduss</i>	Cat. 7	
	Hor. C III 30, atdz. Rūmniece	Cat. 8	
	Tib. II 1	Cat. 31	
	Prop. II 31	Cat. 58	
	Prop. III 4	Cat. 83	
	Prop. III 5	Cat. 85	
	<i>Ov. Met. XI 85–196, atdz. Paklons</i>	Cat. 93	
	Mart. II 8	Cat. 101, atdz. Ģiezens	
	Mart. I 32	Cat. 63, atdz. Novackis	
	Mart. I 47	Cat. 10	
	Mart. I 97	Cat. 38	
	Mart. I 110	Cat. 46	

Mart. II 38	Cat. 51, atdz. Bērziņa	
Mart. III 94	Cat. 27 atdz. Lezdiņš	
Mart. IV 24	Cat. 40 atdz. Brūveris	
Mart. IV 44	<i>Lucr. DRN I 1–214</i> , atdz. Ģiezens	
Mart. IV 72	<i>Lucr. DRN II 1–183, 215–262, 269–407, 521–531, 581–599, 699–709, 756–765, 799–801, 842–846, 860–951, 991–1006, 1048–1076, 1105–1174</i>	
Mart. VII 3	<i>Lucr. DRN V 1–13, 43–99, 110–194, 235–380, 416–505, 780–860, 925–1061, 1091–1150, 1161–1197, 1204–1240, 1448–1455</i> , atdz. Eiduss	
Mart. X 43	Verg. Ecl. I	
Mart. XI 101, atdz. Nezināms	<i>Verg. Georg. I 43–100, 489–514</i>	
	<i>Verg. Aen. I 1–158</i>	
	<i>Verg. Aen. II 13–56, 199–245, 506–558, 671–804</i>	
	<i>Verg. Aen. IV 1–89, 129–194, 296–387, 522–671</i>	
	<i>Verg. Aen. VI 236–336, 417–476, 637–665, 679–723, 791–800, 847–853</i>	
	<i>Verg. Aen. VIII 617–731</i>	
	<i>Verg. Aen. XII 760–842, 887–952</i> , atdz. Ģiezens	
	Hor. S I 1, atdz. Veidenbaums	
	Hor. S II 5, atdz. Novackis	
	<i>Hor. S II 6 80–116</i> , atdz. Feldhūns	
	Hor. Epod. 2, atdz. Straubergs	
	Hor. C I 1	
	Hor. C I 9	
	Hor. C I 11	
	Hor. C I 19	
	Hor. C II 3	
	Hor. C II 7	
	Hor. C II 10	
	Hor. C II 14	

		Hor. C II 15	
		Hor. C III 9	
		Hor. C IV 15, atdz. Novackis	
		Hor. C I 22, atdz. Veidenbaums	
		Hor. Ars, atdz. Ģiezens	
		Tib. I 1	
		Tib. I 10	
		Prop. I 1	
		Prop. I 2	
		Prop. I 6	
		Prop. I 22	
		Prop. II 27	
		Prop. III 2, atdz. Paklons	
		Prop. III 21, atdz. Zicāns	
		<i>Ov. Met. I 89–150</i>	
		<i>Ov. Met. I 253–312</i>	
		<i>Ov. Met. I 55–166</i>	
		<i>Ov. Met. I 146–310</i>	
		<i>Ov. Met. XV 871–879,</i> atdz. Ģiezens	
		<i>Ov. Met. X 1–62, 72–82,</i> atdz. Paklone	
		<i>Ov. Fasti II 83–118,</i> atdz. Ģiezens	
		Ov. Amor. II 7, atdz. Rainis	
		Ov. Her. 12, atdz. Novackis	
		Ov. Trist. IV 10, atdz. Ģiezens	
		Iuv. S 3, atdz. Zicāns	
		Mart. I 20	
		Mart. IX 10	
		Mart. IX 46	
		Mart. X 8 atdz. Bērziņa	
		Mart. XII 7 atdz. Horsts	Fomina u. c. 1994
		1995	
163.	Lucr. DRN VI, atdz. Eiduss	Lucr. DRN I	
		Lucr. DRN II	
		Lucr. DRN III	
		Lucr. DRN IV	
		Lucr. DRN V, atdz. Eiduss	Lukrēcijs 1995

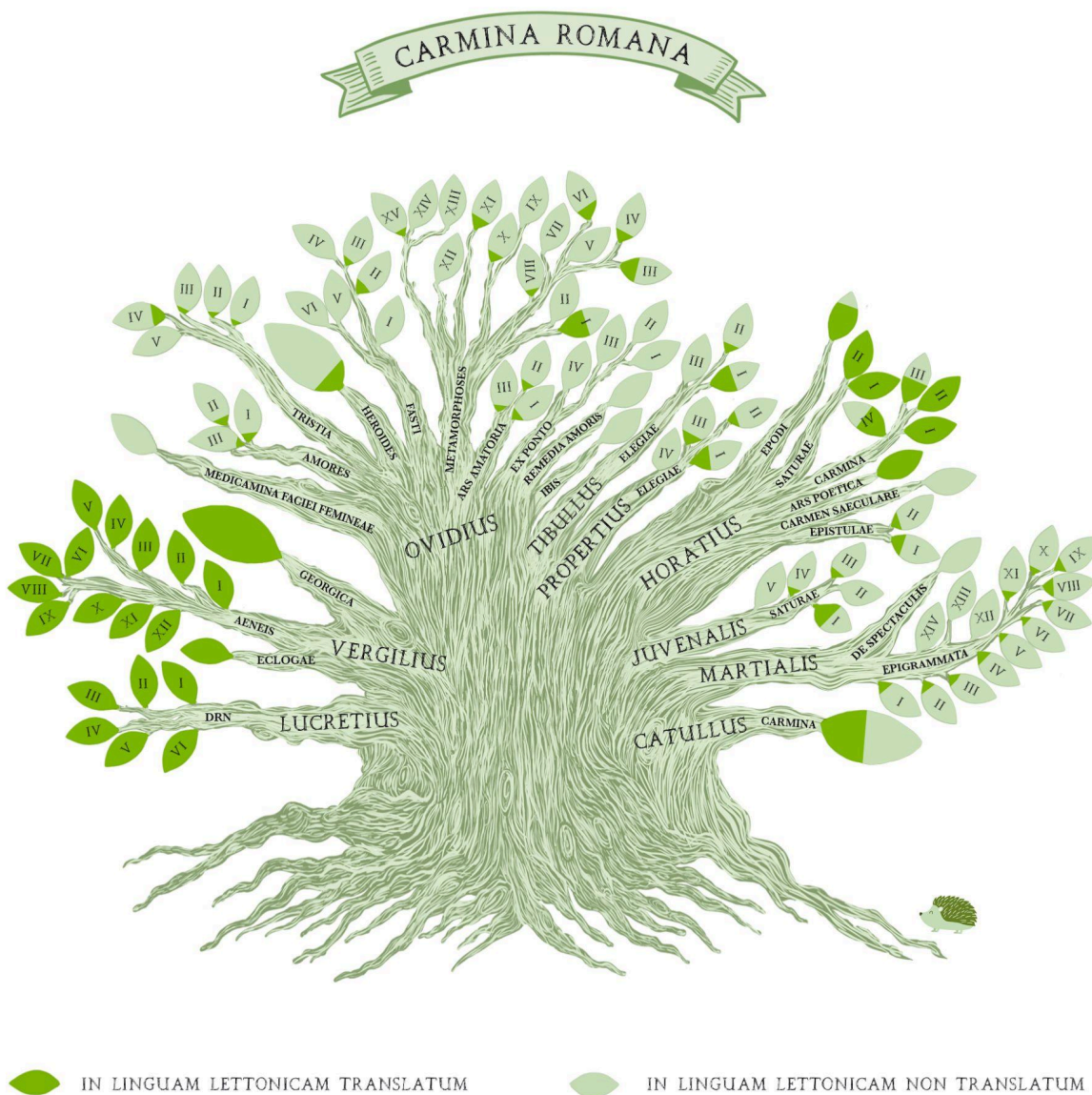
164.		Hor. C III 30, atdz. Bērziņš	Bērziņš 1995
	1996		
165.		Hor. C I 4	
		Hor. C I 8	
		Hor. C I 11	
		Hor. C I 23	
		Hor. C II 15	
		Hor. C III 30	
		Hor. Epod. 2	
		Hor. S I 1	
		<i>Ov. Met. VIII 618–724,</i> atdz. Alunāns	Alunāns 1996
166.	<i>Iuv. S 10, 354–366,</i> atdz. Briedis		Juvenāls 1996
	1997		
167.	<i>Hor. Epod. 7, 13–20,</i> atdz. Krēsliņš		Horācijs 1997
	2000		
168.		Hor. C II 15, atdz. Alunāns	Alunāns u. c. 2000
	2001		
169.	Hor. C I 37		
	Hor. Epod. 9, atdz. Rūmniece		
	Ov. Her. 5, atdz. Plaudis		
	Mart. I 1		
	Mart. I 66		
	Mart. IV 29		
	Mart. II 1		
	Mart. VI 34, atdz. Neilande		Bankavs u. c. 2001
	2002		
170.		<i>Hor. Epod 7. 13–20,</i> atdz. Krēsliņš	Horācijs 2002
171.		<i>Hor. C I 11, 1–4</i>	
		<i>Hor. C I 24, 9–12</i>	
		<i>Hor. Epod. 1, 1–4,</i> atdz. Straubergs	
		<i>Hor. C I 11, 7–8,</i> atdz. Novackis	Kursīte 2002
	2004		
172.	Hor. C II 10		
	Hor. C III 30		
	Hor. Epod. 7, atdz. Brūveris		Brūveris 2004

2005			
173.		<i>Lucr. DRN I 50–57</i> , atdz. Eiduss	Siksna 2005
2006			
174.		<i>Lucr. DRN I 824–827</i> , atdz. Eiduss	Šilters u. c. 2006
2007			
175.		<i>Verg. Ecl. I 51–58</i>	
		<i>Verg. G I 500–514</i>	
		<i>Verg. Aen. I 1–20</i>	
		<i>Verg. Aen. II 13–56</i> , atdz. Ģiezens	
		<i>Hor. S I 1 41–42, 105–117</i> , atdz. Veidenbaums	
		<i>Ov. Met. I 89–150</i> , atdz. Ģiezens	Bernāne u. c. 2007
2008			
176.		Hor. C III 9, atdz. Vensku Edvarts	Vensku Edvarts 2008
177.	<i>*Ov. Met. VI 382–400</i> , tulk. Poļakova	<i>Verg. Aen. III 210–218</i>	
	Cat. 43, atdz. Dimiņš	<i>Verg. Aen. VI 417–423</i> , atdz. Ģiezens	
	<i>*Mart. III 93 1–17, 27</i>		
	<i>*Hor. Epod. 12, 1–12</i>		
	<i>*Hor. S I 8, 1–36</i> , tulk. Dimiņš		Eko 2008
178.		<i>Hor. C I 8, 5–6, 10, 13–16</i>	
		<i>Hor. S I 1, 28–35</i> , atdz. Alunāns	Leitāne 2008
179.		<i>Hor. S I 1, 20–22, 47–48, 54–55</i>	
		<i>Hor. Epod. 2, 9–10, 20–21, 49–59</i>	
		<i>Hor. C I 4, 5–8, 11–12</i>	
		<i>Hor. C I 8 (8, 12–15, 19–20)</i>	
		<i>Hor. C I 11 (2)</i>	
		<i>Hor. C I 23, 9–10</i>	
		<i>Hor. C III 30, 7–9, 13–14</i> , atdz. Alunāns	Bērmārtaņa 2008
2010			
180.		Hor. C I 4	
		Hor. C I 8	
		Hor. C I 11	
		Hor. C I 23	
		Hor. C II 15	

		Hor. C III 30	
		Hor. Epod. 2	
		Hor. S I 1	
		<i>Ov. Met. VIII 618–724,</i> atdz. Alunāns	Alunāns 2010
	2014		
181.		Cat. 40, atdz. Ģiezens	
		Cat. 40, atdz. Brūveris	
		Cat. 85, atdz. Ģiezens	
		Cat. 85, atdz. Bērziņa	
		Cat. 46, atdz. Ģiezens	
		Cat. 46, atdz. Bērziņa	
		Cat. 46, atdz. Pelšs	Bodniece 2014
	2015		
182.		<i>Lucr. DRN I 110–114, 146–148</i>	
		<i>Lucr. DRN II 7–10, 16–19</i>	
		<i>Lucr. DRN III 55–56, 80–82,</i> <i>526–740, 881–882, 1014,</i> atdz. Eiduss	Rubenis 2015
183.		Cat. 51, atdz. Lezdiņš	
		Cat. 51, atdz. Bērziņa	
		Cat. 51, atdz. Straubergs	Bodniece 2015
	2016		
184.		<i>Lucr. DRN I 1011–1014</i> <i>Lucr. DRN II 646–651</i> <i>Lucr. DRN III 96–100,</i> <i>1011–1014</i> atdz. Eiduss	Bodniece 2016
	2017		
185.		Hor. C III 30	
		Hor. C II 10, atdz. Brūveris	
		<i>Hor. C III 30, 1–2,</i> atdz. Rūmniece	
		<i>Hor. C III 30, 1–2,</i> atdz. Novackis	
		<i>Hor. C III 30, 1–2,</i> atdz. Ģiezens	Bodniece 2017
186.	Cat. 70		
	Cat. 72		
	Cat. 75		
	Cat. 79		
	Cat. 85		

	Cat. 87		
	Cat. 92		
	Cat. 107		
	Cat. 109, atdz. Bodniece		Katulls 2017
	2019		
187.		Verg. Ecl. I	
		Verg. Ecl. II	
		Verg. Ecl. III	
		Verg. Ecl. IV	
		Verg. Ecl. V	
		Verg. Ecl. VI	
		Verg. Ecl. VII	
		Verg. Ecl. VIII	
		Verg. Ecl. IX	
		Verg. Ecl. X, atdz. Strubergs	Sodums 2019

Atdežoto tekstu kolekcijas vizualizācija

PATEICĪBAS

Promocijas darba noslēgumā gribu pateikties cilvēkiem, bez kuru palīdzības šis pētījums, visticamāk, netiku pabeigts. Pirmkārt, jāpateicas klasiskajai filoloģei, Nacionālās enciklopēdijas redaktorei Ievai Heimanei par uzmundinājumu un iedrošinājumu brīžos, kad zuda motivācija un gribējās mest visu pie malas. Tāpat liels paldies manam pacietīgajam vadītājam profesoram Ojāram Lāmam par līdzdalību – darba lasīšanu, kritiku, ieteikumiem.

Otrkārt, vislielākā pateicība tiem, kuri turēja manu roku finiša taisnē. Paldies *doctissimae meae amicae* klasiskajai filoloģei Ievai Fībigai par draudzību, uzklaušīšanu un padomiem. Paldies *sincerae meae amicae* redaktorei, klasiskajai filoloģei Santai Jirgensonei par uzmanīgo darba lasīšanu, labojumiem un skaidrojumiem. Paldies *artifici meae amicae* māksliniecei Leīnai Ševelei par pasakaino tulkojumu vizualizāciju. Vislielākais paldies *deliciae meae puellae* tulkotājai Mariānai Zvaigznei par prasmīgajiem tulkojumiem, diskusijām, debatēm, disputiem un pāri visam nesatricināmo ticību manam darbam.

Visbeidzot noslēdzošais, bet tāpēc ne mazākais paldies manai mīļajai ģimenei, draugiem un atbalstītājiem, kā arī brīnišķīgajiem kolēģiem RSU Sarkanā Krusta medicīnas koledžā un RSU Valodu centrā par neizsīkstošu atbalstu, pacietību un mīlestību.